III 1946

PROF. D. BERCIU

22327

ARHEOLOGIA PREISTORICĂ

A

OLTENIEI

MUZEUL DE ISTORIE AL R.P.R. BIBLIOT.

1 9 3 9
RAMURI
CRAIOVA

Lo 12.174

BIBLIOTECA MUZEULUI MILITAR CENTRAL

Extras din „Arhivele Olteniei" nr. 101—102 și 103—104
Ianuarie — August 1939

BIBLIOTECA
INV. 8193

Arheologia preistorică a Olteniei.

— INTRODUCERE —

Materialele arheologice mai vechi descoperite în Oltenia au fost adunate de către d-l I. Andrieşescu într'o lucrare referitoare la preistoria Olteniei, pe care o are în manuscris şi din care a publicat în 1921 un fragment de început[1]*, unde d-sa face şi un istoric al cercetărilor până la acea dată şi scoate în evidenţă caracterul specific al provinciei noastre, în ceiace priveşte aspectul său arheologic. Din nefericire întreaga serie de desene lucrate la Craiova şi de planşe i-a fost pierdută de unul dintre colaboratorii săi (d-l H. Metaxa). Războiul a distrus muzee şi a risipit obiecte de a căror urmă nu se mai ştie nimic. Publicarea schiţelor şi a notelor dela muzeele oltene studiate înainte de războiu de d-l I. Andrieşescu ar umplea în orice caz un gol, de care se resimt cercetările ulterioare.*

Lucrarea de faţă, —prezentată ca teză de doctorat la Facultatea de Filosofie şi Litere din Bucureşti în sesiunea Iunie 1938,—comisiunea fiind compusă din d-nii profesori. C. Rădulescu-Motru, decanul Facultăţii, preşedinte, I. Andrieşescu, S. Lambrino, G. Murnu şi S. Mehedinţi, membri,—este în strânsă legătură cu preocupările profesorului meu de preistorie, care nu numai că mi-a cedat o temă la care lucrase atâta vreme, dar mi-a ajutat efectiv, atât în întreprinderea unor noui cercetări şi săpături arheologice în Oltenia, ca director al Muzeului Naţional de Antichităţi şi conducător al Seminarului de Preistorie dela Universitatea din Bucureşti, cât şi cu îndemnuri şi sfaturi, fără de care lucrarea aceasta n'ar fi fost dusă la bun sfârşit. Pentru aceasta şi pentru învăţătura *dobândită dela d-sa îi rămânem mereu recunoscători.*

In lucrarea noastră am căutat să răspundem direcţiunii celei noui, creiate de d-l I. Andrieşescu, anume aceia de a face

1. *Din Preistoria Olteniei,* în *„Lui N. Iorga,—Omagiu"*, 1921.

o deosebire între arheologia preistorică şi preistoria propriu zisă[2]), cea dintâiu reprezentând laturea statică, de adunare, descriere şi de prezentare a materialelor, pe când preistoria interpretează, dă o semnificaţie istorică acestor date pozitive. Din acest punct de vedere, „Arheologia preistorică a Olteniei" este o adunare de izvoare pentru o viitoare operă de sinteză asupra vremurilor preistorice în Oltenia. Ea se încadrează deasemeni în cercetarea regională, luată ca metodă de lucru, necesară cu deosebire în ţările care se găsesc abia la începutul organizării muncii lor arheologice [3]). Materialele şi datele arheologice provin, în majoritatea lor, din cercetările şi săpăturile noastre efectuate, fie de noi singuri, fie în colaborare cu d-nii Al. Bărcăcilă, C. N. Plopşor, I. Nestor şi Gh. Georgescu,—săpături încheiate în 1935. Ulterior am adăogat unele descoperiri, ca cele de la Ostrovul-Mare (Mehedinţi), care au o deosebită importanţă pentru epoca bronzului, precum şi noule achiziţii ale colecţiei dela Corabia.

In prezentarea acestor materiale am ţinut seama în deosebi de metoda stratigrafică şi tipologică, iar pentru a putea sesiza mai uşor întinderea şi mişcarea cercurilor de civilizaţie am dat hărţile diferitelor tipuri de civilizaţie, aplicând astfel şi metoda chorologică, a cărei valoare în studiile de preistorie nu mai poate fi contestată. Ne-am abătut dela descrierea strictă a obiectelor şi dela prezentarea rezultatelor săpăturilor numai acolo, unde lipsea o încadrare cronologică sau stilistică, pentru a avea unitatea necesară unei lucrări. Situaţia geografică specifică în care se găseşte Oltenia, şi care hotărăşte fără îndoială şi aspectul său cultural, ne-a impus denumirea tipurilor de civilizaţie. Oltenia este o provincie de interferenţă, unde toate influenţele şi mişcările de civilizaţie îşi dau întâlnire. De aci şi caracterul de mixtură al civilizaţiilor sale, dar şi originalitatea sa, datorită mai ales unui orizont mult mai larg decât al celorlalte provincii ale Daciei pre-şi protoistorice.

Cadrul de timp ocupă vremea dela înfiriparea celei d'intâiu civilizaţii preistorice descoperite până acum în Oltenia (paleoliticul) şi până la întemeierea Principatelor. In această privinţă am adoptat părerea d-lui I. Andrieşescu, după care evul mediu românesc nu poate fi înţeles în adevărata sa înfăţişare, dacă nu se face apel şi la preistorie, cu metodele sale de lucru. Datele scriptice sunt rare şi nesatisfăcătoare ca informaţie istorică. Ele pot fi completate cu cele arheologice, fiindcă numai aşa vom putea întregi viaţa băştinaşilor, despre care izvoarele scrise tac. In Dacia pare a fi aceiaşi situaţie ca şi în Nordul Europei, unde preistoria se prelungeşte peste întreg mileniul I-iu d. Chr.

---

2) A se vedea: D. Berciu. *Ce este Preistoria?*, în *Revista Istorică* a d-lui Profesor N. Iorga, nr. 1—3, 1938.

3) I. Andrieşescu, *De la Preistorie la Evul Mediu*, 1924, p. 41 şi urm.

In ceiace priveşte bibliografia, am folosit în genere pe aceia în care se pot găsi materiale sau vreo informaţie arheologică [4]). Studiile interpretative—de altfel foarte puţine—au fost lăsate la o parte. Ele vor fi folosite în „Preistoria Olteniei", pe care intenţionăm a o pregăti.

Au fost cercetate următoarele muzee şi colecţiuni: Muzeul Regiunii Porţilor-de-Fier, Turnu-Severin; Muzeul Regional al Olteniei, Craiova; Muzeul „Al. Aman" din Craiova; Muzeul „Al. Ştefulescu", Tg.-Jiu; Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti; Muzeul Municipiului Bucureşti; Muzeul din Berlin (Staatl. Museum für Vor-und Frühgeschichte); colecţia

Fig. 1
Provinciile istorice ale României. Les provinces historiques de la Roumanie.

Gh. Georgescu-Corabia; colecţia prof. Ilie Constantinescu din Caracal; colecţia Istrati-Capşa din T.-Severin; colecţia Seminarului Nifon din R.-Vâlcea; colecţia Dr. Severeanu, din Bucureşti: colecţia Seminarului de Preistorie din Bucureşti şi aceia a Seminarului de Preistorie din Viena.

Săpăturile şi cercetările arheologice le-am întreprins ca autorizat al Comisiunii Monumentelor Istorice de sub conducerea d-lui Profesor N. Iorga şi cu concursul material al d-lor I. Andrieşescu, Al. Bărcăcilă, C. N. Plopşor, Gh. Georgescu şi Pompiliu Costescu, în calitate de conducători de muzee sau proprietari de colecţiuni. Cercetările din judeţul Gorj se datoresc d-nei Aretia Tătărescu. Săpăturile propriu-zise dela Balta

4) D. Berciu, *Bibliografia Olteniei preistorice*, în *Arhivele Olteniei*, nr. 92—94. O urmare şi o completare a lucrării de faţă.

Verde (Mehedinţi), care mi-au îngăduit a prezenta epoca bronzului şi a fierului, au fost subvenţionate de către Seminarul de Preistorie dela Universitatea din Bucureşti. Multe dintre fotografii mi-au fost date mai ales de către d-nii Al. Bărcăcilă şi C. N. Popşor. Aducem aici tuturor cele mai recunoscătoare mulţumiri. Sentimente de adâncă recunoştinţă păstrăm d-lui profesor N. Iorga, a cărui înţelegere şi preţuire au fost pentru noi un permanent îndemn la muncă, iar desele călătorii în Sud-Estul Europei, cu studierea materialelor arheologice de acolo—fără de care nu se va înţelege pe deplin ceiace se petrece la Nord de Dunăre, în Dacia—le-am făcut în repetate rânduri tot mulţumită d-sale.

Dar „Arheologia preistorică a Olteniei", concepută cu un lux de material ilustrativ puţin obişnuit, vede lumina tiparului prin bunăvoinţă şi priceperea d-lui prof. C. D. Fortunescu, directorul revistei „Arhivele Olteniei", pentru care avem cuvinte de aleasă mulţumire.

Inainte de a termina, ţinem a exprima convingerea că această adunare a vestigiilor de viaţă trecută, dintr'una din provinciile cele mai caracteristice ale ţării noastre, va provoca lucrări similare pentru celelalte ţinuturi, — lucrări premergătoare unei sinteze asupra preistoriei Daciei.

Iulie 1938.

I. Paleolitic. Mesolitic

Paleolitic. Cercetările şi studiile asupra paleoliticului şi mesoliticului în România au fost conduse în mod inegal, după împrejurări [1]). Provincia cea mai favorizată în această privinţă a fost în primul rând Transilvania şi apoi Moldova de Nord. Oltenia n'a rămas însă prea multă vreme în afara acestor preocupări. Natura solului său şi condiţiunile antropogeografice nu erau mai puţin prielnice decât ale celorlalte provincii pentru înfiriparea vieţii omeneşti încă din epoca cuaternară. Peşterile din regiunea muntoasă, cu deosebire cele din Gorj şi poate „ponoarele" Mehedinţului, formau tot atâtea adăposturi naturale contra unui climat aspru şi a nesiguranţei vieţii.

Arheologul Teohari Antonescu a vizitat în 1897 munţii din judeţul Gorj, descoperind cu acest prilej mai multe aşezări preistorice, printre care şi peşterile dela Polovragi şi Baia-de-Fier, de unde s'au adunat „oase de animale diluvice" şi fragmente ceramice [2]). In cadrul mişcării arheologice dela Tg.-Jiu, cu Al. Ştefulescu, Iuliu Moisil şi Rola Piekarski, s'a continuat cercetarea peşterilor. Numărul acestora a sporit cu cea dela Runcu S'au făcut apoi săpături la Baia-de-Fier şi s'au cules „cioburi ornamentate

---

1) Un istoric al cercetărilor, întovărăsit de bibliografia necesară, a dat d-l I. Nestor în: *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, 1933, p. 13—20. D-l C. N. Plopşor a încercat o sinteză asupra paleoliticului în România, prezentată ca teză de doctorat la Universitatea din Bucureşti, apărută abia de curând în *Dacia*, V-VI, 1935-1936 (1938), p. 41-107 Datele referitoare la Oltenia le folosim în lucrarea de faţă. Pentru Transilvania a se vedea lucrarea mai recentă: Marius Moga, *Paleoliticul inferior în Transilvania*, în *Anuarul Com. Mon., Ist., sect. pentru Transilvania*, IV, (1932-36) Cluj, 1937 (şi extras).

2) C. Moisil în *Bul. Com. Mon., Ist.*, III, 1910, p. 116 şi 119. Ca staţiune preistorică este amintită cea dela Vârtu (Gorj), săpată de către noi împreună cu d-l C. N. Plopşor în 1934 (Cf. *Bul. Com. Mon. Ist* XXVIII, fasc. 83, 1935).

şi oale mici şi mari", precum şi „resturi de oase"[3]). Pornind mai târziu pe urmele acestor precursori, d-l C. Nicolaescu-Plopşor avea să ajungă la descoperirea paleoliticului şi a artei rupestre în Oltenia. Existenţa omului paleolitic în Oltenia fusese bănuită încă din 1921 de către d-l I. Andriesescu[4]) şi postulată în 1926 de însuşi descoperitorul de mai târziu, d-l C. Plopşor[5]).

Epoca paleolitică din provincia din dreapta Oltului este strâns legată de problema paleoliticului României, unde lipseşte încă o coordonare a datelor arheologice, paleontologice şi faunis-

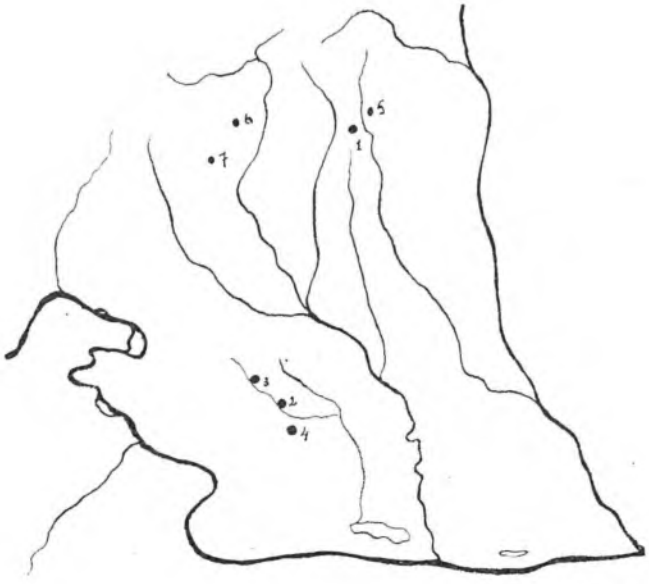

Fig. 2.

Paleolitic: Baia-de-Fier (1), Săgleţ (2), Cleanov (3); mesolitic: Cleanov (3), Plopşor (4); arta rupestră: Baia-de-Fier (1), Polovragi (5); Vaidei (6) şi Runcu 7).

tice pentru stabilirea unei cronologii a istoriei pământului, „erdgeschichtliche Chronologie", aşa precum s'a încercat în Apus, cu bune rezultate. Primele descoperiri sigure încep în Oltenia—ca de altfel şi în restul ţării— cu musterianul, lipsind deci cele dintâi două perioade ale paleoliticului inferior, sau ale protoliti-

---

3) Iuliu Moisil, în *Arh. Olteniei*, V, 1926, p. 11 şi 125.

4) I. Andriesescu, *Din preistoria Olteniei*, extras din „Omagiu lui N. Iorga", 1921, p. 13. D-sa se exprimă: „Pe cât de nesigură şi greu de admis este existenţa omului terţiar în Oltenia, pe atât de probabilă este aceia a omului cuaternar şi industriilor sale, pe atât de variată, bogată şi răspândită este aici acea cultură, numită neolitică" (p. 13-14).

5) C. Nicolaescu-Plopşor, *Paleoliticul în România*, extras din *Năzuinţa Românească*, V, 2, 1925, p. 6.

MUZEUL L. AL R. S. R. BIBLIOTECA

culuĭ, după terminologia arheologului dela Viena, O. Menghin [6]).

In 1929 d-l C. N. Plopşor [7]) a făcut noui cercetări în peştera „Muierilor" dela Baia-de-Fier, cunoscută şi prin arta rupestră. Intrarea în peşteră se face printr'un gang îngust, terminat într'o galerie, de unde porneşte un puţ, în care se scoboară cu scara sau frânghia, şi care se deschide într'o galerie, unde s'au găsit obiecte de cuarţit alb, mai multe aşchii cu evidente urme de lucru, un silex lucrat, precum şi câteva pointes à main Forma şi tehnica acestor obiecte aminteşte industria musteriană dela Ohaba Ponor din judeţul Hunedoara [8]). In vecinătatea Băii-de-Fier silexul lipseşte, ceiace a făcut pe omul cuaternar să folosească la nevoe cuarţitul alb, care se găseşte aci din belşug în albia râului Galben, rostogolit din massivul Zănoaga, format din această rocă.

Fig. 3.

Industria litică pare a avea un aspect târziu musterian şi poate cel mult aurignacian inferior. Analogiile cu descoperirile din peşterile transilvănene aparţinând nivelului musterian superior şi aurignacian timpuriu par a fi cele mai potrivite [9]), ca şi cele din Bulgaria (peştera Moraviţa) [10]). Peştera a fost locuită de ursus spelaeus şi canis lupus fossillis. Intr'un sondaj mai adânc d-l C. N. Plopşor a dat peste un molar de equus caballus fossilis, iar la intrarea peşterii d-sa a determinat un strat „eneolitic",—probabil ceramică de tip Coţofeni, ca în cele mai multe peşteri din Gorj şi Vâlcea. Sub acest strat s'a descoperit altul cu material paleolitic, printre care şi o lamă fină de silex, caracteristică industriei magdaleniene şi transformată mai apoi în „burin de graveur" [11]). In acelaş strat s'au găsit şi lucruri de os. Peştera a fost locuită prin urmare şi în paleoliticul superior.

Alături de aşezările în peşteri există în Oltenia şi o altă categorie, şi anume aceia în *locuri deschise* (en plein air), pe

---

6) O. Menghin, *Weltgeschichte der Steinzeit*, Viena 1931, p. 15 şi urm. Pentru unele diferenţe, în ceiace priveşte terminologia, a se vedea: U. Rellini, *Sulla nomenclatura delle culture quaternare*, în *Boll. di Paleontol. Ital.*, 1927, p. 156.

7) C. N. Plopşor, *o. c.*, p. 45, 64-66, cu fig. 17-18. Fig. 16, lama dela Săgleţ (autorul o trece de data aceasta dela Suharu) şi fig. 1, harta cu descoperirile paleolitice din România.

8) M. Roska, în *Publ. Muzeului jud. Hunedoara*, I, 1925 (Deva, 1925), p. 11 şi urm. Cf. C. N. Plopşor, *o. c.*, p. 65: „C'est une industrie tout à fait pareille à celle de Ohaba Ponor".

9) M. Roska, în *Arh. Olteniei*, VIII, 1929, p. 349 şi urm.

10) C. N. Plopşor, în *Arh. Olteniei*, IX, 1930, p. 214.

11) Id. *o. c.*, p. 97 şi fig. 18. D-l Plopşor stabileşte următoarea stratigrafie: un stat musterian (cu ursus spelaeus), strat steril, strat magdalenean, strat steril şi un strat, „chalcolitic" (*o. c.* p. 64).

terasele bătute de soare ale râurilor. Schimbările climaterice şi nouile condiţiuni de viaţă ce vor fi avut loc au determinat pe oamenii vremii a se coborî şi în locuri deschise. Dintre numeroasele silexuri dela Cleanov (Mehedinţi) unele par a avea un facies musterian [12]) Se prea poate însă că aceste piese să provină dintr'o altă aşezare paleolitică şi aduse aci ca material prim, în mesolitic [13]). Pe terasa mijlocie a Desnăţuiului, arheologul craiovean a descoperit la Sâgleţ (com. Vela), o frumoasă lamă de silex cu patină gălbue-roşcată, având un singur tăiuşi: „une pointe aurignacienne à tranchant rabattu, type de l'Abri Audi" [14]), (fig. 3) în determinarea tipului se pot face însă unele rezerve [15]). Dela Suharu şi Plopşor (jud. Dolj) s'au adunat câteva silexuri, aflătoare azi în muzeul dela Craiova şi în colecţia d-lui C. N. Plopşor. Ele manifestă un aspect caracteristic paleoliticului superior, şi anume aurignacianului.

Industria silexului în formele sale superioare, pe care le cunoaşte perioada solutreană, este ilustrată în Oltenia printr'o „pointe en feuille de laurier", descoperită într'o localitate încă necunoscută nouă [17]), şi care rămâne cea mai bună replică la exemplarul dela Cuconeşti, judeţul Bălţi singurul până acum în toată Europa răsăriteană [18]).

Descoperirile paleolitice din Oltenia stau în strânsă legătură în special cu cele de pe versantul nordic al Carpaţilor, unde există un puternic centru musterian, dar mai ales aurignacian, prin ale căror iradieri s'ar explica şi aşezările din Oltenia. Mai spre Vest aparitiile noastre îşi găsesc analogii la cele din Ungaria [19]) şi Cehoslovacia (Ondratitz, Moravia)[20]), iar singura lamă solutreană amintită deschide posibilităţi de orientare peste Moldova, către Podolia şi Ucraina. Spre Sud civilizaţia paleolitică din Oltenia se leagă de Bulgaria, iar descoperirile dela Cleanov şi Suharu oferă în plus şi analogii cu cele din câmpia Munteniei [21]).

---

12) Id. în *Arh. Olteniei*, V, III, 2929, p. 351 (prezentate abatelui Breuil şi declarate de savantul francez ca musteriene).

13) Id. *l. c.*

14) Id. p. 352.

15) I. Nestor, *o. c. p.* 21 şi nota 61.

16) In multe privinţe analog celui din Ţara Bârsei (I. Teutsch, *Das Aurignacien von Magyarbodza în Barlangkutatós*, II, 1914, p. 6, fig. 7, e).

17) Colecţia d-lui C. N. Plopşor, care ne-a comunicat această descoperire.

18) N. N. Morosanu, La plus jolie pointe en feuille de laurier solutréenne de la Roumanie, extras din Bull. de la Soc. Préhistorique Française, 10, 1934.

19) J. Hillebrand, *Die älteste Steinzeit Ungarns*, în *Arch. Ungarica*, XVII, 1925, p. 28 şi urm. şi pl. III, 8.

20) Cf. C. N. Plopşor, în *Arh. Olteniei*, VIII, 1929, p. 352. Cf. H. Breuil, Notes de voyage paléolithique en Europe centrale, I, extras din *L'Anthropologie*, t. XXXIII-XXXV, 1935, p. 546 şi urm. La Ondratitz este o industrie de tranziţie dela musterian la aurignacian (ib.) O situaţie analogă pare a fi şi la peştera „Muerilor" dela Baia de fier.

21) Cf. C. N. Plopşor, *o. c.*, p. 66. Dacă descoperirile din apropierea Bucureştilor sunt certe (Dinu V. Rosetti, *Descoperiri paleolitice în preajma Bucureştilor*, în *Publ. Muz. Municipiului Bucureşti*, 1934, p. 5-6 şi fig. 1).

In faza actuală a cercetărilor se poate spune că paleoliticul din Oltenia este reprezentat prin musterian, aurignacian, solutrean şi magdalenean. Nouile descoperiri vor spori materialul în legătură cu aceste perioade, îmbogăţind conţinutul fiecărui facies şi vor deslega poate problema primelor două perioade ale paleoliticului inferior, a căror existenţă rămâne un postulat.

* * *

Mesolitic. Tendinţa de faţă a studiilor de preistorie este de a prezenta paleoliticul şi mesoliticul ca un tot neîntrerupt, căutând a se renunţa la unele denumiri vechi, pentru a înlătura o cât de mică falsă interpretare în legătură cu concepţia unui hiatus ce ar fi existat între paleolitic şi neolitic. Mesoliticul nu este decât o continuare şi o supravieţuire a paleoliticului. De aceea denumirea epipaleolitic sau epimiolitic (O. Menghin-U. Rellini) [22]) pare a fi foarte potrivită pentru a indica aceste vremuri. Supravieţuiri paleolitice şi epipaleolitice se vor întâlni în neolitic, fiindcă viaţa umanităţii a înaintat fără salturi, fără catastrofe. Teoria cataclismelor dela sfârşitul veacului al XIX-lea este astăzi perimată.

Vremea aceasta de trecere este documentată în Oltenia printr'o industrie care formează până în prezent adevărata cultură mesolitică în România [23]). Meritul de a o fi descoperit revine de asemenea tot d-lui C. N. Plopşor [24]), care a putut identifica două aşezări la Plopşor (judeţul Dolj) şi una la Cleanov (judeţul Mehedinţi), toate trei fiind pe terasele Dăsnăţuiului (Fig. 2). Asemenea aşezări în aer liber, cu aspect de mici sălaşe, care sunt de fapt înjghebări de mici ateliere, sunt caracteristice mesoliticului de pretutindeni în perioada capsiano-tardenoasiană. D-l C. N. Plopşor a deosebit două civilizaţii, după cele două localităţi, dar care în realitate nu sunt decât două faciesuri ale aceleiaşi culturi microlitice, singura cunoscută în Sud-Estul european.

---

22) Cf. Caspart, *Die Kunst der älteren Steinzeit Österreichs*, în *K. Ginhardt, Die bildende Kunst in Österreich*, I, 1936. p. 48-49.

23) Cf. I. Nestor, *o. c.*, p. 29.

24) D-l C. N. Plopşor anunţa aceste descoperiri în 1929 printr'o scurtă notă (*Mesoliticul în România*, în A. O, VIII, 1929, p. 103-104, şi in *Mem. Muzeului Regional al Olteniei*, I, 1929, p. 14-15), iar în 1931 a făcut o comunicare mai amplă la al XV-lea congres de antropologie şi arheologie preistorică ţinut la Paris (publicată în *A. O.* X. 1931, p. 406-410: *Les cultures mésolithiques en Olténie*) şi în 1933 le încadra, împreună cu celelalte descoperiri din România, printr'o nouă comunicare făcută la al VII-lea congres al Ştiinţelor istorice, ţinut la Varşovia (*Sur le paléolithique et le mésolithique en Roumanie*, nepublicată). O planşă cu materiale dela Plopşor este reprodusă în: M. Demetrescu, C. N. Plopşor, *Călăuza Muzeului regional al Olteniei*, Craiova, 1935, fig. 15 şi p 41 şi 43, unde este amintită şi aşezarea dela Cleanov. D-l N. N. Moroşan consideră descoperirile dela Cleanov şi Plopşor ca o civilizaţie tardenoasiană cu aspect local (*Asupra mesoliticului în Oltenia*, în *Mem. Inst. de arch. Olteană*, VI, 1932, p. 4).

Facies-ul Cleanov. Silexurile dela Cleanov au fost descoperite în terra-rossa fără asocieri de faună. Inventarul cuprinde: nuclee, percutoare, lame,—unele dintre ele retuşate—, răzuitoare (grattoirs sur lame), duble (carenate, discoidale), străpungătoare (burins) şi vârfuri (pointes, unele à peduncule); acestea din urmă abundă la Cleanov, ca şi nucleele (Fig. 4-5).

In facies-ul Plopşor lamele ocupă primul loc (Fig. 6-7). Din ele se procură şi răzuitoarele. Străpungătoarele iau forme diferite. O altă serie de piese tipice, care par a lipsi la Cleanov,

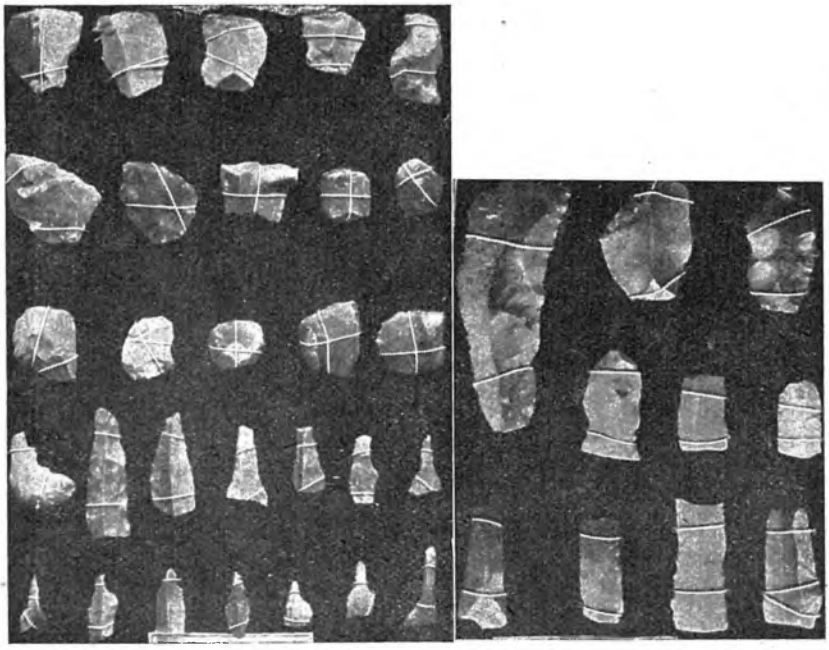

Fig. 4–5.

o constitue silexurile mici, semi-lunare, trapezoidale, triunghiulare şi cu alte forme geometrice, de caracter specific microlitic. Materialul se întrebuinţează cu multă economie.

S'au adus analogii cu industria tardenoasiană din Apusul Europei, cu deosebire cu cea din Ţările-de-jos [25]), dar cele mai bune paralele se găsesc în Europa răsăriteană, în civilizaţia swideriană (Chwalibogovice) din Polonia [26]), care este o industrie tardenoasiană. Aci întâlnim aceleaşi forme şi tehnică, uneori chiar identice până la cele mai mici amănunte cu cele din Oltenia.

25) Discuţiile la: C. N. Plopşor, A. O., X, 1931, p. 408 şi urm.
26) C. N. Plopşor, *Mesoliticul în România*, p. 15. Cf. I. Nestor, *o. c.*, p. 29.

Ca vârstă geologică swiderianul aparţine, după L. Kozlowski, perioadei Ancylus din stratele inferioare ale dunelor din Polonia [27]). Această industrie epipaleolitică a putut dura până în neolitic [28]).

In ţinuturile polono-ucrainiene se găseşte un swidero-tardenoasian foarte apropiat de descoperirile noastre din Oltenia. Apar acolo forme geometrice, discoidale, trapezoidale, semilunare etc., cu totul similare formelor dela Plopşor şi Cleanov [29]). Se deosebeşte în aceste regiuni un tardenoasian timpuriu, care ar corespunde cu facies-ul Cleanov, în care răzuitoarele discoidale şi o anumită formă de lamă sunt comune [30]), precum şi o fază târzie a tardenoasianului, cu silexuri geometrice, trapeze, dinţi

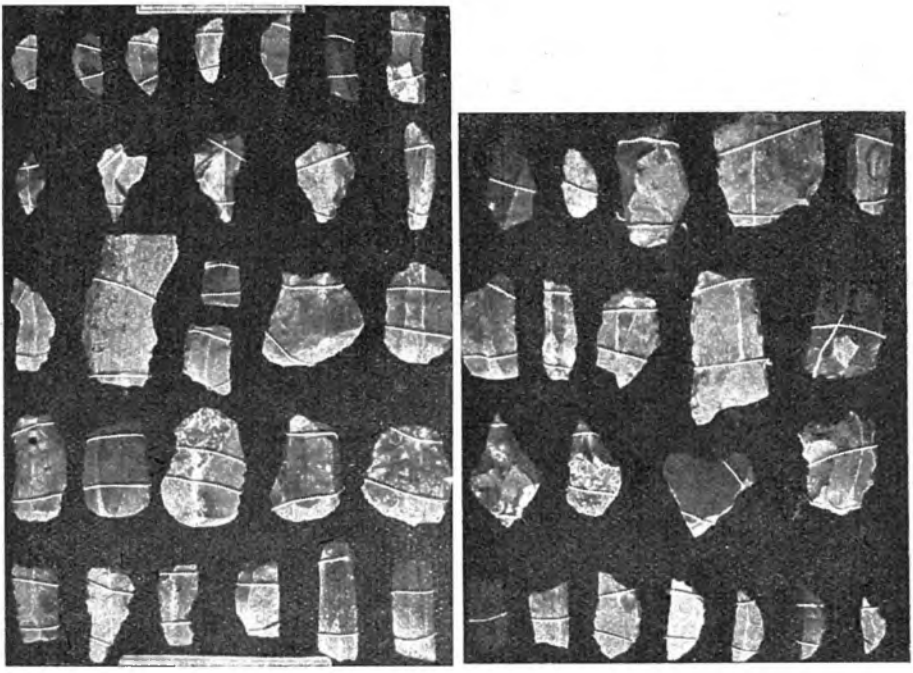

Fig. 6—7.

de formă semilunară şi triunghiulară pentru harpună, tipice şi complexului dela Plopşor [31]). Paralele mai îndepărtate,—dar care

27) L. Kozlowski, *L'époque mésolithique en Pologne*, în *L'Anthropologie*, XXXVI, 1926, p. 47-74, mai ales p. 52.

28) Vl. Antoniewicz, *Les plus anciens vestiges de l'homme en Pologne de Nord-Est et en Lithuanie*, extras din „Proceedings of the first international Congres of Prehistoric and Protohistoric Sciences", Londra, 1932, p. 1-2.

29) L. F. Zotz, *Kulturgruppen des Tardenoasien in Mitteleuropa*, în *Prähist. Zeitsch.*, XXIII, 1932, p. 19-45, fig. 3, fig. 5, şi fig. 8.

30) *Ibidem*, fig. 3 şi fig. 8, 24.

31) *Ibidem*, fig. 5, 12-13.

pentru vremea aceasta sunt bine venite—, întâlnim în Palestina. Intr'adevăr, Natufianul superior (B2) de aci corespunde ca facies cu industria dela Plopşor, pe când cel inferior (B1) are bune analogii cu cea dela Cleanov [32]). Pe de altă parte silexurile dela Cleanov par a fi destul de apropiate şi de Heluanul inferior din Egipt [33]), care are înrudiri cu Natufianul. Aceste legături cu Egiptul şi cu Palestina nu trebue să ne surprindă. Mediterana joacă un mare rol în aceste timpuri [34]). Capsianul nord-african, care corespunde în parte cu tardenoasianul european, a exercitat o hotărâtoare influenţă asupra Europei [35]), determinând aci, pare-se, două mari cercuri: Unul în Vest—azilo-tardenoasian—, altul în Est, cuprinzând şi Europa centrală-swidero-tardenoasian [36]). Analogiile ce s'au adus cu Apusul Europei par a avea o importanţă secundară. Ele pot dovedi cel mult că în Oltenia ne găsim în faţa unei industrii tardenoasiene, influenţată în general de cea nord-africană, unde există o evoluţie organică a mesoliticului. Dar descoperirile dela Plopşor şi Cleanov se încadrează în manifestările generale ale swidero-tardenoasianului din Europa centrală şi răsăriteană. Legătura cu Vestul se face peste Ungaria [37]) şi Cehoslovacia [38]). Complexul Plopşor-Cleanov este o industrie specifică tardenoasiană, asupra căruia cercul swiderian din Polonia (Swidry, lângă Varşovia) exercită o puternică influenţă. Influenţele din Sud sunt mai problematice. Ele intră cel mult în cadrul general al problemei paleoliticului şi mesoliticului european, care nu ne preocupă aici.

* * *

Am ajuns cu expunerea primelor materiale într'un punct când s'ar părea că firul vieţii s'a întrerupt, — ca un curios fenomen geografic—, ca să apară mai târziu, odată cu civilizaţiile neolitice, în care industria ceramică, creşterea vitelor şi agricultura formează trăsăturile caracteristice, deosebite de vremurile an-

---

32) D. A. E. Carrod, *The Stone Age of Palestina, în Antiquity,* lunie 1934, p. 133-180, în special p. 134 pentru stratigrafie.

33) Colecţia, „O. Menghin". Materiale au fost prezentate în lecţiile practice dela 29 Ianuarie 1937, la Institutul de Preistorie din Viena, la care am luat parte şi noi.

34) Care a păstrat o unitate şi în epoca paleolitică, influenţând Europa (Ald. Mochi, *Prospezione mediterranea di problemi del paleolitico europeo,* în *Bull. dell'Asoc Intern. degli Studi Mediterranei,* I. 1930, p 3-5).

35) Ceiace a făcut pe O. Menghin să considere tardenoasianul din Europa ca un capsien transpus pe pământul european (*Weltgeschichte,* p 185, „Das europäische Capsien oder Tardenoisien").

36) Zotz, *o. c.* p. 42.

37) E. Hillebrand, *Ungarnländische Funde aus dem Mesolithikum, în Wiener Prähist. Zeitschr,* XII, 1925, p 85, fig. 1, 3, 4.

38) J. Eisner, in *Revue Anthropologigue,* XXXVIII, 1928, p. 177-184. Mai recent: J. Skutil, *Übersicht der mährischen paläolithischen Funde,* extras din *Swiatowit,* XVI, 1934-1935.

terioare. Nouile descoperiri arheologice din ultimii ani au dovedit însă că ceramica a apărut încă din tardenoasian [39]) şi campignian. Intr'o peşteră dela Baden, aproape de Viena, s'a dat peste cereale carbonizate, în strat bine definit ca magdalenian [40]). Agricultura începe prin urmare încă din paleoliticul superior. Magdalenianul se întinde în parte într'o perioadă interglaciară, trecerea dela Würm la Bühl, care din punct de vedere climateric îngăduia creşterea plantelor. La Laussel în Franţa a apărut, precum se ştie, reprezentarea unei divinităţi feminine ţinând în mână cornul abundenţei, care ar trebui pus în legătură cu roadele pe care le aduce agricultura. Sculptura aceasta aparţine aurignacianului. Agricultura poate avea deci o vechime mai mare decât se credea. Europa nu mai apare azi ca un centru secundar în cultivarea cerealelor, cum susţineau botaniştii, fiind tributara Asiei. In staţiunile eneolitice din Dacia, dela sfârşitul mileniului III-lea a. Chr. apar în mari cantităţi. In civilizaţia Maglemose din Scandinavia s'au găsit oase de câine domestic. Câinele este cel mai vechiu dintre animalele domestice.

Agricultura, domesticirea animalelor, care duce la creşterea viteior ca îndeletnicire, precum şi industria ceramică apar prin urmare anterior neoliticului. Trecerea n'ar mai fi deci bruscă, spre o nouă viaţă a umanităţii preistorice. In ceiace priveşte industria litică, ea oferă deasemanea posibilităţi tipologice, care conduc dintr'o etapă în alta de evolutie până la formele neolitice. Securea cu ceafa ascuţită de pildă (Spitznackiges Beil), atât de frecventă în staţiunile noastre neo-eneolitice, derivă, fără îndoială, din tanchet-ul mesolitic. Legătura ar face-o formele campigniene, descoperite şi în Dacia, în Transilvania şi Basarabia [41]). Arheologii numesc perioada premergătoare neoliticului propriu zis *protoneolitic* [42]) sau preneolitic, E nn concept nou care se referă la o civilizaţie de mixtură, puţin definită până în prezent, dar teoretic admisibilă şi necesară pentru a satisface spiritele, cari, nemulţumindu-se cu teoria catastrofelor, caută o explicaţie într'o lentă evoluţie a umanităţii.

Dacă în restul României, după cum am amintit, au şi apărut indicii arheologice, care ar atesta existenţa proto-neoliticului. pentru Oltenia această perioadă rămâne o problemă pe care timpul o va rezolva.

---

39) M. Schneider, *Die Urkeramik, Entstehung eines mesolithischen Volkes und seiner Kultur*, Leipzig, 1932, Cf. O. Menghin, in W. P. Z. XXIII, 1916, p. 102-103.

40) Informaţia o avem dela D-l R Pittioni, dela Universitatea din Viena.

41) I. Nestor, o. c., fig. 8. Cf. Muzelee din Cernăuţi şi Cluj.

42) O. Menghin, o. c. U. Rellini, l. c.

II. Arta rupestră.

Asemenea manifestări de artă, — deocamdată singurile din România, — au fost descoperite de către d-l C. N. Plopşor şi aduse la cunoştinţa arheologilor din ţară şi din străinătate printr'o serie de articole şi comunicări[43]). Ele se pot împărţi în două grupe: *pictură şi gravură*. Aceste grupe sunt strâns unite între ele, formând un centru pe versantul sudic al Carpaţilor meridionali, căruia i-ar corespunde la Sud de Dunăre cel din ţinutul Plevnei[44]) Prima grupă s'a putut determina până acum în patru localităţi din Gorj: 1) Baia-de-Fier (peştera „Pârcălabului" (Fig. 8, 1-9, 11-12, 15, 23-24, 46-47 şi Fig. 9), peştera „Muieri-

Fig. 8.

lor" (Fig. 8, 17-21, 50). 2) Vaidei (Fig. 8, 13-14, 16, 51); 3) Runcu (Fig. 8, 10, 22, 25-27, 39-44, 49) şi 4) Polovragi (peşte-

43) C. N. Plopşor, *Desenuri paleolitice în Oltenia?*, în *A. O.*, V, 1926, p. 49-50 (şi extras); *Cu privire la desenurile preistorice din peşterile Gorjului*, în *A. O.*, V, 1926, p. 131-134 (cu reproducerea scrisorii abatelui Breuil şi a Dr. Savopol); *Travaux sur les peintures rupestres d'Oltênie*, în *A. O.*, VI, 1928, p. 37-48; şi extras; *Un desen paleolitic în Oltenia?*, în A. *O.*, VIII, 1929, p. 93-95, şi în *Mem. Muz. Reg. al Olteniei*, I, 1929, p. 3-5; *Desenele rupestre dela Polovragi-Gorj*, în *Mem. Muz. Regional al Olteniei*, I, 1929, p. 6-8; *L'art rupestre carpatho-balkanique* (comunicare făcută la al XV-lea Congres internaţional de antropologie şi arheologie preistorică dela Coimbra, Portugalia), extras din dările de seamă ale congresului, 8 p. Cf. în *L'Anthropologie*, XLI, 1931, p. 125, şi urm. D-l I. Nestor (*o. c.*, p. 29-30) aminteşte arta rupestră din Oltenia, fără a aduce ceva nou. Unele rezultate ale cercetărilor d-lui Plopşor şi nepublicate încă mi-au fost comunicate de către d-sa.

44) V. Mikov, *Gravures rupestres en Bulgarie*, în Izvestija, Bull. de l'Institut Arch. Bulgare, V, 1928-1929, p. 290-308. Pictura lipseşte.

rile din dreapta şi stânga Oltetului, în dreptul defileului (Fig. 8, 28-39, 41, 45, 48, 52). Cele mai multe peşteri au urme arheologice, unele fiind locuite chiar din paleolitic, ca peştera „Muierilor", altele conţin fragmente ceramice „eneolitice", probabil de tip Cotofeni, ca şi cele din Vâlcea[45]).

Tehnica. După analiza chimică făcută de către Dr. Al. Savopol[46]) ar rezulta că desenele au fost pictate cu o materie de culoare neagră, amorfă, care nu conţine nici o urmă de grăsime şi nu este solubilă în niciun reactiv obişnuit. Ea a aderat puternic pe suprafaţa sgrunţuroasă a stâncii şi a rezistat, mai ales datorită atmosferei uscate dela intrarea peşterilor, unde apar

Fig. 9.
Jos, în depresiune, Baia-de-Fier; sus, peştera „Pârcălabului".

aceste picturi. Materia de fixat face impresia unei pudre fine de cărbune întrebuinţată în felul creionului.

Stilul picturilor nu este uniform. Reprezentarea unui patruped în fugă (Fig. 8, 51) este singura dovadă a unui *stil naturalist*, în care trebue să vedem cel puţin o tradiţie paleolitică, dacă nu chiar o exemplificare a acestei arte din epoca respectivă. Majoritatea picturilor este executată într'un *stil semi-naturalist*, unde tendinţa de schematizare şi dorinţa artistului de a ţine seama şi de natură, — explicabilă poate printr'o tradiţie —, se întâlnesc laolaltă. In general toate figurile din această cate-

45) D. Berciu, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, XXVIII, 83, 1935.
46) V. nota 43.

gorie au viață, sunt *dinamice*, fiecare dintre ele trădează o mișcare, un gest, o atitudine, uneori grațioasă (Fig. 8, 39, „la damme en traîne", alteori de adorare (Fig. 8, 46-47). La baza acestei arte stă o concepție dinamică. Se caută o interpretare a realității, a sentimentelor și a ideilor. In stilul semi-naturalist apar reprezentări omenești și zoomorfice. Cele dintâi predomină, pe când animalele sunt mai rari Figurile masculine au un caracter ithyphallic foarte pronunțat (Fig. 8, 24, 28); cele feminine sunt redate de obiceiu îmbrăcate. Intr'un singur caz apare un personagiu îmbrăcat într'o piele de animal și într'o atitudine care amintește unele scene din practicile magice (Fig. 8, 5). O a treia cate-

Fig. 10.

gorie o formează *desenele geometrice*, care redau figuri omenești de un schematism dus până la exagerare (Fig. 8 29, 31, 34, 41-42), simboluri solare[47]), cum este cercul cu raze (Fig. 8, 15), roată cu spițe (Fig. 8, 44), și simple cruci (Fig. 8, 38, 48), precum și alte semne a căror semnificație este greu de explicat.

Gravuri. La Runcu, pe Valea Sohodolului, d-l C. N. Plopșor a găsit o serie interesantă de gravuri[48]). Pe suprafața anume netezită a stâncei s'au săpat cu ajutorul unui instrument cu vârful

47) Cf. C. N. Plopșor, l. c,

48) La Vălar d-sa pare a fi găsit alte noi gravuri. Gravurile din Gorj n'au fost descoperite în peșteri sau la intrarea lor, cum lasă să se înțeleagă d-l C. N. Plopșor (L'art rupestre, p. 29).

ascuţit desenele dorite (Fig. 10 şi 19). Liniile au mici tremurături determinate de natura însăşi a stâncii, dar oferă, în ceiace priveşte lăţimea lor o regularitate, ceiace ne face să credem, ca şi d-l Plopşor, că s'a întrebuinţat un instrument de metal şi nu unul de silex. Gravurile de la Runcu sunt dispuse în *scene şi figuri izolate*, într'un stil schematizant exagerat.

Care este *semnificaţia* picturilor şi gravurile din Oltenia? Simbolurile solare, în asociere cu care apar personagii în atitudine de adorare (Fig. 8, 46-47), par a sta în legătură cu un cult al soarelui [49]). Majoritatea lor s'a descoperit în peştera „Pârcălabului", care ar fi putut servi ca un sanctuar al vremurilor de atunci, unde se practicau poate şi unele rituri de caracter magic. Reprezentările ithyphallice s'ar datora probabil unui cult al phallus-ului şi al procreaţiunii. Restul figurilor omeneşti poate

Fig. 11.

reprezenta divinităţi şi personagii diferite. Din cauza unui stil atât de schematizat, scenele dela Runcu devin mult mai greu de interpretat. In centrul acestor scene pare a sta un personagiu, redat în proporţii excepţionale faţă de rest, în jurul căruia apar alte personagii, de proporţii mai mici, în atitudinea de adorare, de închinare, supunere. Se disting apoi cercuri, triunghiuri şi patrulatere, care ar putea reprezenta discul solar şi forme de locuinţe, de colibe sau case mai confortabile, transpunând deci în artă ceva din viaţa de toate zilele. In cele două scene dela Runcu (Fig. 10 şi 11) par a fi elemente religioase şi profane. Poate fi vorba de o divinitate protectoare sau de un conducător

49) Cf. C. N. Plopşor, l. c.

de trib. Dar aceste scene ar putea avea şi o semnificaţie istoriconarativă sau comemorativă, din viaţa tribală de atunci, cum par a fi cele dela Valconaica, din Italia nord-estică, unde găsim şi înrudiri stilistice cu arta rupestră din Oltenia [50]). Ce ne împiedică a considera scenele dela Runcu, ca făcând parte dintr'o adevărată „cale a triumfului", unde erau reprezentate pe pereţii stâncilor faptele mai de seamă ale conducătorilor de trib? Este cert că arta rupestră din Oltenia nu poate fi atribuită în întregime numai unei semnificaţii magice sau magico-religioase, şi că trebue să apelăm deopotrivă şi la viaţa profană a vremii.

Până acum manifestările din Oltenia rămân singurele cunoscute în Dacia. La Sud de Dunăre nu apare pictura [51]). Gravurile de aci au unele analogii cu cele din Oltenia [52]), dar cu importanţă secundară [53]). In Bulgaria predomină reprezentările zoomorfice. Tehnica este diferită faţă de grupa similară din Carpaţi. Nouă ni se pare că ne găsim în faţa a două centre independente între ele, şi care ar sta sub influenţe diferite. Pentru Dacia s'au adus analogii din cercul scandinav şi iberic [54]), iar O. Menghin a apropiat arta rupestră din Oltenia de grupa Siera-Morena din Spania, înclinând a crede că manifestările din Dacia ar fi opera oamenilor tardenoasieni [55]). In Africa întâlnim acelaş stil geometrico-schematizant, ca şi în Oltenia, cu simboluri solare identice şi figuri omeneşti redate în forme similare [56]). Ceva din stilul franco-cantabric pare a fi de recunoscut în patrupedul în fugă (Fig. 8, 51), care ar fi şi cel mai vechiu din toată seria. O predilecţie pentru redarea scenelor din viaţă o are stilul estic sau levantic, după cum îl numeşte Leo Frobenius, şi care ar fi străin în Spania, invadat dintr'un centru încă nelămurit [57]). Arta rupestră din munţii Gorjului stă, pare-se, în legătură cu un centru din Sud sau Răsărit, mai degrabă decât cu cel scandinavic sau franco-cantabric.

O problemă foarte dificilă este *determinarea vârstei* acestor picturi şi gravuri. In 1926 d-l C. N. Plopşor a fost înclinat a le crede paleolitice [58]). Puţin mai târziu abatele Breuil şi-a exprimat

---

50) R. Battaglia, în *Notizie degli scavi*, 11, p. 201 şi urm. Tipul „a heth" al alfabetului semitic, în atitudine de adorare, cu braţele ridicate (*Ibid.*, fig. 6-7), ar putea fi pus în legătură cu picturile din Gorj.

51) V. Mikov, *o. c.*

52) C. N. Plopşor, *L'art rupestre*, p. 7-8.

53) Compară: V. Mikov, *o. c.*, fig. 163, 2, cu scenele dela Runcu. De altfel d-l Plopşor a făcut o apropiere rezervată între cele două grupe. A. O., IX, 1930, p. 73-74.

54) H. Breuil, în A. O., V, 1926, p. 132.

55) O. Menghin, *Weltgeschichte*, p. 188.

56) Leo Frobenius, H. Obermeier, *Hádschra Maktuba, urzeitliche Felsbilder Kleinafrikas*, München, 1925, fig. 19, fig. 26 şi 32. Autorii fac apropieri cu cele din Scandinavia şi Alpii ligurici, din epoca bronzului.

57) *Das Jungpaleolithikum în Afrika, von Aurignacien bis Magdalenien*, (conferinţă ţinută la Universitatea din Viena, 17 Februarie 1937).

58) V. nota 43.

părerea în felul următor: „Ils ne sont pas paléolithiques, mais rentrent très bien dans le style néolithique-énéolithique. Mais le plus probable pour nos peintures est qu'elles sont énéolithiques ou néolithiques“ [59]). Savantul francez se referă numai la picturi. O. Menghin le-a considerat mesolitice [60]). In unele peşteri s'au găsit, precum am amintit, fragmente ceramice neo-eneolitice, dar şi din epoca de bronz [61]), şi lucruri slave. Aceste urme arheologice se află de obiceiu la suprafaţa solului şi [62]) la intrarea în peşteră. Ele nu ne pot servi în mod categoric la fixarea cronologiei, dar pot dovedi că peşterile au fost locuite în *diferite epoci*. O observaţie stilistică duce la aceeaşi concluzie. In manifestările de artă rupestră din Gorj se deosebesc mai multe perioade; cea mai veche dintre ele pare a fi ilustrată prin patrupedul amintit. Restul pare a aparţine în general eneoliticului, dar întrebuinţarea unui instrument de metal în tehnica gravurilor dela Runcu pledează, fără îndoială, pentru vârsta metalelor. Pe de altă parte găsesc o foarte bună paralelă la a unei gravuri din Gorj (phallus?) în ceramica din Boemia. Pe vasele din mormântul II şi XII din necropola dela Praha-Bubenec apar două ornamente „antropomorfe“ cu totul similare. [63]). Reprezentarea feminină Fig. 8, 20 aminteşte idolii de lut din civilizaţia câmpurilor de urne din epoca de bronz, din Oltenia şi Banat. Sânii sunt indicaţi, ca şi la unele exemplare de lut, prin spirale incizate. Pe de altă parte, la câteva picturi şi gravuri se poate observa o analogie cu ornamentarea ceramicei hallstattiene [64]) şi geometrice [65]). Condiţiunile de găsire, tehnica şi observaţiile stilistice ne fac să credem că arta rupestră din Oltenia aparţine mai multor perioade, ce se vor determina poate mai bine pe viitor.

III. Neo-şi eneoliticul.

Neoliticul Olteniei—faza mai veche şi cu perioada sa ultimă, de tranziţie spre epoca bronzului şi în general cunoscută cu denumirea de eneolitic — se poate studia în prezent într'un mod satisfăcător, datorită unor intense cercetări şi săpături făcute în provincie. Valea Dunării a format în deosebi obiectul acestor cercetări, pe când regiunea dealurilor, şi mai ales a mun-

---

59) A. O., V, 1929, p. 32.
60) *O. c.*, p. 188.
61) C. N. Plopşor, *L'art rupestre*, p. 6.
62) Id. *Travaux*, p. 11.
63) Horáková-Jansova, *La nécropole avec céramique pointillée à Prague-Bubenec*, în *Zoravy, Praga*, IV, 1931, p. 29, fig. 18 şi fig. 36.
64) S. Gallus, *Die figuralverzierte Urnen von Soproner Burgvall*, în *Arh. Hungarica*, XIII, 1934, pl. IV, 1. Autorul crede că această ornamentare este influenţată de cercul nord-european (p. 21), deşi d-l E. Beninger contestă această influenţă (*Mitt. d. Anthrop. Gesell. in Wien*, LXV, 1936, p. 264-5).
65) Perrot et Chipiez, vol. III, p. 222, fig. 46 şi p. 181, fig. 66.

telui, s'a bucurat de o atenție mai restrânsă, iar pe alocurea, cum este în județul Gorj și Vâlcea, lacunele fiind foarte mari. Această inegală situație provine în primul rând din faptul că Sudul Olteniei este foarte bogat în așezări preistorice și materiale arheologice, pe care de cele mai multe ori întâmplarea le scotea la lumină, ceeace a îndemnat pe localnici a înjgheba de timpuriu muzee și colecțiuni particulare, atrăgând în acelaș timp și pe arheologi. O serie întreagă de săpături sistematice a început în 1916, când d-l I. Andrieșescu efectuă săpăturile dela Sălcuța-Dolj, continuate imediat după războiu, în 1919 și 1920. S'a ajuns astfel în prezent la stabilirea *stratigrafiei civilizațiilor* neo-eneolitice din provincia din dreapta Oltului, un sprijin de prim ordin pentru determinarea *cronologiei relative a tipurilor de civilizație*, cu succesiunea lor dela mai vechiu la mai nou, pe care o indică însăși orânduirea stratelor de cultură de jos în sus, ca foile unei cărți dela început spre sfârșit. Săpăturile au îngăduit în plus și cunoașterea *inventarului* fiecărei civilizații, cu trăsăturile sale caracteristice, și au permis în felul acesta catalogarea și atribuirea descoperirilor întâmplătoare, mai vechi, unor tipuri de civilizație bine definite. Astfel materialele de studiu au sporit și valoarea lor a crescut. Primele eforturi ale d-lui I. Andrieșescu de a pune pe bază științifică studiile de preistorie oltenă [66]) sunt azi încununate de succes. Cu timpul studiile referitoare la neoliticul Olteniei s'a înmulțit în mod simțitor. In majoritate ele sunt dări de seamă și rapoarte asupra descoperirilor și săpăturilor. In afară de lucrarea în manuscris a d-lui I. Andrieșescu, din care d-sa a reprodus doar un fragment de început în 1921 și încercarea d-lui I Nestor din 1933 de a trata, pe cât era posibil, neoliticul Olteniei în raport cu restul Daciei, nu avem încă o operă de sinteză asupra epocii neolitice, ca și asupra celor ulterioare. Civilizațiile neolitice din Oltenia sunt strâns legate de cele din ținuturile înconjurătoare. Pe câtă vreme în câmpia Munteniei s'a putut pune în ultimul timp o orânduire în civilizațiile de aci,—în Banat, în Transilvania și în ținuturile învecinate sârbești nu posedăm date stratigrafice sigure: o lacună ce se va răsfrânge și asupra preistoriei Olteniei.

In prezentarea civilizațiilor neo-eneolitice din Oltenia am ținut seamă de stratigrafie și deci de cronologia relativă a tipurilor de civilizație.

Caracterul acestor civilizații ne îngăduie a distinge două mari grupe, bine deosebite între ele: I *Civilizațiile dunărene sau band ceramice*; II. *Civilizațiile „nordice" sau central-europene*. In prima grupă se orânduesc următoarele tipuri: Vincea-Turdaș, Vădastra I, Vădastra II și Sălcuța. Grupa II-a cuprinde civilizația de tip Coțofeni. Ea se prelungește în parte cu Glina III, dela începutul epocii bronzului, în care tradițiile neolitice trăesc la un loc cu elementele unor vremuri noui.

66) I. Andrieșescu, *Din preistoria Olteniei*, p. 12.

O altă categorie de materiale o formează *descoperirile izolate*, pe care le vom trata separat. Dacă produsele ceramice din colecțiuni și muzee s'au putut categorisi în interiorul unui tip de civilizație, nu tot același lucru a fost posibil cu unele obiecte de metal și de piatră.

Asemenea obiecte dăinuesc mai mult și pot fi bunuri ale mai multor civilizații. Atribuirea lor unei civilizații nu se poate face decât atunci când au fost descoperite în complexuri bine determinate.

I. Civilizațiile dunărene sau band-ceramice.

Prima ceramică ornamentată în benzi (Bandkeramik) apare

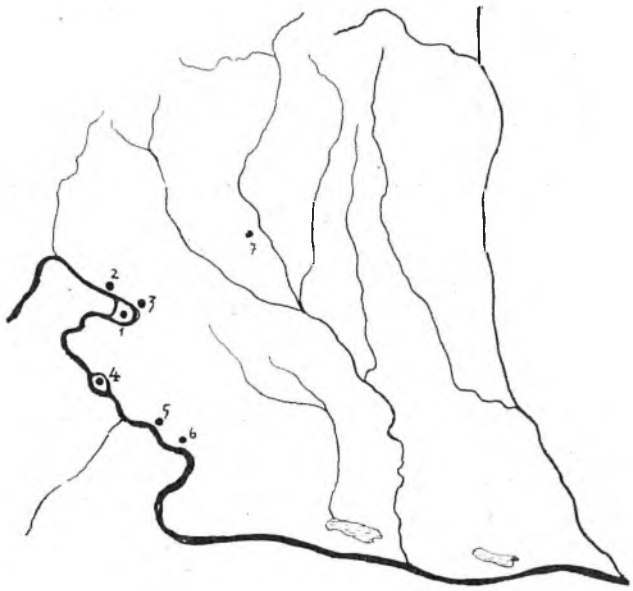

Fig. 12.
Civilizația Turdaș: Ostrovul Corbului, 1; Ostrovul Șimian, 2; Hinova, 3; Ostrovul Mare, 4; Gârla Mare, 5; Salcia, 6; Sura, 7.

în valea Dunării mijlocii, în special în ținutul Sudeților[67]), de unde, prin iradieri succesive se va întinde până în Sudul Rusiei și până în Belgia (Omalianul). Dacia intră în întregime în acest mare cerc de civilizație. Intr'o fază mai veche, band-ceramica are o ornamentare lineară (Linearkeramik); cu timpul însă ea va ajunge la un decor spiralo-meandric (Spiralmeanderkeramik), în care spirala și meandrul constituesc elementele principale. Spre sfârșitul vieții civilizației cu ceramică în benzi își vor face apariția în aceste regiuni elemente din cercul nordic. Din amestecul

67) O. Menghin, *Weltgeschichte*, p. 58.

bandceramicei, a lumei nordice şi mediteranene se va da naştere la civilizaţiile „nordice" sau central-europene.

Cea dintâi civilizaţie dunăreană în Oltenia este *tipul Vincea-Turdaş*. Vincea este cunoscuta staţiune din apropierea Belgradului, din ţinutul marilor ape: Dunărea, Sava, Morava şi Tisa, iar Turdaş este aşezarea de pe Mureş, din judeţul Hunedoara. Aşezarea transilvăneană se găseşte cam la periferia cercului Vincea-Turdaş, pe când cea dela Vincea se află chiar în centrul acestei arii [68]).

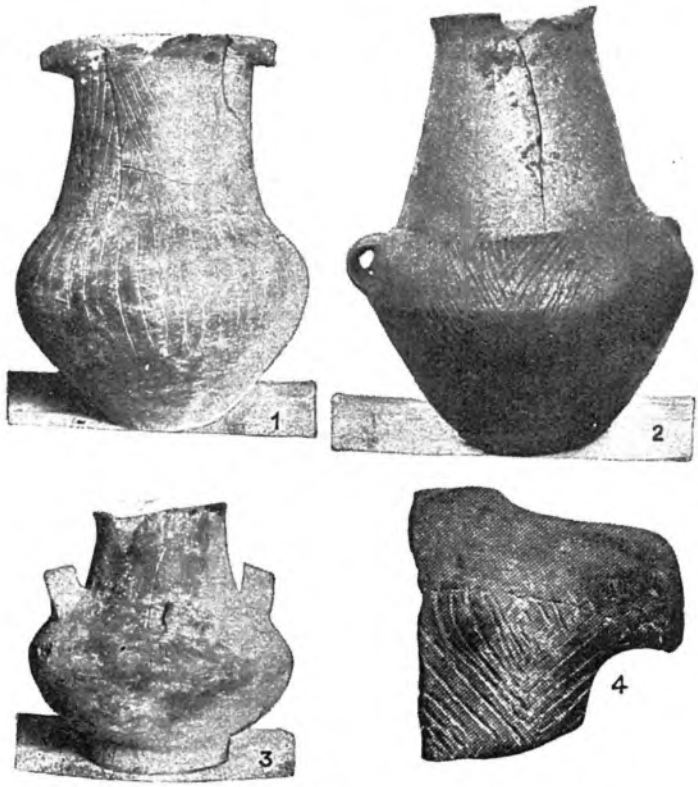

Fig. 13.

Răspândiri. Cercul Vincea-Turdaş atinge Oltenia numai cu aripa sa. Descoperirile de până acum se mărginesc doar la valea Dunării mehedinţene. Cunoaştem şapte localităţi: Ostrovul Şimian, Ostrovul Corbului, Hinova, Ostrovul Mare, Sura şi Salcia, care marchează punctul cel mai de Răsărit (Fig. 12). Fragmentul de cutie cu ornamente meandrice dela Bârza, jud. Dolj [69]), este tipic

68) G. Childe, *The Danube* în *Preistory*, Oxford, 1927, Ill, harta.

69) C. Istrati, *Comunicări arheologice*, în *An. Acad. Române*, t. XXXIV, S. Ist., pl. V, 9-10. Cf. N. Densuşianu, *Dacia preistorică*, fig. 9-10 (prefaţa lui

civilizației Turdaș, dar proveniența sa, ca de altfel a atâtor obiecte din colecția Istrati-Capșa din Turnu-Severin, nu poate fi primită fără rezerve. Numai pe baza acestei descoperiri izolate nu putem extinde deocamdată aria civilizației Turdaș până în Valea Jiului, cum a fost tentat d-l I. Nestor [70]). Puținele fragmente ceramice din colecția „Ilie Constantinescu" din Caracal nu au un caracter specific Turdaș [71]), iar „tezaurul" de securi dela Bratovoești-Dolj [72]) pare a sta în legătură cu civilizația Vădastra I.

Tipologie. Materialul Vincea-Turdaș provine din descoperiri izolate, din săpături și cercetări arheologice sistematice. Cele mai multe sunt dela Ostrovul Corbului, intens cercetat de către d-l Al. Bărcăcilă. Aci s'au întreprins în ultimii ani săpături de durată

Fig. 14.

mai lungă [73]). Cercetări am întreprins, în cadrul unei periegheze,

---

C. Istrati). Cf. C. Moisil, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, IV, 1914, p. 140, fig. 2. Judecând după tehnica lutului, fragmentul pare a fi mai degrabă din Transilvania sau Banat decât din Oltenia.

70) *Der Stand*, p 34 și nota 113 a.

71) Cf. *Id.* p. 34.

72) *Arhivele Olteniei*, V, 1926, p. 427 și urm. M. Romașcanu, *Tesaurul neolitic dela Bratovoești*, București, 1932. Dl. I. Nestor a atribuit civilizației Turdaș, gândindu-se totuși și la o altă posibilitate de încadrare. Prin analogie cu inventarul civilizației Vădastra I, noi suntem înclinați a-l atribui acestei civilizații. Cf. D. Berciu, *Colecția de antichități „Gh. Georgescu"-Corabia, Caracal*, 1937, p. 7.

73) De către noi, împreună cu d-l I. Nestor și d-l C. N. Plopșor. Stațiunea a fost cercetată mai de mult de către d-l Profesor I. Andrieșescu, întovărășit de d-l Al. Bărcăcilă și Ștefan Ciuceanu. D-sa a făcut un sondaj după războiu. In 1932 am făcut, împreună cu d-l I. Nestor, un sondaj în partea de nord a ostrovului, pentru determinarea stratigrafiei stațiunei.

la Hinova, Gârla Mare şi Salcia [74]). Civilizaţia Vincea-Turdaş se poate studia în general numai pe baza ceramicei şi a plasticei. Ceramica este din nenorocire de cele mai multe ori în stare fragmentară [75]).

După tehnică deosebim trei specii principale:

a) Lut de culoare neagră, cu puternice nuanţe castanii, stratele dela suprafaţă de culoare castanie şi, mai rar, neagră. Lustruirea este o raritate. Pasta are impurităţi. Arderea lasă de dorit. Pereţii vaselor sunt groşi, uneori cu un contur neprecis. In general specia *a* are un aspect grosolan, primitiv.

b) Lut de culoare neagră-cenuşie, stratele superficiale cărămizii sau portocalii, ori cenuşii-vânăte. Conturul vaselor este clar; pereţii subţiri şi rezonanţi, pătrunşi de o ardere egală şi completă. Pasta este bine aleasă de impurităţi şi suficient frământată. Peste ornamentele incizate şi în interiorul vaselor se dă cu o culoare roşie (Fig. 13, 1), fără a fi însă un slip lustruit ca la cupele cu picior.

c) Lut cenuşiu, cu nuanţe negre-castanii, stratele de suprafaţă vânăte, portocalii sau cărămizii. Se disting subspecii: *C 1*,

Fig. 15.

de culoarea grafitului, pasta fină, foarte moale la pipăit; *C 2*, de culoare portocalie la suprafaţă; *C 3*, de culoare neagră în exterior. Subspeciile *C 2* şi *C 3* au un slip lustruit adesea până la dobândirea luciului metalic. La *C 2* vom întâlni şi *tincturarea cu roşu* şi apoi lustruirea *red slipped-ware*, frecventă la cupele cu picior masiv. Vasele au pereţii subţiri şi cu profil elegant.

Forme. Alături de puţinele vase întregi, fragmentele ceramice pot întregi, prin profilele lor, repertoriul formelor.

1) *Cupe.* Cea mai frecventă formă întâlnită în civilizaţia Turdaş este cupa cu picior masiv (Fig. 14; Fig. 15, 1, 3; Fig.

74) La Gârla Mare stratul Sălcuţa suprapune civilizaţia Vincea-Turdaş. La Salcia avem de aface doar cu răspândiri (cercetările noastre din 1934).

75) Materialele se găsesc în următoarele muzee: Turnu-Severin, Craiova, Muzeul de Antichităţi din Bucureşti şi Seminarul de preistorie dela Universitatea din Bucureşti, precum şi în următoarea literatură: L. Franz, *Vorgeschichtliche Funde aus Rumänien*, în W. P. Z. IX, 1922, p. 89 şi urm. pl. I, 2. Al. Bărcăcilă, *Antiquités pré-et protohistoriques des environs de Turnu-Severin*, în *Dacia* I, 1924, p. 280 şi urm. „Năzuinţa", Craiova, V, 2, 1926. I. Nestor, *o. c.*, pl. I, 1-2, 11-12. Al. Bărcăcilă, *Monumente religioase ale Drubetei*, extras din *Arh. Olteniei*, nr. 71-73, 1934, fig. 1 şi fig. 2. D. Berciu, *Generalităţi asupra preistoriei Olteniei şi angrenarea ei în problemele Europei centrale şi sud-estice*, în Bul. Com. Mon. Ist. XXXVII, 1934, p. 30 şi urm., fig. 4, 1-4.

16, 1). Cupele apar însă în stare fragmentară. Majoritatea lor provine dela Ostrovul Corbului. In general aceste forme aparţin speciei *C*, afară de cupa dela Hinova (Fig. 16), care are lutul caracteristic speciei *a*. După culoarea lutului şi tratarea suprafeţei avem trei variante:

1. Varianta vânătă, lustruită puternic în aceiaşi culoare, care uneori ia nunaţe negricioase ori gălbui (Fig. 15, 1; Fig. 19, 1). Piciorul este de obicei semi-masiv. Câteodată e gol pe 2/3 din lungime.

2. Varianta roşie (red-slipped-ware) are suprafaţa lustruită intens, într'un roşu-viu, fără a cunoaşte o altă ornamentare. Piciorul este mai massiv decât la varianta 1-a.

3. Ultima variantă este de culoare cărămizie, nelustruită, dar ornamentată cu incizii, pe care le vom întâlni şi la varianta 1-a.

Cele trei variante sunt răspândite deopotrivă în Transilvania

Fig. 16.

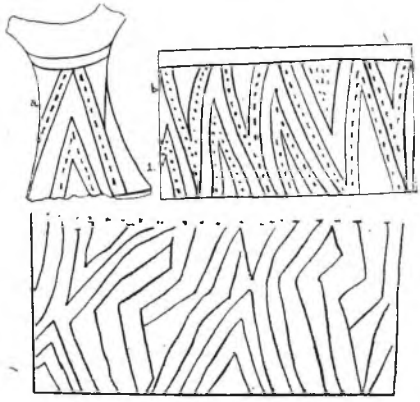

Fig. 17.

şi în Banat (Parţa)[76]. Fragmentele cu caneluri plissate dela Ostrovul Corbului (Fig. 15, 2 şi Fig. 18), aparţin unor asemenea cupe, care amintesc pe cele dela Aradac din Banatul iugoslav[77].

2. *Pahare.* In specia *C* găsim pahare svelte, formate din două sau trei părţi, cu pereţii subţiri şi elegant curbaţi în afară (Fig. 18, 4-5), care se aseamănă în parte cu cupele cu picior.

3. *Urcioare.* In săpăturile dela Ostrovul Corbului s'a dat în strat Turdaş peste câteva vase întregi[78]. Ele reprezintă trei forme caracteristice: vas cu gât înalt, conic, prevăzut cu două mănuşi pe zona de maximă rotunzime (Fig. 13, 2), vas cu gât cilindric, corp bombat şi cu „Schnurösen" pe buză (Fig. 13, 1), amintind formele dela Turdaş şi pe cele din civilizaţia Tisa[79]; vas cu

76) Muzeul din Sf. Gheorghe şi Timişoara.

77) *Starinar*, Belgrad, 1922, S. III, p. 162, fig. 11.

78) Muzeul din Craiova, Săpăturile Plopşor-Berciu.

79) H. Schmidt, în *Zeitsch. f. Ethn.* 1923, p. 440, fig. 7. F. v. Tompa, *Die Bandkeramik in Ungarn*, în *Arh. Hungarica*, V-VI, 1929, fig. 7, tabela de forme).

corpul foarte bombat, sprijinit, pe un piedestal circular (Fig. 13, 3). Aceste vase sunt tincturate cu roşu, fără a fi fost lustruite. Vasul dela Sura (Muzeul din Turnu-Severin) este înrudit cu Fig. 13, 2.

4. *Borcane*, cu pereţi oblici (inedite, Muzeul din T.-Severin).

5. *Cutii sau casete.* Aceste forme sunt foarte frecvente, însă totdeauna descoperite în stare fragmentară. Ele redau forme triunghiulare sau cu patru laturi. analoage celor dela Turdaş [80]). La Gârla Mare s'a descoperit încă de mult o măsuţă cu patru picioare, pe care L. Franz a pus-o în paralelă cu cele dela Vincea şi Jablanica din Serbia, dar se gândea deasemenea că ar putea fi şi un model de casă [81]). Cutiile sunt ornamentate în general cu motive meandrice (Fig. 19; Fig. 21, 1-5). Unele au picioare cu secţiunea dreptunghiulară.

6. *Vase antropomorfe.* După materialul pe care-l avem la îndemână, nu putem decât să postulăm deocamdată existenţa acestor forme. Pare a fi vorba mai degrabă de vase susţinute pe un piedestal format din picioare omeneşti (Fig 20, 9; fig. 25, 8), sau vase chiar în forma piciorului gol în interior (Fig.

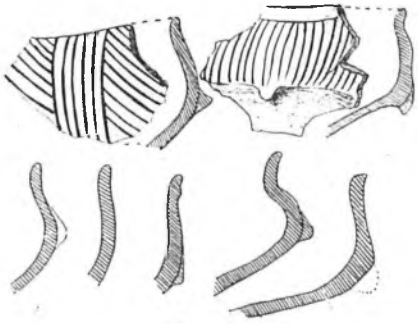

Fig. 18.

20, 9), care ar putea aparţine civilizaţiei Sălcuţa, deşi după tehnica lutului suntem înclinaţi a le atribui cercului Vincea. Asemenea forme s'au descoperit în mediul gumelniţean din câmpia Munteniei [82]).

Ornamentarea. Ceramica Vincea-Turdaş cunoaşte mai multe tehnici. *Incizia* este cea mai frecventă. Inciziile grosolane, neregulate, linii late, împunsături şi puncte, formează o primă grupă, alături de care apar incizii fine, înguste, pe care le găsim de obiceiu la specia *b* şi la idoli. In cazuri mai rari incizia este în-

80) M. Roska. *Staţiunea neolitică dela Turdaş.* în *Publ. Muzeului jud. Hunedoara*, 1928, p. 14 şi urm., fig. 5. Cf. H. Schmidt, *o. c.*, p. 450, fig. 31.

81) L. Franz, *o. c.*, p. 93-94 şi fig. 2.

82) A se vedea de pildă: Gh. Ştefan, *Les fouilles de Căscioarele*, în *Dacia* II, fig. 22, 6 şi fig. 23; picioare pline au apărut la Turdaş (M. Roska, *o. c.*, p. 33, fig. 24, 1-2), ca şi în Muntenia (D. Berciu, *Săpăturile arheologice dela Tangâru*, în *Buletinul muzeului jud. Vlaşca*, I, 1936, fig. 37). Exemplare similare se află în cercul Bükk III (F. V. Tompa. *o. c.*, pl. XXV, 10, 12).

tovărăşită de incrustaţia albă sau roşie, ca la o serie de idoli, iar incizia fină apare în asociere cu *tincturarea* cu roşu. Câteva fragmente ceramice sunt ornamentate prin *imprimarea* unei împletituri de papură (rogojină; Fig. 23), întocmai ca la Vincea şi Aradac [83]). *Plissarea* realizează caneluri înguste sau coaste—rippeled-ware—abia vizibile, într'o manieră care cere multă dibăcie şi tehnică superioară (Fig. 15, 2; fig. 18). Tincturarea cu roşu nu trebue confundată cu incrustaţia, care întrebuinţează o pastă făinoasă albă sau roşie, pe când ceiace numim noi tincturare este foarte aproape de adevărata pictură. Tincturarea este de două feluri. In primul caz se dădea cu culoare roşie lichidă în interiorul sau exteriorul vasului, fără a fi urmată de lustruire. In al doilea rând tincturarea era întovărăşită de o puternică lustruire. Ambele procedee par a fi avut loc înainte de arderea secundară.

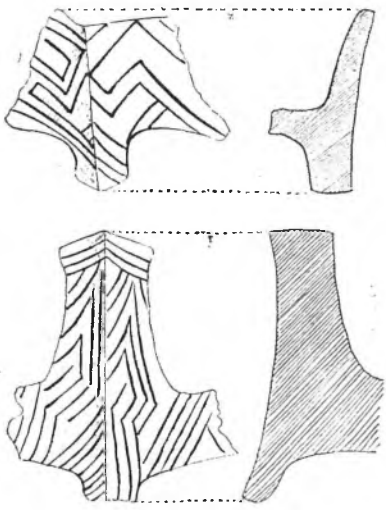

Fig. 19.

Prin tincturare şi lustruire se dobândeşte adevărata marfă roşie—red-slipped-ware—din civilizaţia Vincea-Turdaş. Ea are uneori luciri metalice de un roşu viu („roşu-carne"). Culoarea roşie se aplică prin intermediul unei bucăţi de stofe sau cu o pensulă, ale căror urme se pot observa pe câteva fragmente de cupe cu picior.

Motive ornamentale. In ornamentarea tipului Vincea-Turdaş *banda* joacă rolul esenţial. Ea este formată din două sau mai multe linii, în majoritatea cazurilor paralele, umplute în general cu puncte sau liniuţe haşurate şi înguste. Felul cum sunt dispuse aceste benzi constitue trăsătura caracteristică a cercului Turdaş şi a band-ceramicei în genere.

83) M. Vassici, *Die Hauptergebnisse der prähistorischen Ausgrabung in Vinça*, 1908, în *Prähist. Zeitschr.* II, 1910, p. 31. *Starinar*, Belgrad, 1922, pl. V, 12.

Găsim benzi verticale şi orizontale, pe care H. Schmidt le considera ca străvechi europene, gândindu-se deopotrivă la origina şi vechimea lor, deşi atare sistem apare şi la Troia [84]). Alte elemente decorative mai frecvente întâlnite sunt următoarele: dinţi de lup umpluţi cu puncte sau liniuţe (Fig. 22, 4), unghiuri, triunghiuri, romburi haşurate, motivul-scară (Fig. 20, 4-5), motivul-şah (Fig. 20, 11), paranteze, imprimări de împletitură, linii frânte, etc. Cutiile sunt ornamentate cu meandre şi derivatele acestora. Zigzagurile sunt destul de dese. Spirala lipseşte însă. Intr'un singur caz pare a fi reprezentată o spirală în colţuri („eckige Spirale, spirale pointue"), dar ea stă în strânsă dependinţă de un ornament meandric (Fig. 22, 1) Câteva fragmente ceramice par a indica deasemenea forme de spirale mai primitive (Fig. 22, 8-9).

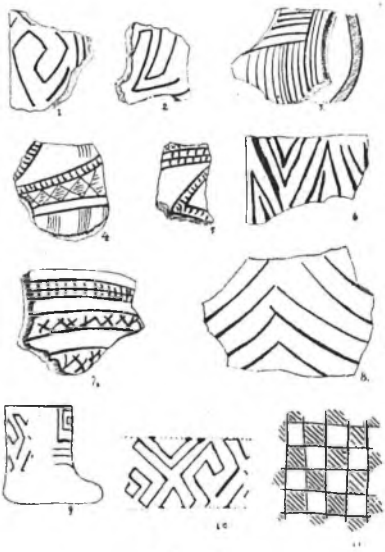

Fig. 20.

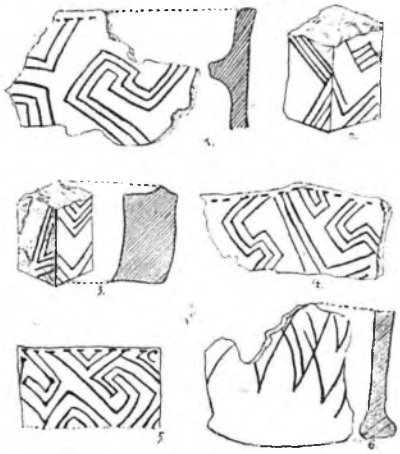

Fig. 21.

Vasele întregi au linii paralele, grupate în sisteme oblice sau verticale, uneori realizându-se sisteme de căprior, ca şi pe idolii Turdaş, comune de altfel şi civilizaţiei Coţofeni. Aceste linii sunt tincturate cu roşu. Cupele în specia cenuşie şi paharele (Fig. 18) au grupări de *caneluri plissate,* uneori chiar în spiritul ceramice pictate. In legătură cu atari caneluri apar şi *aplicaţiuni plastice,* mici proeminenţe sau gurgue, în felul „cornişelor" din ceramica Vădastra I (Fig. 18). Ele au un caracter ornamentar. Cupa dela Hinova este prevăzută deasemenea cu mici proeminenţe (Fig. 14). La cele de mai sus se adaogă *semnele pictografice,* care sunt răspândite pe diferite fragmente

84) H. Schmidt, o. c., p. 437.

ceramice şi care nu au altă semnificaţie decât cea decorativă. In parte ele îşi găsesc analogie la Turdaş [85]) şi Vincea [86]).

Plastica. Realizările plastice ale cercului Vincea-Turdaş sunt bogate şi variate. Din păcate ele nu provin din săpături regulate. Unii idoli ar putea aparţine unei alte civilizaţii. Se disting două grupe: reprezentări antropomorfe şi zoomorfe. Primele se împart în două categorii: *a*) idoli mai grosolani, lut cenuşiu în spărtură, stratele superficiale groase, de culoare cărămizie, pasta poroasă, necomplect arsă, moale la pipăit şi fără ornamente (Fig. 24, 1, 3). Partea inferioară a corpului e redată printr'o singură bucată. Steatopigia este puţin pronunţată, ori lipseşte cu totul; în schimb se accentuează partea abdominală (Fig. 24, 3), ca şi la unele exemplare ale plasticei gumelniţene [87]). *b*) Categoria a II-a este

Fig. 22.

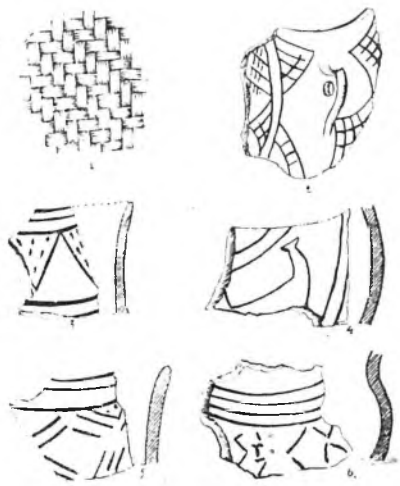

Fig. 23.

superioară, atât ca lut, cât şi ca ornamentare. Lutul e de culoare cenuşie, cu nuanţe verzui, iar stratele dela suprafaţă sunt castanii sau cenuşii. Pasta n'are impurităţi şi este relativ bine arsă. Conturul figurilor este clar, precis, bine redat.

Se dă de data aceasta o atenţie deosebită amănuntului, după cum se poate observa la „masca" dela Ostrovul Corbului (Fig. 25, 1) şi în tot cercul Vincea. Picioarele sunt marcate printr'un

85) Id., *o. c*, fig., 38-40.

86) M. Vassici, *o. c.*, pl. 16.

87) D. Berciu, *Săpăturile dela Tangâru*, fig. 31. O foarte bună paralelă la idolul pl. 24, 1 găsim în Banat la Parţa, jud. Timiş (J. Miloia, în *An. Banatului*, IV, 2, 1931, p. 183. fig. 8, „à bec d'oiseau") şi în regiunea Vârşeţ (*Starinar*, Belgrad, I, IV, 1926-27, p. 58, fig. 1. (O Menghin). O formă similară aflăm la Jablanica (M. Vassici), *Die neolithische Station Jablanica bei Medjuluze in Serbien*, în *Archiv. f. Anthr.* XXVII, 1902, p 517, fig. 4).

riri întâmplătoare provine un vârf de săgeată dintr'o coastă de animal (Fig. 28).

Din contră uneltele şi fragmentele de corn de cerb abundă în toate staţiunile Vincea Turdaş din Oltenia. Sunt dălţi, sule, şi foarte multe săpătoare. Un exemplar unic a apărut la Ostrovul Corbului (Fig. 25, 3). E vorba de un topor sau săpător cu două tăişuri, aproape perfect perpendiculare, şi cu gaură de înmănuşare dreptunghiulară (2,8 × 3,6 cm.; lungimea totată 0,20 m.). Forma găurii şi tehnica în care este executată trădează o vreme târzie. Exemplarul nostru poate fi pus în legătură cu problema securilor de cupru cu tăişurile în cruce.

Obsidiană, piatră, silex. Obsidiana, care este o rocă vitroasă de natură vulcanică şi un bun al civilizaţiilor neolitice, s'a des-

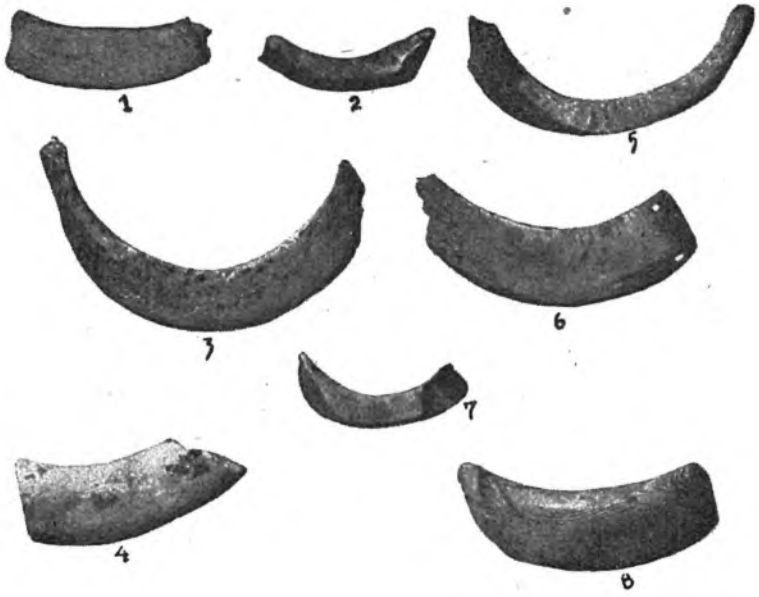

Fig. 26.

coperit până acum numai la Ostrovul Corbului[91]). Din ea se fac lame, răzuitoare şi burins-e. Ca unealtă de piatră caracteristică este toporaşul cu o suprafaţă bombată şi cu o alta plată (Fig. 29-30). Cele mai multe dintre ele pot fi considerate ca „Schuhleistenkeil" —unealta tipică a band-ceramicei. Trei fragmente de casse-tête, unul din porfir şi celelalte din granit, intră în categoria armelor. Dela Ostrovul Corbului s'a adunat o mare cantitate de lame de silex.

Alte elemente inventarice. Conţinutul civilizaţiei Vincea

91) In cercul aceleiaşi civilizaţii o întâlnim la Vincea (M. Vassici, *o. c* p. 27 şi fig. 4. Cf. G. Childe, *The Danube*, p. 68) şi Turdaş (M. Roşca, *o. c* fig. 10, 2 şi 10, 7).

Turdaş din Oltenia sporeşte prin câteva elemente de caracter caznic: percutoare, greutăţi de plasă, fragmente de râşniţă şi fusaiole (Fig. 31). *Fig. 25, 5* pare a fi un „corn de consecraţiune", desvăluind deci unele afinităţi de natură religioasă cu lumea cretană

Până în prezent nu ştim nimic despre *ritul de înmormântare* al civilizaţiei Vincea-Turdaş.

Locuinţe. In săpăturile dela Ostrovul Corbului s'a dat peste urme de vetre rotunde, uneori foarte apropiate unele de altele. In jurul vetrelor era chirpic ars, sub care s'au putut distinge

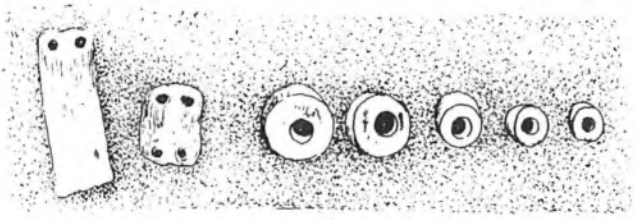

Fig. 27.

câteodată urme de pari. Bănuim că aci poate fi vorba de colibe rotunde sau rectangulare, deşi forma lor n'a putut fi încă precizată.

Caracterul civilizaţiei Vincea-Turdaş. Inventarul acestei civilizaţii arată o populaţie paşnică, ocupându-se cu agricultura, creşterea vitelor, pescuitul şi vânatul. In staţiunile din Mehedinţi apar în mari cantităţi oase de animale domestice. Oamenii vremii ocupă ostroavele Dunării, sau terasele acestui fluviu.

Fig. 28.

Stratigrafie. Apele Dunării au distrus cu vremea aşezările Turdaş aproape în întregime. In săpăturile noastre dela Ostrovul Şimian, de unde provine o parte a materialului din Muzeul din Turnu-Severin, nici n'am mai dat în 1933 şi 1935 peste stratul Turdaş[92]). Din fosta aşezare a mai rămas azi foarte puţin, şi aceea este formată din stratele Sălcuţa şi Cotofeni.

In schimb, la Ostrovul Corbului şi Gârla Mare[93]) s'a putut preciza că stratul Turdaş este suprapus direct de civilizaţia Sălcuţa şi că el se sprijină pe stratul de loess.

In ordinea stratigrafică, deci şi de cronologie relativă, civilizaţia Vincea-Turdaş este cea dintâiu din seria civilizaţiilor neolitice din Oltenia vestică.

92) *Buletinul Monumentelor Istorice*, XXVIII, 83, 1935, p. 3.
93) V. nota 74.

O stratigrafie în interiorul civilizației Vincea-Turdaș s'a încercat a se stabili la Ostrovul Corbului, deși stratul de cultură rămas era destul de sărac în mărturii arheologice. Aci par a se defini două niveluri: unul cuprinzând ceramica de factură mai grosolană, cu ornamente în benzi, cupe cu picior, tigăi ca în stratul I dela Turdaș [94]) și idoli neornamentați; altul cu idoli și cutii ornamentate cu motive spiralo-meandrice și vase întregi, în a căror formă se resimte o influență „nordică", de altfel ca în tot cercul Turdaș [95]). In sprijinul observațiilor stratigrafice vin cele stilistice. Intr'adevăr, ornamentica Vincea-Turdaș din Oltenia ne pere mite a deosebi trei grupe. Cea dintâiu cuprinde ornamentele d-*caracter linear*, și care ar corespunde nivelului I dela Ostrovul Corbului și celor trei „niveluri" dela Turdaș [96]), precum și inventa-

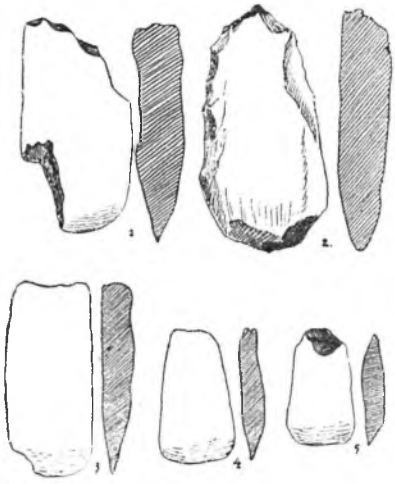

Fig. 29.

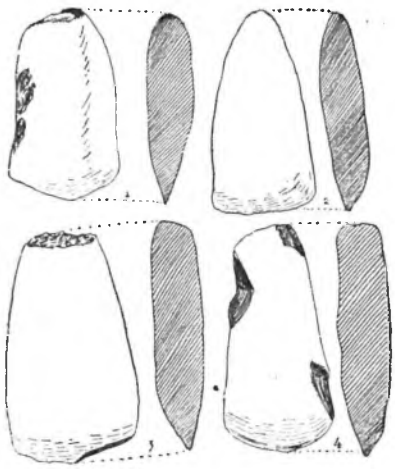

Fig. 30

rului celor mai de jos niveluri dela Vincea [97]). Nivelul I dela Ostrovul Corbului ar ilustra faza Turdaș I (r. Vincea I-Turdaș I).

In grupa II-a decorativă meandrul și derivatele sale joacă rolul de căpetenie, pe când în grupa III a vom avea a face, în special în ornamentarea idolilor, cu elemente spiralo-meandrice, ceiace reprezintă fără îndoială un pas mai departe în evoluția ornamenticei. Aceste două grupe par a documenta în Oltenia

94) M. Roșka, *o. c.*, fig. 27, 6, 9.

95) W. Jenny, *Zur Gefässdekoration des donauländischen Kulturkreises*, în M. A. G. LVIII, p. 85.

96) Care corespund unui singur strat de cultură (Cf. I, Nestor, *Der Stand*, p. 35 și 52. Cf. Id., în P. Z. XXIII, 1934, p. 366).

97) M. Vassici, *o. c.*, pl. 14, a, c. Analogii la Cordova, pe malul jugoslav al Dunării (*Starinar*, Belgrad, V, 1910, pl. VIII, 66 (M. Vassici), S. III. 1922, p. 151-174, pl. IV-VI) și la Nadru Vale din jud. Hunedoara (H. Schroller, *Die Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens*, 1933, pl. 2-3 și p. 6 și urm.), care aparține fazei vechi Turdaș (I. Nestor, în P. Z., XXIII, 1934, p. 366).

prezența fazei Vincea II-Turdaș II, care în regiunea Porților-de-Fier va fi avut o viață mai lungă decât în restul acestui cerc de civilizație[98]).

Fig. 31.

Civilizația Vădastra.

Pe când în Oltenia de Vest vremurile neolitice încep, după cum am văzut, cu civilizația Vincea-Turdaș, în părțile sud-estice

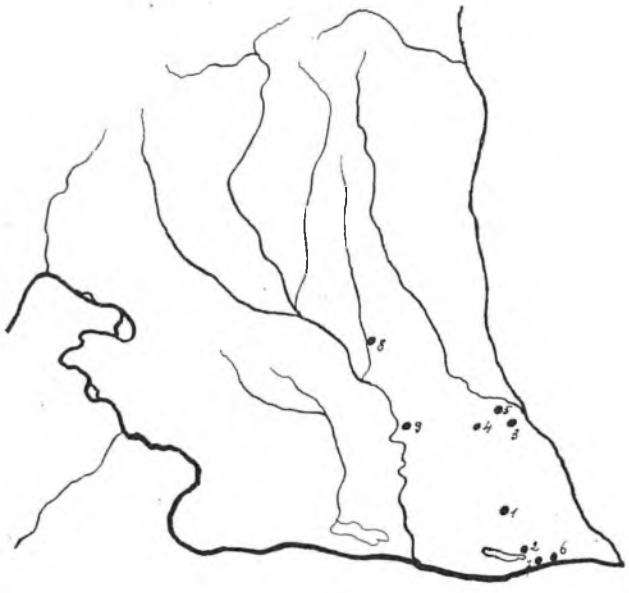

Fig. 32.

Civilizația Vădastra: Vădastra, 1; Orlea, 2; Hotărani, 3; Frăsinetul-de-Pădure, 4; Reșca, 5; Corabia, 6; Celei, 7; Șimnic, 8; Bratovoești, 9.

avem o altă civilizație, pe care am numit-o de tip *Vădastra I*, după primul strat de cultură dela Măgura Fetelor (Vădastra), în

98) Am arătat cu o altă ocazie poziția civilizației Turdaș față de celelalte tipuri de civilizație din Dacia (D. Berciu, *Prime considerații asupra neoliticului din valea Dunării inferioare, în legătură cu descoperirile din județul Vlașca.*

care s'a descoperit o ceramică tipică şi neîncadrată până în 1934 în inventarul vreunei civilizaţii cunoscute [99]). La observaţiile stratigrafice dobândite în timpul săpăturilor noastre de verificare din Septembrie 1934, am adăogat în cele două studii amintite şi pe cele stilistice, care ne-au dus la convingerea că inventarul stratului I de acolo trebue tratat ca o civilizaţie bine individualizată, deosebită de aceia a stratului II, care corespunde tipului Vădastra II, atât de bine ilustrat în urma săpăturilor lui V. Christescu din 1926 [100]). Până în prezent civilizaţia Vădastra I n'a mai fost descoperită în altă staţiune din Oltenia în afară de Măgura Fetelor [101]). Săpături de lungă durată lipsesc încă în Sud-Estul Olteniei, unde se speră a descoperi acest tip, în strânsă dependenţă poate cu aşezările Vădastra II.

După tehnica lutului, produsele ceramice ale civilizaţiei Vădastra I se împart în două specii:

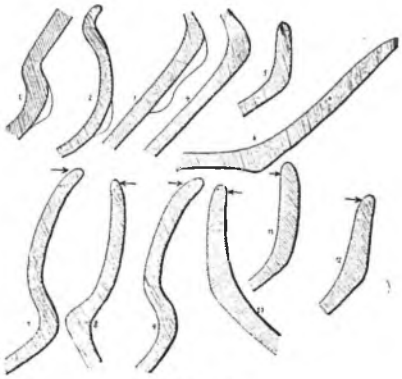

Fig. 33.

Specia a. Lut negru cu nuanţe mai închise ori mai deschise; pasta foarte bine frământată şi fără impurităţi, moale la pipăit şi pătrunsă de o ardere nu totdeauna complectă. Stratele de suprafaţă sunt subţiri şi lustruite. Uneori se întâlneşte un slip

---

în Buletinul muzeului judeţului Vlaşca, II, 1937, p. 73). In regiunea Porţilor de Fier apare o plastică foarte evoluată ca ornamentare. In afară de câteva exemplare dela Ostrovul Corbului, muzeul din T.-Severin posedă un frumos idol dela Vârbiţa, depe malul opus al Dunării, procurat de către d-l. Al. Bărcăcilă.

99) D. Berciu, *Colecţia de antichităţi, Gh. Georgescu*, p. 2 şi 13. Id. în *Bul. Com. Mon. Ist.*, XXVII, 1934, p. 75. Pentru cercetările mai vechi a se vedea: I. Andrieşescu, *Contribuţii la Dacia înainte de Romani*, 1912, p. 13.

100) V. Christescu, *Les stations préhistoriques de Vadastra*, în *Dacia*, III-IV, p. 167 şi urm. Nu poate fi vorba la Măgura Fetelor de o aşezare în felul palafitelor, după cum credeau Cezar Bolliac (*Trompeta Carpaţilor*, nr. 1010 din 1872 şi Nr. 1052 din 1783), Al. Odobescu (*Opere complecte*, ed. Minerva, III, p. 113) şi Gr. Tocilescu (*Dacia înainte de Romani*, p. 792).

101) Literatură: V. Christescu, *o. c.* fig. 28, 10, 12; fig. 32, 2, 407; fig. 38, 25, 7, 9-10. I. Nestor, *o. c.*, pl. 5,1-2,7. D. Berciu, *o c.* fig. 1, 1-4. Muzee şi colecţiuni: Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti, Muzeul Municipiului Bucureşti, colecţia „Dr. Severeanu" colecţia „Gh. Georgescu", Corabia.

foarte fin. Pereţii vaselor sunt subţiri şi conturul clar. In general vasele au un aspect plăcut, datorită culoarei negre-plumburii. —*Subspecii: a 1.* Lut negru, cu stratele dela suprafaţă negre; cel din exterior lustruit în aceiaşi culoare. Apare şi slipul; *a 2.* Lut negru-cenuşiu în spărtură, stratul superficial exterior de culoare neagră, lustruit negru; *a 3.* Lut negru-cenuşiu, stratul superficial exterior lustruit în culoare cenuşie; *a 4.* Lut negru-cenuşiu, stratele dela suprafaţă lustruite în aceiaşi culoare, uneori cu pete cenuşii.

Specia b. Lut de culoare cărămizie-gălbue, stratele de suprafaţă cărămizii, cu slabe nuanţe cenuşii sau gălbui-roşiatice.

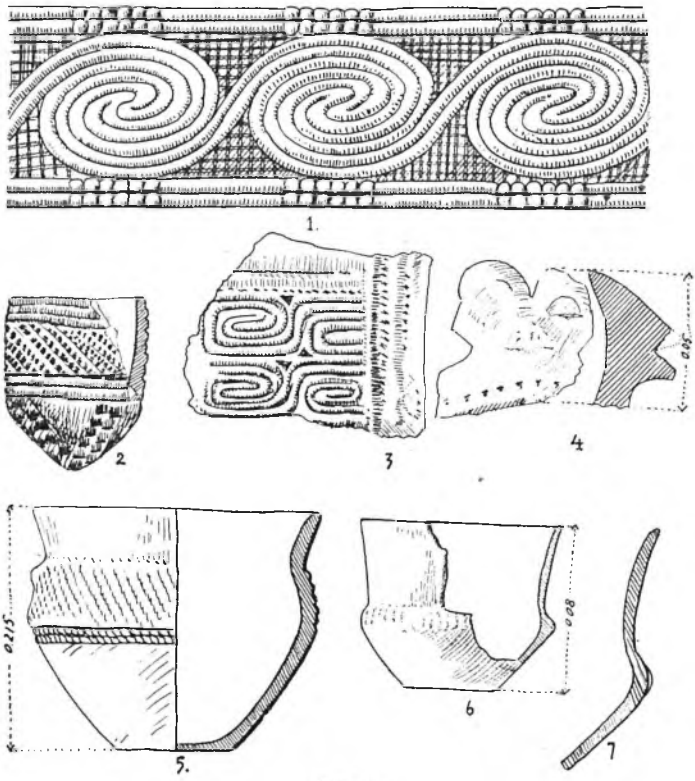

Fig. 34.

Pereţii vaselor sunt groşi. Pasta are impurităţi şi nu este bine frământată. Ornamentele lipsesc cu totul. Specia *b* e mai rară decât *a*, care cuprinde marfa fină a civilizaţiei Vădastra. Specia *a 3* este cea mai frecventă. Ea aminteşte grupa rippled-ware din cercul Vincea-Turdaş.

Forme. Repertoriul formelor este încă sărac, din cauza materialului, care se găseşte mai mult în stare fragmentară. Totuşi s'au descoperit şi vase întregi, iar câteva profile îngăduе să

reconstituim unele forme. Se pot enumăra: 1) *pahare* fără mănuşă, cu partea superioară aplecată în afară, cu profil oblic (Fig. 33, 7-9 şi ifg. 34, 7); 2) cupe svelte cu corpul cilindric (Fig. 36, 2); 3) *străchini* larg deschise, cu pereţi oblici (Fig. 36, 3) şi străchini formate din două părţi, cu buza îngroşată în interior, ca la formele Sălcuţa (Fig. 33. 5, 10-12); 4) *castroane*

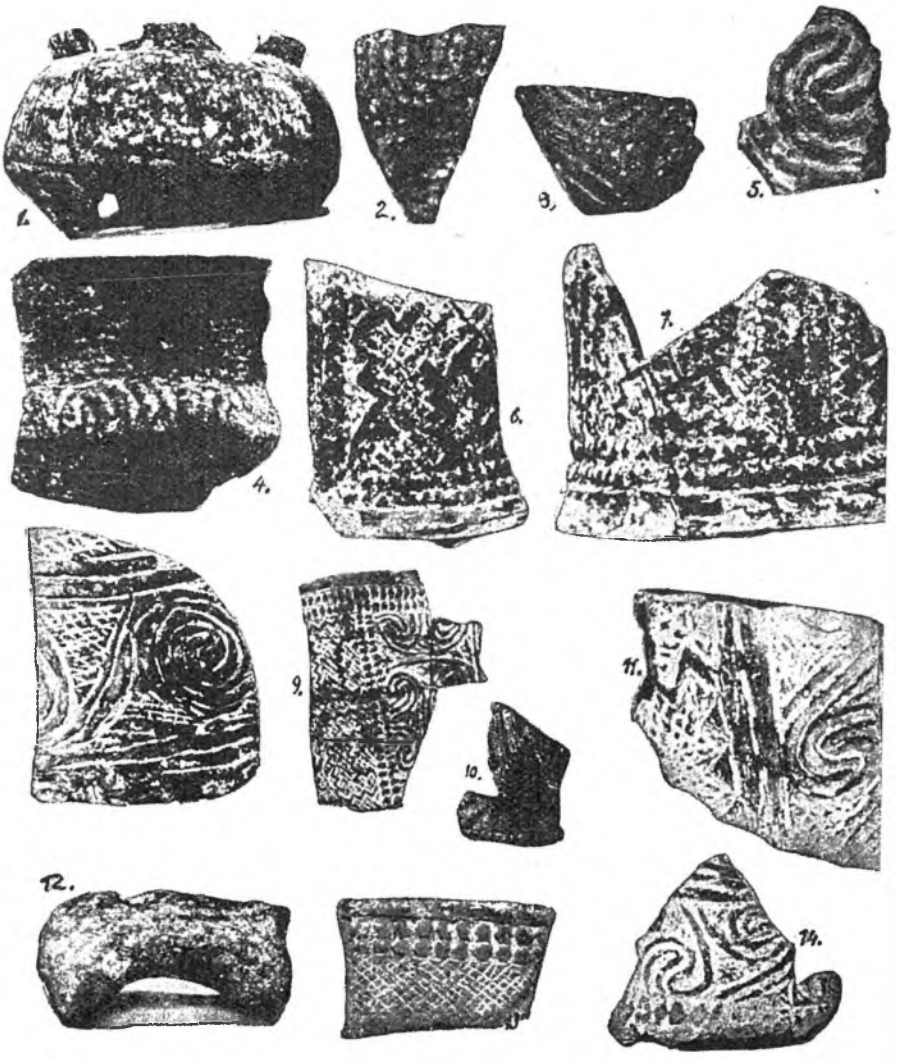

Fig. 35.

cu protile de străchini (Fig. 33, 6); 5) *vase cu gâtul scurt* şi corpul puternic bombat (Fig. 33, 2 şi fig. 35, 1); 6) *vase mari, piriforme*, cu gâtul în formă de pâlnie scurtă (Fig. 34

5=36, 1)[102]; 7) vase cu profil în forma literei *S*. Formele 3 şi 4 se vor întâlni şi în Vădastra II.

Ornamentare. Specia *b* e lipsită de ornamente. Locul acestora îl ţine uneori slip-ul lustruit. In schimb specia *a* cunoaşte o ornamentică realizată în mai multe tehnici. 1. *Plissarea* ajunge să dea caneluri înguste, fine, cannelures plissées, analoage celor din ceramica Vincea-Turdaş. Din cauza contrastului dintre caneluri şi suprafaţa lustruită a vasului se dobândeşte un fel de joc de lumină şi umbră dintre cele mai interesante.

Canelurile plissate se combină în motive spiralice, meandrice şi meandroide, în sisteme verticale, de şiruri paralele sau asocieri de caneluri perpendiculare. 2. *Excizia* se mărgineşte la crestături uşoare (Fig. 36, 1). Ea este rară şi pare a fi abia la începutul desvoltării sale. 3. *Incrustaţia* stă în legătură cu excizia simplă. 4. A patra grupă o formează elementele de decor *în relief*, care consistă din proeminenţe şi aplicaţiuni plastice, cu rol decorativ, în felul „cornițelor" (Fig. 33, 1-2, pe când fig. 33, 3

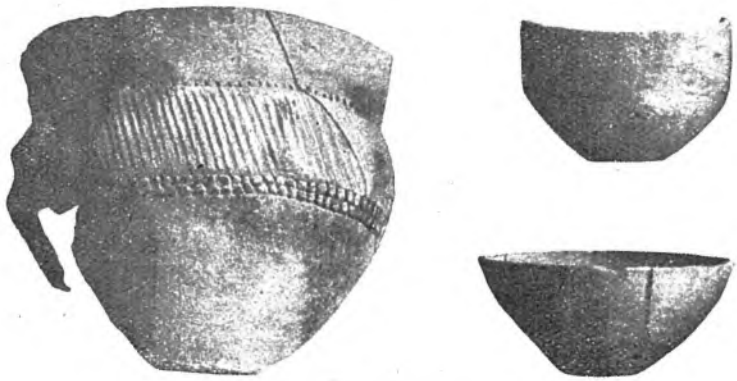

Fig. 36.

e în formă de *şea*), pe care le-am întâlnit şi în ceramica Vincea-Turdaş.

Alte elemente inventarice. Noi suntem inclinaţi a atribui civilizaţiei Vădastra I şi depozitul dela Bratovoeşti (Fig. 37)[103]. Securile din acest depozit reprezintă trei tipuri diferite: 1) securea cu ceafa ascuţită, terminată deci într'un punct—spitznackiges Beil; 2) secure cu ceafa îngustă, terminată printr'o linie—dünnackiges Beil; 3) secure cu ceafa lată — dicknackiges Beil. Un exemplar cu ceafa ascuţită a fost descoperit în nivelul inferior al stratului II dela Măgura Fetelor, într'o oarecare dependenţă stratigrafică cu stratul I[104]. Depozitul de mai sus nu pare a sta

102) Un vas întreg de aceiaşi formă şi ornamentare similară se găseşte la muzeul Municipiului Bucureşti.

103) Romaşcanu, o. c. „Tezaurul" a fost descoperit în 1925. Se compunea din 13 securi, dintre care numai 8 au ajuns la Muzeul din Craiova.

104) D. Berciu, o. c., p. 7 şi fig. 4, 7.

în legătură cu civilizația Vincea-Turdaș [105]), fiindcă acest tip de civilizație nu s'a întins în județul Romanați, după cum am afirmat și mai sus bazat pe cercetările de până acum.

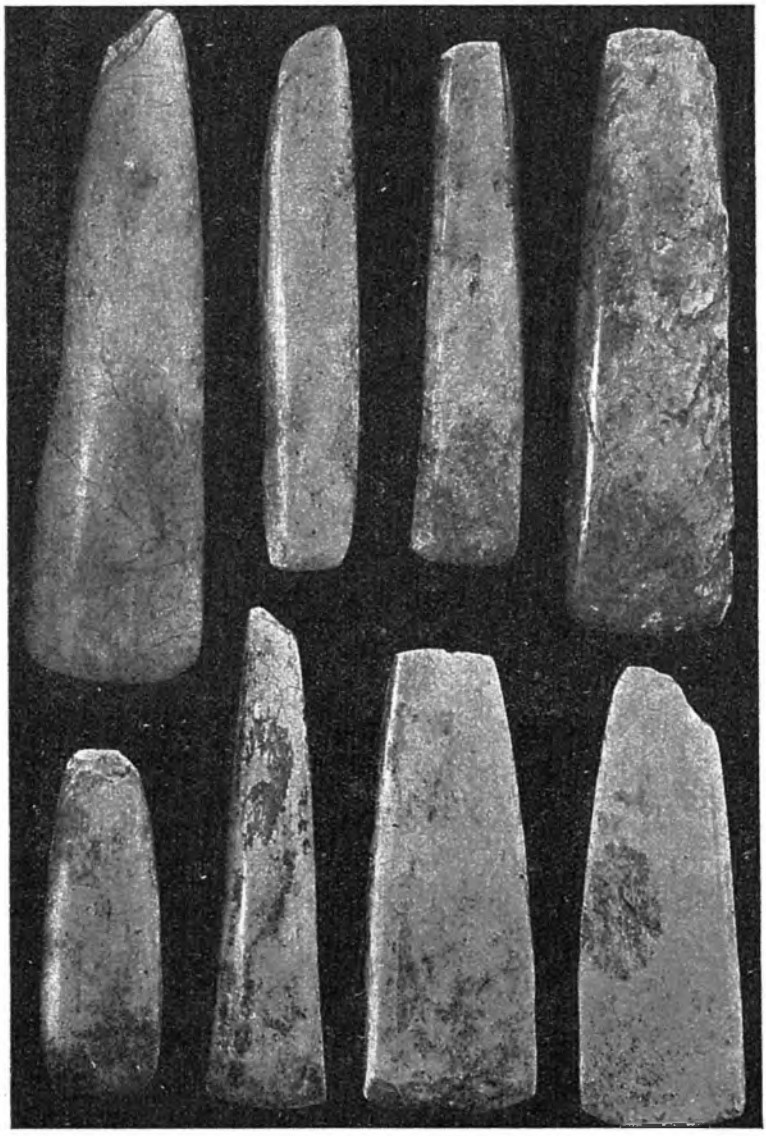

Fig. 37.

Stratigrafie. Civilizația Vădastra I nu este bine lămurită.

105) I. Nestor, o. c., p. 34 și nota 113 a. Autorul pornește dela asemănările cu cele dela Plocinik (jugoslavia), care are un nivel Vincea II (Cf. Id. nota

Inventarul său este sărăcăcios şi incomplect, ceiace îndeamnă desigur la rezerve. Vor trebui făcute noi săpături arheologice, într'una din aşezările mai bogate din Romanaţi, ca de pildă la „grădiştea" dela Orlea. La Măgura Fetelor stratul I nu se separă clar de stratul următor. Ceramica plissată se întâlneşte în stratul I, însă ea apare şi în nivelul inferior al stratului II; dar pe măsură ce produsele cu caneluri se răresc, pe atât începe să apară mai abundentă ceramica excizată, tipică Vădastrei II. Intre cele două civilizaţii există o oarecare dependenţă stratigrafică, la care se adaogă şi una stilistică. Intr'adevăr, motivele spiralo-meandrice întrebuinţate în *negativ* de Vădastra I le va folosi Vădastra II ca *pozitive*. Ar fi în realitate doar o transpunere a aceloraşi motive decorative, făcându-se apel însă la o altă tehnică. Dealtfel această transpunere nu este în contradicţie cu tradiţia ci-

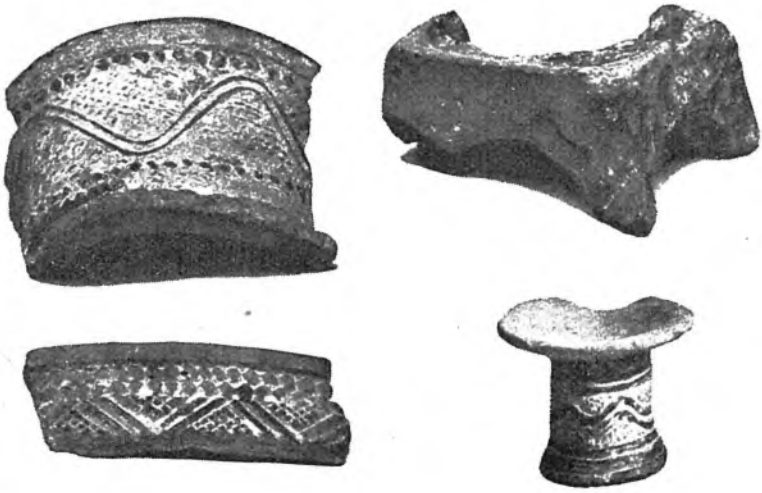

Fig. 38.

vilizaţiilor dela Dunăre[106]). In starea actuală a săpăturilor şi a cercetărilor din Oltenia sud-estică, civilizaţia Vădastra I deschide seria civilizaţiilor neolitice din acest colţ al provinciei noastre. Caracterul său este band-ceramic sau dunărean.

Vădastra II. Stratul II dela Măgura Fetelor este stratul reprezentativ de acolo, care a dat un inventar caracteristic şi bo-

---

301 şi M. Gribici, *Eine prähistorische Ansiedlung aus der Kupferzeit*, Belgrad, 1928. p. 9. fig. 98-107. Securea cu gaură de înmânuşare nu face parte din depozit.

106) In ceramica cercului Gumelniţa vom găsi asemenea elemente decorative, moştenite din tehnica plissării a tipului Boian, dar redate de data aceasta în pictură. Compară de pildă aşa numitul Seifenblasenmuster din Boian (Dinu Rosetti, *Săpăturile dela Vidra*, 1934, p. 10) cu cel pictat din Gumelniţa şi mai târziu chiar incizat.

gat, care a determinat numele unei întregi civilizații [107]).

Răspândiri. Aria acestor răspândiri cuprinde deocamdată doar județele Romanați și Dolj (Fig. 32). Cele mai multe localități sunt în primul județ: Vădastra (Măgura Fetelor), Orlea, Hotărani, Rețca, Frăsinetul-de-Pădure, Corabia și Celei. In Dolj cunoaștem numai Șimnic (com. Dadovicești). Două fragmente dela Ostrovul Corbului manifestă într'adevăr un caracter specific Vădastrei II, dar rămân până acum cu totul izolate. Săpăturile din Mehedinți n'au scos încă nicăieri materiale Vădastra II. Această constatare ne împiedică în prezent a extinde civilizația Vădastra II până spre Porțile-de-Fier.

Tipul de așezare este în formă de *tell*, ca și în cercul Gumelnița, dar câteodată avem de aface și cu *așezări pe terasele râurilor* și pe *boturi de deal.*

Tipologie. Civilizația Vădastra II este cea mai frumoasă manifestare, pe care o cunoaște Oltenia de Sud-Est înainte de epoca metalelor. Produsele sale ceramice sunt de o reală valoare muzeistică și artistică. Ele se împart în două mari grupe: A. *Ceramica mai grosolană și în general neornamentată*; B. *Ceramica mai îngrijită* ca tehnică și ornamentată. *A*: Pasta conține multe impurități și nu este destul de bine frământată. Arderea este parțială, iar conturul vaselor nu este totdeauna precis. Pereții vaselor sunt groși, iar partea inferioară este neglijată. *Subspecii. A 1*: lut negrudeschis, stratele superficiale cărămizii, lustruite uneori în culoare portocalie cu pete gălbui și negre. *A 2*: lut cărămiziu, cu stratele superficiale în aceiași culoare și slip lustruit portocaliu. *A 3*: lut cenușiu, stratele de suprafață cărămizii groase, câteodată lustruite.

Fig. 39.

Forme. Cele mai frecvente sunt străchinile larg deschise cu buza îngroșată în interior, apropiindu-se mult, ca profil, de cele din civilizația Sălcuța și Vădastra I. Unele profile redau vase mici, bitronchicoince și borcane cu corpul aproape cilindric. In *ornamentare* se întâlnesc doar *vârci*, rezultate din petrecere

---

107) *Literatură*: V. Christescu, *o c.* (Măgura Fetelor) I. Nestor, *o. c.*, p. 56-57 și pl. 5, 6, 8-10 și fig. 13. D. Berciu, *o c*, p. 10 și urm., fig. 1, 3-4, fig. 2-3. M. Wosinski. *Die inkrustierte Keramik*, pl. c. XI, 1-2, 4-6 (ca provenind din Vlașca, dar foarte probabil dela Vădastra; Cf. V. Christescu, *o. c*, p. 17 nota 1). Dl. Nestor (*o c.*, nota 204) amintește unele schițe din M. A. G., I 1874, p. 121 și urm., fig. 49, 51 și 53. Vl. Dumitrescu, *L'art préhistorique e Roumanie*, 1937, pl. II. *Muzee și colecțiuni*: Muzeul National de Antichități d București, Muzeul municipiului București, Muzeul din Craiova, Colecția Gh. Geo gescu, Corabia, Colecția Ilie Constantinescu, Caracal.

mâinii pe corpul vasului încă moale, precum şi adânciturі, brâuri alveolare, proeminenţe organice, incizii slabe şi aplicaţiuni.

B. Tehnica lutului speciei *B* este în general uniformă. Pasta are impurităţi, uneori chiar pietricele, insuficient frământată şi cu o ardere incomplectă. Apar însă şi vase din pastă îngrijit lucrată şi mai bine arsă. Pereţii vaselor sunt deasemenea groşi, conturul lor este însă de multe ori precis (Fig. 39). Culoarea principală a lutului este cea neagră-deschisă.

Subspecii. B 1. Lut negru-cenuşiu, stratele dela suprafaţă groase, de culoare cărămizie închisă şi lustruite cărămiziu-cenuşiu. *B 2.* Lut negru-deschis în săpătură, fără strate superficiale. Vasele sunt lustruite în exterior în culoare neagră-cenuşie. *B 3.* Lut negru-cenuşiu, stratele superficiale castanii, lustruite în aceiaşi culoare, uneori cu nuanţe cenuşii-albicioase. *B 4.* Lut cenuşiu-cărămiziu în săpătură, stratele dela suprafaţă cărămizii-închise Unele vase au un slip pământiu.

Forme. 1) *Vase mari piriforme* (Fig 40, 1); 2) *boluri*, cu gâtul cilindric, corpul bombat şi fără mânuşi, ca vasul întreg

Fig. 40.

dela Orlea (Fig. 39) şi fragmentele dela Reşca (Fig. 38, 1); 3) *cupe* cu fund conic şi corp cilindric (Fig. 34, 3); 4) cupe cu picior, de dimensiuni mici (Fig. 38, 4); 5) cupe hemisferice; 6) *vase-covate*, imitând formele de lemn [108]); 7) *străchini* larg deschise, în felul castroanelor, şi străchini formate din trei părţi, care amintesc profilele Boian (Fig. 38, 3 şi fig. 42, 3); 8) *borcane*; 9) vase mari, cu pereţi groşi, similare aşa numitelor dollia; 10) *suporturi* de vase, de formă triunghiulară (Fig. 35, 6-7); 11) *cutii* dreptunghiulare — pixidre — pentru păstrarea colorilor (Fig. 38, 2, Vădastra, colecţia Ilie Constantinescu, în interior poartă urme de culoare roşie); 12) *urne cu mască* (Fig. 41, 4 şi fig. 42, 10, profilul). In această categorie avem numai un fragment de gât de urnă, descoperit în săpăturile noastre dela Mă-

108) V. Christescu, *o. c.*, fig. 34, 3.

gura-Fetelor. El redă o formă analoagă urnelor cu mască dela Troia. Detaliile feţei sunt redate plastic.

Ornamentarea grupei *B* formează caracteristica şi superioritatea ceramicei Vădastra II faţă de alte produse şi civilizaţii. Ea se realizează prin trei tehnici: *incizia, excizia* şi *incrustaţia.*

Inciziile se întâlnesc mai rar şi se mărginesc la linii simple, haşuri, figuri geometrice, benzi, spirale şi puncte care umplu uneori benzi late. De obiceiu inciziile sunt înguste; la vase cu pereţii groşi însă apar şi inciziile mai groase. Haşurile se orânduesc în interiorul triunghiurilor[109]). Liniile incizate sunt dispuse uneori sub buza vaselor în sisteme paralele.

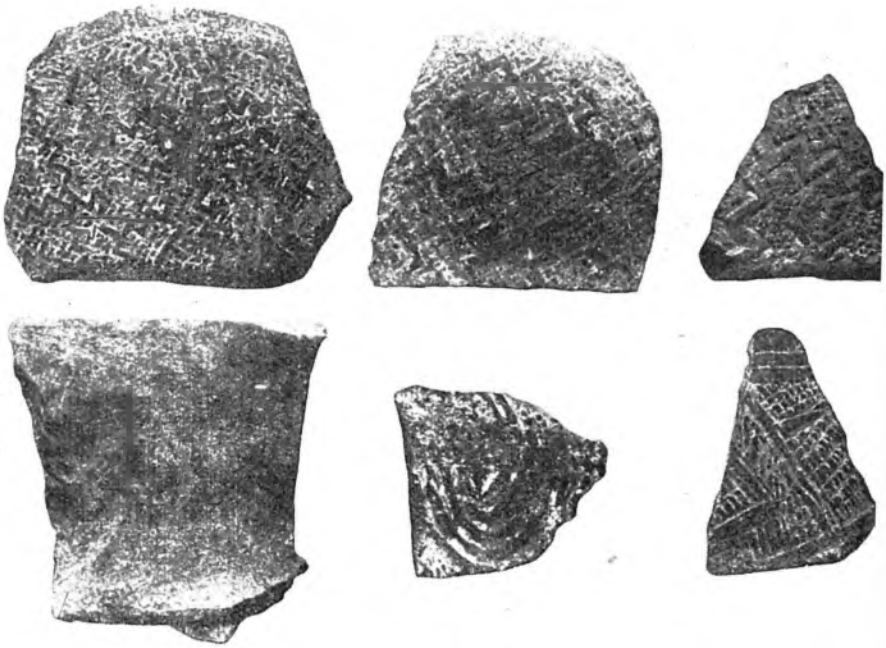

Fig. 41.

Excizia formează însă trăsătura caracteristică a ceramicei Vădastra II. Ea se poate asemăna, ca tehnică şi realizare, cu săparea în lemn a artei noastre populare.

După modelarea vasului din pasta moale, se trasau pe pereţi ornamentul cu ajutorul unui instrument ascuţit. Partea rămasă liberă *se săpa,* dând naştere la adevărate „câmpuri" ornamentale, care trebuiau apoi să fie umplute cu culoare albă. Cu alte cuvinte ornamentul adevărat, cel *pozitiv*, care fusese avut în vedere dela început, se *cruţa* sau se delimita, recurgându-se la un procedeu indirect, acela de a săpa suprafeţele libere, ocolind

109) V. Christescu, *o. c.*, fig. 10.

motivul decorativ pozitiv. In aceste condiţiuni excizia nu redă decât *fondul* decoraţiunii, având prin urmare în ornamentare un rol negativ. Excizia singură n'ar realiza o ornamentare superioară şi complectă, dacă n'ar apela deopotrivă la incrustaţie şi lustruire. Pe suprafaţa rămasă în urma săpării se aplică o culoare albă făinoasă.

Culoarea roşie apare de obiceiu pe marginile vaselor şi independent de excizie. Uneori acelaş vas e ornamentat în ambele feluri de incrustaţie. Ornamentele pozitive se lustruiau puternic.

Ceiace vedem azi la vasele Vădastra II sunt ornamentele pozitive, în relief (Fig. 39, de pildă), pe când incrustaţia a căzut. Din cauza contrastului dintre culoarea albă—uneori şi cea roşie, —şi aceia a ornamentului lustruit, se dobândea un efect într'adevăr superior. Alături de această excizie în formele sale cele mai pro-

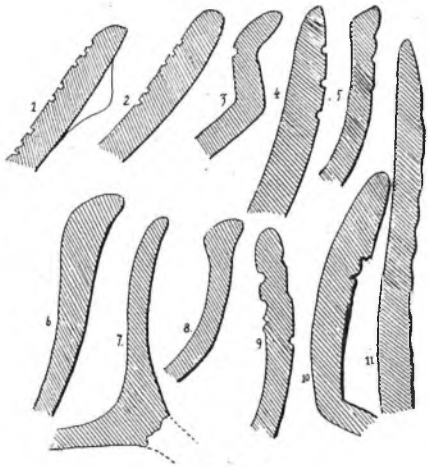

Fig. 42.

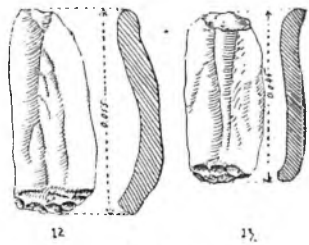

Fig. 43.

prii se întâlneşte şi o *falsă-excizie*, mai mult un fel de scrijelare, cerută de tehnica incrustaţiei, pentru a prinde culoarea.

Motive decorative. Meandrul şi spirala sunt elementele de bază ale ornamenticei Vlădastra II. O formă interesantă de meandru o oferă vasul dela Orlea (Fig. 39). Suprafaţa vasului este împărţită în două zone, acoperite de două meandre, care, deşi par a avea forma cea mai caracteristică a unui atare element decorativ, totuşi ele stau, ca tendinţă, în legătură cu spirale. Ca aspect forma acestor meandre redă o spirală în colţuri. Pare a fi o altă dovadă că meandrul este anterior spiralei. Ca derivate ale meandrului găsim: linii în zig-zag, meandroizi orânduiţi în sisteme verticale şi orizontale, precum şi cârlige îngemănate. (Fig. 40, 3). ca în civilizaţia Boian. Spirala apare de asemenea în diferite forme: spirală continuă (Fig. 34, 1 ; 35, 8), spirală în *C* culcat, spirale combinate şi spirală simplă cu două învârtituri, care,

gura-Fetelor. El redă o formă analoagă urnelor cu mască dela Troia. Detaliile feței sunt redate plastic.

Ornamentarea grupei *B* formează caracteristica și superioritatea ceramicei Vădastra II față de alte produse și civilizații. Ea se realizează prin trei tehnici: *incizia, excizia* și *incrustația.*

Inciziile se întâlnesc mai rar și se mărginesc la linii simple, haşuri, figuri geometrice, benzi, spirale și puncte care umplu uneori benzi late. De obiceiu inciziile sunt înguste; la vase cu pereții groși însă apar și inciziile mai groase. Haşurile se orânduesc în interiorul triunghiurilor [109]). Liniile incizate sunt dispuse uneori sub buza vaselor în sisteme paralele.

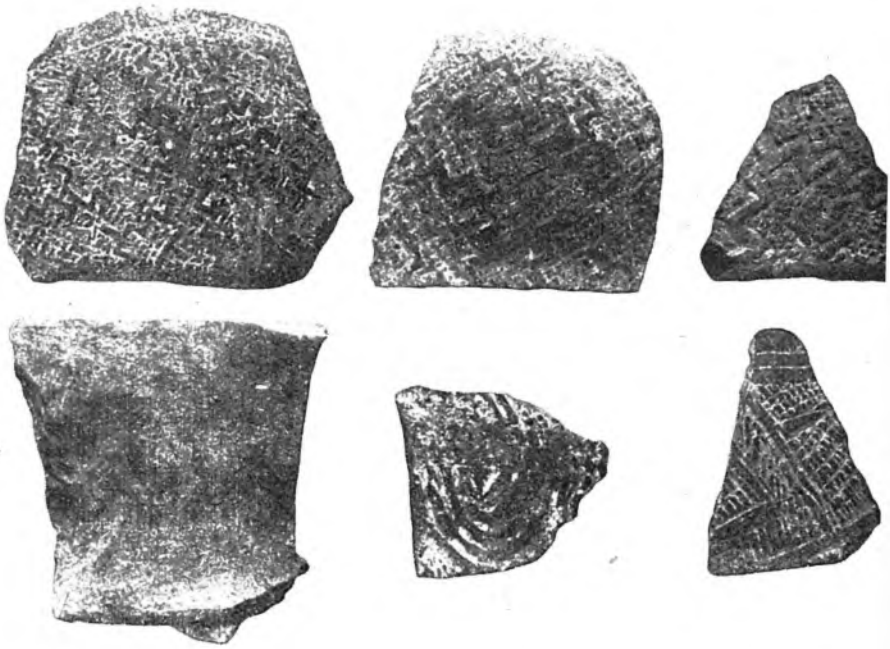

Fig. 41.

Excizia formează însă trăsătura caracteristică a ceramicei Vădastra II. Ea se poate asemăna, ca tehnică și realizare, cu săparea în lemn a artei noastre populare.

După modelarea vasului din pasta moale, se trasau pe pereți ornamentul cu ajutorul unui instrument ascuțit. Partea rămasă liberă *se săpa*, dând naștere la adevărate „câmpuri" ornamentale, care trebuiau apoi să fie umplute cu culoare albă. Cu alte cuvinte ornamentul adevărat, cel *pozitiv*, care fusese avut în vedere dela început, se *cruța* sau se delimita, recurgându-se la un procedeu indirect, acela de a săpa suprafețele libere, ocolind

109) V. Christescu, *o. c.*, fig. 10.

motivul decorativ pozitiv. In aceste condiţiuni excizia nu redă decât *fondul* decoraţiunii, având prin urmare în ornamentare un rol negativ. Excizia singură n'ar realiza o ornamentare superioară şi complectă, dacă n'ar apela deopotrivă la incrustaţie şi lustruire. Pe suprafaţa rămasă în urma săpării se aplică o culoare albă făinoasă.

Culoarea roşie apare de obiceiu pe marginile vaselor şi independent de excizie. Uneori acelaş vas e ornamentat în ambele feluri de incrustaţie. Ornamentele pozitive se lustruiau puternic.

Ceiace vedem azi la vasele Vădastra II sunt ornamentele pozitive, în relief (Fig. 39, de pildă), pe când incrustaţia a căzut. Din cauza contrastului dintre culoarea albă—uneori şi cea roşie, —şi aceia a ornamentului lustruit, se dobândea un efect într'adevăr superior. Alături de această excizie în formele sale cele mai pro-

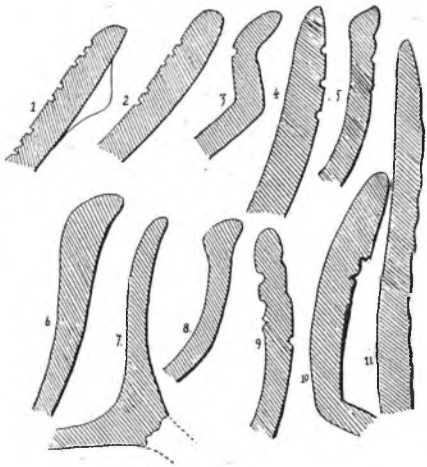

Fig. 42.

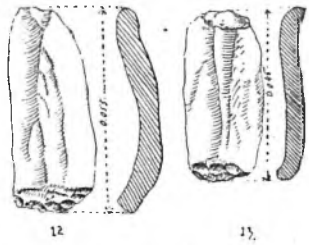

Fig. 43.

prii se întâlneşte şi o *falsă-excizie*, mai mult un fel de scrijelare, cerută de tehnica incrustaţiei, pentru a prinde culoarea.

Motive decorative. Meandrul şi spirala sunt elementele de bază ale ornamenticei Vlădastra II. O formă interesantă de meandru o oferă vasul dela Orlea (Fig. 39). Suprafaţa vasului este împărţită în două zone, acoperite de două meandre, care, deşi par a avea forma cea mai caracteristică a unui atare element decorativ, totuşi ele stau, ca tendinţă, în legătură cu spirale. Ca aspect forma acestor meandre redă o spirală în colţuri. Pare a fi o altă dovadă că meandrul este anterior spiralei. Ca derivate ale meandrului găsim: linii în zig-zag, meandroizi orânduiţi în sisteme verticale şi orizontale, precum şi cârlige îngemănate. (Fig. 40, 3). ca în civilizaţia Boian. Spirala apare de asemenea în diferite forme: spirală continuă (Fig. 34, 1 ; 35, 8), spirală în *C* culcat, spirale combinate şi spirală simplă cu două învârtituri, care,

în unele cazuri, poate avea chiar aspect de meandru (Fig. 34, 3), tratând prin aceasta originea sa. Apar în plus şi elemente ideal-geometrice: triunghiuri, pătrate, unghiuri, mici pătrate demarcatoare de zone, precum şi benzi înguste în formă de valuri (Fig. 38, 3 şi fig. 44), linii paralele, în sisteme oblice şi de căprior şi ornamentul-cruce (Fig. 34, 2, pe fund).

Ornamantica Vădastra II are o vădită predilecţie pentru *zone decorative,* în interiorul cărora sunt dispuse motive ornamentale.

Din spirală şi din meandru se dă naştere la o mulţime de derivate. E un fel de fărămiţare a acestor două elemente esenţiale. Aceasta înseamnă că ne găsim într'un stadiu destul de înaintat al decoraţiunei spiralo-meandrice, căreia îi aparţine şi ceramica Vădastra II.

De aci şi impresia unui adevărat baroc, pe care o lasă această ceramică. In plus, vom avea de a face şi cu o tendinţă spre

Fig. 44.

geometrism, la care se adaogă şi un caracter textil al decoraţiunii, comun şi ceramicei Boian.

Plastica. Staţiunea Măgura-Fetelor a dat peste 20 reprezentări antropomorfe şi zoomorfe[110]). Cele dintâi redau o divinitate femenină, cu o uşoară steatopigie şi partea abdominabilă pronunţată (fecunditate şi maternitate).

Ele sunt ornamentate cu motive incizate de caracter spiralo-meandric, uneori incrustate cu culoare roşie[111]). Plastica zoomorfă este mai rară. Se cunosc animale întregi[112]) şi un cap de animal care pare să fi făcut parte dintr'un vas zoomorf (Fig. 34, 4).

110) V. Christescu, *o. c.*, p. 195.
111) Ib. p. 196 şi urm.
112) D. Berciu, *o. c.*, fig. 1, 12, fig. 35, 12.

Obiecte de piatră şi silex. Săpăturile noastre din 1934 n'au dat la iveală prea multe obiecte de acest fel, iar cele descoperite în 1926 de V. Christescu nu pot fi atribuite cu siguranţă acestei civilizaţii, din lipsa observaţiilor stratigrafice. Ca sigure putem da câteva *percutoare*, folosite anterior ca *nuclee* [113]), dăltiţe de piatră negricioasă şi verzue, bine lustruite, cu secţiunea bombată pe o parte şi plată pe cealaltă (tip herminette) [114]). In schimb uneltele de silex sunt mai numeroase (Fig. 43).

V. Christescu a descoperit la Măgura-Fetelor unele obiecte de cupru [115]), care ar putea aparţine stratului II, dar şi celui următor (Sălcuţa).

Locuinţe. Aşezarea de pe coama dealului dela Vădastra este departe de a fi o necropolă de incineraţie, cum ni-o prezentase V. Christescu [116]). Din contră, ea este o tipică aşezare în formă de tell. In săpăturile noastre am dat peste chirpic ars, pe care erau imprimate urme de pari lucraţi şi creci de copac. Forma locuinţelor nu se mai poate preciza astăzi din cauza deselor săpături şi sondagii ce s'au făcut în diferite răstimpuri pe Măgura-Fetelor, dar sistemul de construcţie este cert: e acela în paiante, ca în toate aşezările preistorice din valea Dunării.

Stratigrafie. Poziţia stratigrafică a civilizaţiei Vădastra II din regiunea sud-estică a Olteniei se cunoaşte azi în mod cert, în urma săpăturilor de verificare dela Măgura Fetelor. După stratul I, care corespunde, după cum am afirmat şi mai sus, civilizaţiei Vădastra I, urmează al doilea strat de cultură, cu un inventar bogat şi variat, caracteristic civilizaţiei tratate aici [117]). Acesta este suprapus de stratul Sălcuţa. In cronologie relativă civilizaţia Vădastra II este deci anterioară tipului Sălcuţa şi urmează imediat după Vădastra I, care poate fi chiar faza sa iniţială.

Civilizaţia Sălcuţa.

De numele aşezării dela Sălcuţa (Piscul Cornişorului) se leagă, aşa precum am spus şi mai sus, începuturile mişcării noastre arheologice sistematice, nu numai din Oltenia, dar chiar din întreaga ţară. Dintr'o întâmplare neplăcută,—manuscrisul fiind pierdut tocmai când se trimisese la tipar—, d-l I. Andrieşescu n'a mai putut publica rezultatul săpăturilor d-sale din 1916, 1919 1920 [118]). De aceia nici n'avem până acum o prezentare metodică a

113) D. Berciu, *o. c.*, fig. 4. 9-10 şi p. 7.

114) Ib. fig. 4, 5, 7-8.

115) V. Christescu, *o. c.*, fig. 44. M. Roska (*Dacia* III-IV, p. 354) aminteşte un depozit de cupru dela Vădastra (26 piese). Autorul face trimiterea la Much, *Die Kupferzeit*, p. 59 şi în *Zeitschr. f. Ethn.*, 1896, p. 59, unde n'am găsit nimic menţionat.

116) *O. c.*, p. 176 şi *passim.*

117) Cf. D. Berciu, *o. c.*, p. 13, tabela I (stratele de cultură dela Vădastra).

118) Totuşi d-l I. Andrieşescu a dat două planşe cu materiale, în: *Des survivances paléolithiques dans le milieu néolithique de la Dacie*, in Bul. dela sect. Hist. (Acad. Română, t. XV, 1929); şi extras.

materialului dela Sălcuța, care ilustrează cea mai bogată și mai variată civilizație din Oltenia. In zilele triste ale ocupației germane, arheologul C. Schuchhardt sapă la Sălcuța, ca și la Cernavoda, iar descoperirile fură transportate la Muzeul din Berlin. In cursul mai multor ani d-l C. N. Plopșor avea să îmbogățească secția preistorică a muzeului din Craiova cu alte noui descoperiri dela Sălcuța. Cu timpul s'au făcut săpături și în ale părți ale Olteniei, de unde aveau să iese la iveală o mulțime de materiale tipice. In prezent se poate urmări și studia civilizația Sălcuța pe aproape toată întinderea Olteniei.

Fig. 45.

Civilizația Sălcuța. Jud. Mehedinți: Turnu-Severin, 1; Ostrovul Șimian, 2; Ostrovul Corbului, 3; Hinova, 4; Ostrovul Mare, 5; Balta Verde, 6; Gârla Mare, 7; Salcia, 8; Cloșani, 9; Bâlvănești, 10; județul Dolj: Sălcuța, 11; Vela, 12; Cornu, 13; Maglavit, 14; Vârbicioara, 15; Terpezița, 16; Cotofeni, 23; județul Romanați: Vădastra, 17; Reșca, 18; Corabia, 19; Frăsinetul-de-Pădure, 20; Orlea, 21; Celei, 22. Total 23 localități.

Răspândiri. (Fig. 45). Harta răspândirilor Sălcuța numără cele mai multe localități: *jud. Mehedinți:* T.-Severin [119]), Ostrovu Șimian [120]), Ostrovul Corbului [121]), Hinova, Ostrovul Mare, Balta Verde, Gârla Mare, Salcia [122]), Cloșani (?) și Bâlvănești. *Jud. Dolj*

119) Cu două puncte: castrul Drubeta și în partea de Vest a orașului

120) In partea de Sud a ostrovului stațiunea este în cea mai mare parte distrusă de apele Dunării.

121) Stațiunea dela Botul Piscului. Stațiunea Sălcuța a fost distrusă. Azi se întâlnește doar un strat cu răspândiri Sălcuța.

122) Cercetările noastre din 1934.

Sălcuța, Vela, Coțofeni, Terpezița, Cornu, Maglavit[123]) și Vârbicioara[124]). *Jud. Romanați*: Vădastra (Măgura „Fetelor" și „Cetate"), Reșca, Corabia, Frăsinetul-de-Pădure, Orlea și Celei. În județele Gorj și Vâlcea nu este cunoscută încă nicio așezare Sălcuța. Acesta se datorește în bună parte lipsei de cercetări. Cele mai de Nord localități cunoscute sunt cele dela Bâlvănești și Cloșani. Toate celelalte se întâlnesc de-alungul Dunării și în regiunea de șes.

Așezarea caracteristică civilizației Sălcuța este în formă de *tell*, sau de așezare întinsă pe boturile de deal și pe terasele râurilor. Uneori se ocupă vechile așezări ale civilizațiilor anterioare.

Tipologie. Inventarul civilizației Sălcuța este bogat și aproape complectat, în urma cercetărilor de până acum[125]). Între elementele inventarice, *ceramica* ocupă locul de frunte. După tehnica

Fig. 46.

lutului, avem două grupe. — *A.* Lut de culoare neagră, trecând la diferite nuanțe, dupa specii și subspecii. *A 1.* Lut negru, stratele superficiale de aceiași culoare, cu slip negru, lustruit uneori cu luciri metalice. *A 1 a.* Lut negru, stratele superficiale cărămizii

123) Colecția Istrati-Capșa, T.-Severin.

124) Pare a fi una dintre cele mai bogate stațiuni. E la 8 km. mai la Nord de Plenița.

125) *Literatură*: I. Andriețescu, *Des survivances*, pl. I-III. Al. Bărcăcilă, în *Dacia*, I, 1924, pp. 280 și urm. V. Christescu, *o. c.* I. Nestor, *Der Stand*, pl. 5,4; pl. 7,4; pl. 2,1. *A. O.* I., 1922, p. 425. C. N. Plopșor, în *A. O.*, III, 1924, p. 241. *Convorbiri Literare*, 1924, p. 224-5, fig. 11-12 (idoli). *Trompeta Carpaților*, 1872, 1874 și 1876 (Măgura „Cetate", desene). Cf. Al. Odobescu, *Antichitățile județului Romanați*, 1878. Cf. Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, 1881, pl. L. 1,3 și fig. 85-86, 88. Pompiliu Costescu, *Palatul Cultural din Turnu-Severin*, 1934, p. 11 (vedere generală a secțiunei preistorice oltene). D. Berciu, *Colecția de Antichități, „Gh. Georgescu"*, fig. 4, 1-4, 6, 11-18.; fig. 5, 1-2; fig. 6, grupa II-a. Vl. Dumitrescu, în *Istros, III*, 1934, fig. II și 3, 1. Id., *L'art préhistorique en Roumanie*, 1937, pl. X. Pentru muzee și colecțiuni a se vedea explicațiile dela planșe și notele anterioare.

închise, slip în aceiaşi culoare şi lustruit. *A 1 b.* Lut negru, stratele de suprafaţă castanii, slip în aceiaşi culoare şi lustruit. *A 1 c.* Lut negru, stratele superficiale cenuşii, cu sau fără slip. *A 2.* Lut negru-castaniu, stratele dela suprafaţă castanii, lustruite intens în aceiaşi culoare. Această specie este foarte frecventă în ceramica Sălcuţa. *A 2 a.* Lut negru-castaniu, stratele superficiale gălbui sau portocalii, lustruite în aceiaşi culoare. *A 3.* Lut negru-cenuşiu, cu stratele dela suprafaţă în aceiaşi culoare. In această specie apar şi vase cu un singur strat de suprafaţă. *A 4.* Lut negru-cărămiziu, cu un singur strat superficial. In această specie intră majoritatea ceramicei de uz comun şi factură grosolană.—*B.* Culoarea esenţială a grupei *B* este cea deschisă, galben-roşiatică sau cărămizie. *B 1.* Lut cărămiziu, cu strate superficiale şi slip uneori lustruit în aceiaşi culoare. *B 1 a.* Lut cărămiziu, stratele superficiale castanii, cu slip lustruit în aceiaşi culoare; câteodată apar pe corpul vasului fâşii sau pete

Fig. 47.

vinete, negre şi roşcate. *B 1 b.* Lut cărămiziu, stratele de suprafaţă gălbui, cu nuanţe roşiatice, cu slip în aceiaşi culoare şi lustruit. Acestei subspecii îi aparţine vasul pictat dela Sălcuţa. *B 2.* Lut roşiatic mai mult sau mai puţin gălbui, stratele superficiale portocalii, lustruite în culoare portocalie şi roşiatică. *B 3.* Lut de culoare portocalie, cu un singur strat de suprafaţă. Uneori apare şi slipul. Pasta e bine aleasă de impurităţi, frământată suficient şi moale la pipăit. Slipul acopere de obiceiu o singură faţă a vasului. In specia *B 3* intră ceramica pictată dela Ostrovul Şimian. Lustruirea e puternică. Pereţii vaselor sunt groşi.

Forme. Repertoriul formelor Sălcuţa posedă un mare număr de forme principale şi variante ale acestora. Astfel: 1) *Urcioare: a)* cu două mănuşi, cu secţiunea în bandă, de o parte şi de cealaltă a gâtului (Fig. 46, 2); *b)* urcioare cu gâtul strâmt şi apucători aşezate pe zona de maximă rotunzime a vasului (Fig. 47, 4); *c)* urcioare cu apucători verticale în regiunea gâtului (Fig. 49, 6). In fond forma urcioarelor se reduce la aceia de oală. 2) *Castroane*: *a)* cu pereţi oblici, de mari demensiuni larg deschise şi adânci (Fig. 49, 1); *b)* înalte, adânci şi strâmte

prevăzute cu apucători (Fig. 46, 6). 3) *Străchini:* a) compuse din două părți: *a 1*, cu buza îngroșată în interior, cu profil bombat (Fig 52, 11; Fig. 55, 6-7; Fig. 56); *a 2*, cu buza turtită în interior, fie prin modelaj organic, fie prin alipire ulterioară (Fig. 52, 5-10; Fig. 65 și 67); această variantă este identică celei dela Troia. Strachini formate din trei părți: *b 1)* cu marginea răsfrântă spre interior (Fig. 59; Fig. 69, 1, 4, 8-10), corp bombat și apucători; *b 2)* cu marginea profilată în afară și îngroșată spre interior, cu apucători verticale și orizontale (Fig. 52, 12, 16; Fig. 55, 5; Fig. 58, 3-5; Fig. 64, 5-6, 11-12; Fig. 69, 2-3, 5-7, 11-13, 15-16).). Varianta *2 b* este în strânsă legătură tipologică cu *a 1*, din care derivă. 4) *Cești:* a) cu două toarte, de o parte și deceal-

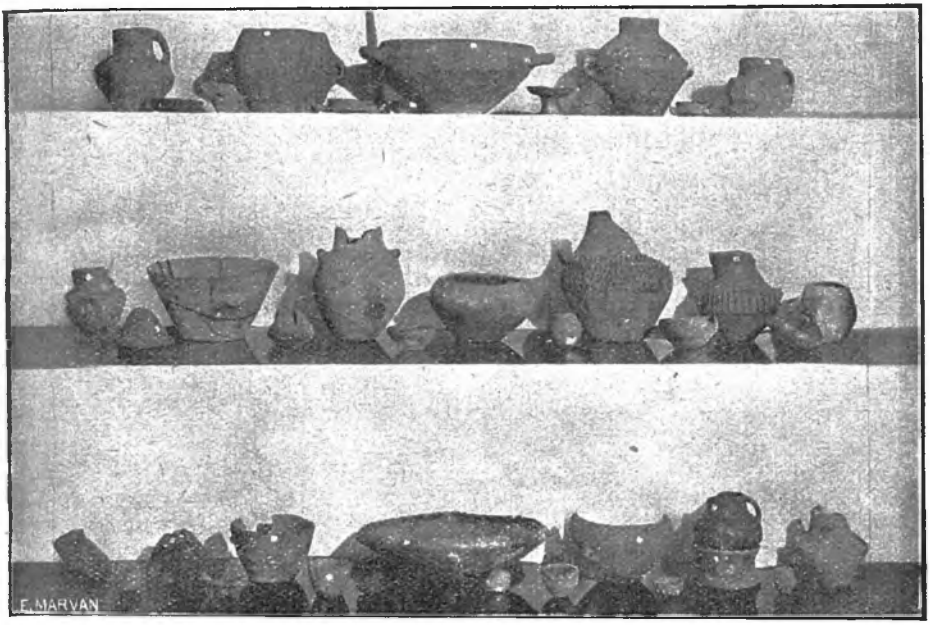

Fig. 48.

tă a gâtului, pornind dela buză și sprijinindu-se pe pântec; mânușile au o secțiune rotundă (Fig. 86, 4; Fig. 54, 1; Fig. 52, 1-2); b) cu gâtul cilindric și toarte pe zona de maxima rotunzime (Fig. 49, 5); c) cu o singură mânușă, similară ca modelaj variantei *a*, și gât larg (Fig. 51); d) ceșcuțe scunde și larg deschise, cu toarte alungite și perforate, de obiceiu orizontal (Fig. 49, 9-10). 5) *Pahare:* a) fără mănuși și cu gât scurt (Fig. 46, 3); b) cu partea superioară înaltă, elegant resfrântă în afară (Fig. 66, 12). 6) *Cupe:* cu pereții în general subțiri, prevăzute uneori cu gurgue și caneluri plissate (Fig. 52, 13, 15). 7. *Cupe cu picior:* a) cu piciorul scurt și corpul propriu-zis larg deschis (Fig.

închise, slip în aceiaşi culoare şi lustruit. *A 1 b.* Lut negru, stratele de suprafaţă castanii, slip în aceiaşi culoare şi lustruit. *A 1 c.* Lut negru, stratele superficiale cenuşii, cu sau fără slip. *A 2.* Lut negru-castaniu, stratele dela suprafaţă castanii, lustruite intens în aceiaşi culoare. Această specie este foarte frecventă în ceramica Sălcuţa. *A 2 a.* Lut negru-castaniu, stratele superficiale gălbui sau portocalii, lustruite în aceiaşi culoare. *A 3.* Lut negru-cenuşiu, cu stratele dela suprafaţă în aceiaşi culoare. In această specie apar şi vase cu un singur strat de suprafaţă. *A 4.* Lut negru-cărămiziu, cu un singur strat superficial. In această specie intră majoritatea ceramicei de uz comun şi factură grosolană.—*B.* Culoarea esenţială a grupei *B* este cea deschisă, galben-roşiatică sau cărămizie. *B 1.* Lut cărămiziu, cu strate superficiale şi slip uneori lustruit în aceiaşi culoare. *B 1 a.* Lut cărămiziu, stratele superficiale castanii, cu slip lustruit în aceiaşi culoare; câteodată apar pe corpul vasului fâşii sau pete

Fig. 47.

vinete, negre şi roşcate. *B 1 b.* Lut cărămiziu, stratele de suprafaţă gălbui, cu nuanţe roşiatice, cu slip în aceiaşi culoare şi lustruit. Acestei subspecii îi aparţine vasul pictat dela Sălcuţa. *B 2.* Lut roşiatic mai mult sau mai puţin gălbui, stratele superficiale portocalii, lustruite în culoare portocalie şi roşiatică. *B 3.* Lut de culoare portocalie, cu un singur strat de suprafaţă. Uneori apare şi slipul. Pasta e bine aleasă de impurităţi, frământată suficient şi moale la pipăit. Slipul acopere de obiceiu o singură faţă a vasului. In specia *B 3* intră ceramica pictată dela Ostrovul Şimian. Lustruirea e puternică. Pereţii vaselor sunt groşi.

Forme. Repertoriul formelor Sălcuţa posedă un mare număr de forme principale şi variante ale acestora. Astfel: 1) *Urcioare: a)* cu două mănuşi, cu secţiunea în bandă, de o parte şi de cealaltă a gâtului (Fig. 46, 2); *b)* urcioare cu gâtul strâmt şi apucători aşezate pe zona de maximă rotunzime a vasului (Fig. 47, 4); *c)* urcioare cu apucători verticale în regiunea gâtului (Fig. 49, 6). In fond forma urcioarelor se reduce la aceia de pară. 2) *Castroane*: *a)* cu pereţi oblici, de mari demensiuni larg deschise şi adânci (Fig. 49, 1); *b)* înalte, adânci şi strâmte

prevăzute cu apucători (Fig. 46, 6). 3) *Străchini:* a) compuse din două părți: *a 1*, cu buza îngroșată în interior, cu profil bombat (Fig 52, 11; Fig. 55, 6-7; Fig. 56); *a 2*, cu buza turtită în interior, fie prin modelaj organic, fie prin alipire ulterioară (Fig. 52, 5-10; Fig. 65 și 67); această variantă este identică celei dela Troia. Strachini formate din trei părți: *b 1)* cu marginea răsfrântă spre interior (Fig. 59; Fig. 69, 1, 4, 8-10), corp bombat și apucători; *b 2)* cu marginea profilată în afară și îngroșată spre interior, cu apucători verticale și orizontale (Fig. 52, 12, 16; Fig. 55, 5; Fig. 58, 3-5; Fig. 64, 5-6, 11-12; Fig. 69, 2-3, 5-7, 11-13, 15-16).). Varianta 2 *b* este în strânsă legătură tipologică cu *a 1*, din care derivă. 4) *Cești:* a) cu două toarte, de o parte și decea-

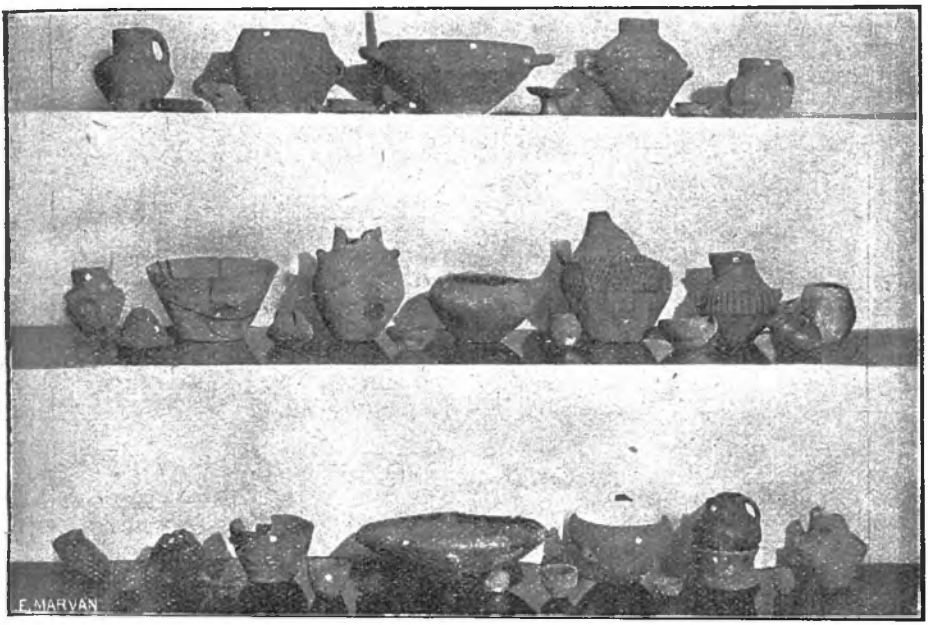

Fig. 48.

laltă a gâtului, pornind dela buză și sprijinindu-se pe pântec; mânușile au o secțiune rotundă (Fig. 86, 4; Fig. 54, 1; Fig. 52, 1-2); b) cu gâtul cilindric și toarte pe zona de maxima rotunzime (Fig. 49, 5); c) cu o singură mânușă, similară ca modelaj variantei *a*, și gât larg (Fig. 51); d) ceșcuțe scunde și larg deschise, cu toarte alungite și perforate, de obiceiu orizontal (Fig. 49, 9-10). 5) *Pahare:* a) fără mânuși și cu gât scurt (Fig. 46, 3); b) cu partea superioară înaltă, elegant resfrântă în afară (Fig. 66, 12). 6) *Cupe:* cu pereții în general subțiri, prevăzute uneori cu gurgue și caneluri plissate (Fig. 52, 13, 15). 7. *Cupe cu picior:* a) cu piciorul scurt și corpul propriu-zis larg deschis (Fig.

42 şi Fig. 50, 4); b) cu piciorul înalt, corpul deschis mult şi cu toarte (Fig. 46). 8) *Oale sferice* (Fig. 39, 3-5)[126]. 9) *Urne* în formă de dublu trunchiu de con (Fig. 75, 12)[127] 10) Vase cu profil în forma literei *S*. (Fig. 66, 16, 18 21). 11) *Vase-askoi*, din care se cunosc în Oltenia numai trei exemplare: două dela Sălcuţa (Fig. 46, 7 şi Fig. 50, 1) şi unul dela Reşca (Fig. 50, 3). 12) *Vase-kernoi* din care avem un singur exemplar dela Cloşani, jud. Mehedinţi (Fig. 60, 1). El se înrudeşte cu cele dela Troia, cu cele din Tesalia şi cu vasul de la Tószeg din epoca timpurie a

Fig. 49.

bronzului (G. Childe, The Danube, p. 221 şi fig. 125). 13) *Suporturi*. La Măgura-„cetate" s'a găsit un suport în formă de clepsidră (Fig. 50, 2). 14) *Vase antropo-zoomorfe*. La Sălcuţa s'a de scoperit un fragment de vas pictat, postamentul format din picioare de om şi prevăzut sub buză cu apucătoare în formă de cap de berbec (Fig. 55, 2). 15) *Vase miniaturi* sunt destul de numeroase. Unele din aceste vase amintesc formele din cercul

126) Care amintesc formele Lengyel (G. Childe, *The Danube*, fig. 49 a).
127) Reprodusă în fotografie: D. Berciu, *Colecţia de antichităţi „Gh. Georgescu"*, fig. 4, 12.

ceramicei pictate (Fig. 49, 11). 16) *Strecurători,* de formă conică (Fig. 49, 8). 17) *Tigăi* din lut grosolan, având în exterior apucător (Fig. 60, 2-3) şi uneori prevăzute şi în interior cu un prag pentru susţinerea capacului (Fig. 53, 3). De multe ori ele au dimensiuni destul de mari. Asemenea tigăi au fost descoperite în stratul Sălcuţa dela Ostrovul Corbului şi Ostrovul Simian, deşi în Ardeal apar în civilizaţia Turdaş [128]) 18) *Vase cu jgheab.* 19) *Linguri* cu coadă [129]).

Ornamentarea. Aceiaşi bogăţie şi varietate, pe care am întâlnit-o la forme, o vom regăsi şi în ornamentare. După felul tratării suprafeţii distingem trei grupe: *A. Ornamentarea în adâncime; B. Ornamentarea în relief; C. Ornamentarea de suprafaţă.*

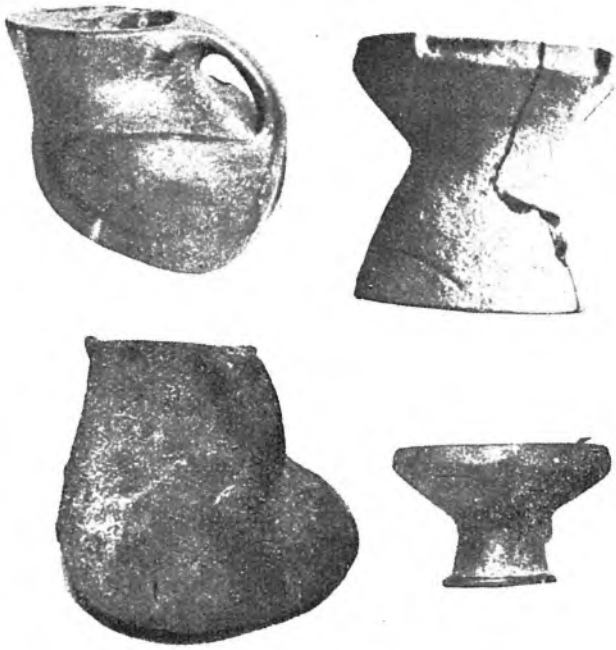

Fig. 50.

A. Principala tehnică a grupei A este *incizia,* realizată cu ajutorul unui instrument de diferite forme, având vârful puternic ascuţit, uneori bont, iar câteodată cu secţiunea dreptunghiulară (Fig. 52, 21, 25). Incizia este întovărăşită de *incrustaţie* albă (Fig. 52, 6, 9-10). Tot în sprijinul ornamentării în adâncime se aşează *împunsăturile* (Fig. 46, 1; Fig. 53, 12) *imprimările,*

128) M. Roska, o. c., fig. 27, 6, 9.

129) Ca cea dela Sălcuţa (Muzeul din Craiova) şi exemplarul dela Măgura-„cetate" (Al. Odobescu, o. c., fig. 8).

câteodată în asociere cu incrustaţia (Fig. 52, 7), precum şi *excavaţiunile* de sub buza vaselor (Fig. 53, 13) şi falsele caneluri înguste (Fig. 51). Motivele decorative propriu zise sunt rari. Foarte curente sunt liniile paralele, acoperind de obicei umărul ceştilor (Fig. 52, 1) sau baza străchinilor (Fig. 52, 11). Ele formează uneori sisteme de căpriori, unghiuri haşurate şi romburi (Fig. 52, 5-6). Vasul dela Reşca are linii frânte (Fig. 49, 6). Spirala apare mai rar şi într'un stadiu evolutiv deja evoluat (Fig. 57). Cercurile mici sunt întrebuinţate ca elemente de umplătură Fig. 52, 15). Motivul-scară e deasemenea o raritate (Fig. 67, 5). Parantezele nu au aci forma pe care o cunoaştem în civilizaţia Gumelniţa.

B) Ornamentarea în relief apare la produsele mai grosolane. Ea cuprinde: vârci (Fig. 46, 6), *umflături* făcute cu unghia, *aplicaţiuni plastice*, mici gurgue sau proeminenţe organice, cu rol decorativ. Proeminenţele sunt frecvente la cupe (Fig. 52, 13) şi ceşti cu două mânuşi (Fig. 46). Multe toarte alungite şi terminate într'un vârf ascuţit — caracteristice tipului Sălcuţa — au mai mult o semnificaţie decorativă decât una practică. Aplicaţiunile zoomorfe sunt în legătură cu vasele antropo-zoomorfe (Fig. 55, 2). Apar şi brâuri alveolare.

Fig. 51.

C) Datorită unor numeroase posibilităţi de realizare, grupa *C* ornamentală este mult mai bogată decât cele două anterioare. *C 1 a.* In ceramica Sălcuţa se întâlneşte o serie de produse care poartă un slip portocaliu sau roşiatic, în compoziţia căruia a intrat una din aceste culori. Câteodată slip-ul este dat în exterior cu culoare portocalie ori roşiatică, prin intermediul unei pensule. Culoarea portocalie predomină. Slipul este apoi lustruit. *C 1 b.* Slipul este lustruit în culoare neagră sau castanie, până la dobândirea luciului metalic *C 2. Caneluri. C 2 a.* Canelurile se dobândesc prin tehnica plissării, ca şi în civilizaţia Vincea-Turdaş şi Vădastra I. Atari caneluri sunt înguste, abia vizibile (Fig. 52, 13,15). Sub-grupa *C 2 a* a apărut la Ostrovul Corbului în nivelurile inferioare ale stratului Sălcuţa. *C 2 b.* Canelurile late sau fâşii verticale (Fig. 47, 5), oblice (Fig. 52, 17-18), orizontale şi paralele (Fig. 75, 12). *C 2 c.* Caneluri înguste şi puternic lustruite (Fig. 46, 4). *C 3.* Ceramica pictată formează o grupă de sine stătătoare, împărţită în două categorii: *C 3 a*, ceramică pictată cu culori şi *C 3 b*, pictată cu grafit. Pictura cu culori se divide la rândul său în trei sub-grupe. *C 3 a 1.* In tehnica crudă sau „crusted-ware" apare în aşezările Sălcuţa o specie pictată în culoare albă şi roşie. Slipul s'a spoit cu o materie făinoasă albă sau roşie, folosindu-se de o pensulă sau o bucată de stofă, ale căror

urme sunt destul de vizibile pe fragmentele descoperite. O asemenea materie colorantă a fost găsită la Ostrovul Corbului în

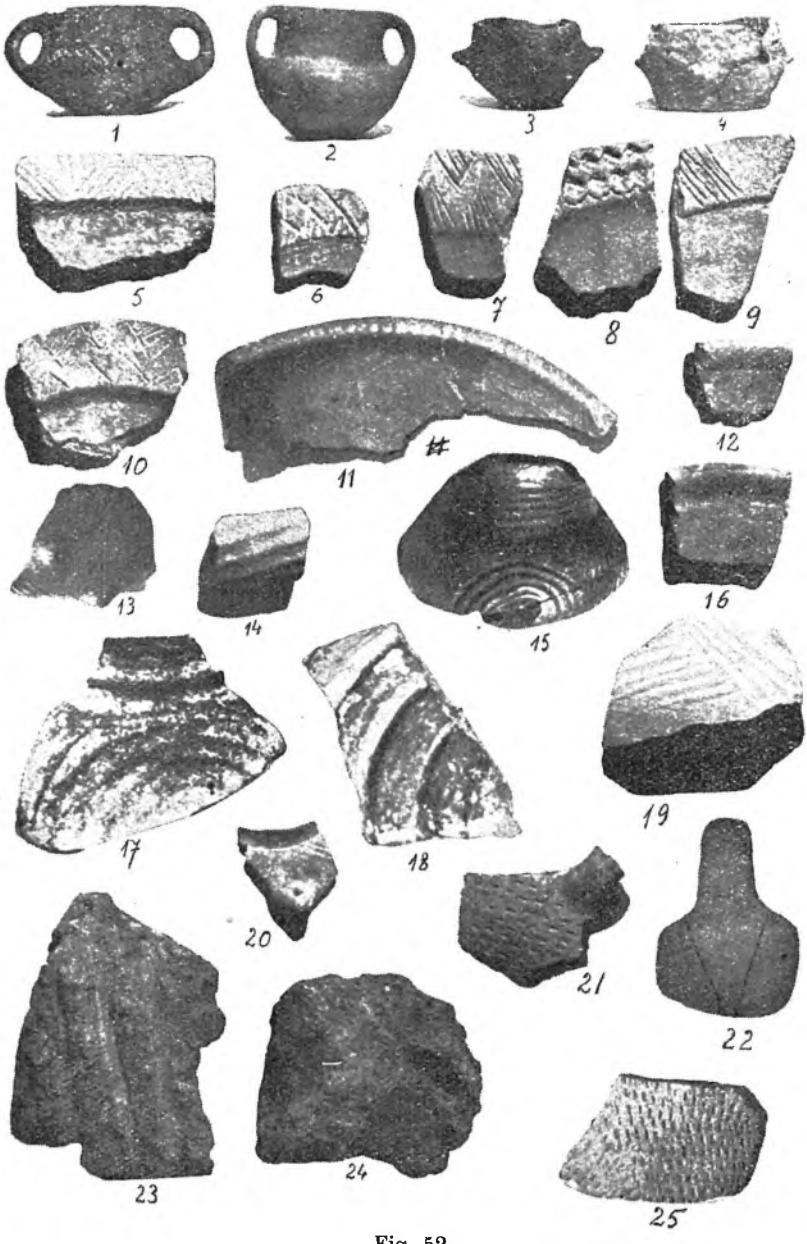

Fig. 52.

vase. O analiză chimică nu s'a făcut încă. Fondul ornamentării îl formează culoarea roşie (Fig. 55, 4=58, 1; Fig. 55, 5=58, 4);

uneori motivele decorative sunt atât de late, încât dau impresia că fondul este constituit din culoare albă (Fig. 58, 5). Ornamentele pozitive redau benzi, triunghiuri, spirale, precum şi motivul scară (Fig. 55, 4). Câteodată se spoieşte cu materie roşie buza străchinilor, în maniera picturii similare din cercul Boian şi Gumelniţa. Pictura C 3 *a* 1 apare în legătură cu formele 3 *b* 2 şi în tehnica lutului *A 1*. *C 3 a 2*. In săpăturile dela Ostrovul Şimian s'a descoperit o ceramică pictată, a cărei tehnică este mai evoluată decât cea precedentă şi care reproduce forme *3 a 1* în specia *B 3*. In exterior aceste vase au un slip lustruit puternic, cu nuanţe portocalii şi roşcate, pe când în interior lipseşte slip-ul şi lustruirea. Materia colorantă a fost pregătită anume pentru pictură, fiind disolvată anterior într'o soluţie specială. Motivele, de culoare roşie-vişinie, constau din benzi late, linii scurte, dungi late, dis-

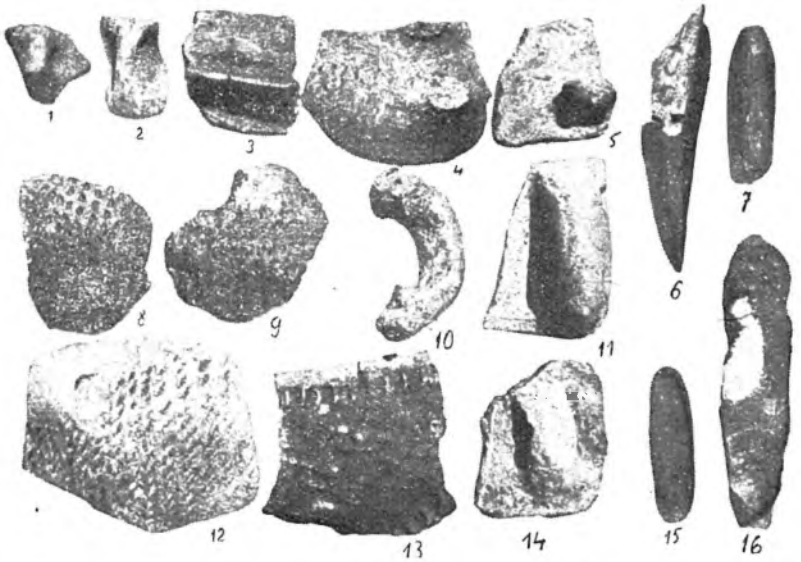

Fig. 53.

puse pe buza îngroşată a străchinilor şi în interiorul lor (Fig. 55, 6-7). Pictura C 3 *a* 2 este monocromă, pe când C 3 *a* 1 poate fi considerată ca bicromă. Ambele sunt în crusted-ware-Technik. *C 3 a 3*. Cu totul altfel stă cazul cu câteva fragmente dela Ostrovul Corbului şi alte probe dela Sălcuţa. Aci este vorba de adevărata pictură, dată *anterior arderii*, în tehnica bicromiei. Vasul întreg dela Sălcuţa (Fig. 55, 1), care a fost tratat de către noi cu acid clorhidric diluat, pentru a scoate în evidenţă pictura acoperită la început cu o crustă calcaroasă, se împarte în două zone ornamentale : partea superioară este pictată cu grafit (Fig. 62, 1), iar cea inferioară cu culori (Fig. 62, 2). Fondul picturii este roşu-închis, aplicat peste un slip portocaliu-roşcat, în felul glasurei dela Cernavodă şi Palade (Dâmboviţa). Motivele decorative au fost trasate cu culoare

albă (Fig. 62, 2). Vasul antropomorf dela Sălcuța (Fig. 55, 2) are același fond roșu-închis, pe care se pictează ornamentul cu culoare roșie-vișinie, înrămat apoi cu dungi albe. Pe un fragment de strachină dela Ostrovul Corbului întâlnim deasemenea un fond roșu-închis și ornamente albe (Fig. 55, 3). In această pictură apare spirala, banda și așa numitul „geradeliniges Wirbelmuster", repetat de patru ori la vasul dela Sălcuța. Această pictură se poate pune

Fig. 54.

alături de cercul Ariușd-Cucuteni. Legătura cu cercul transilvănean se face pe calea Oltului. *C 3 b.* Pictura cu grafit este relativ mai frecventă decât aceia în culori. Totuși ea este încă departe de a se apropia de bogăția cercului gumelnițean. Partea superioară a vasului

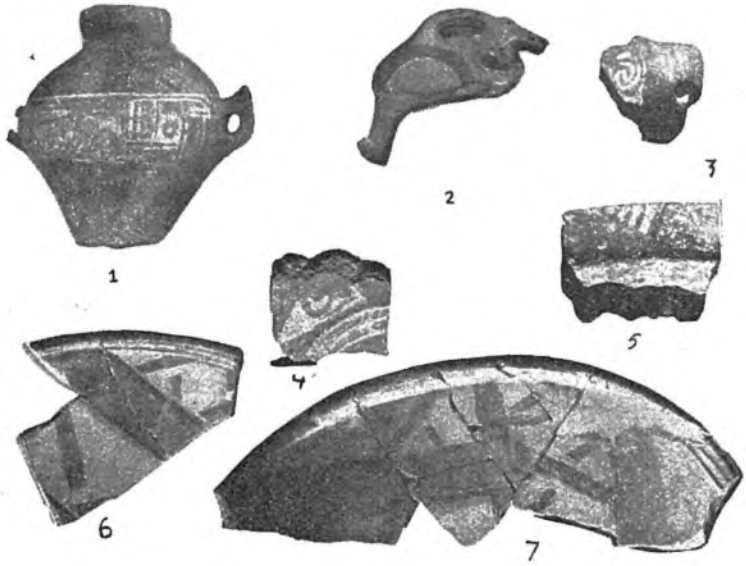

Fig. 55.

amintit dela Sălcuța are motive în spirit geometric, pictate cu grafit (Fig. 62, 1), originar legate de numitul „geradelinges Wirbelmuster". Urna bitrunchicornică dela Măgura-„Cetate" poartă o spirală în forma literii S, compusă din mai multe linii paralele și înguste (Fig. 75. 12). Ornamente cu grafit apar și la Bâlvănești (Fig. 63, 1). Benzi înguste și paralele acoperă uneori suprafața exteri-

oară a strâchinilor sau buza interioară (Fig. 63, 2, 4). Pictura cu grafit dă ornamente pozitive. Intr'un singur caz, cum este fragmentul dela Bâlvăneşti, pictura cu grafit joacă un rol negativ —ca fond—, pe când ornamentele sunt cruţate.

Plastica. Reprezentările plastice ale civilizaţiei Sălcuţa sunt, în comparaţie cu acelea ale cercului Gumelniţa, surprinzător de puţine, date fiind legăturile de geneză ale acestor două civilizaţii. In săpăturile dela Ostrovul Şimian s'au descoperit numai câteva exemplare, ca şi la Măgura-„Cetate" dela Vădastra. La Sălcuţa însăş nu sunt prea multe exemplare. Această sărăcie a plasticei ar fi încă o dovadă că Oltenia intrase încă din timpul civilizaţiei Sălcuţa în sfera influenţelor central-europene şi nordice. Idolii zoomorfi se împart în: *a)* idoli massivi, dintr'o singură bucată, grosolani ca tehnică, având braţele întinse lateral, perforate sau nu. Nu se dă atenţie amănuntului (Fig. 73, 2, 5). Unele exemplare ale acestul tip se aseamănă cu plastica Vincea-Turdaş, atât prin tratarea feţei (à bec d'oiseau), a poziţiei braţelor, cât şi prin forma generală. Tipul *a* are o steatopigie relativ pronunţată. *b)* Cunoscutul torso dela Sălcuţa, numit pe drept cuvânt Venus

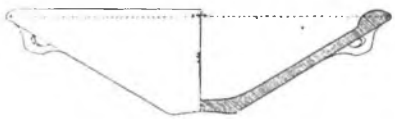

Fig. 56.

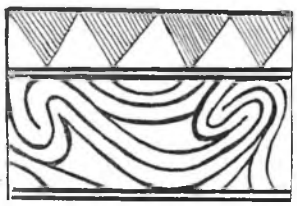

Fig. 57.

de Sălcuţa [130]) (Fig. 71), la care se adaugă şi un altul similar, dovedeşte cu prisosinţă până unde putea ajunge gustul rafinat şi putinţa de a reda în plastică atâta mişcare naturală, atât realism şi graţie. Un modelaj remarcabil se observă şi la figurina dela Vădastra [131]). *c)* Intr'o tehnică similară cercului cu ceramică pictată şi gumelniţean târziu poate fi categorisit un idol dela Ostrovul Simian, format din două părţi alipite şi fixate cu ajutorul unui „*cep*". E singurul exemplar de acest fel din Oltenia. *d.* Un tip aparte îl reprezintă idolul gol dela Sălcuţa „(en cloche"), într'o formă analoagă idolilor din civilizaţia câmpurilor de urne

130) I. Andrieşescu, *Des survivances*, pl. II şi p. I. Prin uzurparea dreptului primului descoperitor, d-l Tzigara-Samurcaş a dat acest nume unei alte figuri dela Sălcuţa (*Convorbiri literare*, 1924, p. 225, cu fig. 11 şi 12), uzurpare pe care şi-a însuşit-o recent şi d-l Vl. Dumitrescu, *L'art préhistorique en Roumanie*, pl. X. D-l Vl. Dumitrescu crede că figurina „à robe cloche" dela Sălcuţa nu face parte din civilizaţia „balcano-dunăreană" (*Ipek*. VIII, 1932, p. 59, nota 3). Dealtfel ambii autori nu au dreptate, fiindcă torsul Fig. 71 publicat prima dată de d-l Profesor I. Andrieşescu, este superior ca realizare artistică faţă de idolul întreg. Fig. 72.

131) D. Berciu, *o. c.*, fig. 4, 14.

a epocii (Fig. 72). Un idol similar, dar într'o tehnică mai puţin îngrijită, a apărut la Măgura-„Cetate" (Fig. 75, 14). In muzeul dela Craiova se află o mască din lut roşu (pământ amestecat cu păioase), cu faţa înaltă de 0,10 m., triunghiulară, nasul redat plastic, ca şi ochii; în dreptul gurii este o serie de adâncituri în forma dinţilor, în care de sigur vor fi fost înfipţi dinţi de piatră sau altă materie. Această mască provine dela Sălcuţa. Poate va

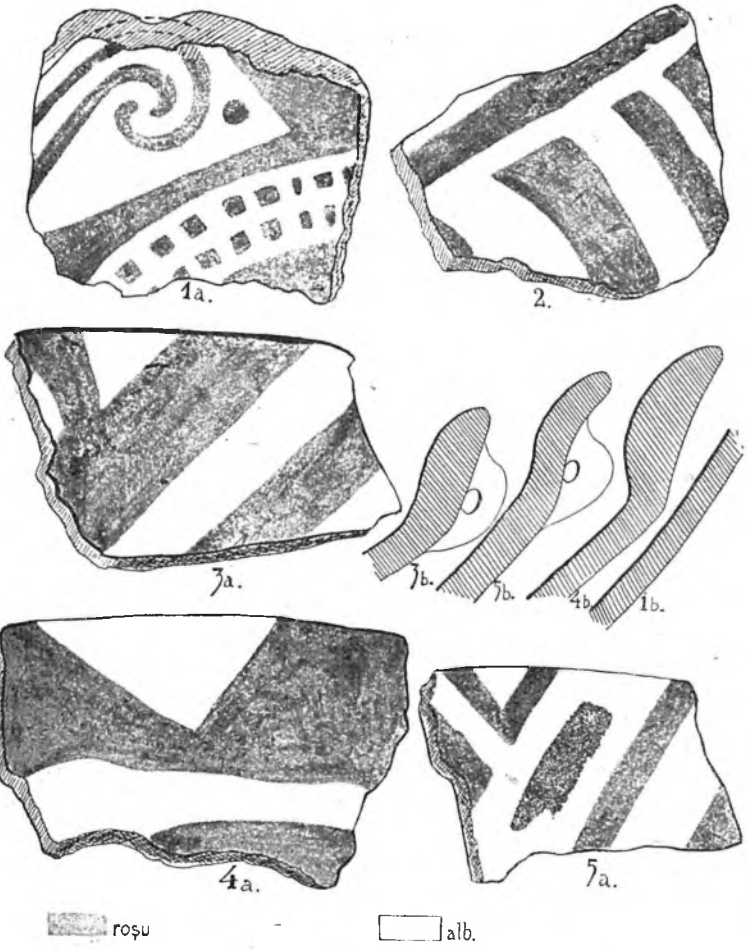

Fig. 58.

fi făcut parte dintr'o coloană sau alt element arhitectonic, având probabil un caracter profilactic.

Reprezentările zoomorfe sunt documentate doar prin prezenţa unui cap de bou, a unui cerb (?), precum şi prin capul de berbec amintit cu ocazia prezentării formelor.

Figurina de diorit negru-verzui dela Sălcuţa (Fig. 74), pu-

blicată prima dată de d-l I. Andrieşescu [132]), reprezintă un cap de animal. Este singura dovadă de până acum a plasticei de piatră în civilizaţia Sălcuţa, fiind în acelaş timp şi cea mai apropiată replică la exemplarul dela Fedeleşeni [133]). O descriere amplă, dusă până la cele mai mici amănunte, a dat d-l I. Andrieşescu în studiul citat, şi care fapt ne scuteşte de a mai reveni aici. D-sa a subliniat atunci rolul pe care îl va fi avut asemenea reprezentări în viaţa spirituală a vremii, asemănându-le cu sceptrele de comandă (semne de distincţie), ele nefiind decât simboluri, ceeace este mai mult decât a insista asupra naturii animalului, fiindcă o atare încercare ar duce la rezultate foarte problematice. D-l Vl. Dumitrescu crede că cele două figurine reproduc un cap de

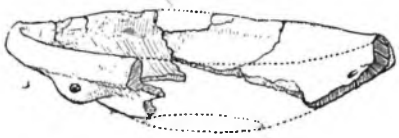

Fig. 59.

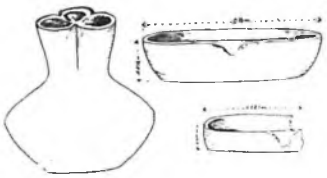

Fig. 60.

hipopotam şi că s'ar datora unui import din Egipt, ajungând aici pe calea comerţului. In săpăturile noastre dela Palade, jud. Dâmboviţa, am descoperit în dărămăturile unei case cu material gumelniţean târziu un exemplar similar celor amintite, dar modelat în piatră de provincie. Trebue subliniat faptul că toate cele trei

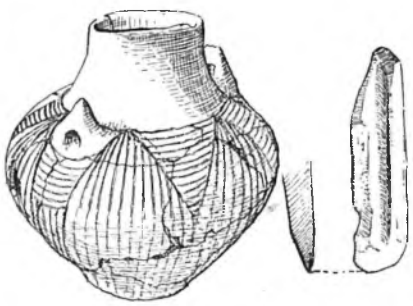

Fig. 61.

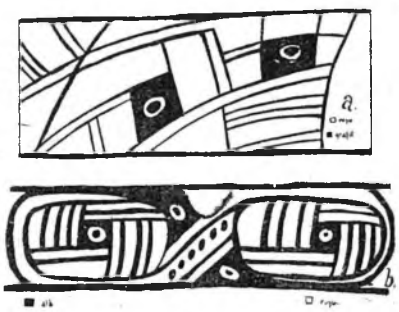

Fig. 62.

exemplare s'au descoperit în interiorul locuinţelor. Nouă ni se pare că asemenea sceptre stau în legătură cu vechea tradiţie de viaţă social-religioasă a paleoliticului transmisă apoi şi vre-

---

132) I. Andrieşescu, *o. c.*, pl. III. Reprodusă apoi de d-l I. Nestor (*Der Stand*, pl. 2, 1) şi mai târziu de d-l Vl. Dumitrescu, *Les figurines en pierre trouvées Sălcuţa et à Fedeleşeni (Roumanie) et le commerce entre l'Egypte et le Bas-Danube pendant la période énéolithique*, în *Istros*, I, 1934, fig. 2 şi 3 l.

133) I. Andrieşescu, *o. c.*, pl. III. D-sa tratează prima dată aceste figurine ca reprezentări analoage.

murilor următoare, organizația tribală evoluând foarte încet. Sceptrele dela Sălcuța, Fedeleșeni și Palade vor fi fost semne de distincție socială și religioasă a șefului de trib, a capului

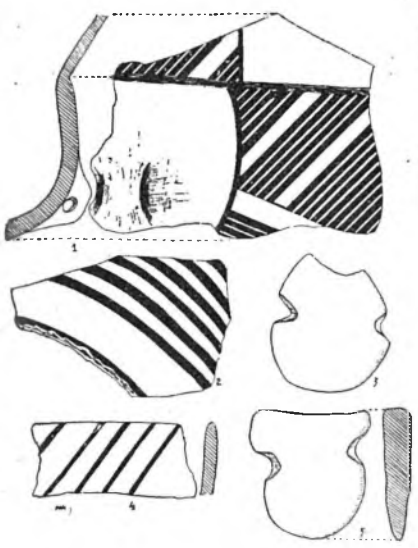

Fig. 63.

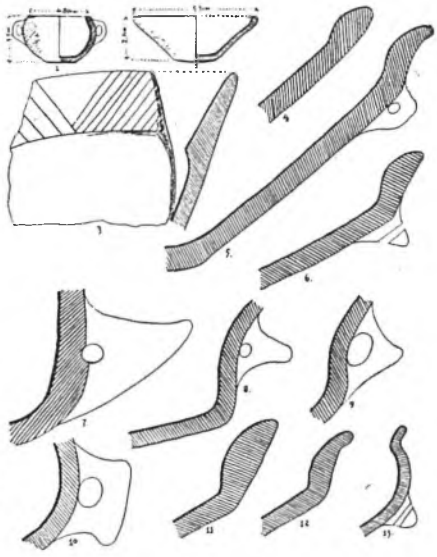

Fig. 64.

de familie și a preotului-vrăjitor, care în acele vremuri era aceiași persoană. In acest sens părerea d-lui I. Andrieșescu, anume că

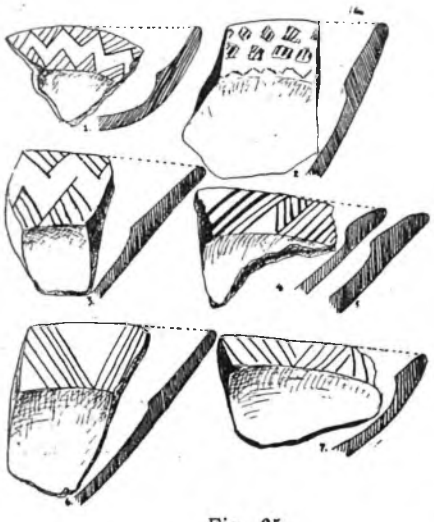

Fig. 65.

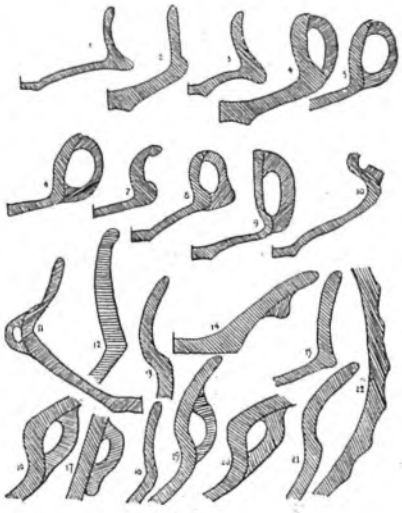

Fig. 66.

ne găsim în fața unor supraviețuiri paleolitice, este îndreptățită.

Podoabe. Nu rare ori s'au descoperit în așezările Sălcuța

„boabe de colier", în formă de phallus, ca la Ostrovul Corbului (Fig. 76), Ostrovul Şimian (Fig. 53, 7, 15), Măgura-„Cetate" etc. Brăţările de scoici mediteraniene şi şiragurile de scoici de apă dulce sunt mai puţin frecvente decât în civilizaţia Vincea-Turdaş. Rotulele de os ornamentate cu cercuri concentrice incizate (Fig. 83, 2) puteau să servească tot ca podoabe [184]). Ace de păr nu se cunosc. Un singur exemplar, care se află la Craiova, ar dovedi exis-

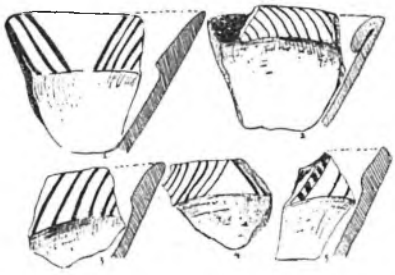

Fig. 67.

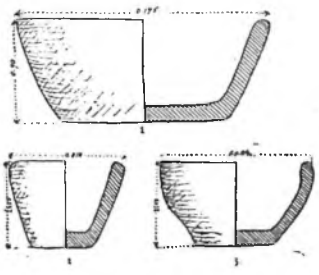

Fig. 68.

tenţa unor atari podoabe; dar, după forma sa nu este sigur. Tot aceiaş rezervă şi pentru cele dela Vădastra [185]). La Ostrovul Şimian am descoperit în stratul Sălcuţa o mărgea de sticlă de cu-

Fig. 69

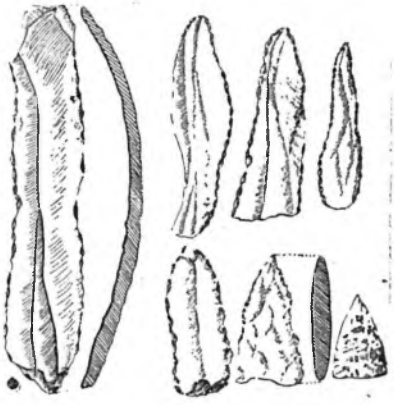

Fig. 70.

loare albă-albăstrue, cu incastrări de ornamente în culoare roşie şi galbenă. Este singurul exemplar cunoscut până acum în România.

---

134) I. Andrieşescu, *o. c.*, p. 6 şi 10.
135) V. Christescu, *o. c.*, fig. 64, 1-10, 18.

Os. Silex. Piatrà. Industria osului lipseşte aproape cu totul, pe când în civilizaţia Gumelniţa ea abundă. O daltă de os (Fig. 61, 2) aminteşte pe cele gumelniţene. Industria cornului de cerb se bucură însă de o largă atenţie. In toate aşezările Sălcuţa, dar mai ales în ostroavele Dunării, au eşit la iveală mari cantităţi de coarne de cerb, dintre care unele lucrate, cum sunt săpătoarele, perforate în vederea înmânuşării unei cozi de lemn, care serveau la restrânsa agricultură ce se putea practica pe atunci, dălţi şi împunsătoare, servind la nevoe şi ca pumnale. Silexul se găseşte în nuclee, unele folosite apoi ca percutoare. In săpăturile dela Ostrovul Corbului s'a dat peste un depozit de silex, compus din 15 piese, din care şi o lamă tipică cercului gumelniţean şi ana-

Fig. 71.

Fig. 72.

loagă exemplarului dela Ostrovul Şimian (Fig. 53, 16). In afară de lame lungi şi arcuite, se întâlnesc şi alte unelte de dimensiuni mai mici: răzuitoare (grattoirs), curăţitoare (racloirs) şi burghiie (burins), precum şi vârfuri de săgeţi triunghiulare cu baza dreaptă concavă şi cu „barbelures" laterale. Tot din silex putem număra şi securi cu ceafa ascuţită (Fig. 57, 2) şi cu ceafa lată (Fig. 75, 3), lucrate ambele în tehnica retuşării. Industria litică este variată şi bogată. La Vădastra a apărut o „casse-tête"[136]) care are o izbitoare ase-

136) V. Christescu, *ibid.*, fig. 49, 3.

mănare cu cea din Cucuteni A [137]). Toporaşul în formă de calapod

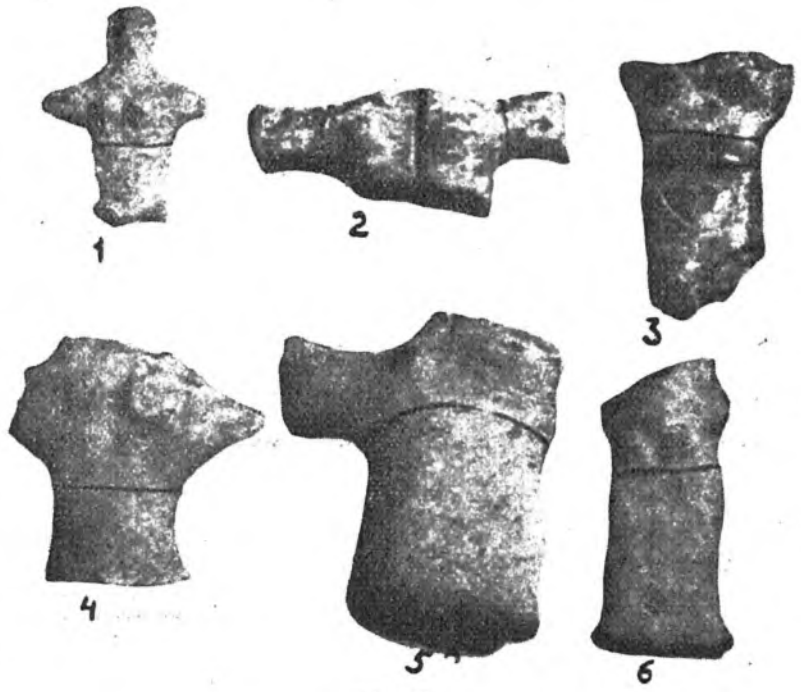

Fig. 73.

(Schuhleistenkeil) dela Vădastra (Fig. 75, 1) este cea mai tipică

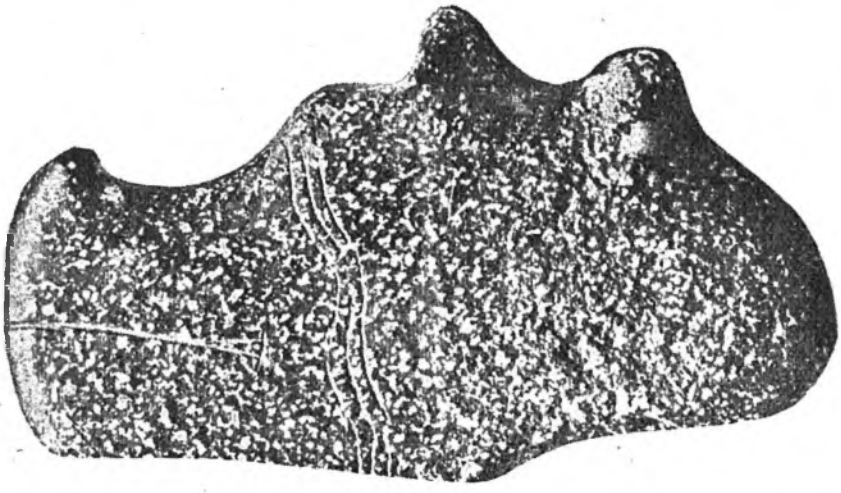

Fig. 74.

137) H. Schmidt, *Cucuteni in der oberen Moldau, Rumänien*, 1932, pl.

unealtă a civilizației Sălcuța, ca de altfel a tuturor civilizațiilor band-ceramice sau dunărene. O altă unealtă este toporașul în formă de

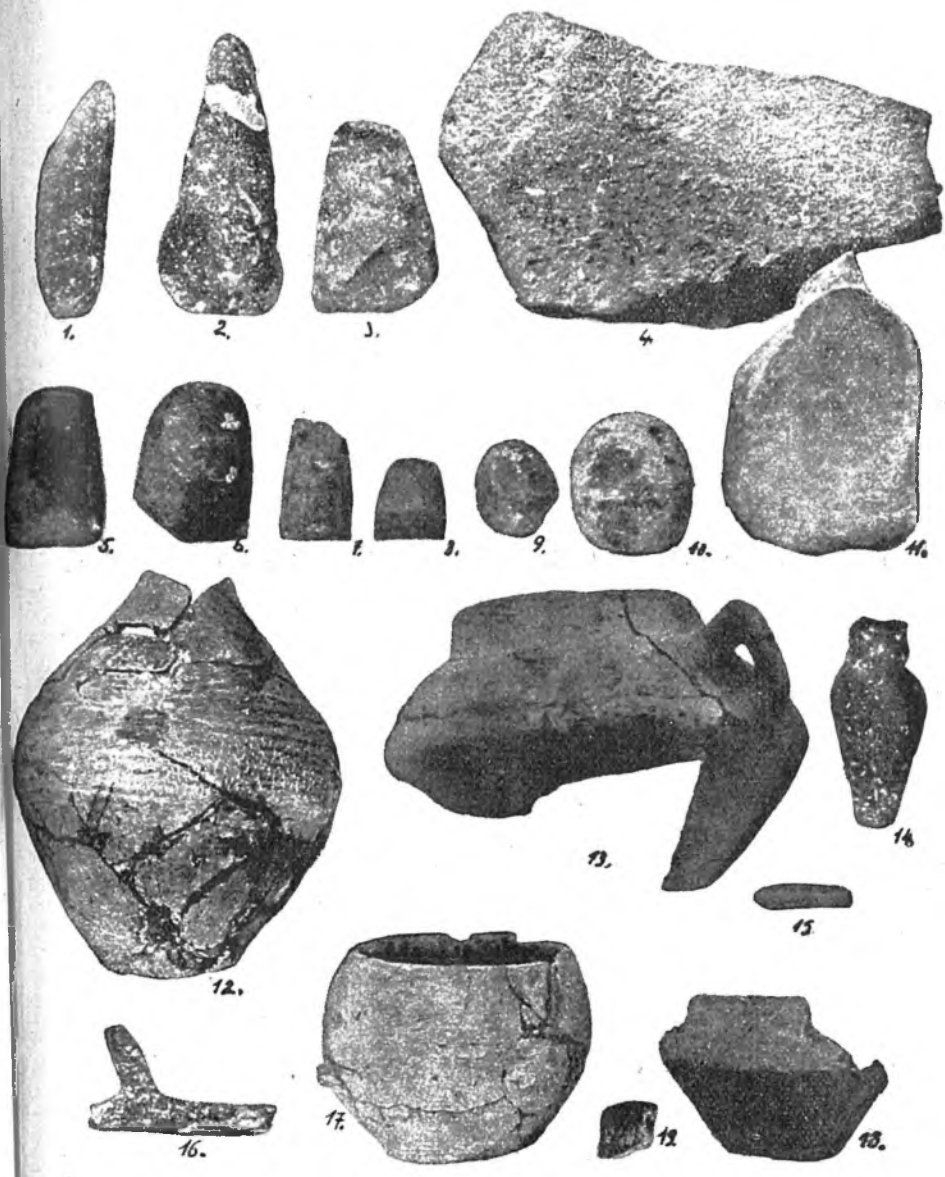

Fig. 75.

„herminette", din piatră moale și de culoare albă, ca și în cercul Gu-

23, 5. Industria de silex și a pietrei a ambelor civilizații este în multe privințe similară. V. și dălțile (*ibid.*, pl. 27, 7-9).

melnița și Cucuteni (Fig. 78; unele sunt forme de Schuhleistenkeil). Nu lipsesc nici dăltițele. Din piatră dură, diabas sau gresie, se cunosc forme noi de securi: 1) secure, pe care am putea-o numi de tip sumero-egiptean, întâlnită în cinci exemplare: două

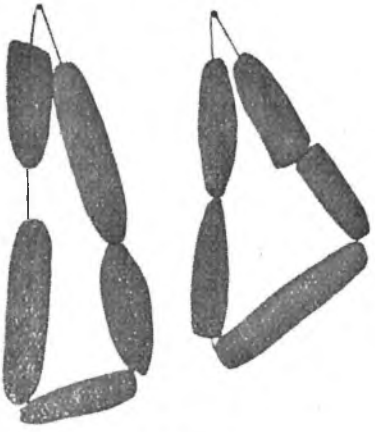

Fig. 76.

la Ostrovul Corbului—dintre care una în săpăturile noastre (Fig. 52, 22)—, una la Urdarii-de-sus, jud. Gorj [138]) (Fig. 77, 1), alta la

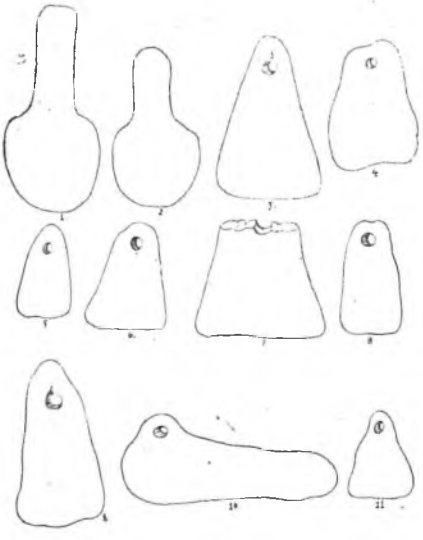

Fig. 77.

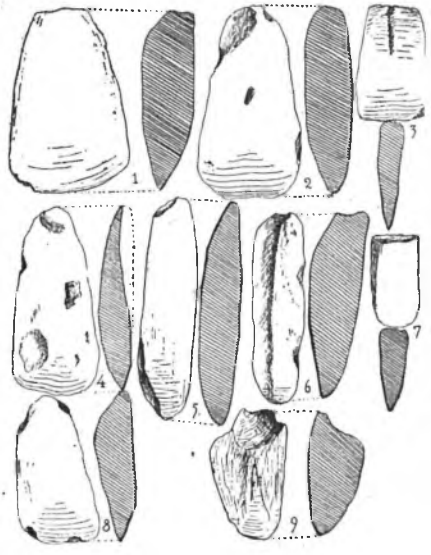

Fig. 78.

Giulești, jud. Vâlcea (Fig. 77, 2) [139]) și ultima din „Oltenia“ [140])

138) Colecția Istrati-Capșa, T.-Severin.
139) C. N. Plopșor, *Oltenia*, cartea II, 1923, p. 378, fig. 1.
140) Muzeul din Craiova.

Asemenea forme apar în Egipt, în Orient[141]), ca şi la Troia[142]); 2) secure în formă de scut, ca cele dela Ostrovul Şimian (Fig) 63, 3, 5) şi Ostrovul Corbului[143]). Acest tip aminteşte amuletele dela Vincea[144]), podoabele dela Marea de Azov[145]) şi securile din Egipt[146]). Asemenea securi vor fi servit şi ca greutăţi de plasă. Originea lor ar trebui căutată spre Sud şi Orient.

Metale. Civilizaţia Sălcuţa a beneficiat de descoperirea metalelor, cu deosebire de aceia a cuprului, cel dintâi metal cunoscut de umanitatea preistorică. D-l I. Andrieşescu semnalează la Sălcuţa prezenţa unor obiecte de cupru şi bronz[147]). In săpăturile lui V. Christescu dela Măgura-„Cetate" s'au descoperit două ace de cupru, o undiţă şi un inel din sârmă cu secţiunea rotundă şi extremităţile suprapuse[148]). Ca descoperiri mai recente amintim cele două dăltiţe dela Ostrovul Şimian şi Ostrovul Cor-

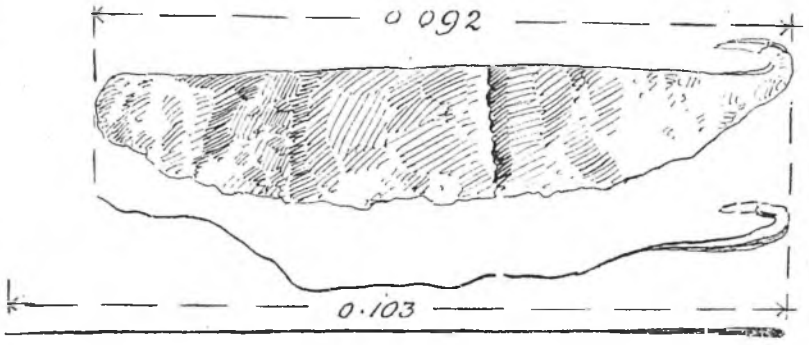

Fig. 79.

bului (Fig. 80, 1-2), cu secţiunea dreptunghiulară. In stratul Sălcuţa dela Ostrovul Şimian am găsit o lamă de bărbierit de cupru (Fig. 46, 1), în asociere cu pictura crudă *C 3 a 1* şi *C 3 a 2.* Ea aparţine tipului cu un singur tăiuş, cunoscut în civilizaţia Gumelniţa[149]) şi Cucuteni[150]). Pentru fixarea de plăsea are un cârlig bine pronunţat, care este în acelaş timp singurul amănunt ce

141) Flinders Petrie, *Prehistoric Egypt*, Londra, 1920, pl. XXVII, 22. J. de Morgan, *La préhistoire orientale*, III, *L'Asie Mineure*, 1927, fig. 103-104, „hache spatulée", în formă de lopăţică.

142) Muzeul din Berlin.

143) Mai multe exemplare în Muzeul din T.-Severin.

144) M. Vassici, în *Starinar*, III, 1908, fig. 11 a-b. şi fig. 110. Corbovo, *Starinar*, V, 1910, p. 90, pl. IX, 77. Cf. G. Childe, *The Danube*, fig. 14 şi p. 29.

145) N. Makarenko, *Neolithic on the shores of the Sea of Azov*, în E. S. A., IX, 1934, *Minns Volume*, p. 135 şi urm., fig. 10 a, p. 143 (morminte cu schelete chircite).

146) Flinders Petrie, *o. c.*, pl. XXVII, 20-21, 24, 26. Cf. G. Childe, *The Bronze Age*, fig. 5, 1.

147) I. Andrieşescu, *o. c.*, p. 1.

148) V. Christescu, *o. c.*, fig. 64, 14-15, 19-20.

149) *Dacia* II, 1927, p. 195, fig., 49, 13 (Căscioarele).

150) H. Schmidt, *o. c.*, pl. 30, 14 şi p. 61.

deosebește exemplarul nostru de cele citate și îl apropie de o lamă identică din stratul Gumelnița III dela Tangâru, jud. Vlașca (inedit). În același strat dela Ostrovul Șimian am mai găsit bucăți de aramă informe și puternic oxidate.

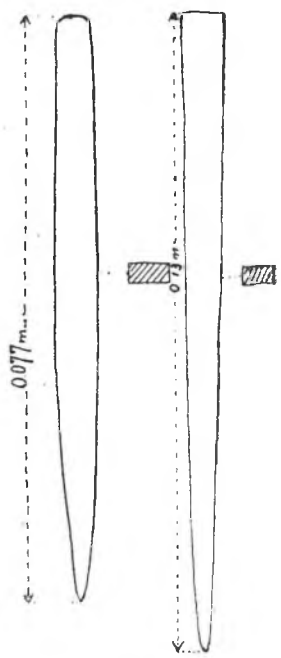

Fig. 80.

Elemente inventarice de caracter casnic. Aproape în toate așezările Sălcuța s'au descoperit greutăți de plasă în număr destul de remarcabil (Fig. 77, 3-11). Sunt două tipuri: a) unul conic, cu secțiunea elipsoidală și b) altul în formă de piramidă, cu secțiunea trapezoidală. Un exemplar unic este cel dela Ostrovul Corbului (Fig. 77, 10). Unele dintre greutățile de plasă pot fi considerate și ca suporturi de frigare (câteva poartă urme de arsură pe o latură și s'au descoperit în apropierea vetrelor), precum și ca greutăți de război, pentru întinderea firelor care serveau ca urzeală la țesut. Fusaiolele au forme sferice și semisferice. Râșnițele de mână, descoperite în mare cantitate, cât și percutoarele,—care se foloseau pentru măcinarea cerealelor, fie grâu sau meiu—, descoperite în stare carbonizată la Ostrovul Șimian, complectează acest inventar.

Locuințe. După urmele parilor, am putut stabili la Ostrovul Șimian o formă rectangulară a locuințelor Sălcuța, care poate fi

Fig. 81.

pusă în paralelă cu cele din Boian și Gumelnița. Sistemul de construcție e acela în paiante (Fig. 52, 23-24, urme lăsate de

pari şi scânduri). Pe unele locuri urmele de pari indică forme de colibe rotunde şi elipsoidale, cu un inventar modest.

Morminte. D-l I. Andrieşescu aminteşte morminte de incineraţie la Sălcuţa [151]), dar acestea ar putea aparţine civilizaţiei ulterioare. Până în prezent nu s'au descoperit morminte pe care să le putem atribui în mod cert civilizaţiei Sălcuţa; însă prin analogie cu ceeace există la Răsărit de Olt şi la Sud de Dunăre, în cercul Gumelniţa, unde avem de a face cu ritul inhumaţiei în poziţie strânsă, s'ar putea atribui civilizaţiei Sălcuţa mormintele dela Ostrovul Corbului (Fig. 81) şi poate unele din Dolj (Fig. 82). Cele cinci morminte dela Ostrovul Corbului au fost descoperite de către noi în 1933, în apropierea aşezării Sălcuţa de acolo. Din păcate, ele nu aveau niciun inventar funerar.

Fig. 82.

Purtătorii civilizaţiei Sălcuţa erau oameni paşnici, agricultori, crescători de vite, vânători şi pescari, ca toate triburile creatoare ale civilizaţiilor dunărene. In staţiuni apar oase de bos taurus primigenius, tip coarne mici, aducând întrucâtva cu tipul brachyceros, apoi oase de câine domestic, de sus scrofa, de cerb şi căprioară. Prezenţa idolilor descoperiţi în aşezări şi locuinţe dovedeşte un cult specific agricol, iar prin exagerarea sexului se relevă şi un cult al fecundităţii, strâns unit ca semnificaţie cu cel dintâiu.

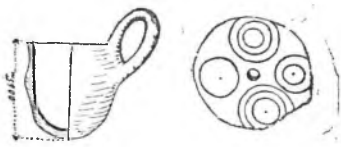

Fig. 83.

Stratigrafia. După datele statigrafice dobândite până în prezent, se poate spune că civilizaţia Sălcuta suprapune în Vestul Olteniei stratul Vincea-Turdaş, iar în Sud-Estul acestei provincii urmează civilizaţiei Vădastra II, şi că stratul Sălcuţa este suprapus pretutindeni în Oltenia de către civilizaţia Coţofeni. In săpăturile noastre dela Ostrovul Şimian şi

151) *O* c., p. l. Cele dela Plenița-Dolj (Măgura-Mare și „via lui Ion Bârțan"), la C. N. Plopșor, *Oltenia*, I, fasc. V, 1923, p. 83 și 86.

Ostrovul Corbului s'a putut deosebi două niveluri, corespunzătoare la două faze: Sălcuța I și Sălcuța II. Din cauza sărăciei straturilor de sutură însă, o despărțire clară în întreg inventarul Sălcuța nu s'a putut realiza. Acest postulat rămâne pe seama săpăturilor viitoare. Ceramica de factură superioară apare în nivelurile inferioare ale stratului Sălcuța. Către sfârșitul acestei civilizații se observă o degenerare, cauzată în mare parte de curentul „nordic".

II. Civilizațiile „Nordice" sau Central-europene.

Complexul civilizațiilor „nordice" nu este pe deplin lămurit. Denumirea este utilizată mai mult în contrast cu civilizațiile preistorice dela Dunăre, adică cu aria band-ceramicei. Ea a fost utilizată pentru prima dată de către arheologii silezieni și cehi [152]). Termenul este justificat doar prin faptul că aceste civilizații întrețin relații cu Marea Baltică și Scandinavia, prin urmare cu cercul nordic, pe când în realitate ele nu sunt decât o creație de mixtură, care a avut loc în Europa Centrală [153]) și la baza căreia stă deopotrivă un element nordic și altul local, de caracter band-ceramic. Nouile civilizații au o mare putere de răspândire [154]), dar ele pierd în intensitate și durată față de culturile anterioare. Cultul zeiței-mame, de caracter agricol, dispare, iar în locul său își fac apariția reprezentările zoomorfe [155]), cum de altfel și ele destul de puține. Plastica și ceramica din Dacia vremurilor acestora oglindesc cu prisosință caracterul deosebitor al acestor noi civilizații, care marchează a doua perioadă a epocii neolitice din ținuturile noastre. Civilizațiile „nordice" par a pătrunde în Dacia, spre ținutul aurifer, prin Nordul Ungariei și prin Polonia [156]), ocolind deci Ungaria, unde culturile premergătoare curentului „nordic" rezistă cu mai multă putere [157]). La noi grupa civilizațiilor central-europene începe cu tipul Coțofeni, care se găsește la periferia sud-estică a acestui cerc. Vom avea de a face de data aceasta cu elemente est-mediteraniene [158]) și band-ceramice, care, printr'un proces de supraviețuire și ca o reacțiune a fondului local, vor reapare în timpul civilizației Cotofeni. G. Childe a t atat civilizațiile „nordice" în Danubianul III (2250-1750 a. Chr.),

152) Cel dintâiu care le-a numit așa a fost Buchtela (A. Stocky, *La Bo*hême préhistorique*, p. 102). Cf. G. Childe, *The Danube*, p. 112.

153) G. Childe. *o. c.*, p. 131, se gândește la Silezia și Galiția.

154) *Ib*., p. 133. Ajung chiar până în Nordul Italiei, la Remedelo, și până în Sudul Rusiei (*ib.*, p. 132).

155) *Ib.*, p. 129.

156) H. Reinhart. *Siebenbürgen als nordischeskulturland der jüngeren Steinzeit*, în *Mannus*, VII, *Ergänzungsband* 1929, p. 199.

157) G. Childe, *o. c.*, p. 203.

158) Ca în tot cercul „nordic" (Childe, *o. c.*, p. 215).

care corespunde în Nord cu *Montelius 3 b* [159]); dar aceasta ar însemna că civilizaţiile band-ceramice din Dacia şi dela Dunărea de jos ar fi încetat de a mai exista la 2250 a. Chr., ceeace nu corespunde realităţii. Am arătat cu altă ocazie că anul 1700 a. Chr., e o dată însemnată în viaţa Daciei şi a Sud-Estului european şi că ea poate fi luată ca *terminus post quem* pentru civilizaţia Coţofeni, al cărei inventar îl prezentăm aici.

Civilizaţia Coţofeni.

Săpăturile făcute în 1918 de către C. Schuchhardt şi Rubensohn la Botul-mic dela Coţofenii-din-Dos, jud. Dolj, au dat la

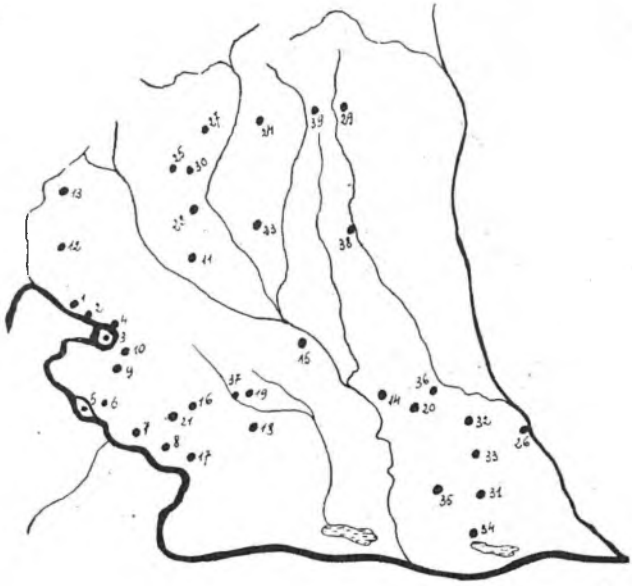

Fig. 84
Civilizaţia Coţofeni, judeţul Mehedinţi; Turnu-Severin, 1; Ostrovul Şimian, 2; Hinova, 3; Ostrovul Corbului, 4; Ostrovul Mare, 5; Balta Verde, 6; Gârla Mare, 7; Salcia, 8; Vânjuleţ, 9; Rogova, 10; Şura, 11; Bălvăneşti, 12; Seliştе, 13; jud. Dolj: Craiova, 14; Coţofeni, 15; Cornu, 16; Cetate, 17; Sălcuţa, 18; Vela, 19; Coşoveni, 20; Pleniţa, 21; Cârcea, 22; Suharu, 37; jud Gorj: Aninoasa, 23; Petreştii-de-jos, 24; Dobriţa, 25; Vârţu, 28; Schela, 27; Stăneşti 30; Baia-de-Fier, 39; jud. Vâlcea: Grădiştea, 38; Polovragi, 29; jud. Romanaţi: Vădastra, 31; Frăsinetul-de-pădure, 32; Devesel, 33; Potel, 34; Gelar, 35; Popânzăleşti, 36. Total: 39 localităţi.

iveală o serie de materiale [160]), care aveau să fie tratate mai târziu ca o civilizaţie de sine stătătoare [161]). In timpul din urmă descoperirile au sporit mult. Ele provin din săpături regulate, ca

159) D. Berciu, *Prime consideraţiuni asupra neoliticului din valea Dunării inferioare*, p. 73.
160) Care se află azi în Staatl. Muz. f. Vor-und Frühgeschichte din Berlin.
161) I. Nestor, *o. c.*, p. 61 şi urm.

cele dela Ostrovul Şimian şi Ostrovul Corbului, din achiziţiile diferitelor muzee şi colecţiuni, sau din cercetările personale pe care le-am întreprins de-alungul Dunării şi în interiorul provinciei. In prezent inventarul civilizaţiei Coţofeni se cunoaşte destul de bine, încât prezentarea şi studierea sa a devenit mai uşoară.

Răspândiri (Fig. 84). Civilizaţia Coţofeni e răspândită pretutindeni în Oltenia, ci nu numai în Vestul acestei provincii, cum susţine d-l I. Nestor [162]), deşi anterior se cunoscuseră descoperirile dela Vădastra şi Stoeneşti, jud. Romanaţi [163]). Se ocupă acum

Fig. 85.

vechile aşezări, unde se constatase anterior civilizaţia Vincea-Turdaş sau Sălcuţa, dar de cele mai multe ori noua civilizaţie ocupă punctele strategice, care vor coincide cu cetăţile dacice de mai târziu (v. Sârsca-Dolj, Vârţu-Gorj etc.), precum şi peşterile, ca cele din Gorj, Vâlcea, Dâmboviţa şi Banat. Prin aceasta se desvălue deodată caracterul intrusiv al civilizaţiei Coţofeni. In toată Oltenia s'au putut stabili până în prezent peste 40 de aşezări şi puncte: 1) *Judeţul Mehedinţi:* Turnu-Severin, Ostrovul

162) In. *Prähist. Zeitschr., XXIII.* 1932, p. 368.
163) *Der Stand,* p. 65, nota 241.

Şimian, Ostrovul Corbului (cu cele trei puncte: botul Piscului, la „Batoţi“ şi pe latura de Est a Ostrovului), Hinova (Stârmina

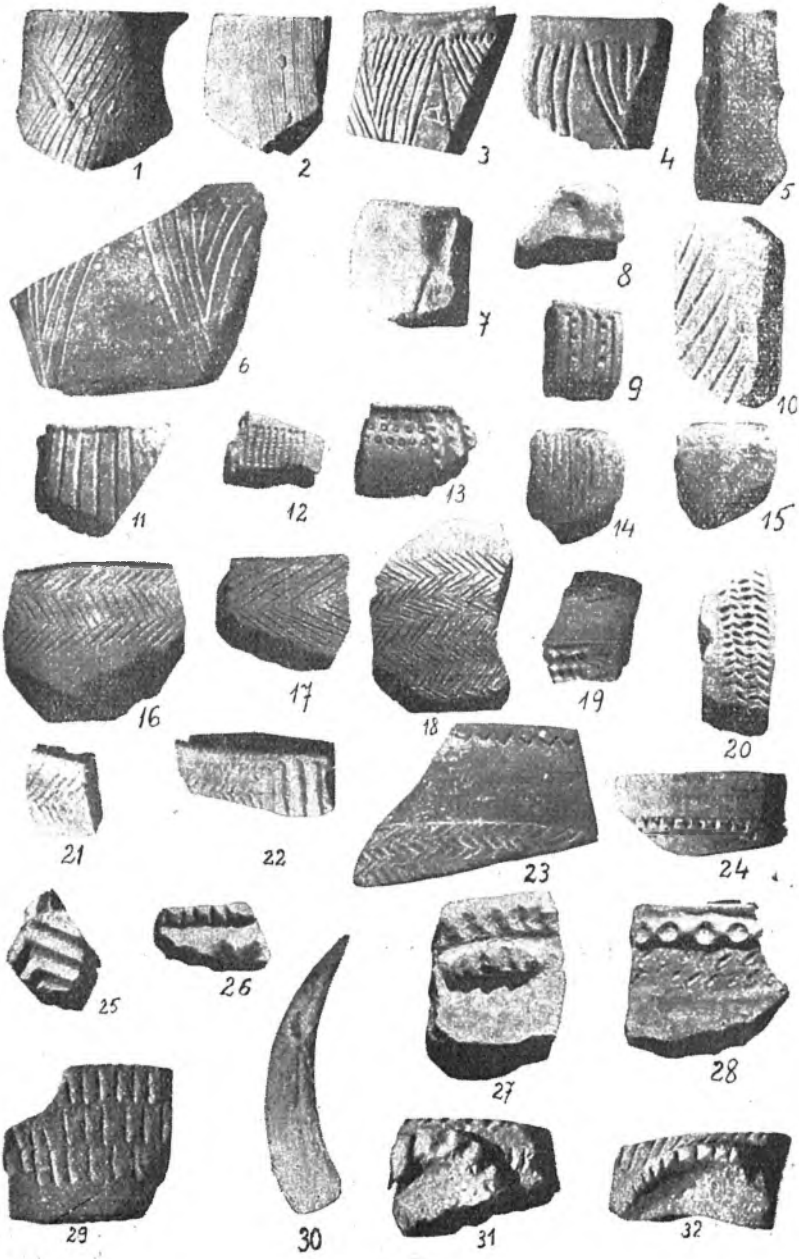

Fig 86.

şi Pichetul grănicerilor), Ostrovul Mare, Balta Verde, Gârla Mare,

Salcia, Vânjuleţ, Rogova, Sura, Bâlvăneşti şi Seliştea; 2) *Judeţul Dolj:* Craiova (la biserica Sf. Dumitru), Coţofenii-din-dos (Botul Mic, Botul Mare şi Botul Dealului), Cornu, Cetate, Sălcuţa, Vela, Coşoveni, Sârsca, Suharu şi Pleniţa; 3) *Jud. Gorj:* Aninoasa, Petreştii-de-Jos, Dobriţa, Stăneşti, Schela, Vârţu, Polovragi şi Baia-

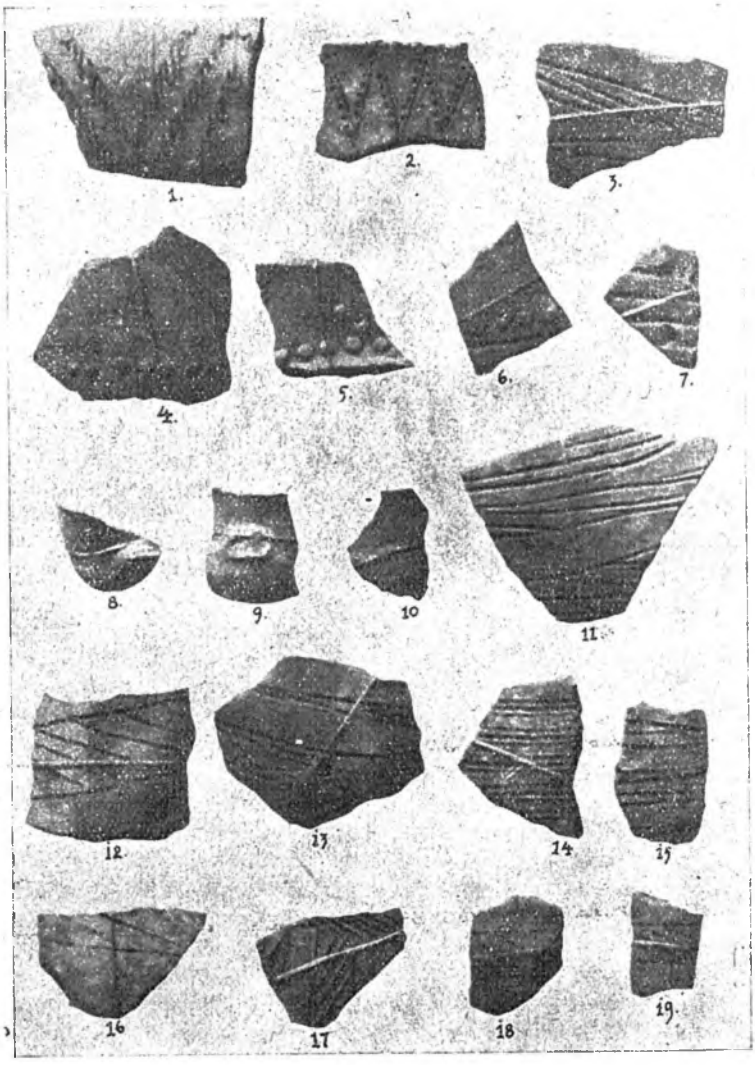

Fig. 87.

de-Fier; 4) *Jud. Romanaţi:* Vădastra (Măgura „Cetate", Măgura Fetelor), Orlea, Devesel, Stoienești, Frăsinetul-de-Pădure, Potelu, Celar şi Popânzălești; 5) *Jud. Vâlcea:* Grădiştea („La Cetate" şi peşterile dela Polovragi („Peşterile jidanului").

Până acum s'a publicat foarte puțin material Coțofeni, și acesta răspândit mai mult prin reviste de nespecialitate [164]).

Tipologie. Ca prim element inventaric avem ceramică, deși mai mult în stare fragmentară. După tehnica și culoarea lucrului se deosebesc trei mari grupe: *A.* Ceramica mai fină și ornamentată. *B.* Ceramica mai grosolană ca tehnică și ornamentată. Specii: *A 1.* Lut negru, moale la pipăit, cu stratele dela suprafață în general groscioare, de culoare portocalie, uneori cu nuanțe roșiatice, având slip în aceiaș culoare și lustruit. Peste slip se dă cu culoare roșie disolvată în spiritul speciei red-slipped-ware

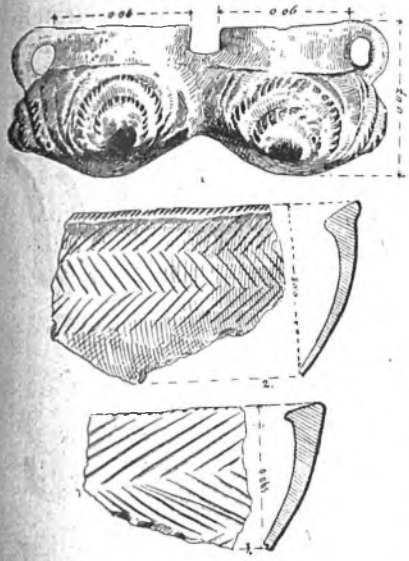

Fig. 88.

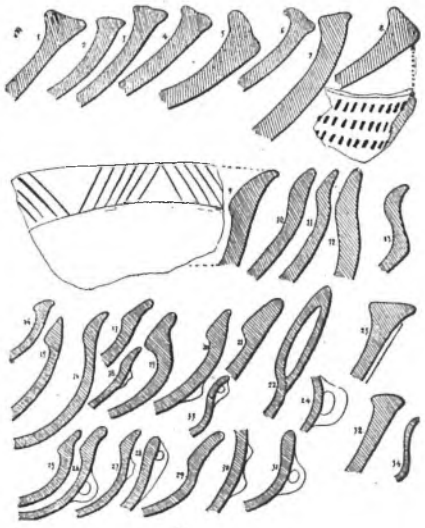

Fig. 89.

din civilizația Vincea-Turdaș [165]). Se spoiește interiorul, cât și exte-

164) *Literatură*: *Bul. Com. Mon. Ist.* (C. Moisil), IV, 1911, p. 93, fig. 2 și p. 89 (o planșă cu fragmente ceramice din Gorj; probabil dela Polovragi-Gorj). *A. O.* (C. N. Plopșor), III, 1924, p. 132 și urm. cu fig. dela pp. 133-136 („Botul-Mare" și „Botul mic"). *Anuarul Com., Mon., Ist.*, 1925, p. 128, fig. 53-54 (Coțofenii-din-Dos., „Botul Dealului"). C. N. Plopșor, *Un mormânt scitic* (sic), Suharu-Dolj, Craiova, 1932. V. Christescu, *o. c.*, fig. 27, 1, 3-4 (invers!), fig. 28, 1-2; fig. 32, 5. D. Berciu, *Colecția de Antichități Gh. Georgescu*, fig. 4, 12 și fig. 6, III. *Muzee și colecțiuni:* Muz. T.-Severin; Muz. Craiova; Muz. Naț. de antichități, București; Muz. „Al. Ștefulescu", Tg.-Jiu; Muz. Aman, din Craiova; Muzeul din Berlin; Col. Istrati-Căpșa, T.-Severin; Col. Gh. Georgescu, Corabia; Col. Ilie Constantinescu, Caracal; Colecția de studii a Seminarului de Preistorie dela Facultatea de Litere și Filosofie, București. O planșă cu fragmente de tip Coțofeni, descoperite la Ostrovul-Corbului, se află în Muzeul Municipiului București, împreună cu o altă planșă dela Jupolnic (aproape de Orșova).

165) Dl. I. Nestor, (*o. c.*, p. 16 și urm.) amintește o pictură roșie în crusted-ware-Technik în ceramica Coțofeni dela Ostrovul Corbului; dar în realitate nu poate fi vorba de pictură, ci de o spoială, în sensul bun al cuvântului, ca cea din civilizația Turdaș.

riorul vaselor (Fig. 85, 8; 86, 3-15). Culoarea roşie se aplică direct pe slip, după ce acesta a fost lustruit, dar în unele cazuri slip-ul se lustruieşte şi după ce a fost dat cu culoare roşie. Vasele dobândesc o culoare roşie puternică, uneori cu luciri metalice, ţinând loc şi de ornamentare. Specia *A 1* se întâlneşte aproape în toate aşezările Coţofeni. Am putut-o identifica şi la Vârţu-Gorj *A 2*. Lut negru, cu nuanţe puţin deschise, aspru la pipăit, pătruns de o ardere egală şi complectă. Pasta e bine frământată. Pereţii vaselor sunt subţiri şi rezonanţi. Stratele superficiale au o culoare cărămizie, fără slip, dar date cu aceiaş culoare roşie peste ornamente (Fig. 86, 1-2; 93, 9). *A 3*. Lut negru, stratele dela suprafaţă de culoare castanie, lustruite în aceiaş culoare, uneori cu pete cenuşii sau negre. In această specie intră şi ceaşca dela Stârmina (Fig. 85, 4) şi Pichetul grănicerilor (Fig. 85, 6). *A 4*

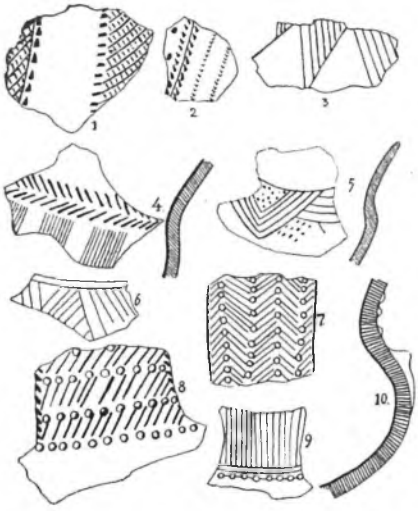

Fig. 90.

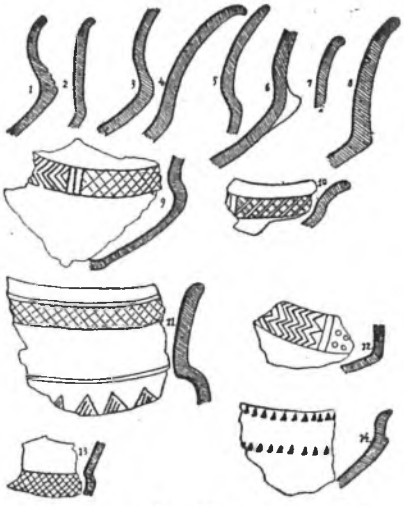

Fig. 91.

Lut negru, stratele de suprafaţă în culoare neagră, câteodată lustruite; fără slip. *A 5*. Lut, negru cu nuanţe cenuşii, foarte fin, aspru la pipăit, pasta frământată bine şi arsă complect; pereţii vaselor sunt rezonanţi şi subţiri; stratele superficiale de culoare neagră şi cenuşie, deobiceiu acoperite de un slip lustruit negru, negru-cenuşiu şi castaniu (Fig. 86, 18-20, 23-24; 91, 9-14, profile). Unele fragmente au incrustaţia albă (Fig. 86, 23). *A 6*. Lut negru-cenuşiu, stratele superficiale gălbui, portocalii, roşiatice sau cărămizii, câteodată cu slip lustruit (Fig. 85, 7; 87 1-2; 92). Suprafaţa vaselor prezintă uneori pete negre lucitoare. Stratele superficiale sunt inegale; în unele cazuri chiar un singur strat. *Specia B*. Lutul e de culoare cenuşie, pasta are multe impurităţi şi pietricele de diferite mărimi. In compoziţia pastei intră deasemenea multă mică. Pereţii vaselor sunt formaţi din-

tr'un singur strat şi sunt groşi. Ornamentarea constă din motive în relief şi incizii (Fig. 86, 27-29, 31 32). *Specia C.* Lut gălbui, fin, deobicei fără impurităţi, stratele superficiale în aceiaşi culoare; uneori lipsesc (Fig. 86, 25).

Forme. Vasele întregi sunt rare. Restul formelor se poate reconstitui după profile. Repertoriul formelor este sărac, dar caracteristic: — 1) *Ceaşca* este forma cea mai tipică; ea apare în variante: *1 a)* cu corpul sferic, gât cilindric şi mânuşi cu secţiunea elipsoidală sau rotundă, de dimensiuni mici (Fig. 83, 1; fig. 85, 4-6). *1 b)* cu fund ascuţit şi gât în formă de pâlnie, răsfrânt în afară, ca cele două exemplare dela Craiova (Fig. 85, 2-3) şi în general fără ornamente. Mânuşa este supraînălţată, din bandă cu secţiunea elipsoidală. In această variantă poate fi considerată şi ceaşca dela Vădastra amintită mai sus (Fig. 83, 1). *1 c)* ceşti cu profil

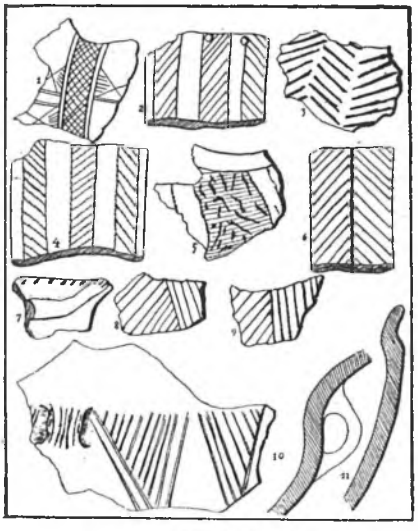

Fig. 92.

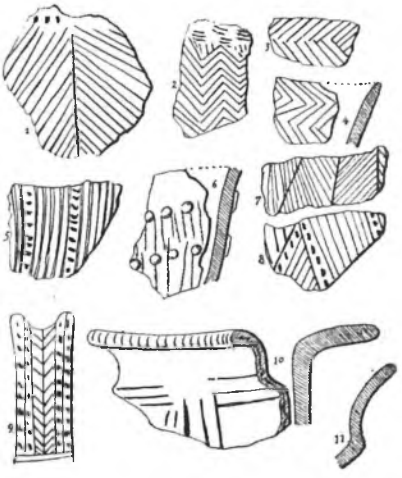

Fig. 93.

în forma literei *S*, de mici dimensiuni, ornamentate cu „boabe de linte" şi incizii, peste care în mod obişnuit se dă cu culoare roşie (Fig. 86, 1-2; 96 *b*), amintind pe cele din varianta transilvăneană şi bănăţeană a aceleiaşi civilizaţii *1 d)* ceşti de dimensiuni mai mari, mânuşa mai lată şi gâtul în formă de pâlnie (Fig. 95). *1 e)* ceaşcă în formă de caliciu, cu fundul mai mult sau mai puţin rotund; răsfrângerea gâtului în felul unei pâlnii este foarte pronunţată (Fig. 81, 1, Craiova); n'are mânuşă. Această formă stă fără îndoială în legătură cu varianta *1 b* de mai sus. *1 f)* ceaşcă cu profil în forma literei *S* şi cu torţi în bandă lată şi frânte în partea superioară, mult deasupra deschizăturii vasului (Fig. 86, 5=89, 22; 93, 9). Mânuşi aparţinând unor atari forme de vase s'au descoperit în mari cantităţi. Majoritatea lor intră în

specia red-ware şi totdeauna sunt ornamentate (Fig. 90, 7-9; 93, 2, 4, 6).—2) *Vase duble*, comunicante, cu proeminenţe organice şi ornamentate în relief (Fig. 88, 1).—3) *Străchini*, adânci, cu o singură toartă (Fig. 85, 8, red-ware).—4) *Cupe*, cu profil bombat şi buza îngroşată în interior şi uneori alungită (Fig. 86, 16-17=88, 2-3; 89, 1-8, 23, 32), (specia *A 6*); 89, 14-21, 25-29 (specia *A 1*)[166].—5) *Pahare* (Fig. 89, 34; 91, 2-3).—6) Vase cu gât cilindric şi gât bombat (Fig. 91, 11).—7) Ca o replică la ceştile *1 f* apar vase mari, în felul amforelor cu două mânuşi înalte, modelate la fel cu acelea ale ceştilor cu gât înalt şi cilindric, terminat cu o buză răsfrântă în afară (Fig. 93, 10, Ostrovul Şimian). Alte forme, mai mult sau mai puţin întregibile, sunt redate de restul profilelor. Pentru specia *B* a se vedea fig. 94.

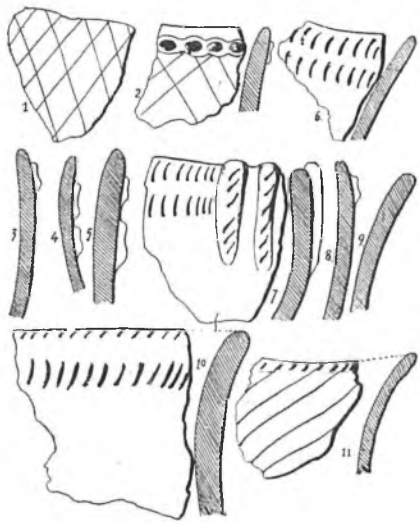

Fig. 94.

Ornamentarea. Spre deosebire de ceramica Sălcuţa, unde ornamentarea de suprafaţă juca un mare rol, în cea de tip Coţofeni acest fel de decoraţiune este redus doar la spoirea cu culoare roşie aplicată după ardere, ca şi la încrustaţia cu culoarea albă, aceasta din urmă fiind întâlnită de altfel foarte rar[167]. In schimb ornamentarea de adâncime este utilizată pe o scară foarte întinsă. Astfel: 1) incizia simplă, din linii şi împunsături regulate; 2) incizia în aşa numita „Stichkanaltechnik", din şănţuleţe care oferă în interiorul lor o serie de liniuţe paralele sau împunsături

166) Forme similare în Transilvania, la Peştera Almaş (Muz. din Braşov)

167) In Transilvania apare şi incrustaţia roşie (I. Nestor, *o. c.*, p. 323 iar specia red-ware se întâlneşte pretutindeni în Dacia în mediul Coţofeni.

Incruste albe se cunosc la Capud (Muzeul din Aiud). H. Reinerth menţionează atare incrustaţie în a sa „Ältere Stufe" din Transilvania, *o. c.*, p. 190

succesive (Fig. 86, 3; 92, 4-5; 9-3, 2, 6). Alături de un instrument cu vârful ascuţit pare a se fi întrebuinţat şi rotiţa cu dinţi (Fig. 92, 5); 3) ornamente prin ştampilare şi imprimarea unui instrument cu secţiune prizmatică, dreptunghiulară sau cilindrică (Fig. 86, 13; 89, 3; 93, 5, 8-9). Ornamentarea în relief apare mult mai frecvent şi constitue o caracteristică a civilizaţiei Coţofeni In special grupa ceramică *A 6* şi *C* preferă un atare ornament. Se întâlnesc brâuleţe aplicate pe corpul vasului înainte de a fi fost introdus în baia de lut, pentru adăugirea slip-ului. Brâuleţele se crestează în felul celor de pe vasul dela Rogova (Fig. 88, 1) şi unele fragmente dela Ostrovul Corbului (Fig. 85, 7), ori rămân simple (Fig. 86, 25) Aceste dungi în relief (Reliefplasten) sunt dispuse în sisteme verticale, orizontale, sau paralele' ori înconjoară proeminenţele vaselor. In specia *B* întâlnim brâuleţe alveolare, aplicate ulterior sau chiar organice, făcând deci corp împreună cu peretele vasului (Fig 86, 26-28, 31-32).

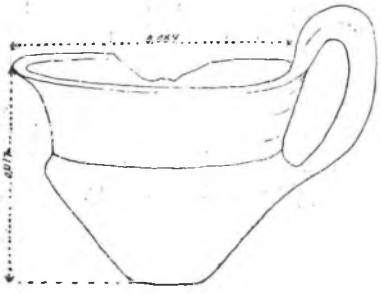

Fig. 95.

Unele reliefuri iau forme de potcoave, ca în civilizaţia Glina III (Fig. 86, 31-32), ori pseudo-toarte (Fig. 94, 7), sau aplicaţiuni verticale. Ornamentul în formă de „boabe de linte" poate determina numirea unei întregi grupe ornamentale, dar nu a unei civilizaţii, cum a încercat *H. Schroller* [168]). Aceste „boabe de linte" sunt aruncate uneori pe corpul vaselor fără vreo regulă oarecare, dar în general ele sunt dispuse în sisteme ornamentale strâns unite cu incizia. Se întâlnesc şi proeminenţe, dar ele sunt rare. Dela Coţofenii-din-Dos provine un fragment foarte interesant (Fig. 92, 7). E un relief aplicat ulterior, care redă în formă plastică braţul omenesc. Asemenea ornament a apărut până acum numai în civilizaţia Vincea-Turdaş, mai ales la Turdaş şi la Cioca.

Motive ornamentale. In tehnica inciziei se cunosc: 1) motive-căpriori, element caracteristic al civilizaţiei Coţofeni; ele apar pe majoritatea ceştilor (Fig. 85, 4; 86, 1). 2) Benzi late umplute cu liniuţe paralele (Fig. 85, 7; 92, 2, 4), cu liniuţe haşurate (Fig.

168) H. Schroller, vorbind de ceramica dela Turdaş a arătat că „Furchenstichkeramik" are un pronunţat caracter tectonic (Zeitschr. Eth., 1903, p. 441).

92, 1), sau cu împunsături în felul imprimărilor (Fig. 86, 5=93, 9). 3) Ornament-penat, din linii incizate, dispuse în sens invers în jurul unei axe centrale (Fig. 90, 4; 92, 6; 93, 9). 4) Motivul-zăbrele (Fig. 91, 9-11, 13). 5) Motivul „solzi-de-peşte", care este foarte căutat (Fig. 86, 16-18; 88, 2-3). 6) Motive geometrice: unghiuri, triunghiuri, romburi, cercuri imprimate etc. Foarte rar apare şi linia frântă, dispusă sub buza vasului şi încrustată cu alb (Fig. 86, 23). Ornamentarea în tehnica inciziei are în general un caracter tectonic [169]).

Locuinţe. In săpăturile dela Ostrovul Şimian şi Vârţu-Gorj am dat peste bucăţi de chirpic adunat la un loc, în jurul unei vetre. Massa acestui chirpic indica o formă rotundă sau elipsoidală. Pe chirpic se păstrau încă urme de pari subţiri şi crăci de copac. In pământ însă nu s'au găsit urme de pari. E vorba aci, foarte probabil, de colibe modeste, cu caracter vremelnic.

Am amintit încă dela începutul acestui capitol că purtătorii civilizaţiei Coţofeni au ocupat şi unele peşteri din munţii Olteniei, pe care le-au folosit drept locuinţe. In stratul Coţofeni dela Ostrovul Şimian s'au descoperit şi fragmente de râşniţă, silex şi

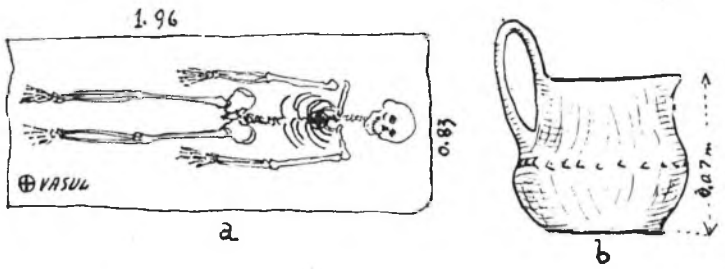

Fig. 96.

coarne de cerb, dintre care unul cu grijă lucrat (Fig. 86, 30) Aceste elemente inventarice, cât şi ciocanele de piatră şi de cu pru din celelalte provincii ale Daciei, arată deopotrivă caracteru însăşi al civilizaţiei Coţofeni.

Morminte. Intr'un singur caz se poate vorbi în mod cer de ritul de înmormântare din civilizaţia Coţofeni. E vorba d mormântul dela Suharu-Dolj, descoperit de d-l Plopşor şi publi cat de d-sa ca scitic (!) [170]). Ceaşca tipică civilizaţiei Coţofer arată, fără alte posibilităţi de interpretare, că cel îngropat apar ţine acestei civilizaţii. Scheletul e în poziţie întinsă (Fig. 96 Mormintele de inhumaţie cu ocru şi în poziţie chircită dela Ple niţa şi Perişor, d-l Nestor le-a considerat ca făcând parte di civilizaţia Coţofeni [171]).

---

169) H. Schroller, *o. c.*, (Linsenkeramik).
170) C. N. Plopşor, *l. c.*
171) I. Nestor, *o. c.*, p. 65.

Stratigrafie. D-l I. Nestor a lăsat să se înțeleagă în 1933 că ar exista o oarecare dependență stratigrafică între civilizația Coțofeni și Vincea-Turdaș [172]). In realitate nu există în Oltenia niciun raport de acest fel. Din cercetările de până acum rezultă că pretutindeni stratul Coțofeni suprapune stratul Sălcuța, și este la rândul său suprapus de stratul Glina III, acolo unde aceste trei civilizații se întâlnesc laolaltă. Așa se prezintă situația stratigrafică dela Ostrovul Corbului, Ostrovul Șimian, Vădastra și alte localități. Chiar atunci când civilizația Coțofeni apare în vechile așezări Vincea-Turdaș, ea urmează întotdeauna tipului Sălcuța. Asemănările dintre Coțofeni și Turdaș nu se pot explica prin stratigrafie. Ele pun însă din plin problema supraviețuirilor de origină band-ceramică în mediul civilizațiilor „nordice". De altfel, această opiniune a noastră este acceptată și de d-l Prof. I. Andrieșescu.

In felul acesta terminăm prezentarea materialelor din epoca neolitică. Civilizația Glina III (în Transilvania Schneckenberg), care urmează după Coțofeni și care are deasemenea destule elemente „nordice", o vom trata în epoca de bronz, și anume în prima perioadă a acestei epoci. Tradițiile neolitice se mențin și sunt de recunoscut până târziu. Cu Glina III încep în Dacia vremuri noi, pe care le vom ilustra, pe epoci și civilizații, în partea II-a a lucrării de față.

III. Descoperiri izolate.

O serie de descoperiri întâmplătoare, care nu pot fi atribuite în mod cert unei civilizații anumite, fiindcă ne lipsesc deocamdată suficiente date de încadrare, și care cronologic se plasează în cea mai mare parte în perioada de tranziție spre epoca bronzului, le prezentăm aici separat. Unele dintre ele pot face parte din inventarul mai multor civizații, dăinuind astfel dintr'o epocă în alta, începând din neolitic și până târziu în epoca fierului. Faptul că aceste elemente inventarice aparțin diferitelor epoci și civilizații îngreuează, fără îndoială, încadrarea lor cronologică mai precisă.

a) Securi de cupru cu brațele în cruce.

In categoria descoperirilor izolate, securile duble de luptă ocupă un loc însemnat, atât prin numărul lor, cât și prin importanța problemei în directă legătură cu originea, tipologia și cronologia acestor arme. Originea lor s'a căutat, pe rând, în Orient, în Sudul Rusiei, în Sud și în Transilvania, cu Ungaria nord-estică [173]). G. Childe a încercat cel dintâiu—și în repetate rânduri—

172) I. Nestor' *o. c.*, nota 242.

173) Discuțiile mai recente la: I. Nestor, *Der Stand*, p. 77 și urm. H. Schroller, *Stein-und Kupferzeit Siebenbürgens*, 1933, p. 57 și 257. H. Schmidt, *Cucuteni in oberen Moldau, Rumänien*, p. 71 și 88 urm.

o clasificare a securilor de luptă. Arheologul englez a deosebit două serii de forme pentru regiunile noastre, şi anume: o serie *A* (securi-ciocane şi securi cu două tăiuşuri, dar fără manşon) şi o serie *C*. (securi cu două brate şi manşon). Seria *B* se referă la forme specifice Mediteranei [174]). D-l I. Nistor a adoptat clasificarea lui G. Childe, ilustrând mai ales tipul *A* cu noui materiale, dar această clasificare poate fi criticată din punct de vedere tipologic Arcuirea braţelor şi a corpului securilor nu poate fi luată drept criteriu în determinarea stadiilor evolutive, iar securile-ciocane (v. Luszca, Beşineu şi unele dela Turdaş) par a nu avea nicio legătură tipologică cu securile de luptă. Ele se pot grupa în seria *A*, independentă de serie *B*, care cuprinde securile de tip Vidra [175]), ilustrată deopotrivă în cercul Cucuteni Ariuşd-Gumelniţa, cât şi în cercul vest-dacic al ceramicei pictate [176]). Securea dela Jordansmühl [177]) oferă aceleaşi caracteristici cu securea dela Vidra, însumându-se astfel în seria noastră *B*. Seria B nu va fi putut servi şi ca ciocan, fiindcă braţul „ciocan" subţiat, teşit şi uneori terminat printr'o muchie foarte îngustă, adesea mai puţin de 0,05 m. şi perpendiculară pe braţul-secure. Pe când seria *A* este greoaie ca aspect, amintind formele de piatră sau pe cele din corn de cerb, seria *B* este sveltă, elegantă, bine adaptată la cerinţele metalurgiei antice a cuprului, unele securi fiind turnate după procedeul, relativ greu, à cire perdue Astfel, atât din punct de vedere tipologic, cât şi practic, seria *B* poate fi luată drept prototip a securilor de luptă [178]) Printr'o evoluţie succesivă, braţul opus tăiuşului devine la rândul său un tăiuş de aceiaş formă şi perpendicular pe primul. Cu seria *B* se înrudesc formele din Boemia [179]) şi Moravia [180]), care aparţin perioadei pre-Aunjetitz. De notat că aceste apariţii îşi fac loc cam în aceiaş vreme, deopotrivă în Europa sud-estică şi Europa Centrală, unde, pe baza cronologiei de aci, se pot data în primele secole ale mileniului al II-lea a. Chr. Această cronologie este sprijinită de securea dela

---

174) I. Nestor, *l. c.*, G Childe, *When vid the Beaker folk arrive?* în *Archeologia*, Londra, LXXIV, 1923-24, p. 159 şi urm. Id., *The Dawn of European civilization*, ed. II, p. 34 şi p. 187 şi urm. Id., *The Danube in Prehistory*, p. 204 şi urm. Cf. *E. S. A*, IX, 1934, p 157 şi urm.

175) Dinu V. Rosetti, *Săpăturile dela Vidra*, 1934, fig. 42.

176) S'a semnalat un exemplar la Sibiu, alte două se află la muzeul din Varna (Rosetti, *o. c.*, p. 29), trei s'au descoperit la Slivnitza, distr. Sofia (V. Mikov, *Stations et trouvailles*, fig. 25 şi p. 91. Cf. *Materiali*, Sofia, 1921, fig. 25 a. c.), iar exemplarul dela Plocinik, cu alte două similare în muzeul dela Belgrad, este absolut identic tipului Vidra (M. Grbic, *Plocnik, eine prähistorische Ansiedlung aus der Kupferzeit*, Belgrad, 1928, fig. 100); exemplarul publicat de G. Childe, *The Dawn*, fig. 87, 3, intră în seria noastră B, cu ceafa teşită şi relativ scurtă.

177) *Schlesiens Vorzeit*, III, p. 51, p. fig. 2. (Seria A a lui G. Childe)

178) Idee exprimată anterior şi de d-l Rosetti în legătură cu securea dela Vidra (*o, c.*, p. 30).

179) Schranil, *Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, pl. XVII, 15 şi 16 (fără tub).

180) *E. S. A.* VIII, 1933, p. 39, fig. 34; cf. Schranil, *o c.*, p. 89.

Chamaezi din Creta (M. M. I. b: 2000-1900) [181]), care este o foarte bună paralelă la seria noastră B, cât şi de miniatura de lut descoperită în stratul *A* dela Cucuteni [182]), aparţinând foarte probabil nivelurilor superioare ale acestui strat. Miniatura dela Cucuteni reproduce o secure-târnăcop similară celei dela Ostrovul Corbului (Fig. 103, 5). Aceste două miniaturi, ca şi securea-târnăcop dela Veremje (Ucraina, descoperită în acelaş mediu ca şi cea dela Cucuteni [183]), merg pare-se paralel, tipologic şi cronologic, cu seria *B*. Ele reprezintă tipul de secure cu un braţ-târnăcop, ascuţit şi cu secţiunea rotundă, şi un braţ-tăiuş, ca şi cele dela Troia [184]). Am putea să-l desemnăm ca B 1. Tipul B 1 e relativ rar şi ar putea aparţine tot cercului cu ceramică pictată dintr'o perioadă târzie a evoluţiei sale. Seria *C* cuprinde cele mai caracteristice forme de securi de luptă cu două braţe, de

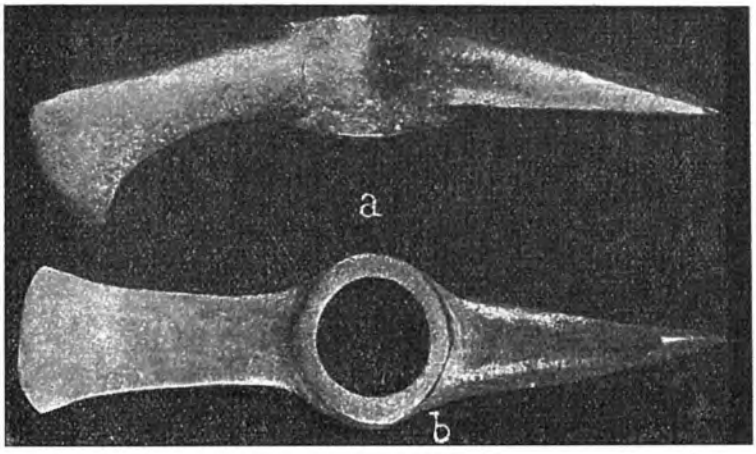

Fig. 97.

multe ori neegale, cu sau fără manşon tubular de o parte sau de ambele părţi ale securei. Asemenea forme pot deriva nemijlocit din seria *B* printr'o lentă evoluţie, sesisabilă tipologic şi atestată şi de stratigrafia relativă a civilizaţiilor dela noi. Se deosebesc diferite variante. Tipică pentru varianta C 1 este securea dela Ariuşd, care pare a aparţine fazei timpurii a civilizaţiei Schneckenberg [185]) şi se întâlneşte într'un mare număr de exemplare pe valea Oltului transilvănean şi a Mureşului [186]). In Oltenia tipul C 1, fără tub în jurul găurii de înmănuşare, este ilustrat

181) A. Evans, *The Palace of Minos*, I, 1921, p. 194, fig. 141, c.
182) H. Schmidt, *o. c.*, pl. 35. 25 = fig. 19-a, pp. 71 şi 88.
183) M. Ebert, *Südrussland im Altertum*, 1921, fig. 23, 1.
184) H. Schmidt, în *Prähist. Zeitschr*, IV, 1912, p. 21, fig. 1-a.
185) *Arch. Ert.*, 1928, p 49, fig. 73. H. Schroller, *o. c.*, fig. 11 c, şi p. 257.
186) *Arch. Ert*, VIII, 1888, pp. 116-124.

prin securea dela Halânga. Din C 1 derivă seria C 2, care este tipologic mai tânără decât prima. S'a ajuns de data aceasta la o formă bine definită şi s'a adăugat un manşon tubular, cu deosebire accentuat pe latura interioară a securei [187]). Se pare că o oarecare dependenţă tipologică să fi existat între securile de luptă din cupru şi cele din epoca mijlocie şi târzie a bronzului, cu un tăiuş vertical şi braţul opus prevăzut cu o îngroşare [188]).

Astfel aceste arme de luptă, imitând foarte probabil la început forme de piatră şi de corn de cerb [189]), îşi au ca punct de plecare sigur securile cu ceafa teşită a seriei B din cercul civilizaţiei pictate şi din cercul vest-dacic (Turdaş III-Vincea III-Starcevo) şi reuşesc a se menţine până în epoca de bronz. Ele au, în ultima lor evoluţie, o mare arie de răspândire, depăşind cercul strâmt numai al unui tip de civilizaţie, devenind astfel bunuri culturale care circulă dintr'un cerc într'altul. Centrul acestei răspândiri rămân ţinuturile metalifere ale Daciei şi ale

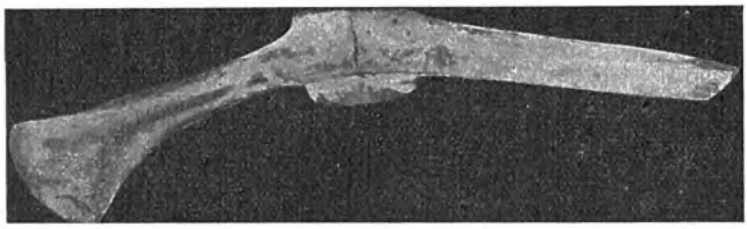

Fig. 98.

Ungariei de Nord şi Est. Aceste arme sunt o creaţie ale purtătorilor ceramicei pictate din Europa sud-estică. In măsura progresului metalurgiei, ele devin cele mai temute arme în mâna semiţiilor, în bună parte „nordice", din vremea de tranziţie spre epoca bronzului. O analiză chimică ar putea să arate, paralel cu perfecţionarea formelor, o creştere graduală de staniu, care avea să ducă la crearea bronzului, şi care determină o întreagă epocă.

In Oltenia avem următoarele tipuri şi localităţi: 1) *Halânga* [190]), jud. Mehedinţi: Muzeul din Turnu-Severin (Fig. 102, 2). Tip. C. 1. Braţele sunt neegale, iar lungimea totală de 0,16 m.

187) Cele trei securi dela Tg.-Ocna au manşon doar pe o parte (*Arch. Ert.*, 1928, fig. 15, p. 51). Aceeaşă formă ar putea reprezenta un stadiu evolutiv mai vechiu, mai ales că s'a descoperit într'un mediu cu ceramică pictată, stil Cucuteni B.

188) V. de pildă miniatura din mormântul dela Valtina (faza B a bronzului; F. Milleker, *Delm. Reg.*, I, 1897, p. 123, fig., 3 a-b) şi toată seria de bronz de mai târziu.

189) O semnificativă formă este în această privinţă cea din civilizaţia Turdaş dela Ostrovul Corbului, amintită în capitolul respectiv.

190) Al. Bărcăcilă, în *Dacia*, I, 1924, p. 293, fig. 264 şi p. 295.

E făcută din cupru, de o culoare roşie caracteristică minelor dela Baia-de-Aramă [191]). 2) *Turnu-Severin.* Colecţia Istrati-Capşa [192]) (Fig. 100, 2-3). Două exemplare provenind chiar din T.-Severin. Lungimea 0,22 m. şi 0,20 m. Au fost turnate şi lucrate apoi cu ciocanul. Seria C 2. 3) *Moţăţei*, jud. Dolj, Muzeul din Craiova. Două exemplare [193]). Primul (Fig. 98) are braţele neegale ca lungime şi arcuire. Braţul-secure se termină cu un tăiuş lăţit, subţiindu-se spre centrul securii, pe când braţul-teslă păstrează mereu aceiaşi lăţime şi se termină drept. Gaura de înmănuşare prezintă un puternic manşon, accentuat şi din cauza unui prag sau muchie, care desparte cele două braţe. Lungimea totală 0,154 m. Exemplarul nostru reprezintă o subvariantă a seriei C 2, care aminteşte pe cea dela Troia [194]). E turnat şi apoi lucrat cu ciocanul. Al doilea exemplar (Fig. 99) este de dimensiuni mai mari: lungimea totală de 0,305 m Prin modelarea braţelor se deosebeşte de primul. A fost turnat şi apoi lucrat cu ciocanul, ale cărui urme se văd foarte bine la manşon. Seria C 2. 4) *Coţofenii-din-Dos*, jud. Dolj, Muzeul din Craiova. Un exemplar (Fig. 97, a-b). Braţele sunt neegale. Manşonul este prelungit de am-

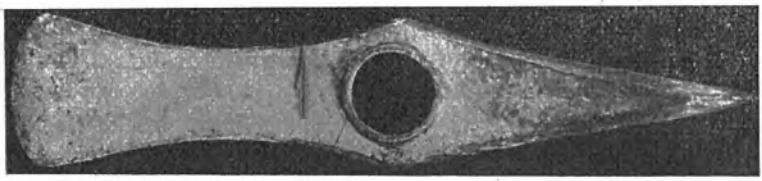

Fig. 99

bele părţi şi lucrat cu ciocanul după turnare. Lungimea 0,016 m. A fost descoperit întâmplător la cetatea „Mihăiţă", unde a făcut săpături în timpul ocupaţiei germane C. Schuchhardt. Până acum este singura secure de luptă din România, care să aibă o formă atât de sveltă. Seria C 2. 5) *Coşovenii-de Jos*, jud. Dolj, Colecţia Istrati-Capşa, T.-Severin [195]). Un exemplar întreg (Fig. 100, 4) şi un fragment [196]). Lungimea celui întreg 0,145 m. Seria C 2. 6) *Cârna* (?) jud. Dolj, Muzeul din Craiova. Secure cu braţele aproape egale. Lungimea totală 0,19 m. Locul de găsire nu este

191) Cuprul dela Baia de aramă nu conţine argint, ca cel din Transilvania, ceiace deosebeşte în mod sigur cele două centre din România (Niculescu Otin, *Contribuţiuni la metalurgia antică a cuprului în ţările locuite azi de Români*, în Publ. Adamachi, V, 1910-1913, p. 373; I. Andrieşescu, *Asupra epocii de bronz în România*, Bucureşti, 1916, p. 6. Autorul publică aci depozitul dela Sinaia, care este lucrat din cupru dela Baia-de-Aramă).

192) No. inv. 717, 6 =136 bis; No. inv. 718, 7=9.

193) D-l I. Nestor mai aminteşte de aci şi un fragment (*Stand*, nota 307).

194) H. Schmidt, o. c., p. 21, fig. I b.

195) C. Moisil, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, IV, 1911, p. 85, fig. 1.

196) No. inv. 728/10=26. Seria C. 2 Mai sunt aci şi două jumătăţi de securi din Bulgaria; No. inv., 719/8=10; No. 720/9=11. Seria C. 2.

bine cunoscut. Seria C 2. (Fig. 100, 1). 7) *Craiova*. Două exemplare: unul în colecţia „Dr. Severeanu", Bucureşti, şi altul la Muzeul Municipiului Bucureşti (fragmentar). 8) *Orodel*, jud. Dolj. Un braţ lung 0,09 m. Seria C. 2. Cunoaştem prin urmare deocamdată 13 securi de luptă în toată Oltenia.

La aceste forme se adaogă *miniatura de lut* dela Ostrovul Corbului, descoperită întâmplător pe plajă, la locul numit „Botul piscului" (Fig, 103, 5). Lungimea miniaturii este de 0,043 m., iar braţele unul de 0,025 m. şi celălalt de 0,018 m. Gaura de înmănuşare este rotundă, spre deosebire de aceia a miniaturii amintite dela Cucuteni, care este dreptunghiulară. Ea este asimetric aşezată faţă de cele două braţe, dintre care unul este în formă de secure şi celălalt de târnăcop. Manşonul este rudimentar indicat. El pare chiar a lipsi cu totul. Miniatura noastră, ca şi cea dela Cucuteni şi securea dela Veremje din Ucraina, reprezintă formele de securi-târnăcoape pe care noi le-am însumat seriei *B 1*.

b) Securi de cupru cu tăiuş vertical.

O serie independentă de formele anterioare o constitue securile cu un singur tăiuş vertical, cu gaură transversală şi prevăzute cu manşon mai mult sau mai puţin pronunţat. Spre deosebire de securile cu braţele perpendiculare, care serveau ca arme, această nouă categorie folosea ca unelte. Exemplarele descoperite în Oltenia reproduc acelaş tip, caracterizat mai sus, cu foarte mici deosebiri, care stau în legătură cu forma manşonului, uneori foarte accentuată (Fig. 101), alteori mai scurtă (Fig. 102, 1), sau cu forma mai mult sau mai puţin arcuită a corpului. Ele reproduc tipul securilor dela Sinaia, care ne pot servi, aici, nu numai ca punct de referire tipologică, dar şi cronologică[197]). Acest tip de secure este foarte răspândit în România, de o parte şi de alta a Carpaţilor, cât şi în Ungaria şi în ţinuturile învecinate. Fără îndoială că prototipul acestor securi va fi fost cel de piatră, după cum şi-a exprimat părerea încă mai de mult d-l I. Andrieşescu (*Dacia* I, 1924, p, 71, cu pl. VII, 5, 14; *idem* în *Dacia*, II, p. 365). Ca vreme, securile cu tăiuşul vertical ar începe din perioada B a civilizaţiei Cucuteni[198]) şi s'ar menţine toată perioada I-a a epocii bronzului. In parte aceste securi pot fi comparate cu seria C a securilor de luptă.

Cunoaştem până acum următoarele localităţi din Oltenia: 1) *Podari*, jud. Dolj. Muzeul din Craiova Un exemplar (Fig. 101). Provine dintr'o descoperire întâmplătoare, de altfel ca toate securile amintite aici. Lungimea totală de 0.076 m., lăţimea tăiuşului de 0,031 m., iar a muchiei de 0,026 m. Tăiuşul e stricat

197) I. Andrieşescu, *o. c.*, fig. 1-2.

198) V. securea similară descoperită în stratul B dela Cucuteni (H. Schmidt, *o. c.*, pl. 30,10).

din cauza uzului îndelungat. Curbura corpului pronunţată şi manşonul destul de accentuat. 2) *Halânga*, jud. Mehedinţi. Muzeul din Turnu-Severin. Un exemplar (Fig. 102, 2)[199]. Acelaş tip ca şi precedenta, dar manşonul este foarte pronunţat (lung de 0,06 m.). Lungimea totală 0,16 m. Securea e conservată în bună stare. 3) *Pătule*, jud. Mehedinţi. Muzeul din Turnu-Severin. Un exemplar. Lungimea totală 0,155 m.; lungimea manşonului 0,062 m. Securea a fost turnată. Se observă foarte bine marginea rămasă dela această turnare. In compoziţia aramei a intrat de data aceasta o proporţie mare de staniu (Fig. 102, 1). 4) *Ciovârnăşani*, jud. Mehedinţi. Muzeul „Al. Aman", Craiova. Un exmplar similar celui din jud. Vâlcea (Fig. 102,3). In acelaş muzeu se mai află încă două securi analoage. Locul lor de proveniență nu se ştie. Ele au fost însă descoperite în Oltenia. 5) *Rudari*, jud. Gorj. Muzeul „Al. Aman", Craiova. Un exemplar. Forma sa se apropie de Fig. 102, 1. Linia tăiuşului e bombată. 6) Un exemplar descoperit în jud Vâlcea. Colecţia „Rozariu", R.-Vâlcea. Lungimea totală 0,19. Securea s'a păstrat în bună stare şi are o patină caracteristică obiectelor cu o mare proporţie de cupru (Fig. 102, 4). 6) *Andreeşti-Gorj*, tip Fig. 102, 3; amintită de d-l I. Andrieşescu (*Dacia* II, pl. 366). In afară de cele opt securi de mai sus, s'a semnalat şi prezenţa altora. D-l D. Tudor aminteşte un toporaş dela Isverna, jud. Mehedinţi [200]). La Vădastra s'ar fi găsit, după spusele lui Boliac „une hache, topor de aramă roşie patinată admirabil, plesnit la mijloc din vechime" [201]). Soarta presupusului depozit dela Vădastra nu se ştie însă [202]).

c) Ciocane şi securi de piatră.

Cu tot progresul industriei metalurgice, uneltele de piatră se menţin totuşi, ca o tradiţie a epocilor anterioare şi dăinuesc până adânc în epoca bronzului, uneori supravieţuind chiar până în epoca fierului. De aceia determinarea lor cronologică este foarte grea atunci când avem de a face, cum e cazul nostru, numai cu descoperiri izolate.

1. *Ciocane à rainures* Se întâlneşte în Oltenia, mai ales în regiunea muntoasă, o formă interesantă de ciocane de dimensiuni mari şi foarte grele, care pot fi comparate într'o oarecare măsură cu „barosurile" meşteşugarilor fierari din zilele noastre. Asemenea ciocane au, fie un tăiuş lat (Fig. 103, 3; 104, 1-5), fie unul conic (Fig. 103, 1), căruia i se opune o muchie foarte lată. Piatra din care sunt făcute aceste ciocane este granitul. Pentru

199) Al. Bărcăcilă, în *Dacia*, I, p. 295, fig. 265 (fotografie).
200) *Arh. Olteniei*, XIII, 1934, p. 348.
201) C. Moisil, in *Bul. Com. Mon. Ist.*, III, 1910, p. 120.
202) Citat de M. Roska (*Dacia*, III-IV, p. 354, nota 5) după M. Much. Controlând lucrarea lui Much, n'am putut găsi niciun citat relativ la acest depozit.

fixarea cozii s'au săpat şanţuri (rainures, groover). Ele au servit pentru sfărâmarea minereurilor care aveau să fie topite, fiind deci unelte de minieri. Vremea în care se pot plasa cronologic ar pleda tot pentru această atribuire. In Europa centrală ele s'au descoperit la un loc cu elemente inventarice care aparţin civilizaţiei Aunjetitz [203]), care este o civilizaţie a bronzului timpuriu. La noi în ţară s'a găsit un asemenea topor în inventarul tipului Bucureşti din epoca bronzului [204]) Exemplarele din Oltenia se plasează, în ceeace priveşte cronologia, în acest cadru de vreme, dela sfârşitul neoliticului şi până în epoca bronzului mijlociu. Atari forme supravieţuiesc însă şi în epoca fierului.

Localităţi: a) Jud. Mehedinţi: 1) Turnu-Severin (castrul

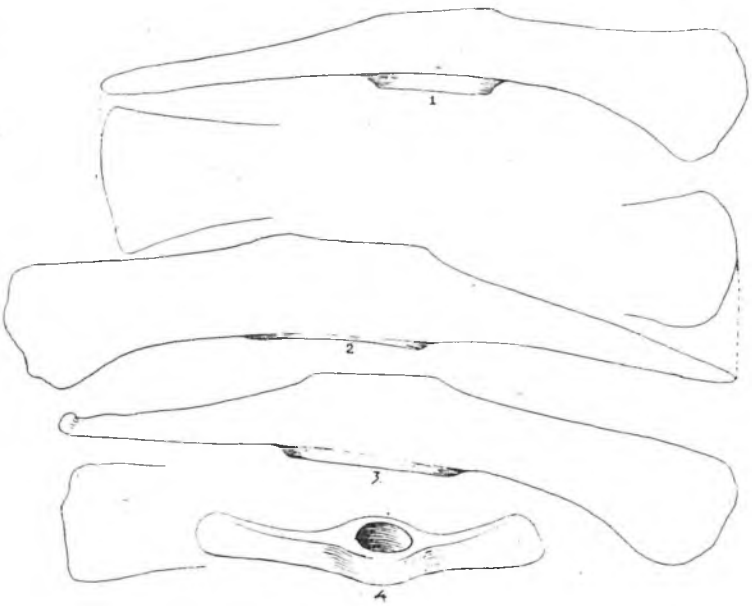

Fig. 100.

Drubeta): Al. Bărcăcilă, *Drubeta, azi Turnu-Severin* (Fig. 2). 2) Rocşoreni (Fig. 104, 4). 3) Sura (Fig. 104, 7). 4) Salcia (Fig. 104, 5). 5) Ostrovul Corbului (Fig. 104, 6) [205]) şi 6) Cernaia (Fig. 103, 3=104, 1; b) Judeţul Dolj: 7) Veleşti (diabas, lungimea 0,15

203) G. Childe, *The Danube*, p. 227 şi fig. 130. Cf. *Památky Arch.*, XXXVIII, 1932, p. 54, fig. 35 şi pl. VIII, 6-7. Cf. *Pravěk*, IV, 1908, p. 120 şi urm., fig. 3, şi 5-6.

204) Dinu V. Rosetti, *Civilizaţia tip Bucureşti*, Bucureşti, 1936, p. 11 şi fig. 86. Aceleiaşi vremi par a se încadra şi apariţiile din Bulgaria (*Bull. de l'Inst., arch. bulgare*, 1928-29, V, p. 312, fig. 171.

205) Pentru cele dintâi, v. Al. Bărcăcilă, *o. c.*, p. 293.

m.[206]). 8) Lişteava[207]) şi 9) Goeşti (lung. 0,15 m. Muz. din Craiova); c) Jud. Gorj: 10) Gorgovii-de-Jiu (Fig. 104, 8) (fragment)[208]). 11) Cărbuneşti (trei exemplare) (Fig. 104, 2, 3) şi 12) Ciuperceni[209]); d) Jud. Vâlcea: 13) un exemplar dintr'o localitate necunoscută (Fig. 103, 1), lung. 0,145 m.[210]).

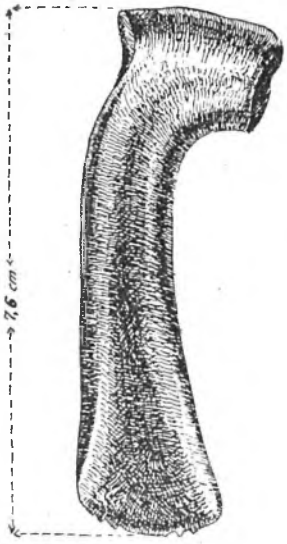

Fig. 101.

d) Securi de piatră cu un tăiuş şi gaură transversală.

Spre deosebire de toporaşele de piatră—dintre care unele în formă de calapod — din perioada mai veche a neoliticului, apar către sfârşitul acestei vremi forme noi de securi perforate, având deci o gaură de înmănuşare. Ele vor fi servit ca modele securilor de metal. Apar mai multe serii de forme, care ar trebui urmărite monografic pe un teritoriu cât mai întins. Distingem: *a*) securi-ciocane, cu ceafa modelată în aşa fel, încât să poată folosi şi ca ciocane; *b*) securi cu două tăiuşuri paralele; *c*) securi cu un tăiuş în formă de lopăţică şi cu partea opusă prelungită. Acest tip este reprezentat în Oltenia numai prin exemplare dela Pleniţa, jud. Dolj (Fig. 103, 2), lung. 0.20 m.[211]), şi care par a sta în legătură cu civilizaţiile „nordice"; *d*) ciocane-securi,

Fig. 102.

206) Colecţia Istrati-Capşa, T.-Severin, No. inv. 7.

207) Muzeul din Craiova; Cf. Ştefan Ciuceanu, în *An. Com. Mon. Ist.*, 1915, p. 125, fig. 51.

208) Colecţia Istrati-Capşa, T.-Severin, No. inv. 9.

209) Aceiaşi colecţie, No. inv. 6 şi 8; Cf. C. Moisil, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, III, 1910, p. 175. I. Moisil, în *Arh. Olt.*, V, 1926, p. 12, fig. 3.

210) Colecţia Rozariu, R.-Vâlcea.

211) Pentru care avem o foarte bună paralelă în Polonia (Muzeul Naţional din Varşovia).

de mari dimensiuni, cu gaură transversală, a căror utilizare poate fi similară cu aceia a ciocanelor „cu şanţ". In interiorul clasificării de mai sus, în care am ţinut seama mai mult de *scopul* uneltei decât de *forma* sa, s'ar putea face alte subîmpărţiri tipologice, dar aceasta nu intră în cadrul lucrării de faţă. In Oltenia asemenea unelte sunt foarte numeroase. O statistică aproximativă ne dă următoarele localităţi: a) Jud. Mehedinţi: 1) Turnu-Severin, 2) Ostrovul Şimian, 3) Ostrovul Corbului, 4) Ostrovul-Mare, 5) Salcia, 6) Sura, 7) Balta-Verde, 8) Persicea, 9) Menţii-din-Dos, 10) Orevita (Cetatea Latinilor), 11) Hinova, 12) Budăneşti, 13) Isvoarele, 14) Topolniţa (Schitul)[212]) şi 15) Zidina Dacilor (*Trompeta Carpaţilor*, 1872, nr. 1010); *b*) Jud. Dolj: 16) Pleniţa (pl.

Fig. 103.

72, 6), 17) Vela (trei exemplare şi două fragmente), 18) Orodel, 19) Lişteava, 20) Coţofenii-din-Dos, 21) Caraula, 22) Scăieţii-de-Jiu, 23) Suharu, 24) Mălăieşti, 25) Murgaş, 26) Goeşti, 27) Căciulata, 28) Valea Boului[213]), 29) Hunia-Mare (I. Andrieşescu, *Contribuţiuni*, p. 31), 30) Negoeşti (*ibidem*, p. 33); *c*) jud. Gorj: 31) Aninoasa, 32) Peşteana, 33) Bumbeşti, 34) Borăscu[214]), 35)

212) Se află în Muzeul din Turnu-Severin şi Colecţia Istrati-Capşa, Turnu-Severin. Bibliografie: C. Moisil, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, IV, 1911, p. 84. *Trompeta Carpaţilor*, No. 1010, fig. 2 (Topolniţa), Al. Bărcăcilă, *o. c.*, fig. 119-121, 125; fig. 258, 259. La fig. 126 perforaţiunea nu este terminată.

213) Muzeul din Craiova; Muzeul „Aman". Colecţia Istrati-Capşa. C. Moisil, *o. c.*, p. 84.

214) Muzeul din Tg.-Jiu. Colecţia Istrati-Capşa. Muzeul din Craiova şi Muzeul Aman.

Andreeşti, 36) Dăneşti, 37) Turburea, 38) Văiteşti, 39) Bălăneşti, 40) Viezuri, 41) Roşia-de-Amaradia (*ibidem*, p. 32-33); *d*) jud. Vâlcea: 42) Hurez, 43) Turceşti (Valea câinelui)[215] şi 44) un exemplar dintr'o localitate necunoscută (Fig. 103, 4); *e*) jud. Romanaţi: 45) Dăbuleni şi 46) Apele-Vii[216]).

Numărul securilor de piatră depăşeşte cu mult statistica de mai sus, dar din păcate ele sunt împrăştiate prin toate muzeele şi colecţiunile Olteniei, de cele mai multe ori fără locul de pro-

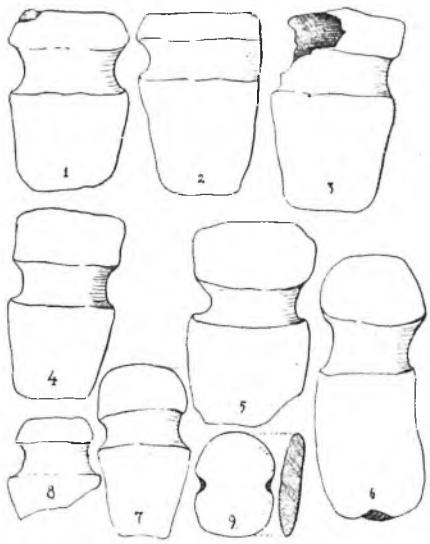

Fig. 104.

venienţă. Multe dintre ele, menţionate aici după vechea literatură, s'au pierdut. Valoarea lor ştiinţifică este micşorată prin faptul că asemenea securi provin din descoperiri izolate şi întâmplătoare. In schimb cea muzeistică rămâne întreagă.

(Partea II-a şi ultimă în nr. viitor).

---

215) Seminarul Sf. Nicolae din R.-Vâlcea. Colecţia Rozariu din R.-Vâlcea şi la Seminarul de Preistorie din Bucureşti.

216) Colecţia Istrati-Capşa; C. Moisil, *l. c. Arh. Olteniei*, XV, 1936, p. 389 (Ilie Chiriţă).

Neo- şi eneoliticul României. Paralelisme şi cronologie.

Perioade		Vinča	Transilvania centrală şi de Vest. Banatul	Oltenia		Transilvania de Sud-Est	Muntenia-Dobrogea	Moldova	Tessalia	Troia	Cronologie absolută în. de Chr.
				Vest	Sud-Est						
I	a	I	Turdaş I		?	?	?	?	Per I (Sesklo)	I	In. de 2800
	b	II	Turdaş II		Vădastra I	Boian I—II		Pre-Cucuteni			2500
					Vădastra II	Ariuşd I	Gumelniţa I	Cucuteni A	Per II (Dimini)		2200
II	a	III	Turdaş III (Cercul vest-dacic al ceramicei pictate; Starcevo)	Sălcuţa I		Ariuşd II	Gumelniţa II	Cucuteni A—B (Fedeleşeni)		II—V	2000
	b			Sălcuţa II II		Wittenberg ?	Gumelniţa III	Cucuteni B	Per. III (Rachmani)		1700
III	a	IV	Coţofeni					Cucuteni C	Epoca bronzului	VI	1500
	b		Periamoş	Glina III — Schneckenberg			S. Monteoru Inceput				
IV		V	Epoca mijlocie a bronzului								1300

acum ca o civilizaţie eneolitică. E vorba de civilizaţia Glina III.

In acest timp apar şi depozite, ca cel dela Ostrovul Corbului.

1. CIVILIZAŢIA GLINA III.

Numită aşa după stratul III dela Glina, din apropierea Bucureştilor (220), această civilizaţie se desvoltă paralel cu tipul Periamuş şi Schneckenberg din Transilvania.

a) *Aşezări:* In 1934 am prezentat inventarul civilizaţiei Glina III şi am adăogat harta răspândirilor (221). Această hartă

Fig. 105.

Civilizaţia Glina III. Jud. Mehedinţi: Hinova (1), Ostrovul Corbului (2); Jud. Dolj: Desa (3), Orodel (4), Gubaucea (5), Suharu (6), Sâgleţu (7), Coţofenii-din-dos (8), Terpeziţa (10), Leamna (11), Dudovicesti (12), Cornu (16); Jud. Gorj: Aninoasa (9); Jud. Romanaţi: Frăsinetul-de-pădure (13), Vădastra (14), Corabia (15). Total 16 staţiuni.

ne arată că civilizaţia Glina III ocupase întreaga Oltenia, din valea Dunării şi până în vecinătatea munţilor. Spre Vest ea se

220). I. Nestor, *Zur Chronologie der rumänischen Steinkupferzeit,* în *Präh. Zeitschr.,* XIX, 1928, p. 129, sqq. Id. *Der Stand,* p. 69, sqq.

221). D. Berciu, *Civilizaţia de tip Glina III în Oltenia,* în *Mem. Inst. de Arheol. olteană,* XXI, 1934, cu 2 fig. şi o hartă.

apropie de Porţile-de-Fier, iar către Răsărit se leagă peste Olt cu aşezările similare din câmpia Munteniei, şi la Nord, peste Carpaţi, cu grupa Schneckenberg. Aşezarea tipică nu mai este aceea de *tell,* decât în mod întâmplător, când noua civilizaţie ocupă vechile staţiuni, ci cea de terasă, din imediata apropiere a apelor, aşa precum se întâlnesc obişnuit staţiunile din jurul Bucureştilor. In general înălţimile sunt părăsite. Va fi survenit o schimbare climaterică, începând probabil o perioadă de secetă, care cauzează retragerea pădurilor şi a apelor. Aşezările scobor de data aceasta pe ultimile terase. E un fenomen general în toată Dacia din epoca bronzului. Şi în această privinţă cât şi în ceeace priveşte aspectul său cultural, Glina III reprezintă o vreme nouă.

Se cunosc până acum 16 puncte şi aşezări Glina III (Fig. 105). 1) *Jud. Mehedinţi:* Hinova, Ostrovul Corbului; 2) *Jud.*

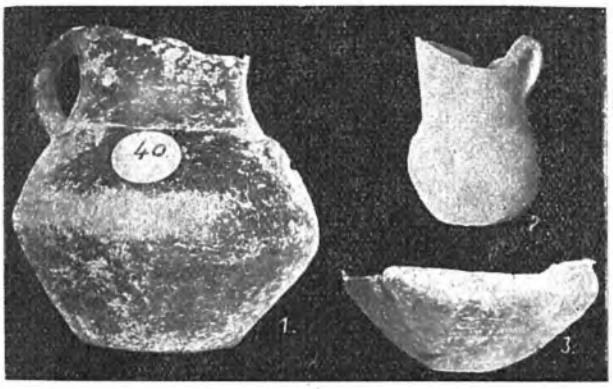

Fig. 106.

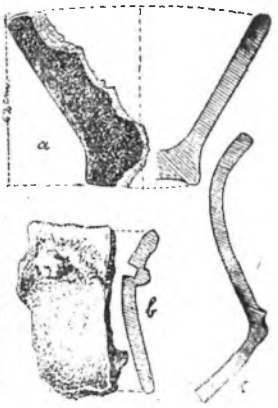

Fig. 107.

Dolj: Coţofenii din Dos (Piscul Lung), Dudoviceşti, Gubaucea, Orodel, Terpeziţa, Sâgleţ (com. Vela), Suharu, Leamna, Cornu şi Desa; 3) *Jud. Romanaţi:* Corabia, Frăsinetul de Pădure şi Vădastra; 4) *Jud. Gorj:* Aninoasa şi o localitate necunoscută, de unde provine vasul din fig. 106, 3. In jud. Vâlcea lipsesc cercetările.

Inventar (222). 1. *Ceramica.* Produsele ceramice sunt re-

222). Materiale Glina III se găsesc în următoarele muzee şi colecţiuni: Muzeul din T.-Severin, Muzeul din Craiova, Muzeul din Berlin. Colecţia Istrati-Capşa, Turnu-Severin (unde se mai află un vas dela Desa analog, fig. 106, 2), Colecţia Ilie Constantinescu, Caracal, Colecţia Gh. Georgescu, Corabia, Muzeul Aman, Craiova (un vas similar cu fig. 106, 2). *Bibliografie:* C. N. Plopşor, în *Arh. Olteniei,* I, 1922. p. 80, fig. 2. Id. în *A. O.,* II, 1923, p. 297-298. *Id.* în *Cron. Numismatică,* IV, 1, p. 6-7, fig. 1-3. I. Nestor, *Stand,* pl. 12, 2. D. Berciu, *O. c. Id. Colecţia Gh. Georgescu,* p. 17 şi fig. 11, 1.

lativ puţine şi de calitate în general inferioară. Nu se cunosc decât câteva vase întregi. *Specia A:* lut negru, mai închis, uneori cu nuanţe mai deschise, ales de impurităţi şi bine frământat, stratele dela suprafaţă subţiri, de obiceiu negre-cafenii, lustruite în aceeaşi culoare, cu sau fără pete castanii. Pereţii vaselor

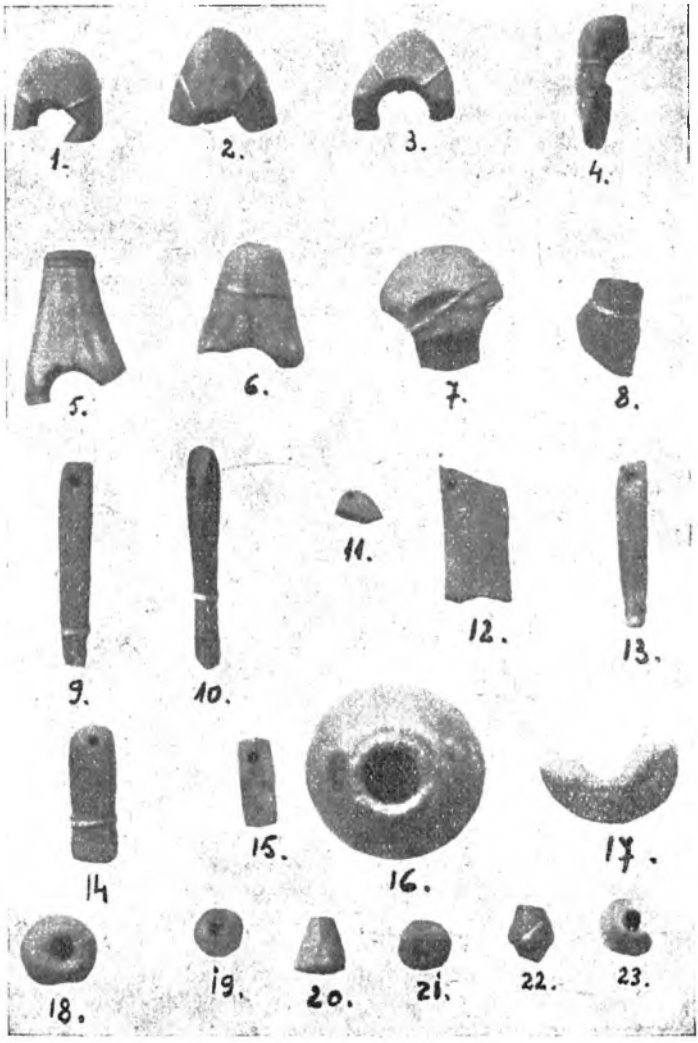

Fig. 108.

subţiri şi rezonanţi, conturul clar; interesantă este tehnica şi forma mănuşilor prin aplicare ulterioară, care aminteşte tehnica metalului. *Specia B.* lut cenuşiu, compact, cu multe pietricele şi plăci de mică, fără strate superficiale; în general pereţii

se lasă nelustruiţi; arderea e puternică şi vasul rezonant. In spărtură pasta este sgrunţuroasă (fig. 107). Prima specie se apropie de o grupă ceramică a civilizaţiei Coţofeni. *Specia C:* lut gălbui rău frământat, cu impurităţi şi fără strate superficiale. Arderea e incompletă şi pereţii vaselor sunt grosciori. *Forme:* 1) vase cu gât cilindric, buza oblică, corpul bombat şi fundul rotund (fig. 106,2); 2) vas-covată cu două apucători, imitând formele de lemn (fig. 106,3), descoperit la Ostrovul Corbului într'o groapă cu fragmente ornamentate cu găuri-butoni; 3) vase cu corp de dublu trunchiu de con şi gât înalt şi cu o singură mănuşă (fig. 106. 1); 4) vase mari cu profil în forma literei S. (fig. 107. c); 5) borcane cu pereţii oblici (fig. 107, a) descoperite în mai multe exemplare; 6) ceşti cu fund în formă de cruce (223), ca în civilizaţia din Mondsee din Austria.

Ornamentarea: Lustruirea intensă a suprafeţii exterioare a vasului şi a fâşiilor negre sau castanii, deosebitoare de restul suprafeţii. poate fi considerată ca un mijloc ornamental. Ornamentarea în relief este însă preferată de Glina III, ca şi de

Fig 109.

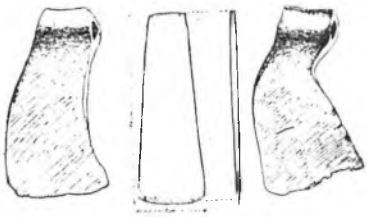

Fig. 110.

Coţofeni. Cele mai tipice ornamente de acest gen sunt aşa zisele „găuri-butoni" (fig. 107, b). Ele sunt orânduite de obiceiu sub buza vasului, cu aspect metalic. Aplicaţii ornamentale putem menţiona: reliefuri în formă de potcoavă, brâuri alveolare şi gurgue organice.

Industria litică. S'ar putea atribui civilizaţiei Glina III unele topoare, silexuri şi măciuci, ca o parte din cele dela Suharu (fig. 108). Din regiunea Porţilor-de-Fier provine un elegant topor, cu ceafa cilindrică (fig. 109), a cărei formă are o largă răspândire în Nordul Europei. iar în cuprinsul Daciei găsim o foarte bună analogie într'un exemplar din Transilvania (224). Pe viitor noile săpături vor completa inventarul civilizaţiei Glina III şi vor putea dovedi mai mult că această civilizaţie se apropie mai de-

223). *Arh. Olt.*, II, 1923, p. 80, fig. 2.

224). H. Schroller, *O. c.*, p. 65 şi pl. 54, 6. (Porceşti, jud. Sibiu). Autorul face o apropiere stilistică între acest exemplar, care aparţine civilizaţiei Schneckenberg, şi cele din Troia II şi Borodino (Basarabia).

grabă de lumea epocii bronzului, decât de aceea a epocii anterioare (225).

Săpăturile de până acum au dovedit în mod cert că civilizaţia Glina III acoperă stratigrafic civilizaţia Coţofeni.

2. DEPOZITE.

Depozitul dela Ostrovul Corbului. (fig. 110 şi fig. 111). In 1931 s'a descoperit întâmplător un depozit pe malul Dunării, în dreptul comunei de mai sus. Ţăranii povesteau, după un an dela descoperire, că obiectele de metal, pe care le prezentăm aici, erau aşezate într'un vas, care din nenorocire s'a spart şi s'a

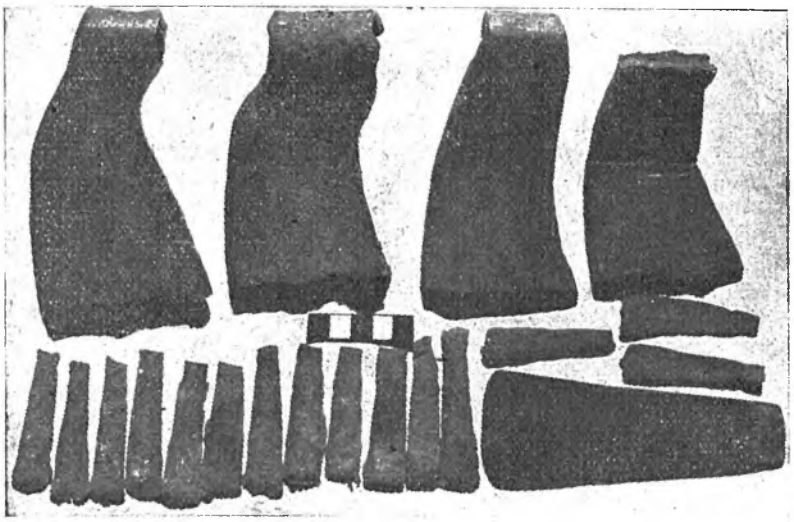

Fig. 111.

pierdut. In punctul indicat se află un strat de cultură Coţofeni şi Glina III, de care se apropie şi ca vreme (226). Depozitul cuprinde: 1) Patru securi cu gaura transversală şi un tăiuş vertical. Ceafa e ascuţită, iar corpul mai mult sau mai puţin curbat, deosebindu-se în această privinţă două variante, care reproduc în fond acelaş tip. Securile au fost lucrate cu ciocanul. Ele sunt fabricate dintr'o placă de cupru răsucită de-alungul corpului şi bătută cu ciocanul la cald. Placa nu s'a lipit tocmai

225). De curând arheologii austriaci au tratat şi civilizaţia Baden — cu care Glina III are multe afinităţi —, în epoca timpurie a bronzului. (K. Willvonseder, *Die mittlere Bronzzeit in Oesterreich*, 1937, p. 23-24).

226). Pentru aceasta a se vedea articolul nostru: *Depozitul de cupru de la Ostrovul Corbului*, în *Arh. Olteniei*, Nr. 92-94. Aci şi dimensiunile.

BIBLIOTECA MUZEULUI MILITAR CENTRAL

bine, aşa încât acest procedeu este foarte clar. Cuprul e de culitate inferioară. El provine din a doua turnare din resturile altor obiecte fabricate şi din resturile dela turnătorii. Găurile de înmănuşare nu au pe toată distanţa aceeaşi lărgime. Patina e de culoare verde clară, caracteristică obiectelor de cupru, în care se află un procent oarecare de argint. 2) O secure plată, fără margini, de dimensiuni mari (lung. 0,14 m. şi lată de 0,05 m.). Patina diferă de aceea a celorlalte piese, ea fiind tipică obiectelor de cupru curat. 3) Cincisprezece securi plate în miniatură, a căror lungime variază între 0,075 m. şi 0,06 m. Patina lor este similară cu aceea a securilor cu tăiuş vertical. Miniaturile au fost fabricate prin turnare, fără să fi fost apoi prelucrate cu ciocanul. Depozitul nostru constitue o minunată replică la cel dela Baniabic, Jud. Târnava (227), aducând o dovadă în plus la părerea d-lui I. Andrieşescu, exprimată încă din 1916 (228), că de o parte şi de cealaltă a Carpaţilor se întinde în această vreme aceeaşi unitate de forme.

Pe baza analogiilor din civilizaţia Aunjetitz, unde găsim securi cu gaură transversală în felul celor din depozitul din Oltenia şi Transilvania, precum şi după analogiile din lumea egeeană şi din Sudul Rusiei, am datat depozitul dela Ostrovul Corbului în prima perioadă a bronzului (229). Am semnalat anterior prezenţa securilor de tip Baniabic până în Europa centrală, în Dalmaţia şi până departe spre Sud, în Epir. Formele inventarice ale depozitului nostru aparţin mai multor tipuri de civilizaţie. In Oltenia ele par a fi strâns legate de civilizaţia Glina III, dăinuind poate şi după sfârşitul acestei civilizaţii.

B. EPOCA MIJLOCIE ŞI TÂRZIE A BRONZULUI.

Civilizaţia câmpurilor de urne.

Cele două perioade următoare ale epocii bronzului se caracterizează printr'o extraordinară bogăţie şi varietate a materialelor, care contrastează cu perioada I-a şi care provin aproape exclusiv din întinse cimitire cu urne. Prezenţa acestor „câmpuri de urne" dau numele unei întregi civilizaţii, care se va prelungi şi în prima epocă a fierului, după cum vom vedea.

Oltenia sud-vestică va forma de data aceasta o provincie culturală la un loc cu Banatul român şi jugoslav şi cu părţile nordice ale Serbiei vechi. In Oltenia vom avea *grupa Bivolării* (Ostrovul Mare) (230), corespunzătoare cu grupa Vattina-Vârşeţ

---

227). M. Roska, în *Dacia,* III-IV, p. 352-355, Orosz Endre, în *Arh. Ért.,* XLIV, 1930, p. 228-29 şi p. 305, fig. 147.

228). I. Andrieşescu, *Asupra epocii de bronz în România,* Bucureşti, 1916.

229). V. nota 226.

230). Cel mai întins câmp de urne şi cel mai intens săpat de către Muzeul din Turnu-Severin în 1936.

din Banat. Studiile şi datele arheologice lipsesc sau sunt insuficiente în prezent, pentru a putea deosebi cu certitudine o perioadă de cealaltă. Aceasta s'ar putea face pe viitor. In cronologie absolută ne aflăm după 1500 a. Chr., când pare a începe la noi faza B.

I. IZVOARE ARHEOLOGICE.

1) *Aşezări.* In vremea aceasta nu vom întâlni în Oltenia staţiuni, nici ca număr şi nici de importanţa acelor din Europa

Fig. 112.

Câmpuri de urne din epoca bronzului. Jud. Mehedinţi: Ostrovul Corbului (1), Ostrovul Mare (2), Balta Verde (3), Gârla Mare (4), Salcia (5), Vânjuleţ (6); Jud. Dolj: Cârna (7), Plosca (8), Bistreţ (9) şi Desa (10).

centrală alc aşa numitei „civilizaţii a mormintelor în tumuli". Numărul lor este restrâns (fig. 112): Ostrovul Corbului, Hinova, Ostrovul Mare, Balta Verde, Gârla Mare, Salcia, Vânjuleţ (jud. Mehedinţi), Cârna, Plosca, Bistreţ, Desa şi Vârtop (jud. Dolj). O localitate în Gorj este indicată printr'un vas tipic epocii bronzului (231). Materialul provenind din aşezări este sărac şi de cele mai multe ori în stare fragmentară. Acest material a fost cules, fie întâmplător de pe plajele Dunării, fie că a fost adu-

231). Vasul se află în Muzeul din Târgu-Jiu.

nat din săpături sau cercetări sistematice. In cazul acesta majoritatea sa provine din gropi, ci nu dintr'un strat compact de cultură, cum eram obişnuiţi a întâlni în vremurile neolitice. In unele staţiuni avem de a face numai cu *răspândiri:* Fragmente ceramice, cenuşă, cărbuni, oase calcinate, scoici, rar câte un obiect de silex sau piatră şi nici odată unul de metal. La Ostrovul Corbului s'a constatat că răspândirile epocii bronzului se află stratigrafic peste Glina III. Aşezările se înşirue dealungul Dunării, fiind chiar în imediata vecinătate a fluviului, ceeace a cauzat distrugerea celor mai multe staţiuni.

2) *Morminte.* Mormintele sunt aproape singurile izvoare arheologice ale epocii mijlocii şi târzii a bronzului, care au dat cele mai numeroase materiale. Forma caracteristică a înmormântării este incineraţia practicată în morminte plane. Se întâlneşte însă şi înhumaţia în tumuli, dar aceste morminte sunt până acum numai două la număr.

a. MORMINTE CU SCHELET. MORMINTE CU TUMULI.

In săpăturile din 1932 dela Balta Verde, jud. Mehedinţi,

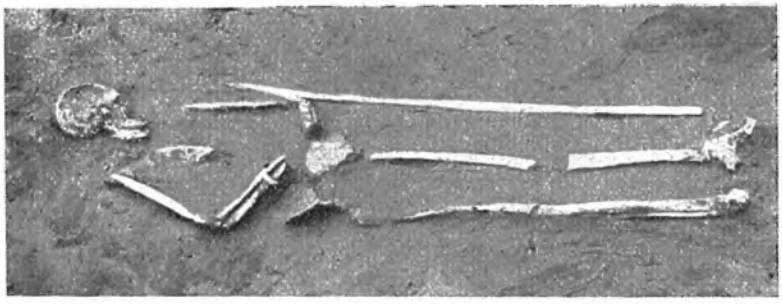

Fig. 113.

s'a dat peste două morminte de inhumaţie. Ele au fost descoperite în condiţiuni stratigrafice foarte clare: ele se află *la baza* celei mai înalte movile de acolo şi cu diametrul cel mai mare, aşezate direct pe nisipul galben. Peste nivelul lor vine acela al mormintelor de incineraţie, faţă de care cele două morminte sunt deci anterioare ca vreme.

Mormântul VIII. Scheletul aşezat cu faţa în sus, în poziţia întinsă, orientat VNV300—ESE1200, era lung de 1.50 m. De o parte şi de cealaltă a craniului s'au găsit două pietre de 0.30 m. aşezate intenţionat în acest loc. In jurul corpului nu s'a mai găsit însă nici o piatră. Totuşi în prezenţa acelor pietre trebue să vedem o influenţă dinspre Vest, unde în vremea aceasta morţii se îngropau în tumuli, în construcţia cărora intrau şi pietre orânduite în formă de cerc sau boltă. Pe braţul drept purta o brăţară de bronz, din placă, având un diametru de 0.05 m.

(fig. 113). Brăţara e ornamentată cu puncte incizate. Capetele sale sunt rotunde.

Mormântul IX. (Fig. 114 şi fig. 170,6). Scheletul era aşezat în aceeaşi poziţie şi orientat aproape la fel. Lungimea de 1.10 m. Oasele sunt mult mai bine conservate decât în primul mormânt. Singurul element inventaric este o brăţară de aceeaşi formă ca cea din mormântul precedent. Mormântul IX se găsea spre marginea tumulului, la 6 m. depărtare de mormântul VIII, care era aşezat în mijlocul movilei, la 1.30 m. adâncime. Ridicarea tumulului ar sta deci în legătură cu primul mormânt. El a fost folosit apoi şi pentru mormintele de incineraţie, la săparea cărora nu s'a observat nici o deranjare de straturi, care

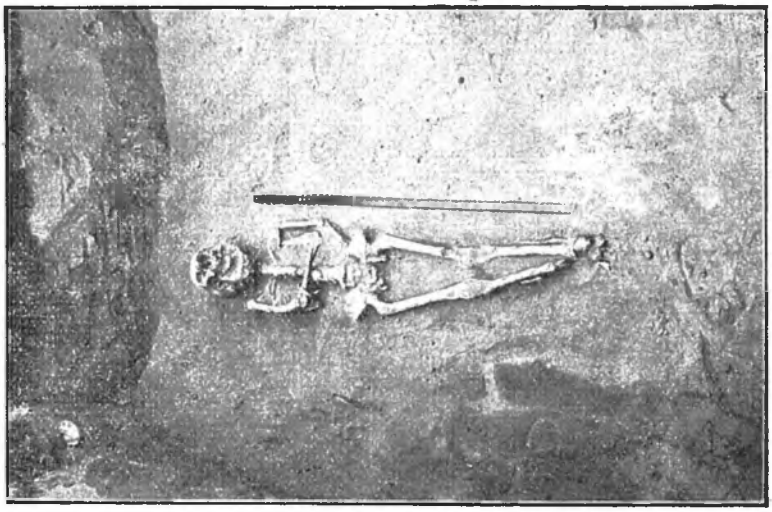

Fig 114,

să ducă la bănuială că mormintele de inhumaţie ar putea fi posterioare celor cu urne.

După ritul de înmormântare, după cele două brăţări şi după stratigrafie, cele două morminte dela Balta Verde aparţin fazei B a bronzului, foarte probabil într'o vreme timpurie a sa, când apar câmpurile de urne, dar se menţine şi inhumaţia, ca o tradiţie, sau sub influenţa directă a civilizaţiei tumulilor din Vest.

b. MORMINTELE DE INCINERARE. CÂMPURI DE URNE.

Colţul de Sud-Vest al Olteniei este acoperit în această vreme de întinse câmpuri de urne, care sunt o prelungire a celor din Banat. Aceste cimitire sunt de obiceiu în apropierea aşezărilor semnalate mai sus. Ele se întind uneori pe mari suprafeţe, ca cele dela Bivolării (Ostrovul Mare), dela Balta Verde

(„Morminţi") şi Cârna. S'au descoperit până acum peste 100 de morminte. Din păcate ele nu sunt încă publicate. Un mormânt de incineraţie se compune dintr'o *urnă funerară,* care poartă cenuşa şi oasele mortului, rămase după ce rugul mortuar s'a consumat. Urna este acoperită cu un capac, care poate fi o strachină sau o ceaşcă. In unele cazuri, — dar foarte rar, — oasele sunt depuse direct pe pământ, fără urnă (fig. 115, mormântul VII,

Fig. 115.

Fig. 116.

Ostrovul Corbului şi fig. 119, Balta Verde, mormântul III). In mormintele fără urnă s'au descoperit sfărâmăturile unui vas, în care trebue să fi fost purtate ultimele rămăşiţe ale mortului. Spargerea vasului va fi stat în legătură cu un rit sau o practică

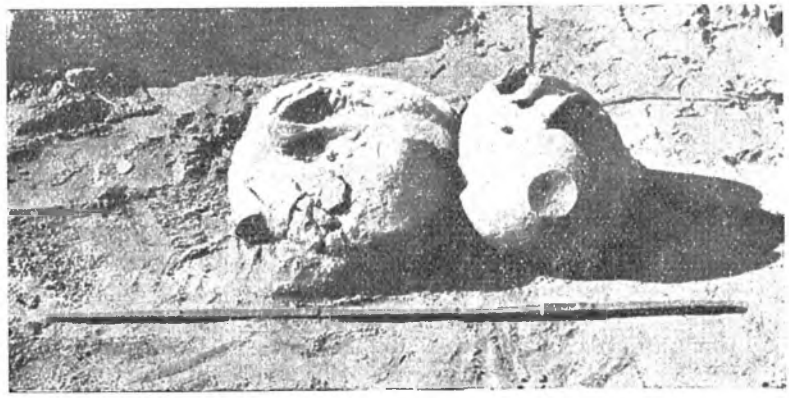

Fig. 117.

religioasă, a cărei supravieţuire se constată şi în zilele noastre. In jurul urnei se aşezau cu grijă *vasele adiacente,* conţinând băuturi şi mâncări pentru lumea de dincolo. Câteodată asemenea mâncări erau depuse direct pe pământ (fig. 115, oase de animale). Se adăogau, — după putinţa familiei sau starea materială a celui dispărut, — idoli de lut, reprezentând o divinitate fe-

menină, protectoare a mormintelor. Idolii sunt însă foarte rari, spre deosebire de ceeace se întâmplă în restul ariei civilizaţiei câmpurilor de urne. Ei apar şi în staţiuni. Pe lângă vasele funerare se îngropau deasemenea unelte, arme şi podoabe: securi de piatră, de obiceiu în stare fragmentară, răspunzând mai mult la o străveche tradiţie, celturi de bronz, brăţări şi fibule. Obiec-

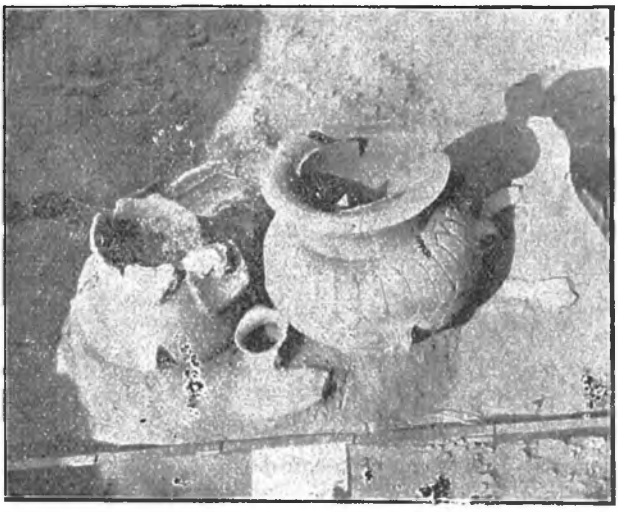

Fig. 118.

tele de bronz sunt însă o raritate în Oltenia. Nu se uită nici vasele mici, de toaletă, după cum nu se uitau nici lingurile de

Fig. 119.

lut. Mai apare în aceste morminte securea de lut în miniatură, în formă de bipenă, care nu poate fi considerată decât ca un simbol al unei divinităţi, ca şi în lumea mediteraneiană, sub influenţa căreia apar aci asemenea elemente inventarice. Mobilierul funerar e în raport cu starea materială a celui îngropat. Majoritatea mormintelor aparţine unei clase înstărite, cu urne mari

funerare şi vase adiacente, cu o extraordinară bogăţie de ornamentare, idoli, podoabe şi unelte şi mai rar arme. In asemenea morminte numărul vaselor ajunge până la 14 (mormântul VI dela Ostrovul Corbului). Mormintele celor săraci sunt foarte modeste: o singură urnă funerară, neornamentată (fig. 116, Balta Verde, mormântul II), câteodată şi vase adiacente, dar de fac-

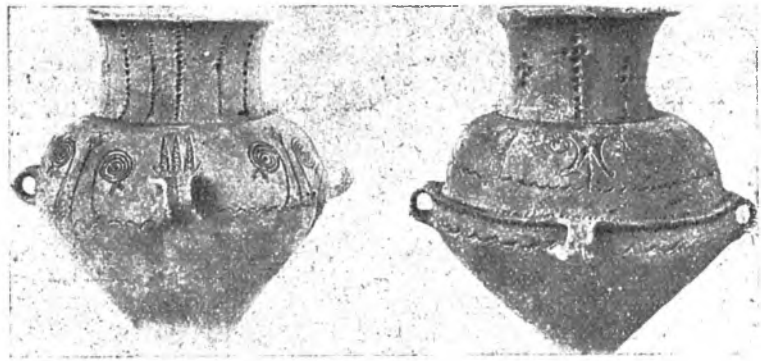

Fig. 120. Fig. 121.

tură grosolană. Podoabele deocamdată lipsesc. Adeseori s'a dat peste *morminte duble* (fig. 117, Balta Verde, mormântul IV-V,

Fig. 122.

şi fig. 118, Balta Verde, mormântul VI), morţii find îngropaţi în acelaş timp sau la oarecare interval de timp. In cazul acesta mormântul mai recent deranjază pe cel vechiu.

In legătură cu credinţele religioase, trebue amintit că cele mai multe urne funerare au o mănuşă ruptă din vechi. Unele

MUZEUL DE ISTORIE AL R. S. R. BIBLIOTECA

urne sau capacul ,care le acoperă, poartă o „fereastră" intenţionat făcută. Această practică se va întâlni şi în epoca fierului. Ea aruncă o lumină asupra vieţii sufleteşti a oamenilor de atunci. Se desvălue prin aceste „ferestre ale sufletului" credinţa în nemurire. Sufletul nu piere, ci din când în când vine să-şi vază corpul ce a părăsit. In afară de această credinţă, era şi aceea a continuării vieţii pământeşti şi dincolo de moarte, de vreme ce alături de corpul incinerat al mortului se orânduia cu grijă şi pietate cele trebuitoare pentru hrană şi băutură, podoabele şi uneltele, după gustul şi felul ocupaţiilor ce le-a avut în viaţă defunctul şi după puterile sale materiale.

II. INVENTAR. TIPOLOGIE.

1. *Ceramica.* Cel mai bogat element inventaric îl constitue ceramica, aproape toată provenind din morminte (232). In ceea-

Fig. 123.

Fig. 124.

ce priveşte tehnica, se deosebesc două grupe: una ornamentată, alta fără ornamente. In prima grupă se dă o atenţie deosebită preparării lutului, tratării suprafeţii şi arderii. Lutul e de culoare galbenă-cărămizie sau de culoare neagră-castanie. Stratele dela suprafaţă sunt gălbui sau castanii. Slipp-ul este lustruit de cele mai multe ori în culoare castanie, mai închisă ori mai gălbue. Grupa II are o pastă cu pietricele, insuficient frământată şi arsă parţial. S'au descoperit în morminte vase din pastă foarte grosolană şi arse numai la soare. Nesiguranţa profilului arată deasemenea că atari vase erau fabricate în grabă, poate numai

---

232). Epoca bronzului se poate studia azi în următoarele muzee şi colecţiuni: Muzeul Turnu-Severin. Muzeul Craiova. Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti. La Muzeul Naţional de Antichităţi se află şi unele vase din fosta colecţie a lui Cezar Bolliac, care provin din Oltenia. Fragmente şi câteva vase se mai află la Seminarul de Preistorie din Bucureşti.

In ceiace priveşte prezenţa *monumentelor megalitice* în Oltenia sau a unei civilizaţii respective, în stadiul actual al cercetărilor nu avem date absolut certe. După indicaţiile lui Rola Piekarski, Teohari Antonescu ar fi descoperit la Schela-Gorj unele „aliniamente" *(Bul. Of. al Min. Instr. Publ.,* 1897, p. 1119; cf. C. Moisil, în *Bul. Com. Mon. Ist.,* III, 1910, p. 118). La locul zis „Poiana lui Padeş" dela Polovragi s'ar fi dat deasemeni peste

spre a pune un anumit număr de vase într'un mormânt. Lutul e de culoare neagră-cenuşie şi gălbue. De obiceiu se află un singur strat de suprafaţă, iar slipp-ul apare întâmplător.

a) *Forme.* Repertoriul formelor este foarte variat. Nicio civilizaţie preistorică din Dacia şi chiar din alte regiuni ale Eu-

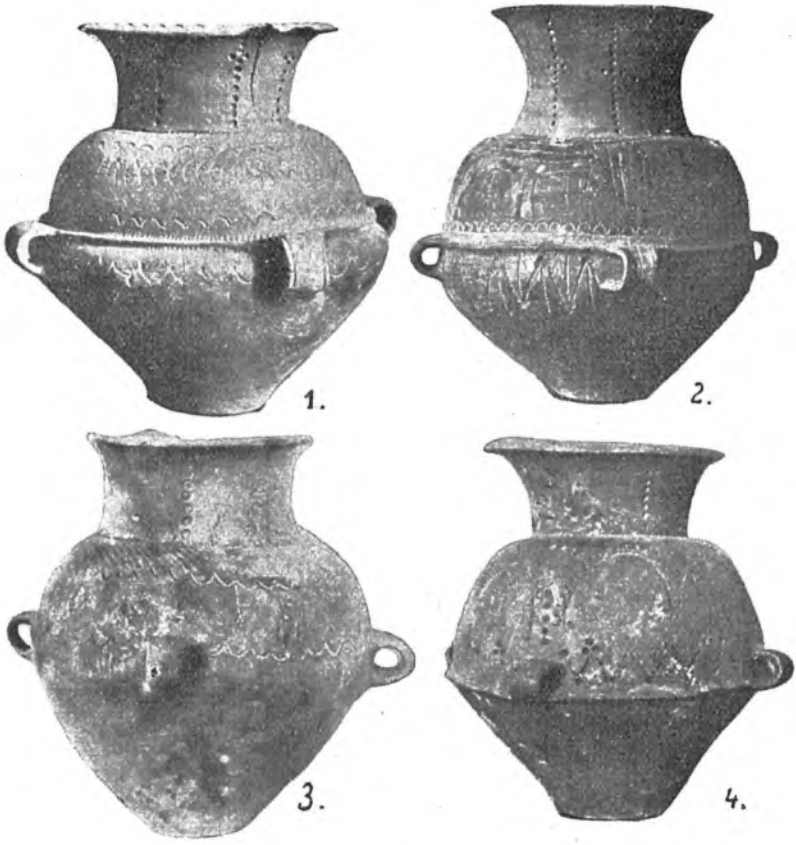

Fig. 125.

ropei nu cunoaşte atâta bogăţie de forme. Amintim aici tipurile

monumente megalitice (C. Moisil, *O. C.,* p. 119), iar lângă mănăstirea Polovragi ar fi apărut pietre dolmenice *(Bul. Of.,* 1897, p. 1120-1121; *Convorbiri literare,* 1897, p. 570; cf. I. Andrieşescu, *Contribuţiuni la Dacia înainte de Romani,* p. 20). Dovezile aduse mai târziu nu conving (N. Plopşor, în *Arh. Olt.,* 1923, p. 197-208), aşa încât problema monumentelor megalitice în Oltenia rămâne încă deschisă.

Bibliografie: C. Moisil, în *Bul. Com. Mon. Ist.,* IV, 1911, p. 93, fig. 4. Al. Bărcăcilă, *O. C.,* p. 295, fig. 260. I. Nestor, *Der Stand,* p. 12, 1, 4, 9-10. L. Franz, *Forgeschichtliche Funde aus Rumänien, în Wiener Prähist Zeitschr.,* IX, 1922, p. 89-98, pl. I-II (Gârla Mare; materialele la Institutul de Preistorie din Viena). *Reall. der Vorgeschichte,* s. v. Gârla

principale, din care derivă apoi o mulţime de variante. Materialul ilustrativ, în mare parte provenind de la Ostrovul Mare — şi pe care îl publicăm cu îngăduinţa d-lui Al. Bărcăcilă —, poate da cu prisosinţă măsura superiorităţii ceramicei din câmpurile de urne din valea Dunării oltene.

Fig. 126.

Fig. 127.

1. *Urne.* Se deosebesc două forme fundamentale: A) urne

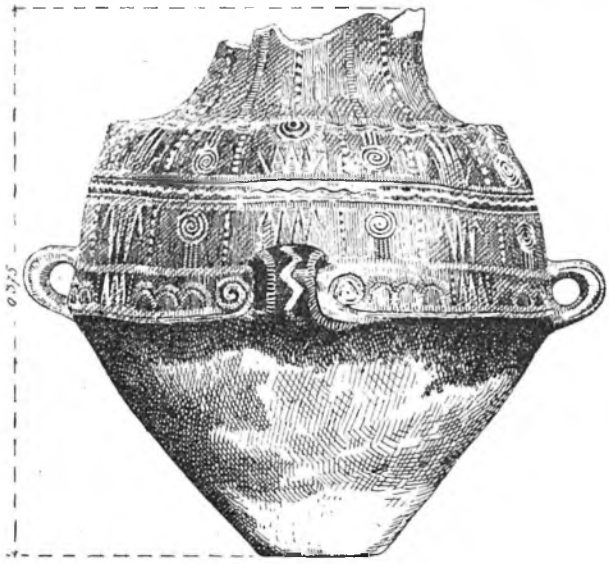

Fig. 128.

piriforme şi B) urne cu etaj. Intre aceste două tipuri se află

Mare. D. Berciu, *Colecţia Gh. Georgescu,* 1937, fig. 7-10. Id. *Un vas din epoca de bronz,* în *Mem. Inst. de Arh. Olteană,* XX, 1934, Id. în *Arh. Olt.,* Nr. 65-66, 1933, fig. 3, VI. Dumitrescu, *L'art préhistorique en Roumanie,* pl. VII.

o formă de tranziţie, tipul *A-B,* care din punct de vedere tipologic, face trecerea dela tipul A la B, invederând astfel un proces local, organic, fără a recurge la explicaţia unor influenţe exterioare, care să fi determinat creiarea formelor noui. Urnele piriforme se găsesc poate pe aceeaşi linie de evoluţie a vaselor neolitice în formă de pară, la baza cărora stă o tradiţie stră-

Fig. 129

Fig. 130

veche europeană. Ele se repetă în mai multe variante. Nu poate fi vorba de vase identice sau „în serie", cum se exprima un arheolog dela noi. Fiecare urnă sau alt tip de vas are unele

Fig. 131

Fig. 132

amănunte, care-l deosebesc de toate celelalte. Tipul *A* e compus din două părţi: corpul piriform şi gâtul cilindric, despărţite printr'o sugrumătură mai mult ori mai puţin pronunţată (fig. 120 şi fig. 136,6). In acest tip se oranduesc deopotrivă urnele ornamentate şi cele neornamentate. A 1. Urne cu gâtul prevăzut cu o foarte uşoară răsfrângere a buzei în afară, având două

mănuşi, care unesc gâtul cu umărul urnei. A 2. Urne cu gât în formă de trompetă, de obiceiu cu patru mănuşi aşezate în cruce pe linia de maximă rotunzime a vasului (fig. 120; fig. 122, 3-4; fig. 123; fig. 125, 3; fig. 136, 1, 5-6; fig. 137, 3, 8; fig. 138, 3); câteodată această sub-grupă nu are decât două mănuşi, celelalte lipsind cu desăvârşire sau fiind înlocuite prin simulacre (fig. 137, 1, fig. 140, 1); acestea pot fi în formă de proeminenţă sau de apucătoare (fig. 137, 1), ori sunt redate printr'un ornament în relief. A 3. Urne cu şase mănuşi, patru păstrând dispoziţiunea arătată, iar două, care au mai de grabă un rol estetic, decât practic, se găsesc pe umărul urnei, făcând legătura între umăr şi gât (fig. 136, 4). *A-B.* Corpul urnei suferă o transformare pe când gâtul rămâne mereu trompetiform. Deosebirile între

Fig. 133

cele două părţi componente ale tipului B, se observă de pe acum. Partea superioară capătă un umăr lat, uneori accentuat şi prin prezenţa unor proeminenţe organice (fig. 125, 4; fig. 137, 3), iar cea inferioară se "umflă", dobândind un uşor profil bombat (fig. 122, 1). Despărţirea între cele două jumătăţi începe să devină vizibilă prin apariţia unui brâu în relief (fig. 125, 4 şi fig. 126), care poate fi uneori indicat printr'un ornament incizat, înconjurând întreg pântecul vasului (fig. 122, 1). B 1. Urne cu aspect de vase „cu etaj" (Etagengefäss). Corpul e format din două părţi, despărţite printr'o sugrumătură, mai mult ori mai puţin pronunţată, întovărăşită de un brâu redat plastic, sau, ca la formele mai târzii, redus la un simplu ornament (fig. 128). In jurul acestui brâu s'au *sudat* cele două jumătăţi ale urnei (fig. 121; fig. 125, 1-2; 130-131; 135; 138, 1; 151, 5). Uneori

brâul lipseşte cu desăvârşire, accentuându-se prin aceasta sugrumătura (fig. 131). Mănuşile, în general în număr de patru, sunt aşezate în cruce, în zona de maximă rotunzime. B 2. Unele urne cu etaj au un aspect dintre cele mai caracteristice, dar şi impresionant, atât prin forma de trompetă, larg deschisă, a gâtului, cât şi prin sugrumarea puternică din regiunea mijlocului corpului (fig. 129, Balta Verde, mormântul VI, similară celei din mormântul III din acelaş cimitir). Dimensiunile şi bogăţia ornamentării sporesc această impresie. B 3. Un tip stilistic, foarte probabil aparţinând unei faze târzii a civilizaţiei câmpurilor de urne din Oltenia, reprezintă *fig. 128,* având pe umăr câte patru proeminenţe corespunzătoare celor patru mănuşi; brâul despărţitor este redus la un ornament. De aci pare să se fi ajuns printr'o evoluţie, ale cărei etape sunt greu de precizat în prezent ,la urnele bitrunchiconice hallstattiene. *C.* O singură urnă descoperită în cimitirul dela Cârna, deşi în fond se reduce la

Fig. 134

Fig. 135

aceeaşi formă de pară, se deosebeşte totuşi de celelalte prin amănunte (fig. 122, 2). Are o siluetă înaltă, gâtul scurt, larg deschis, despărţit de corp printr'o sugrumare. Cele patru mănuşi se află pe zona de maximă rotunzime. Forma orientează spre lumea sudică din vremea respectivă şi ne aminteşte vasele-pithoi. Determinarea tipurilor stilistice nu atrage după sine, în mod categoric, o deosebire cronologică, fiindcă în unele morminte ele apar în asociere.

2. *Vase în formă de urnă în miniatură.* In această categorie intră vase care imită în mai mic urnele funerare, fără a servi însă totdeauna ca urne. Ele apar în morminte doar ca vase secundare, adiacente (fig. 139, 3, 6; 141, 4, 6). De obiceiu aceste vase se găsesc în asociere cu urnele, pe care le imită. Cele mai frecvente sunt urnele-miniaturi după tipul *A.* şi *B.* La Ostrovul Mare a apărut o miniatură imitând tipul B 2.

3. *Capace de urne.* Ele au în mod obişnuit formă de strachină. Mormintele mai bogate au strachini-capace larg deschise,

frumos ornamentate, având o mănușă sau două și marginele în colțuri (fig. 124, Balta Verde, mormântul IV; fig. 141, 7, Ostrovul Corbului, mormântul IV). Cele mai multe capace nu au nici mănușă și nu sunt ornamentate. (V. mormântul V dela Balta Verde). O urnă funerară de la Ostrovul Corbului era acoperită cu o ceaşcă, în care se afla o lingură de lut (fig. 140).

4. *Străchini şi castroane.* Aceste forme ocupă un loc însemnat printre vasele adiacente. Ele sunt deschise larg, cu un dia-

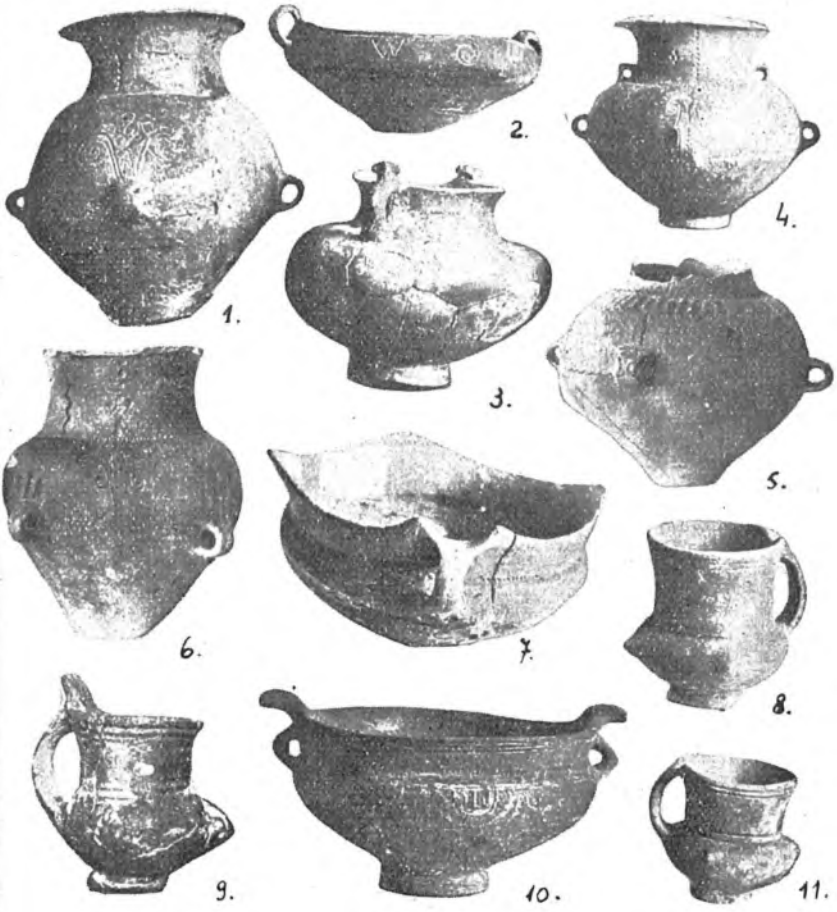

Fig. 136

metru, care ajunge uneori până la 0.40 m. și adânci. Marginea lor este de obiceiu în colțuri (fig. 119; fig. 136, 7). Cele mai multe au apărut în câmpurile de urne dela Balta Verde și Ostrovul Corbului. Numărul mănușilor variază dela unul la patru (fig. 137, 9). Unele castroane au toarte orizontale sau verticale, uneori prevăzute deasupra cu butoane (fig. 136, 10).

5. *Ulcele.* Aceste forme constituesc o gamă foarte variată:

a) Ulcele cu două mănuşi laterale, având de obiceiu cate patru proeminenţe organice, care dau uneori vasului un aspect de vas pătrat. Mănuşile sunt supraînălţate, elegant arcuite (fig. 139 şi 148-150).

b) Ulcele cu buza în colţuri şi două mănuşi laterale prevăzute cu butoni verticali; uneori răsuciţi în afară (fig. 137, 5; 138, 6). Câteodată butonii au un aspect massiv şi cu secţiunea triunghiulară (fig. 137, 4, 6).

c) Ulcele cu două toarte simple, în formă de bandă, amin-

Fig. 137

tind pe cele din civilizaţia Sălcuţa (fig. 138, 5 şi 144, 10).

d) Ulcele cu două toarte, cu secţiunea în bandă şi proeminenţe organice (fig. 138,7). O altă categorie o formează ulceli cu o singură toartă, care se întâlnesc în mai multe variante.

e) Ulcele cu *ansa lunată* (fig. 136, 8, 11; 144, 11).

f) Ulcele prevăzute la partea superioară a mănuşii cu u buton vertical, care poate fi uneori răsucit, ca şi la varianta (fig. 132, buton îngroşat; fig. 136, 9; fig. 145, 1, 3-6; fig. 15 4-6); alteori butonul e înlocuit printr'o placă subţire (fig. 141, 147); câteodată mănuşa se „frânge" deasupra vasului, în spirit

ceramicei Coţofeni (fig. 144.3, formă comună şi câmpurilor de urne din Banat). Aproape toate variantele menţionate au trei proeminenţe organice, câteodată foarte pronunţate, creind vasului un aspect de vas în trei colţuri. Locul celei de a patra proeminenţe îl ţine mănuşa. Unele dintre ele se apropie foarte mult de aşa numitul tip „illiric" al civilizaţiei Lausitz (fig. 136. 9 şi 145, 2).

g) In legătură cu varianta *b* şi *f* a apărut în câmpul de urne dela Bivolării din Ostrovul Mare un vas din categoria ulcelilor mai mari, cu o singură mănuşă, la care butonul terminal a fost modelat în cap de pasăre, cu toate amănuntele foarte minuţios executate (fig. 143).

6. *Ceşti şi ceşcuţe funerare.* Nu lipsesc aproape din niciun

Fig. 138

mormânt. Dimensiunile lor sunt reduse. Avem de a face, ca şi la ulcele, cu multe variante: *a)* Ceşti cu o mănuşă şi buza oblică, un gât cilindric şi trei proeminenţe pe corp (fig. 151. 1). *b)* Ceşti mici, fără proeminenţe, cu o mănuşă puţin ridicată peste buză. *c)* Ceşti cu două tortiţe aşezate în cruce, pe linia buzei. *d)* Ceşti cu o falşă toartă, perforată vertical sau orizontal (fig. 141, 2; 152, 7). *e)* Ceşcuţe fără tortiţe, gât scurt, corpul bombat, prevăzut sau nu cu proeminenţe şi un piedestal în formă de inel (fig. 144, 8; 152, 1-2, 7-8; 153. 1-3); unele au pe linia de maximă rotunzime brâuri în relief cu perforaţiuni, prin care trecea sfoara cu care asemenea vase erau suspendate.

7. *Capace de ceşti şi ceşcuţe.* Vasele funerare de mai sus sunt aproape totdeauna acoperite cu capace, unele în formă de pălărie, în patru colţuri, goale în interior şi găuri de suspendare

odată cu vasul pe care îl acoperă (fig. 155), altele au formă de ciupercă sau de pălărie rotundă (fig. 144, 8; 151, 4, 152, 4-6). A treia categorie o formează capacele în formă de calotă, neornamentate. Altele sunt drepte, având un scurt mâner de apucat (fig. 159, 3-4).

8. *Pahare şi cupe.* a) *Pahare caliciforme* apar în mormintele dela Ostrovul Corbului (mormântul VI, cu trei vase analoage fig. 139, 5). Ele au foarte probabil o legătură genetică cu formele similare ale civilizaţiilor „nordice", pe care le-am întâlnit şi în civilizaţia Coţofeni. Fig. 139, 5 este reprezentanta tipică a acestor forme de tradiţie „nordică". La aceasta s'ar putea a-

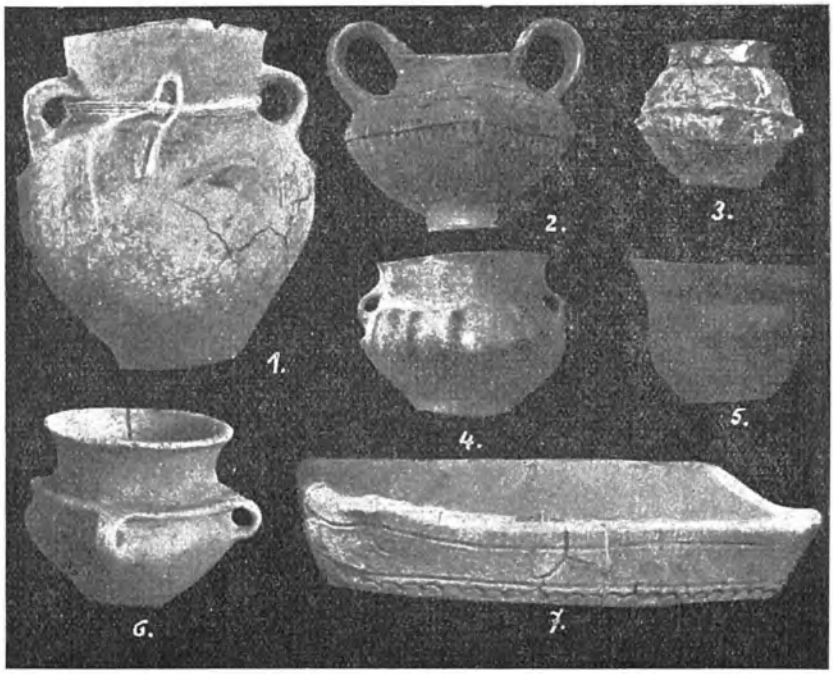

Fig. 139.

propia şi forma fig. 141, 5, la care s'au adăogat sub buză patru falşe toarte. *b)* Cupe mici, cu corpul oblic, sprijinite pe un piedestal mai larg decât fundul cupei. *c)* Cupe fără piedestal şi cu corp similar, uneori ornamentat cu caneluri înguste (mormântul IV şi V dela Balta Verde, cu urnă tipică). Asemenea forme apar şi în prima epocă a fierului.

9. *Vase în formă de cauc. a)* cu buza oblică (fig. 151, 1); *b)* cu corpul de trunchiu de con şi mănuşa supraînălţată, în felul celor hallstattiene (fig. 144,14).

10. *Vase* cu două toarte laterale, secţiunea în bandă, bogat ornamentate şi uneori cu buza în colţuri (fig. 127; 142; fig

137, 5 (v. analogii în „civilizaţia tumulilor"); fig. 162). Tipologic ele stau alături de formele similare din civilizaţiile epocii de bronz din Europa centrală şi nu par a fi streine, în ceiace priveşte evoluţia locală a formelor de cultură, de ceştile analoage ale civilizaţiei Sălcuţa.

11. *Vase în formă de pasăre.* Recentele descoperiri dela Ostrovul Mare au dat la lumină vase în formă de pasăre (233), pe cât de rari, pe atât de interesante, mai ales din punct de vedere cronologic. Corpul lor este sprijinit, fie pe un piedestal inelar, fie pe unul modelat în felul picioarelor. Unele vase aveau capace (fig. 160, 1). Aceste vase funerare stau fără îndoială în legătură cu un cult, care va fi mai mult răspândit în prima epocă a fierului. Vasele noastre par a reproduce o pasăre

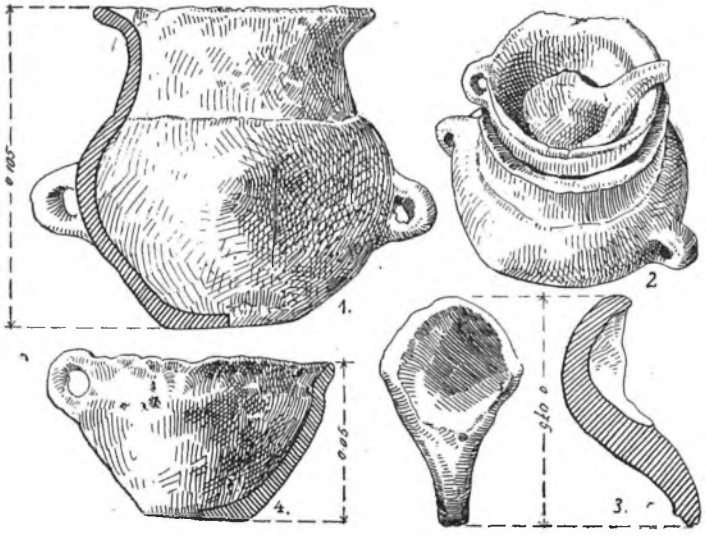

Fig. 140.

înotătoare (rața). Tot aici amintim şi reprezentările în formă de cap de pasăre cu ochii foarte plastic redaţi (bulbucaţi) (fig. 160, 9; 163, 5), cât şi două protome foarte caracteristice, provenind deasemeni dela Bivolării (fig. 159, 1, 5). Tot în legătură cu această categorie de vase pare a sta şi *fig. 156,* care se termină cu protome similare şi al cărui corp aminteşte pe acela de pasăre şi trezeşte analogii cu vasele de metal din alte regiuni ale Europei, mai ales din Sud.

12. *Vase duble.* (234). S'au descoperit mai multe exemplare

233). Anterior se cunoşteau fragmentele de la Ostrovul Corbului, care se află în muzeul din T.-Severin. Ele ne permiteau a postula forma acestor vase.

234). In colecţia Dr. Severeanu, Bucureşti, se află vase duble, comunicante, prevăzute deasupra cu modelări în forma capului de pasăre. Ele provin din câmpurile de urne din Oltenia.

la Ostrovul Mare (Muzeul din T. Severin). Alături de formele mari, apar forme mici, în felul „solniţelor" şi ornamentate (fig. 159, 2). Altele se înfăţişează ca vase mari, comunicante, fără ornamente, având o legătură dublă (fig. 161). Mănuşa este supraînălţată şi transversală. E interesant de notat că această formă, ca şi cea următoare, va fi transmisă civilizaţiei hallstattiene.

13. *Vase cu aripi sau îmbrăcăminte.* In acelaş câmp de urne s'a dat peste câteva vase, neîntâlnite până acum în epoca bronzului din Oltenia. Corpul lor este ascuns, îmbrăcat într'un fel de haină, pe care se sprijină întreg vasul (fig. 137, 7).

Fig. 141.

Uneori această îmbrăcăminte, în partea de jos, se termină în formă de aripi. Aceste vase se înrudesc cu cele hallstattiene dela Vârtop, şi au servit ca prototip acestora (v. şi J. Hampel, *Bronzkor,* pl. LXXVIII, 2).

14. *Suporturi.* Au formă de colac (Muzeul din T. Severin).

15. *Vase triunghiulare şi dreptunghiulare.* Asemenea vase au apărut în morminte. Ele sunt văscioare de toaletă (fig. 139, 7 144, 18-19; 152, 9).

16. Mormântul 12 dela Ostrovul Mare conţine, pe lângă

urna funerară obişnuită (Fig. 136, 1), un vas cu două toarte laterale, prevăzute cu butoni verticali, corpul bombat puternic şi fundul inelar (fig. 136, 3). *Fig. 136, 2* îi servea de capac.

Fig. 142.

Fig. 143.

17. *Linguri funerare.* In cimitirul dela Ostrovul Mare au apărut linguri de lut cu coadă, care stilizează capul de pasăre

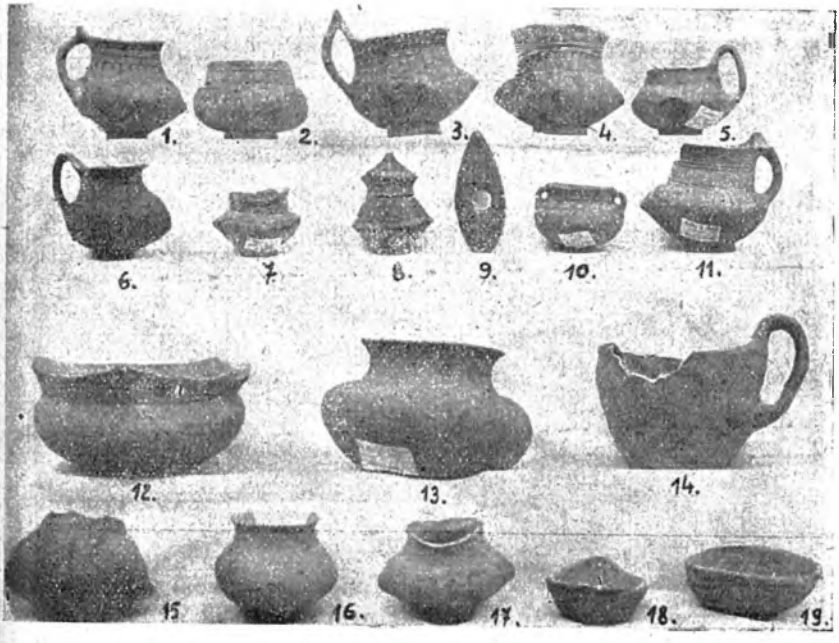

Fig. 144.

(fig. 164), iar la Ostrovul Corbului s'a descoperit o lingură de formă simplă la un loc cu un vas funerar şi capacul său (fig. 140).

b) *Ornamente.* Ornamentarea ceramicei este, după cum am spus, de o rară bogăţie. Totuşi în privinţa tehnicei nu vom întâlni aceeaşi varietate. In executarea ornamentelor se face apel la un instrument cu vârful ascuţit pentru împunsăturile mici şi la un altul cu un vârf bont sau mai lat, în vederea realizării ornamentelor ştampilate. Se întrebuinţează deasemenea un in-

Fig. 145.

strument ascuţit pentru săparea în lut, în felul tehnicei exciziei (Kerbschnitt), cruţându-se ornamentul (fig. 143). Destul de frecvent va fi utilizată şi rotiţa de metal cu dinţi înguşti sau

Fig. 146.

Fig. 147.

mai laţi, care dă o precizie ce nu poate fi altfel explicată. Aş numitele „Tupfen-e, — adâncituri circulare, — care apar mai ales pe urne, se realizează cu un instrument rotund şi masiv Unele adâncituri de acest fel poartă în fundul lor cercuri cor centrice ori o spirală ce se desfăşoară dela centru spre margin Asemenea ornamente par a fi rezultate din imprimări făcute c

melcul. Cercurile concentrice sau simple, ori cu punct interior puteau fi făcute cu un instrument special sau cu mâna liberă.

Fig 148—150.

O altă ustensilă era aceea în felul unei furchițe cu două brațe, cu ajutorul căreia se duceau liniile duble, paralele, atât de re-

Fig 151.

gulate, în „Stichkanaltechnik", cu aspect de liniuțe transversale și succesive, dispuse dealungul liniilor duble. Repetarea moti-

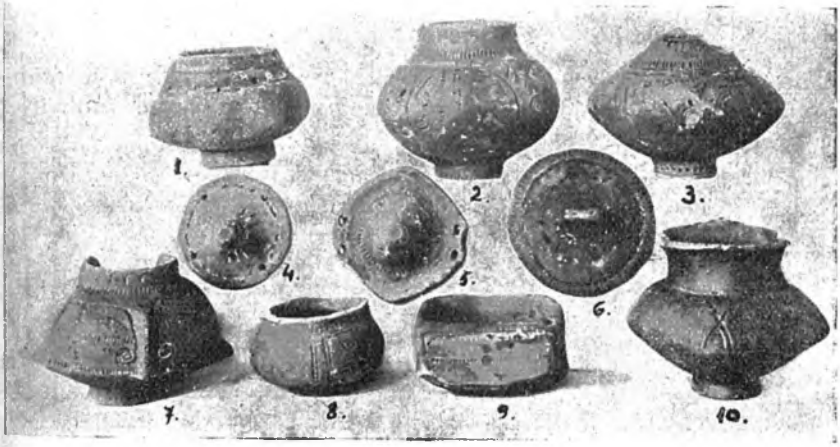

Fig. 152.

velor decorative se făcea adeseori prin ștampilare. Astfel se imprima de mai multe ori același motiv ornamental, cum este de pildă meandrul sau triunghiul. In afară de procedeele enu-

merate până aici. trebue să amintim în plus şi canelurile în formă de şanţuleţ, înguste sau mai late, ca la urne, unde apar chiar ornamente destul de complicate, formate din caneluri (fig.

Fig. 153.

137, 4: fig. 165, 3, pe urnă piriformă), precum şi tendinţa de ornamentare în relief. Proeminenţele, de altfel atât de frec-

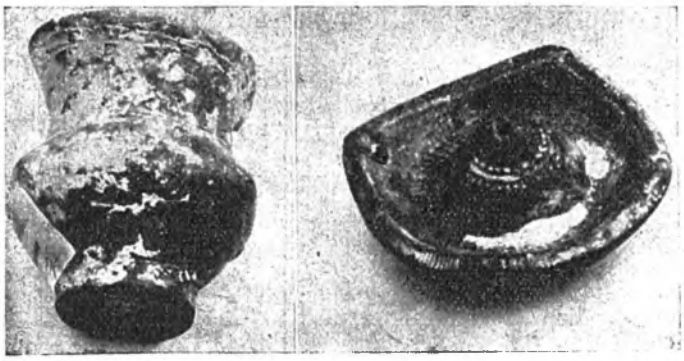

Fig. 154. Fig. 155.

vente, joacă un rol ornamental. Ele sunt acoperite de cele m multe ori de ornamente incizate şi incrustate, ori de canelu

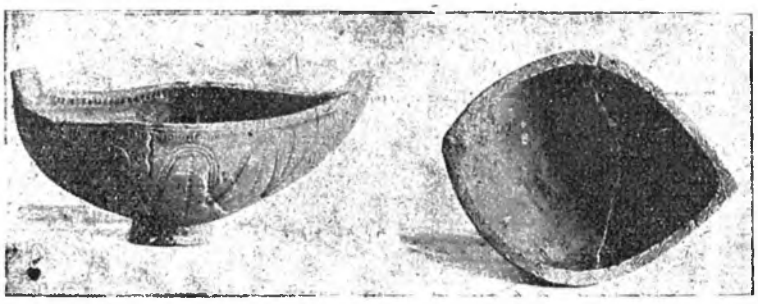

Fig. 156.

(fig. 149), sau sunt înconjurate de falşe caneluri (şanţuleţ care contribuesc şi mai mult să creieze vasului un aspect vas de metal (fig. 145, 2, a se vedea din nou apropierea ceramica Lausitz).

Caracteristica ornamentării o constituie însă *încrustația cu culoarea albă*. Mulțumită naturii solului, materia albă s'a păstrat foarte bine. Cele mai multe câmpuri de urne fiind în regiuni nisipoase, vasele din morminte au fost astfel ferite de o prea mare umezeală. Incizia, săparea sau excizia, precum și adânciturile prin „Stichkanaltechnik" și „Tupfen"-ele au contribuit și la menținerea materiei colorante. Pentru aplicarea culorii se întrebuințează în unele cazuri pintadere de lut, cum fuseseră uti-

Fig. 157.

Fig. 158.

lizate și în vremurile ne-eneolitice. Pentru prima dată au apărut în Oltenia asemenea ștampile în cimitirul dela Bivolării. Muzeul din T. Severin posedă opt piese de acest fel, de formă dreptun-

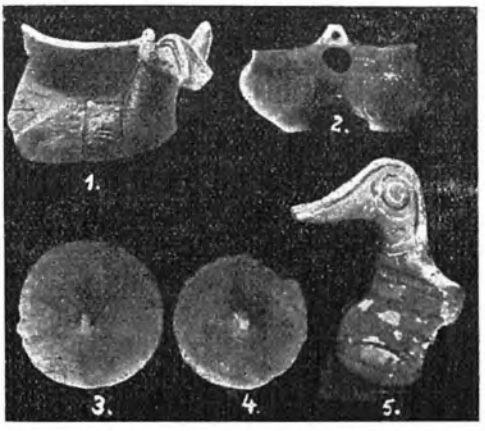

Fig. 159.

ghiulară, lungi până aproape 8 cm. (fig. 168). Pe ele sunt *săpate în negativ* ornamentele: șanțuri, cercuri concentrice (Tupfen) și cruci. Dar prin aplicarea directă a acestor pintadere pe lutul moale al vasului, ar fi însemnat că ornamentul negativ să rămână în relief pe vas, iar întreaga formă a pintaderei să rămână și ea imprimată pe același vas. Ori atare formă nu se întâlnește niciodată pe vase. Aceasta ne face să credem că atari

pintadere serviau în mod *indirect* în ornamentare şi după ele s'ar fi luat copii, ornamentul *în relief* ,care prin ştampilare devenia *pozitiv,* aşa cum îl vedem azi în ceramica acestor vremuri.

c) *Motive ornamentale.* In ornamentica ceramicei câmpurilor de urne predomină linia curbă, ceeace înseamnă, nu numai superioritate în mijloacele de realizare, dar şi un gust rafinat.

Prima impresie e aceea a unei ornamentări prea încărcate, care tinde a umple tot golul disponibil cu motive decorative ce s'ar putea repeta la infinit. Ne aflăm deci în faţa unei sintaxe, care ţine seama de principiul aşa numit „horror vacui" (oroare de spaţiul gol), pe care îl vom găsi şi în ornamentarea bronzurilor din acest timp, ca o tendinţă generală a vremii. Din nesfârşita gamă de motive decorative este suficient a enumăra numai câteva, pentru a ne da seama de bogăţia şi varietatea a-

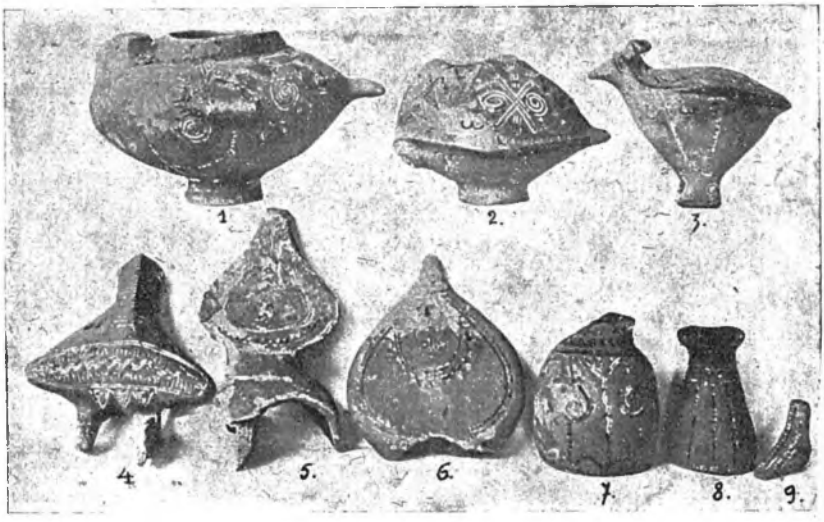

Fig. 160.

cestei ornamentări. Deosebim două grupe mari: a) *motive simple* după sistemul curbiliniar sau rectiliniar; b) *unităţi ornamentale* formate prin combinarea simetrică a mai multor motive decorative simple.

1. Linii drepte, delimitatoare de zone ornamentale, ori înrămând, în felul benzilor, anumite ornamente; 2. Linii în zig zag şi linii frânte înrămate de câte două linii paralele. Cea mai tipică formă de linie frântă, realizată prin excizie urmată de încrustaţie, o întâlnim la o urnă cu etaj dela Ostrovul Mare (Colecţia Dr. Severeanu); 3. Linii în valuri, linii paralele, benzi înguste şi haşurate (fig. 145, 2); 4. Puncte incizate, întovărăşind linii ori umplând benzi sau cercuri; 5. Cercuri concentrice cu punct sau fără punct în mijloc şi semicercuri; 6. Arcade formate din liniuţe paralele sau de linii în „Stichkanaltechnik"; 7. M

tive în formă de litera W,V şi M, încărcate uneori cu amănunte decorative foarte bogate (fig. 130; 146; 165, 7); 8. Motive în formă de inimă; 9. Motiv-fluture, foarte mult stilizat (fig. 165, 12, pe vasul fig. 124, 4); 10. Triunghiuri haşurate, atârnânde sau sprijinite pe alte ornamente, unghiuri şi căprior; 11. Romburi, clepsidre şi cruci; 12. Spirala cu derivatele sale constitue

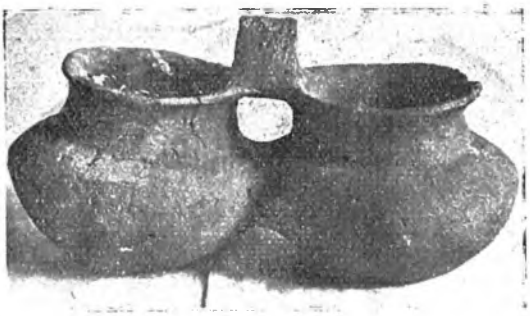

Fig. 161.

unul dintre motivele cele mai căutate: a) spirala în forma literei S, cu capetele mult răsucite (fig. 165*4*) şi câteodată înconjurată cu raze (fig. 148); *b)* spirala continuă, înrămată de două

Fig. 162.

Fig. 163.

linii incizate şi încrustate (fig. 165, 8, pe umărul urnei); acest fel de spirală este relativ rar şi apare într'o fază târzie a epocii bronzului, menţinându-se şi în Hallstatt. (Fig. 166, 1-2 reprezintă o formă de spirală continuă, care se apropie aşa de mult de spiralele de pe obiectele de metal contemporane, iar pe de altă parte îşi găseşte paralele în civilizaţia miceniană. O formă de spirală continuă redă şi vasul fig. 150; *c)* spirală mai com-

plicată, în forma literei *C* culcat (fig. 128); *d)* spirală în formă de şea, dobândită prin îngenunchierea unui *C* culcat; *e)* spirală simplă cu un singur capăt răsucit; *f)* spirala-cârlionţ este foarte frecventă, dând ornamentării un caracter naturalist (fig. 120; fig. 142). Ornamente spiralice apar şi în relief (fig. 126). 13. Meandrul apare în general mai rar decât spirala în mediul câmpurilor de urne, dar apariţia sa este foarte interesantă în ceeace priveşte determinarea cronologică şi a legăturilor cu cercul altor civilizaţii, în special cu stilul Dipylon din Grecia. Elemente de meandru s'au întâlnit pe câteva fragmente dela Ostrovul Corbului şi Gârla Mare (235), dar meandrele în cea mai proprie formă le aflăm pe urnele şi pe capacele funerare dela Bivolării. O urnă cu etaj de acolo poartă pe jumătatea sa superioară un meandru foarte regulat şi încrustat cu culoare albă (fig. 131;

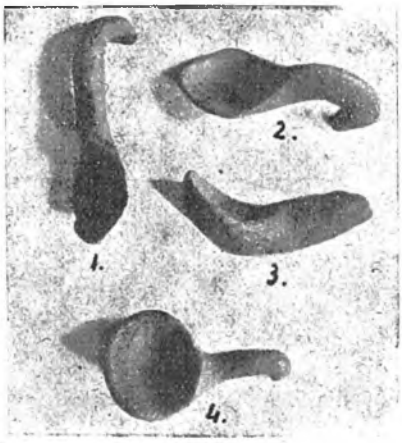

Fig. 164.

fig. 165, 9). Pe altă urnă de acelaş tip se află un meandru repetat de patru ori, care, ca origine, ar putea sta în legătură cu spirala în formă de S. (fig. 121; 165, 10). Maniera de ornamentare tinde, după cum am spus, a creia şi anumite unităţi ornamentale, uneori foarte complicate (fig. 165 1), şi a căror origine adesea nu mai poate fi explicată. Poate că la baza unora dintre ele să stea copierea şi stilizarea până la exagerare a naturei. Fiindcă evoluţia unor atari ornamente nu se poate urmări în cercul civilizaţiei câmpurilor de urne din Oltenia şi Banat, ele vor trebui puse în raport şi cu influenţele venite din alte cercuri, în special din Sud. Uneori se constituesc franjuri (fig. 165, 2), pe care le vom găsi şi în ornamentarea idolilor, dar de obiceiu în forme mai simple. Din combinaţia de cârlionţi, linii frânte sau în forma literei V ori M, romburi, dreptunghiuri, iau

235). L. Franz, *O. C.*, pl. II, 10 şi p. 95.

naştere unităţi decorative originale (fig. 165, 1, 3, 5, 11, 13, 14). Motivul de spirală în C culcat, în unire cu arcade, triunghiu şi puncte, dă o unitate în felul unei bărci (fig. 128). Una dintre caracteristicele ornamenticei o formează *repetarea* acestor unităţi decorative în chip uniform, care atrage după sine *împărţirea în zone* a întregei decoraţiuni. Aceasta se obţine mult mai uşor la formele mari de vase. Urnele funerare cu deosebire, prin felul de a delimita zonele sau compartimentele decorative, cât şi prin

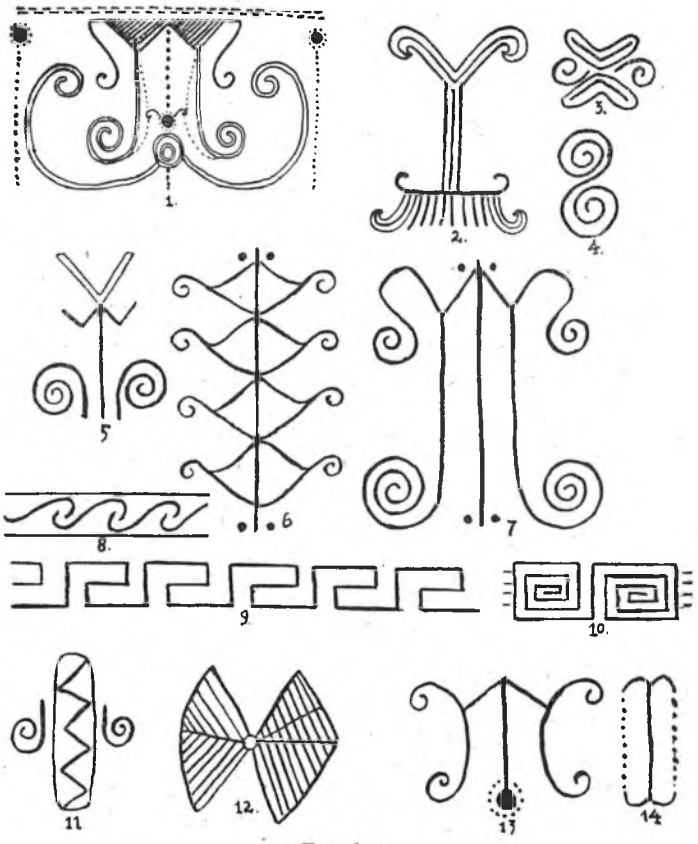

Fig. 165.

felul de a dispune şi a combina elementele simple, capătă un vădit *caracter tectonic,* accentuându-se astfel forma vasului. Acest caracter este atât de evident la urnele cu etaj. Unităţile decorative sunt orânduite uneori ca adevărate frize şi metope. Ceramistul pare că urmează în orânduirea motivelor decorative, simple sau complexe, un principiu comun şi arhitecturii. Un fenomen foarte rar este *inversarea* sau răsturnarea unei întregi zone decorative. Se recurge la asemenea procedee pentru a spori efectul şi a dobândi o varietate (fig. 128).

In ornamentarea ceramicei se recunoaşte o influenţă a obiectelor de metal. Va fi avut loc desigur o influenţă reciprocă fiindcă principiul „horror vacui", cât şi unele elemente decorative sunt comune ambelor industrii. Stilisticeşte se poate emite deasemeni ipoteza că multe dintre motivele decorative să fi fost imitate după cusăturile şi ţesăturile vremii (V. Pârvan), după ornamentele crestate în lemn, ori redând uneori formele însesi de podoabe. In orice caz concepţia ornamenticei produselor ceramice ale civilizaţiei câmpurilor de urne este abstractă, rece, în care elementul pur decorativ interesează, ci nu viaţa înconjurătoare. Meşteşugarul olar pare a se supune unui *curent* al vremii, unui canon am zice, lăsând la o parte pornirile propriului său instinct. Dar la baza acestei arte stă *ritmul* şi *simetria,* care şterg impresia de monotonie, de uniformitate pe care ni-ar trezi-o repetarea aceloraşi elemente decorative. Spirala, şi în general linia curbă, creiază efecte de o estetică superioară. In caracterul si-

Fig. 166.

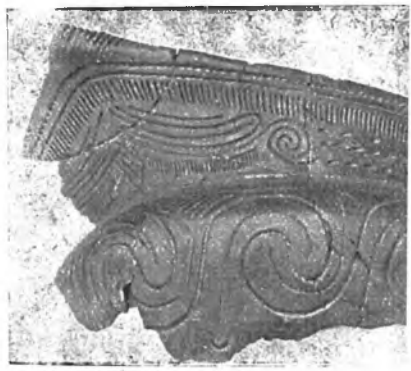

Fig. 167.

metric al acestei ornamentici, — care a fost în toate vremurile preistorice, ca şi în cele istorice, o trăsătură fundamentală a artei populare de pretutindeni, şi care în unele părţi ale Europei se menţine şi până astăzi —, ne gândim desigur şi la arta noastră populară, o moştenire ce vine din adâncul mileniilor — ar trebui să vedem partea însemnată de contribuţie a clasei de jos, care, alături de aceea a nobililor, forma poporul căruia îi putem da de data aceasta adevăratul său nume: Tracii.

c) *Plastica.* Reprezentările antropomorfe sunt excepţional de puţine în raport cu mulţimea mormintelor şi bogăţia ceramicei (236). Ele provin din morminte şi din aşezări, fiind în genera

236). Totuşi destul de numeroase dacă ne gândim la celelalte tipuri de civilizaţie ale epocii de bronz din Dacia. In civilizaţia Bucureşti, plastica este aproape necunoscută. (Dinu V. Rosetti, *Civilizaţia tip. Bucureşti,* p. 11 Autorul aminteşte deasemenea un mormânt de incineraţie dela Ostrovul Mare în a cărui construcţie au intrat pietre. Ar fi singurul mormânt de acest fel cunoscut până acum în toată Oltenia, p. 16).

în stare fragmentară. Reprezentările plastice reproduc o divinitate femenină, totdeauna redată îmbrăcată. Ele se reduc la tipul în „forma de clopot" (237) (fig. 141, 3; fig. 160, 5-8; 163, 1-2, probabil din Oltenia). Partea inferioară este goală în interior, până în regiunea mijlocului, largă, redând fără îndoială îmbrăcămintea. Bustul este foarte schematizat şi plat, reducându-se la o formă triunghiulară. Braţele sunt indicate printr'un uşor relief sau prin ornamente, ca şi celelalte amănunte ale corpului şi ale feţii. In cazuri foarte rare se observă o tendinţă de a stiliza nasul în felul idolilor neo-eneolitici, à bec d'oiseau (fig.

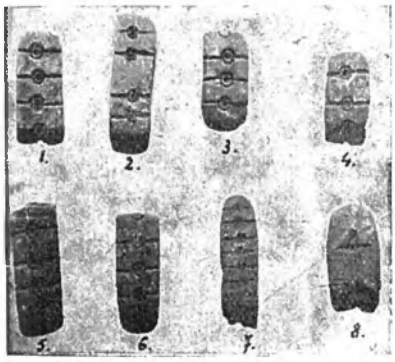

Fig. 168.

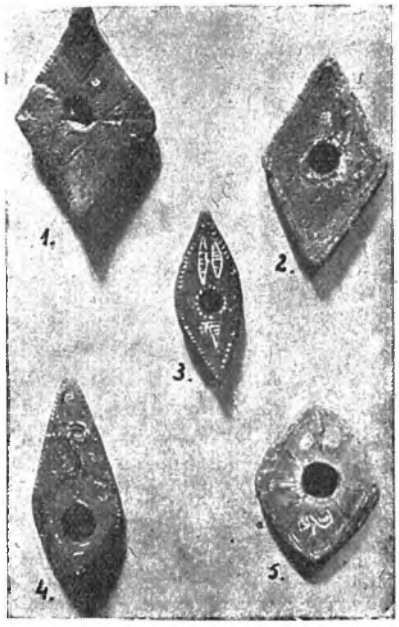

Fig. 169.

141, 3). Este interesant de amintit fragmentul unui idol dela Cârna, jud. Dolj, care reprezintă acelaş tip, dar care oferă un amănunt demn de reţinut. Partea superioară a corpului este străbătută în sens vertical de o perforaţiune, care porneşte din regiunea gâtului. Capul lipseşte. El va fi fost fixat în perforaţiunea amintită. Un idol cu o cavitate similară s'a descoperit şi la Salcia. L. Franz a deosebit la un idol dela Gârla Mare în regiunea capului o perforaţiune, pe care o pune în legătură cu idolii din procesiunile de cult, când unii dintre idoli purtau

237). Un idol „en cloche" s'a descoperit la Desa (Muzeul Aman, Craiova).

umbrele de lut (238), ca la carul procesional din muzeul dela Belgrad, descoperit în cercul aceleiaşi civilizaţii a câmpurilor de urne din Banat (239). In ceeace priveşte idolii fără cap, s'ar putea emite ipoteza că în anumite ceremonii religioase se putea înlocui capul altei divinităţi, deoarece pare că se petrece acelaşi lucru cu zeiţa Cybele (240), într'o vreme mai târzie. De altfel şi idolul fig. 160, 4, unic prin forma sa, cu pântecul excep-

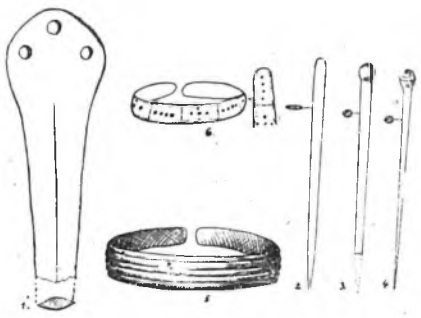

Fig. 170

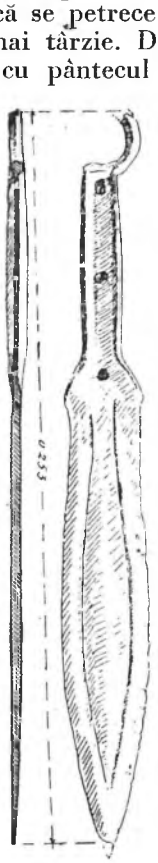

Fig. 171.

ţional de lungit în lături (fecunditate, procreaţiune?) —, are p umăr trei perforaţiuni. El va fi făcut parte dintr'un *car ritua* Un idol are braţele în relief, aşezate mai jos de piept şi pre zintă o înclinare a corpului, care ne face să ne gândim la atitudine de *adorare,* de închinare (fig. 160, 8).

Unii idoli sunt din lut grosolan şi fără ornamente (fig. 141,3 alţii sunt modelaţi din lut fin şi bogat ornamentaţi. Ornamen tele se apropie de acelea ale ceramicei, atât în ceeace priveş motivele, cât şi tehnica. In plus este de notat că, la multe figu

238). L. Franz. *O. C.,* pl. I, 6, şi p. 96.
239). *Starinar.* Belgrad.
240). M. Şuţu. *Dacia,* III-IV, p. 628-9.

rine, ornamentele reprezintă pe de o parte podoabele corporale şi părul împletit de obiceiu în cozi; iar pe de altă parte acesto ornamente redau cusăturile de pe îmbrăcăminte. Pe un idol dela Gârla Mare apare un ornament în formă de liră, în toată claritatea sa (simbol al unei divinităţi a muzicii?).

d) *Securi votive. Simboluri.* Cum câmpul de urne dela Ostrovul Mare a dat cele mai neaşteptate surprize în completarea conţinutului civilizaţiei, pe care o prezentăm aici, el a adus deasemeni şi un element inventaric nou: *securi duble* de lut, în miniatură. S'au descoperit până acum în acest cimitir şapte exemplare, dintre care patru întregi. Aceste securi miniaturi sunt

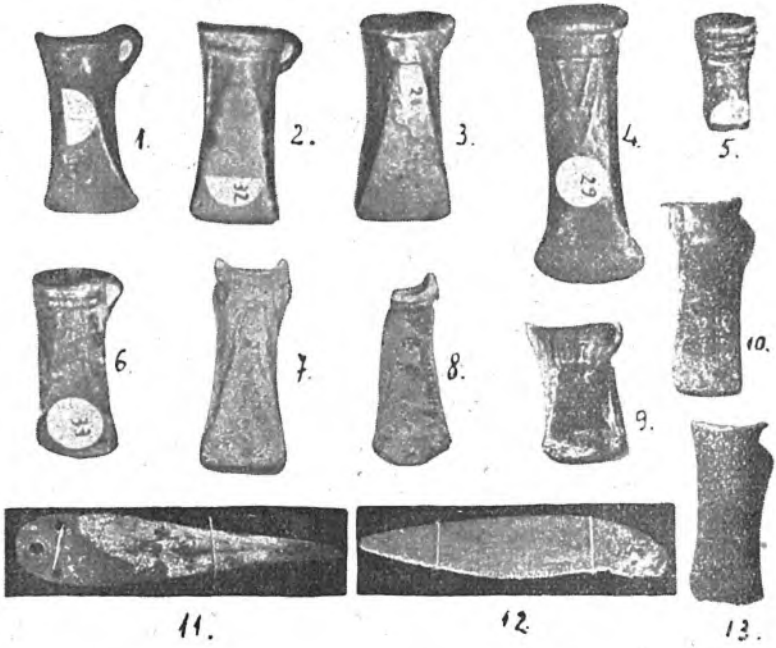

Fig. 172.

tipice ca formă seriei securilor duble din civilizaţia cretano-micenianã. Cele mai multe au gaura de înmănuşare exact la mijlocul distanţei dintre tăiuşuri (fig. 163, 3-4; fig. 169, 1-3, 5), la altele însă se deplasează spre unul dintre capete (fig. 169, 4). Regiunea dela mijloc este mult lăţită. Un exemplar este modelat în forma securilor cu profil de corabie (Bootaxt: fig. 169, 3). Apariţia securilor votive în câmpurile de urne din Oltenia dovedeşte că în întreaga arie a acestei civilizaţii asemenea securi deveniseră comune. Ele se descoperiseră anterior la Curvin Grad în Serbia (241). Prezenţa securilor miniaturi în morminte are

241). *Starinar.* Belgrad, V, 1910, pl. VI, 42-43.

un caracter votiv. Securile pot simboliza o divinitate, o forță, ca și în lumea cretano-micenianâ, spre care orientează și forma lor.

e) *Obiecte de piatră.* In mormântul VII dela Ostrovul Corbului am descoperit două topoare de piatră în stare fragmentară. Ambele fragmente reprezintă tipul topoarelor cu gaură transversală și cu un tăiuș, de tradiție neo-eneolitică. In același câmp de urne s'a dat în mormântul VI peste un percutor uzat și o lamă de silex. Securi fragmentare (diabas) au apărut și în câmpul de urne dela Ostrovul Mare, iar din cimitirele din Dolj provine un exemplar întreg (fig. 144, 9). Asocierea acestor obiecte în morminte cu ceramică din epoca de bronz nu poate fi explicată decât printr'un conservatism, pe care l-am constatat și cu alte ocazii.

Fig. 173.

Fig. 174.

f) *Obiecte de metal.* Obiecte de metal, ca și restul celor d piatră, provin în general din descoperiri întâmplătoare și izo late, fie din morminte distruse, fie din stațiuni. In săpăturil făcute de noi în mai multe cimitire din Oltenia nu s'a desco perit nici un obiect de metal în morminte. In schimb, la Os trovul Mare, d-nii A. Bărcăcilă și Dinu V. Rosetti au avut no rocul să dea peste unele obiecte de bronz, dar din păcate re zultatul acestor săpături nu se cunoaște încă în toate amănuntel sale, deși materialul este expus aproape în întregime în mu zeul din Turnu-Severin. Multe dintre morminte fuseseră ins deranjate și obiectele împrăștiate de către localnici, așa încâ nu se mai poate preciza cu certitudine complexul sau mormântu căruia i-au aparținut.

1. *Celturi* (haches à douille). La Ostrovul Mare s'a descoperit în câmpul de urne de la Bivolării o secure de bronz cu gaura longitudinală şi cu un singur tăiuş, prevăzută cu o urechiuşă la partea superioară. Securea a fost turnată în două jumătăţi de tipar, dar ea n'a mai fost prelucrată cu ciocanul. Nici tortiţa nu e modelată suficient. Pe corp prezintă ornamente în relief paralele. Lung. 0.08 m. (fig. 172, 9). Securea *fig. 172, 10* pare a proveni din acelaş cimitir. Un celt similar a găsit d-l

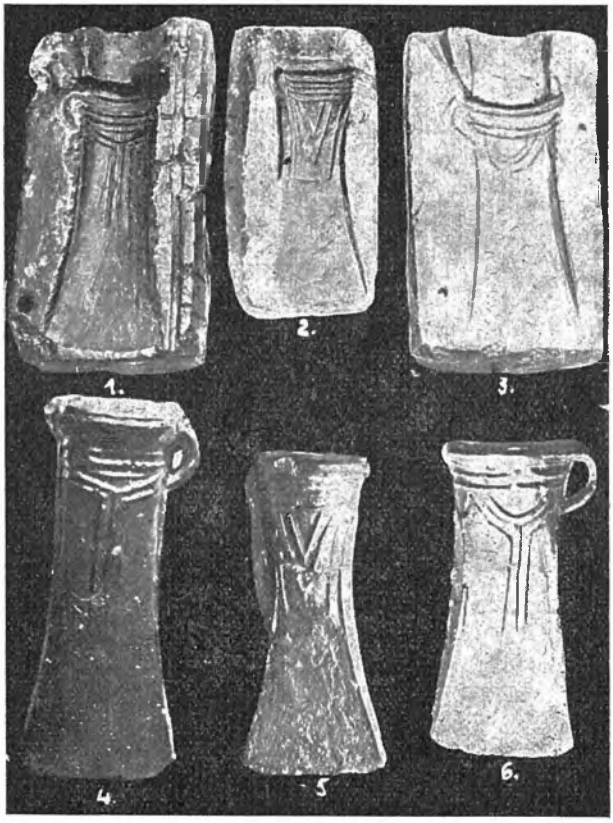

Fig. 175.

C. Nicolăescu-Plopşor într'un vas din cimitirul de la Cârna, jud. Dolj. El reprezintă acelaş tip ca şi precedentul. E ornamentat cu dungi în relief. Lung. 0.10 m. (242). Un alt exemplar de dimensiuni mai mici (lung. 0.06 m), fără urechiuşă şi fără ornamente se află în muzeul dela Craiova, fiind descoperit pare-se în aceeaşi campanie de cercetări din 1935 întreprinsă de d-l

242). Muzeul din Craiova. Comunicat de către Dl. C. N. Plopşor, la 5 Septembrie 1935.

Plopşor. Faptul că aceste celturi apar în morminte şi nu poartă urme de utilizare, arată că ele aveau o semnificaţie religioasă, jucând aci rolul de obiecte de cult. Celturile de mai sus aparţin tipului I dela Drajna de Jos, plasându-se deci la sfârşitul epocii bronzului (243). Ele servesc ca elemente de datare şi pentru ceramica din morminte. 2) *Pumnale*. Dela Ostrovul Mare provine o lamă de pumnal de bronz, de formă triunghiulară, cu trei nituri şi dungă mediană. Partea superioară este rotundă. Lung. 0.125 m. Aparţine fazei mai tinere a epocii bronzului deşi atari forme se menţin şi mai târziu (fig. 172, 11). 3) *Cuţite*. In acelaş cimitir s'a descoperit şi o lamă a unui cuţit de bronz, lung de 0.125 m., cu profil puţin curbat. Mânerul era fixat prin intermediul unui singur nit. Asemenea formă apare în cimitirele dela sfârşitul epocii bronzului (fig. 172, 12). 4) *Brăţări*. Am amintit la timp brăţările de bronz din mormintele de

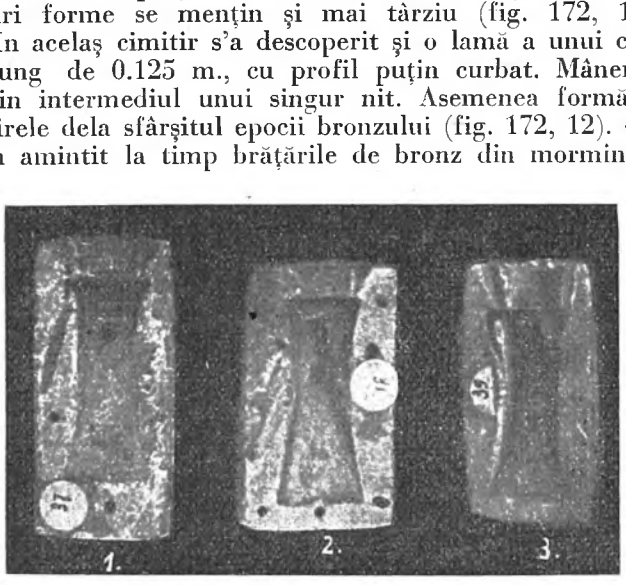

Fig. 176.

incineraţie VIII şi IX dela Balta Verde (fig. 170, 6). Tot Bivolarii s'a descoperit în 1936 o brăţară de bronz cu un cap răsucit în afară, caracteristică aceloraşi vremuri de sfârşit a bronzului. Alte tipuri provin din descoperiri izolate. Ele află în muzeul din T. Severin şi vor fi publicate împreună întregul material dela Ostrovul Mare. 5) *Pendantive*. S'a găs deasemenea un pendantiv de bronz în felul celor dela Vattina Vârşeţ (244) şi a acelora din câmpurile de urne din Ungaria (24

Multe din descoperirile întâmplătoare dela Ostrovul Ma şi care se află azi în muzeul din Turnu Severin ar putea prove în cea mai mare parte din cimitirul Bivolării. ca şi ceramica.

---

243). I. Andrieşescu. *Nouvelles contributions sur l'âge du bronze en R manie,* în Dacia, II, p. 345 şi urm.

244). F. Milleker, *A. Vattinai östelep*, 1915, pl. II. 6. Id. *Dél. n Rég.*, I, 1897, pl. I, 25, p. 163.

245). *Arch. Ert.* XLIII. 1929, p. 39, fig. 18, 7-8, 13 (Reinecke

După publicarea săpăturilor dela Ostrovul Mare, Balta Verde, Cârna şi Ostrovul Corbului, orânduindu-se inventariul ficărui mormânt, se va putea ajunge la o mai satisfăcătoare prezentare a civilizaţiei câmpurilor de urne din Oltenia.

III. DESCOPERIRI IZOLATE.

In afară de materialele descoperite în câmpurile de urne sau în aşezări se mai află în Oltenia destule elemente inventarice care aparţin epocii bronzului, unele dintre ele fiind găsite în diferite localităţi destul de departe de aria civilizaţiei câmpurilor de urne ,care acoperă, după câte ştim până în prezent, numai Oltenia sud-vestică, până spre valea Jiului.

1) *Pumnal de tip Peschiera.* A fost descoperit în regiunea muntoasă a jud. Gorj într'o localitate necunoscută (246)) (fig. 171). Lama e în formă de frunză de salcie, având două nervuri paralele cu cele două tăişuri. Mânerul are marginele ridicate şi trei găuri pentru nituri, iar în partea superioară se termină cu un inel. Lung. totală 0.253 m. Acest tip de pumnal nu trebue legat de bronzul italic, ci mai degrabă de civilizaţia câmpurilor de urne, unde are o largă răspândire. In Germania de Sud, pumnalul de tip Peschiera aparţine perioadei de tranziţie dela epoca bronzului spre Hallstatt, iar în Nordul Europei se plasează în perioada Montelius III şi IV (247). Pumnalul din Gorj se încadrează vremii de sfârşit a epocii bronzului şi începutul Hallstattului (Reinecke D sau E, Hallstatt A).

2) *Pumnalul dela Lişteava,* jud. Dolj (fig. 170, 1, lung. 0.115 m), se află în muzeul din Craiova. Reprezintă acelaş tip cu cel descoperit în cimitirul dela Bivolării. Are o secţiune convexă, cu coamă centrală, iar placa de mâner e străbătută de trei nituri.

3) La Bălteni, jud. Gorj, d-l C. N. Plopşor a descoperit o podoabă de aur de tradiţie Aunjetitz („lock-ring"). Mai multe deasemenea „pendeloques temporales" de aur se află în colecţia d-lui Dr. Severeanu, care provin foarte probabil din Oltenia sau Banat (248).

4) In aceeaşi colecţie se găsesc unele *aplice de aur* provenind din Mehedinţi şi ornamentate în tehnica *au repoussé,* cu motive analoage celor din ceramică. Ele au forma rotundă.

5) *Brăţări.* Forme de brăţări de bronz similare celor descoperite în cele două morminte de inhumaţie dela Balta Verde, au apărut la Ostrovul Mare, ilustrând şi aci foarte probabil un

246). G. Severeanu, *Le poignard en bronze du Gorj (Olténie),* în *Bucureşti.* Revista Muzeului Municipiului Bucureşti, I, Nr. 2, 1935, p. 171-172.

247). E. Sprockhoff, în *Germania,* 20, 1936, p. 166 şi 169. Pentru comparaţie v. J. Hampel, *Bronzkor,* pl. XIX, 1 (Ungaria).

248). Una din aceste Hängelspirale pare a proveni în mod cert din jud. Romanaţi, după informaţiile pe care le deţine colecţionarul.

nivel analog. Tot din aceeaşi localitate provine şi brăţara fig. 170, 5, cu dungi sau caneluri înguste, caracteristice epocii târzii a bronzului, cu prelungire în Hallstadtt.

6) *Ace de păr.* Se cunosc trei exemplare dela Ostrovul Mare. Unul din ele reprezintă un tip simplu, terminat brusc la partea opusă vârfului (fig. 170,2), pe când celelalte două se termină cu o gămălie (fig. 170, 3-4). Ambele tipuri sunt caracteristice civilizaţiei câmpurilor de urne.

7) *Seceri.* Forma de seceră cu buton (tipul I dela Drajna-de-jos) este ilustrată printr'un fragment din jud. Gorj (Muzeul Târgu-Jiu) (249).

8) *Celturi* (haches à douille). Securile à douille descoperite până acum în Oltenia aparţin tipului I dela Drajna-de-jos. Unele sunt simple, fără tortiţă şi de mici dimensiuni, altele cu tortiţă, dar fără ornamente. A treia categorie cuprinde celturi cu tortiţe, marginile găurii de înmănuşare puţin ridicate şi corpul ornamentat cu dungi în relief. Cunoaştem următoarele localităţi: Halânga (două exemplare: fig. 172, 7-8) (250), Slaşoma (un exemplar, seria III-a: fig. 172, 6) (251), Poroina (un exemplar, lung. 0.10 m., seria II: cf. fig. 172, 7; Seminarul Sf. Nifon, R. Vâlcea), O localitate necunoscută din Mehedinţi (fig. 172, 13), Orodel (un exemplar, fig. 174) (252), Moţăţei (un exemplar, f. 173), Răcari (un exemplar, muz. Aman, Craiova; cf. fig. 173), Craiova (colecţia Istrati-Capşa). In legătură cu celturile este interesant de notat prezenţa *tiparelor,* ceeace denotă că aceste celturi erau lucrate chiar în cuprinsul provinciei noastre. Asemenea tipare s'au descoperit la: Almaş, jud. Dolj (253), Pleniţa, jud. Dolj (fig. 175, 1-3, cele trei matrice şi formele de celturi (fig. 175, 4-6) (254) şi Logreşti-Birnici, jud. Gorj (fig. 176, trei matrice) (255).

9) *Depozitul dela Socu, jud. Gorj.* In colecţia Istrati-Capşa se găsesc trei celturi în bună stare, cu tortiţă şi fără ornamente (fig. 172, 1-3), un celt fără tortiţă şi cu ornamente în relief unite în formă de triunghiu (fig. 172, 4), precum şi partea superioară a unui celt fără tortiţă (fig. 172, 5) (256). Deşi nu se cunosc împrejurările în care s'au descoperit aceste obiecte, totuşi e de presupus că ne găsim în faţa unui depozit unitar. Unul dintre celturile din prima grupă are doar un simulacru de tortiţă, fără a fi fost prelucrată. Pare a fi aci şi un defec

249). I. Andrieşescu, *O. c.,* p. 375-6.

250). Al. Bărcăcilă, *O. c.,* p. 293, fig. 262-3.

251). C. Moisil, în *Bul. Com. Mon. Ist.,* IV, 1911, p. 84.

252). *Arh. Olteniei,* II, 1923, p. 300. Două celturi din jud. Gorj. (Andrieşescu, *O. c.,* p. 362; cf. I. Nestor, *Der Stand,* p. 140).

253). *Ibidem,* p. 299, fig. 1, a-b.

254). C. Moisil, *O. c.,* fig. 8; cf. Demetrescu-Plopşor, *(Călăuza muzeul din Craiova,* fig. 17 şi p. 53, şapte matrice).

255). C. Moisil, *O. c.,* fig. 8 (trei matrice, colecţia Istrati Capşa Cf. I. Andrieşescu, *O. c.,* p. 362, nota. Cf. I. Nestor, *O. c.,* p. 140.

256). C. Moisil. *O. C.* fig. 10-11, şi p. 84.

dela turnare. Din acelaş depozit pare a face parte şi fragmentul de spirală de bronz (saltaleoni), care se află tot în colecţia amintită (No. 45, 575/59).

10) In urma încheierii lucrării de faţă s'a expus în Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti un interesant depozit dela Maglavit-Dolj, compus din mai multe brăţări de bronz de diferite tipuri.

Din prezentarea materialelor referitoare la epoca bronzului. ilustrată azi în Oltenia printr'o serie de descoperiri, pe cât de bogate, pe atât de variate, se desprind dela sine mai multe probleme de caracter general, care trebuesc urmărite pe viitor: 1) Originea civilizaţiei câmpurilor de urne, a cărei rezolvare porneşte dela bunurile culturale moştenite din epocile anterioare — deci dela transmisiuni, pe baza unei continuităţi de cultură şi poate şi de rasă; 2) Raporturile cu Europa centrală a epocii bronzului; 3) Legăturile cu civilizaţia miceniană şi dypiloniană din Grecia. care nu par a fi neînsemnate şi vor arunca poate interesante lumini asupra originei însăşi a civilizaţiei micenjene şi a Dorienilor; 4) Raporturile cu Italia (v. de pildă vasul *fig. 139, 4* pentru analogie cu Benacci şi pumnalul de tip Peschiera din Gorj); 5) Poziţia câmpurilor de urne din Oltenia faţă de marele cerc al civilizaţiei câmpurilor de urne care se întinde în toată valea Dunării mijlocii, peste Ungaria, până în Slovacia; 6) Incadrarea descoperirilor din Oltenia în ansamblul celorlalte tipuri de civilizaţie din restul Daciei şi al Sud-Estului european.

EPOCA FIERULUI. LĂMURIRI.

Civilizaţia câmpurilor de urne din epoca bronzului depăşeşte pragul mileniului I-iu a. Chr. Sfârşitul său va putea fi mai uşor de determinat în raport, pe de o parte cu arta geometrică din Sud, — în parte chiar cu cea protocorintică —, iar pe de altă parte cu civilizaţia pre-hallstattiană din Europa centrală (faza tânără a câmpurilor de urne, după care începe aci adevărata civilizaţie hallstattiană, pela 700 a. Chr.) (257). In mod obişnuit se pune începutul epocii fierului în Europa centrală, — de care ţara noastră ţine aproape în întregime ca manifestare culturală—, pe la 900 a. Chr., deşi formele epocii anterioare continuă să trăiască şi fierul este abia cunoscut, departe de a fi creiat o industrie metalurgică. Aceasta se va întâmpla pe la jumătatea acestui ultim mileniu dinaintea erei creştine. In Orient fierul era utilizat încă dela începutul mileniului II a. Chr., fiind folosit chiar

257). N. Aberg. *Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie,* II. 1931, p. 9; R. Pittioni, *Die Kunst der Hallstatt -und der La Tènezeit Oesterreichs,* în *Die bildenden Kunst in Oesterreich,* hrsg. von K. Ginhardt, I. 1936, p. 93.

pentru arme, mai ales în a doua jumătate a acestui mileniu (258). Epoca fierului cuprinde aproape un mileniu. In acest răstimp se pun în preistoria Daciei şi a Europei sud-estice mai multe probleme, cum este influenţa geometrică şi grecească arhaică, problema traco-ilirică, scitică, celtică, influenţa hellenistică şi apoi cea romană. Iată succesiunea problemelor ce compun mileniu I a. Chr. şi înlănţuirea lor cronologică, iar alături de aceste influenţe se pune problema băştinaşilor, a căror prezenţă şi civilizaţie în Dacia şi dincolo mult de hotarele sale geografice le înregistrează, de data aceasta, tradiţia scriptică. Isvoarele scriptice sunt relativ rare şi disparate. Ele încep pentru regiunile noastre abia cu Herodot, dar cu cât ne apropiem de era creştină, cu atât ele sporesc, iar cu vremea lui Borebista şi mai ales cu aceia a lui Decebal şi cu cucerirea romană, care încheie acest ultim mileniu, ne-am găsi în plină istorie.

Evident că azi deslegarea problemelor fixate mai sus se poate urmări mult mai bine decât pe vremea lui V. Pârvan. Dealtfel D-l I. Andrieşescu a prezentat la cursurile D-sale dela Universitatea din Bucureşti atari probleme în înlănţuirea arătată, şi care este singura adevărată.

PRIMA EPOCA A FIERULUI.

In mod obişnuit se dă numele acestei perioade de Hallstatt, după cunoscuta localitate din Austria de sus, în al cărei nume răsună ceva din moştenirea tracă. Denumirea nu corespunde în întregime realităţii. In primele secole ale mileniului I a. Chr. apar într'adevăr simptomele unor vremuri noui, dar civilizaţia anterioară e încă în floare. Obiectele de metal şi ceramica ne arată că ne găsim din punct de vedere cronologic în prima epocă a fierului, dar culturalicește ne aflăm tot în epoca de bronz, care se prelungeşte peste faza A şi B a Hallstatt-ului, după cronologia lui P. Reinecke. Ultima din aceste faze marchează tranziţia spre adevărata civilizaţie hallstatt-ianâ, în sensul central-european, care corespunde fazelor C şi D ale cronologiei arheologului P. Reinecke. Ritul de incineraţie şi îngroparea în vaste câmpuri de urne se menţine, deşi vor apărea şi noi feluri de înmormântare. Formele de cultură urmează o evoluţie normală, pe baze vechi neolitice şi pe acelea ale epocii bronzului. Elementele noui de stil din Dacia şi Oltenia, formează trăsături de unitate cu marea arie a civilizaţiei halstatt-iene. La sfârşitul Hallstatt-ului şi începutul celei de a II epocă a fierului, se va ajunge la o civilizaţie hallstatt-ianâ uniformă, dar lumea illirică începe a se individualiza mai mult, iar Dacia pare a se alipi de această lume, primind în acelaş timp şi influenţe dinspre răsărit şi centrul Europei. Dacia va forma în vremea aceasta o provincie de cultură

258). G. A. Wainwricht. *The coming of Iron*, în *Antiquity*, Martie, 1936, p. 5 şi urm.

est-hallstattiană. Oltenia se va lega strâns de Transilvania, de valea Dunării mijlocii şi de grupa dinarică. Ea va fi prin urmare în contact cu cele trei grupe, carpatică, dinarică şi est-alpină. De aci şi originalitatea sa, care reese atât de clar din descoperiri.

Sfârşitul primei epoci a fierului nu este pe deplin clarificat. E cert însă că în Oltenia, ca şi în Transilvania, civilizaţia hallstattiană continuă şi după anul 500 a. Chr., iar civilizaţia La Tène se va afirma aci abia în secolul III a. Chr. Ce va fi fost în acest răstimp? E aci o situaţie analoagă celei din Slavonia, unde avem de a face ca şi la noi, cu o perioadă de tranzi-

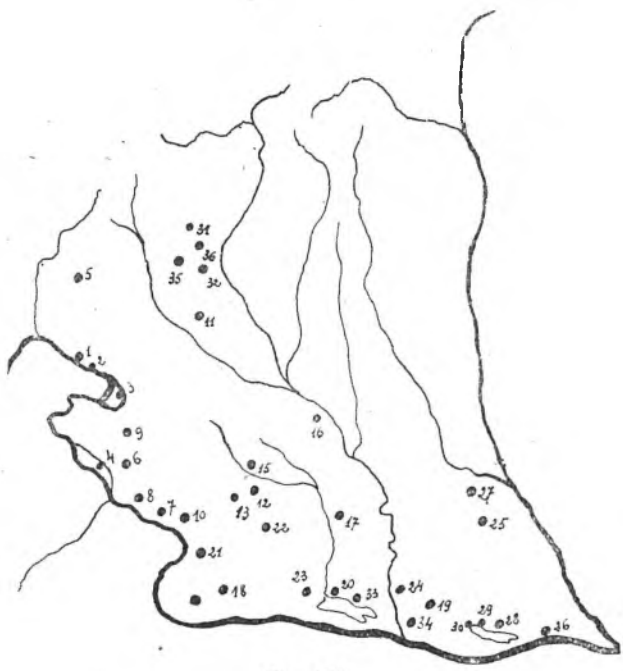

Fig. 177.

Prima epocă a fierului. Jud. Mehedinţi: Turnu-Severin, 1; Ostrovul Simian, 2; Ostrovul Corbului, 3; Ostrovul Mare, 4; Bâlvăneşti, 5; Balta Verde, 6, Gârla Mare, 7; Gruia, 8; Vânjuleţ, 9; Salcia, 10; Sura, 11; Jud. Dolj: Plopşor, 12; Vârtop, 13; Căciulat, 14; Vela, 15; Coţofenii-din-Dos, 16; Şegarcea, 17; Desa, 18; Călăraş, 19; Cârna, 20; Hunia, 21; Galiciuica, 22; Plosca, 23; Jud. Romanaţi: Lişteava, 24; Caracal, 25; Corabia, 26: Dobrosloveni, 27; Gura Padinei, 28; Grojdibod, 29; Hotaru, 30; Săpata, 33; Sărata, 34; Jud. Gorj: Dobriţa, 31; Vârţu, 32; Teleşti, 35; Drăgoeşti, 36.

ţie (259), pe care suntem înclinaţi a o atribui unei faze *E* a Hallstatt-ului, corespunzătoare în Vest cu La Tène-ul timpuriu. Acest proces va fi încheiat la jumătatea secolului IV a. Chr., când începe în Oltenia şi în Vestul Daciei a doua epocă a fie-

259). Lozar, în *Glasnik*, Ljubljana, XV, 1934, p. 87.

rului. Hallstatt-ul propriu zis ar începe deci în provincia noastră pe la 750 a. Chr. şi s'ar termina pe la 350 a. Chr., deci cam cu două decenii înainte de expediţia lui Alexandru cel Mare la Dunăre.

ISVOARE ARHEOLOGICE.

Prima epocă a fierului se poate cunoaşte azi în Oltenia într'un chip foarte satisfăcător. Au trecut numai câţiva ani de când

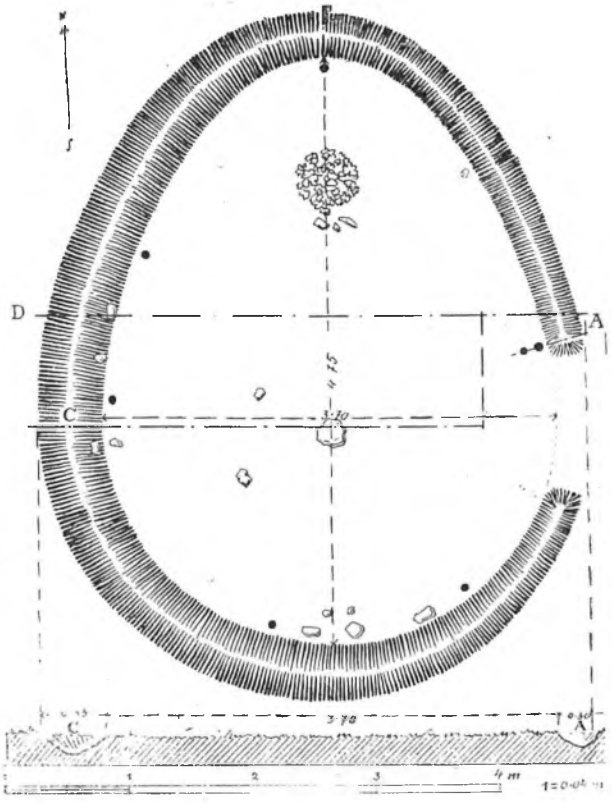

Fig 178.

materialul referitor la această perioadă a sporit extraordinar de mult. La descoperirile întâmplătoare de altă dată s'au adăugat săpături sistematice, cum şi alte descoperiri făcute în condiţiuni mult mai clare decât odinioară. Hallstatt-ul Olteniei e ilustrat prin aşezări, morminte şi o serie întreagă de descoperiri izolate. Harta răspândirilor hallstattiene de acest fel cuprinde în prezent peste treizeci şi cinci de localităţi (fig. 177) şi anume: a) *Jud. Mehedinţi:* Turnu-Severin (cu două puncte: castrul roman şi spre Vestul oraşului actual), Ostrovul Şimian, Ostrovul Corbului, Ostrovul Mare, Balta Verde, Gârla Mare, Gruia, Salcia,

Sura, Bâlvăneşti, Vânjuleţ; b) *Jud. Dolj:* Plopşor, Vârtop, Căciulat, Vela, Coţofenii-din-dos, Segarcea, Desa, Călăraşi, Răcari, Hunia, Cârna, Plosca, Galiciuica (fântâna lui Asan), Săpata, Sărata, Padea, Sadova; c) *Jud. Romanaţi:* Caracal, Corabia, Lişteava, Gura Padinei, Potopiu (com. Dobrosloveni), Sărata, Săpata, Hotaru, Grojdibod; d) *Jud. Gorj:* Dobriţa, Vârţu, Teleşti, şi Drăgoieşti. La cele de mai sus se alătură o localitate necunoscută din jud. Vâlcea, de unde provine interesantul coif de bronz, pe care îl va publica D-l I. Andrieşescu.

A). AŞEZĂRI.

Aşezările hallstattiene din Oltenia sunt de două feluri: 1) aşezări întinse, deobicei dealungul apelor, pe terasa inferioară a acestora, de cele mai multe ori în directă continuitate cu cele din epoca anterioară; 2) aşezări în formă de sălaşe.

Cele mai multe aşezări din prima categorie le găsim în imediata apropiere a Dunării, suprapunând adesea vechile aşezări,

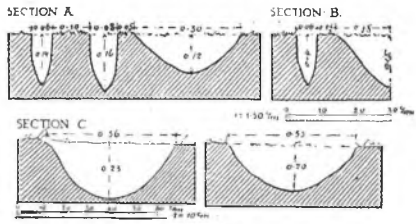

Fig. 179.

altădată ocupând înălţimile, care domină valea marelui fluviu. In castrul Drubeta au apărut fragmente ceramice tipice hallstattiene, care documentează aci o aşezare de mare importanţă strategică, folosită de asemenea de către Daci şi apoi de Romani. Lipsesc în Oltenia întărituri din vremea aceasta, dar unele staţiuni de pe terasele înalte şi „boturi de deal" manifestă un vădit caracter militar. Evenimentele ce au avut loc în acest răstimp, cum este invazia scită şi la sfârşitul Hallstatt-ului cea celtică, ne dau dreptul a presupune existenţa unor fortificaţii. Aşezările, care se găsesc chiar în marginea Dunării, au fost în mare parte distruse de ape. In cercetările dela Ostrovul Mare, s'a putut determina un strat de cultură la „pichetul ars" în care se întâlnesc din distanţă în distanţă gropi cu mult material hallstattian caracteristic. Staţiunea dela Balta Verde se întinde în apropierea câmpului de urne, săpat de către noi în 1932. Stratul de cultură de aci este relativ bogat, cu fragmente ceramice, cenuşe, cărbuni, oase calcinate şi unelte de piatră şi silex. In regiunile mai îndepărtate de marea arteră de comunicaţie a Dunării, aşezările se întind pe terasele apelor mai mici, ca cele dela Răcari, Galiciuica şi Bâlvăneşti. In general staţiunile de acest fel sunt sărăcăcioase în ma-

terial. In schimb a doua categorie de aşezări are un material mai compact, cu un strat de cultură destul de gros. La Vârtop, pe coama dealului dinspre valea Teilor, la Plopşor şi Căciulat se află mai multe ridicături în formă de mici movile, cu un diametru care nu trece de 40 m. şi cu o uşoară bombare, de 0,50 m. deasupra câmpiei. Aceste movile se întâlnesc deobiceiu în grupe de câte două sau trei la un loc. La suprafaţă se găsesc fragmente ceramice şi chirpic; bune indicii că ne aflăm în faţa unei aşezări. In 1931 am săpat împreună cu D-l C. N. Plopşor o asemenea movilă în comuna Plopşor şi alte două la Vârtop. In prima s'a dat peste un strat de cultură de 0.70-0.75 m. cu multe fragmente ceramice, unele ornamentate, bucăţi de chirpic ars, o sulă de os lucrată, silexuri, cărbune şi fragmente de vatră şi lipitură de lut. La Vârtop stratul de cultură e mai subţire, dar a dat mai mult material arheologic: ceramică, lame de silex, fragmente de râjniţă, o jumătate de casse-tête în rocă dură, unelte de os lucrate, bucăţi de vatră şi chirpic, precum şi un ac de bronz cu gaură (260). Asemenea aşezări modeste fac impresia unor sălaşe de azi (261). Intr'o aşezare dela Vârtop, am dat, împreună cu D-l C. N. Plopşor, peste o *colibă,* al cărei plan este oval, cu cele două diametre de 4.75 m. şi 3.70 m. (fig. 178). Intrarea se găseşte pe latura de răsărit. De jur împrejur se află un şanţ pentru scurgerea apei de ploaie. El este mai larg pe latura de Vest şi mai îngust pe cea opusă (fig. 178 şi 179). Profilul aşezării şi a colibei redă pe rând un strat de pământ vegetal, după care urmează stratul de cultură, cu fragmente ceramice şi oase de animale, cu cenuşe şi cărbune, care se sprijină la rândul său pe pământul virgin. Podeaua colibei a fost amenajată chiar pe loess, fiind bătătorită şi pe alocuri spoită cu lut. Pe marginile colibei s'au identificat din distanţă în distanţă urme de pari, cari vor fi constituit scheletul acestei colibe modeste. Pe latura interioară a peretelui sunt dispuse mai multe pietre de râu. Una mai mare se află aproximativ în mijlocul colibei, pe care va fi fost sprijinit foarte probabil stâlpul sau furca acoperişului. In locul cel mai adăpostit al colibei, spre Nord, se află vatra de pământ bătătorit şi spoit (diam. 0.50 pe 0.40 m.), cu marginile puţin ridicate. Alături sunt câteva pietre mari. Tehnica acestei colibe este în tradiţia veche neolitică, a locuinţelor în paiante, adică având un schelet de lemn, format din pari bătuţi în pământ şi împletiţi cu crăci peste care s'a dat cu lipitură de pământ amestecat cu păioase. Pe unele bucăţi de chirpic se recunoaşte pleava de grâu sau ovăz. Coliba noastră va fi fost lipită numai în interior. In exterior se puneau creci de copac şi stuf. Unele dintre pietrele descoperite în şanţul de scurgere şi în interiorul colibei vor fi

260). Amintit şi de Dl. I. Nestor *(O. C.* p. 111). D-sa semnalează aci şi prezenţa unei colibe, deşi n'a luat parte la săparea acesteia.

261). Cf. C. N. Plopşor, în M. Demetrescu-C. Plopşor, *Călăuza muzeului regional al Oltenici,* 1933, p. 55.

servit drept greutăți pe acoperiș, pentru a-l feri de vânturi. Inventarul acestei colibe este dintre cele mai modeste: fragmente ceramice de uz casnic, oase de animale, îngrămădite mai ales în jurul vetrei, greutăți de plasă în stare fragmentară și pietre de râșniță. Singurul obiect întreg este o cupă, înaltă de 0.03 m., din lut grosolan, de culoare albicioasă, a cărei formă este similară

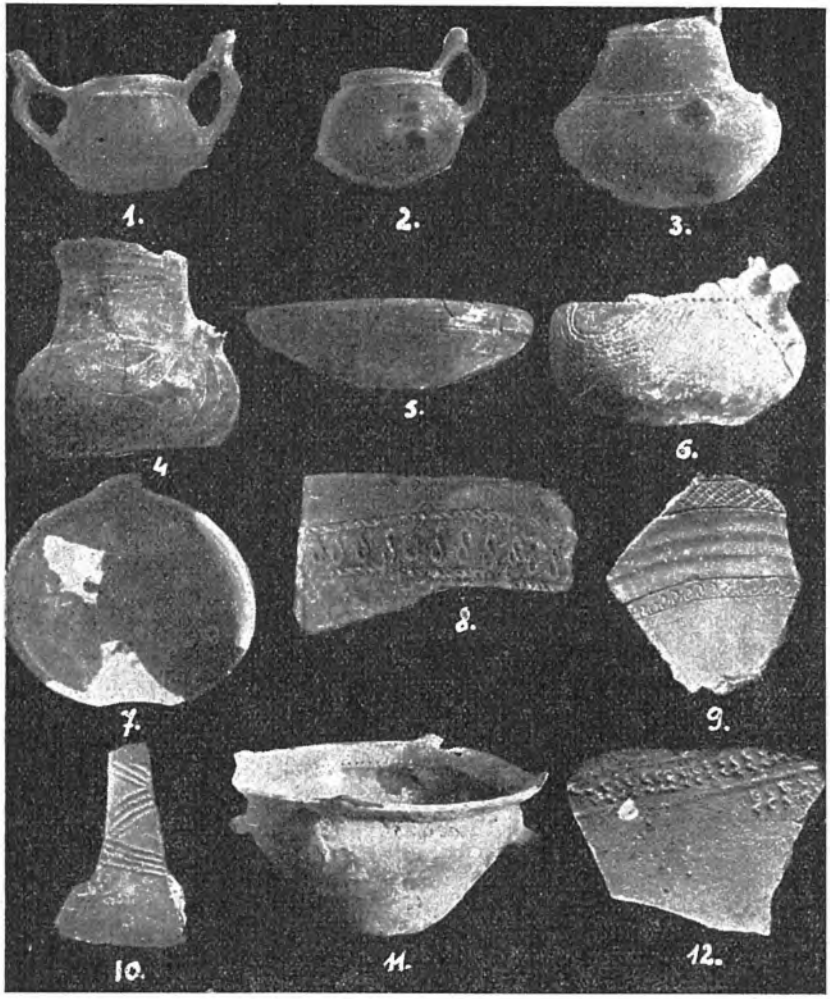

Fig. 180.

cupelor din mormântul *R* și *V* dela Balta Verde.

In apropierea sălașelor din Dolj se găsesc mormintele în tumuli, al căror inventar, foarte bogat, contrastează cu sărăcăcioasele așezări. Pare a fi vorba aci de o populație suprapusă, stăpânitoare — aceia a mormintelor — și una de jos, trăind în colibe

modeste. Colibele hallstattiene s'au descoperit în civilizaţia Bylany din Boemia (262) şi în Podolia (263), aşa încât coliba din Dolj nu este o apariţie unică în prima epocă a fierului.

Inventarul aşezărilor.

După cum am spus şi mai sus, inventarul arheologic al aşezărilor este foarte sărăcăcios. El se reduce aproape numai la ceramică. Deosebim două specii, în ceeace priveşte, culoarea lutului: *a)* lut negru, de obiceiu cu nuanţe închise; *b)* lut cărămiziu cu nuanţe deschise. Subspecii: *a 1)* Lut negru, în spărtură uneori

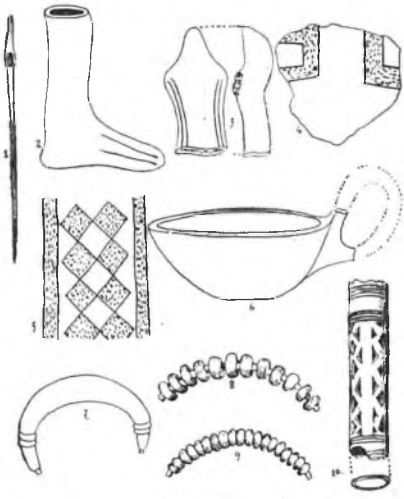

Fig. 181.

Fig. 182.

negru-cenuşiu, stratele superficiale brune, lustruite cafeniu, câteodată cu pete sau pale negre-cenuşii, ca vasul dela Vânjuleţ (fig. 180, 4). In pastă sunt pietricele, ceeace face ca vasul să aibă o suprafaţă aspră la pipăit. Arderea este completă, pereţii vasului rezonanţi. *a 2)* Lut negru, relativ fin, bine frământat, stratele dela suprafaţă foarte subţiri, care uneori însă lipsesc. Lustruirea e în culoare neagră-vânătă, cu nuanţe gălbui-albicioase. Vasele sunt pătrunse de o ardere completă. Această subspecie este foarte bine reprezentată în aşezarea de la „pichetul ars" dela Ostrovul Mare. *a 3)* In această subspecie intră vasele cu două strate, a căror grosime variază: un strat de culoare neagră, celălalt de culoare brună, cu nuanţe mai închise ori cărămizii-gălbui. Specia neagră-brună o întâlnim la vasele mari şi cu pereţi

262). J. Filip, *Die Hallstatt-Kultur in Böhmen,* în *Památek arch.*, IV-V, 1934-35, p. 5-43. Cf. J. Böhm în *Zprov csl. Statniho arch. istvu*, II-III, p. 114.

263). T.-Sulimirski. *Die Skythen in Westpodolien,* în Bul. Inst. de arh. preistorică dela Lwov, 1936, p. 116.

groşi. Felul de aşezare al straturilor diferă, dar de cele mai multe ori stratul negru se află în exterior şi totdeauna lustruit puternic, cu luciri metalice. *a 4)* Lut negru, de un singur strat superficial, lustruit puternic în aceiaş culoare. Unele fragmente par a fi avut slipp. Cele mai curente forme în această specie sunt urnele mari bitrunchiconice şi fărfurioare cu mănuşa supraînălţată şi larg deschise (fig. 180, 7). b 1) Lut cărămiziu, cu multe impurităţi, aspru la pipăit, sgrunţuros şi fără strate superficiale. b 2) Lut gălbui, cu stratele superficiale de culoare albicioasă-gălbuie, lustruit în culoarea cafelei-cu-lapte. In Mehedinţi această specie este mai rară, pe când în Dolj este foarte frecventă. *b 3)* Lut gălbui-brun, caracteristic şi ceramicei din epoca bronzului, în special fazei târzii, lustruit brun deschis, de obicei cu un singur strat.

Forme. In privinţa formelor se va observa un repertoriu mult mai restrâns decât în epoca bronzului. 1) Ulcele cu corpul sferic, purtând proeminenţe organice şi prevăzute cu o mănuşă sau două supraînălţate. Acest tip este ilustrat prin cele două vase dela Hunia, jud. Dolj (fig. 180. 1-2), care constitue o apariţie hallstatt-

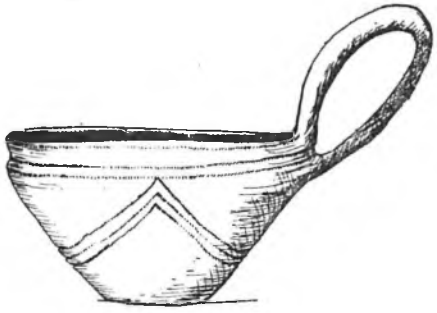

Fig. 183.

iană timpurie, cu corespondenţă în epoca târzie a bronzului (264). Vasul dela Cârna a avut deasemenea o singură mănuşă supraînălţată (fig. 180,3). In aceiaşi serie de forme pare a intra şi vasul dela Vânjuleţ (fig. 180, 4), formând o variantă cu gâtul cilindric, înalt şi corpul puternic bombat. 2) Ceşti cu o mănuşă în bandă rotundă, răsucită svelt peste buza vasului (fig. 181, 6 şi fig. 183). 3) Farfurioare larg deschise, cu o mănuşă supraînălţată (fig. 180, 7). 4) Cupe cu corpul în formă de tranchiu de con, analoage celor din mormintele dela Balta Verde. 5) Străchini cu marginea adusă spre interior şi pe umăr cu caneluri oblice, similare străchinilor-capace din morminte. 6) Borcane cu pereţi oblici. 7) Vase mari, în formă de dublu trunchiu de con, cu a-

264). F. Milleker. *A. Vattinai östelep,* 1905, p. XVIII, 7. Aceste forme de vase din Oltenia trebuesc puse în directă legătură cu cea din epoca bronzului, şi nu cu cele „scitice". (I. Nestor, O. C. p. 116), ele marcând atât în Banat, cât şi în Oltenia, un nivel timpuriu hallstattian.

pucători (L'appen). Majoritatea materialului ceramic apare însă în stare fragmentară. Este demn de menţionat aci şi seria mănuşilor din seria „ansa lunata" (fig. 184, 7).

Ornamentarea. Tehnica lustruirii este utilizată de specia *a 4* ca mijloc de ornamentare, la care se asociază însă în mod obişnuit şi canelura. Incizia este relativ rară. Apar linii incizate uşor sau mai profund (fig. 180, 1-2). Incrustaţia apare în combinaţie cu incizia. Culoarea albă este aplicată peste ornamente incizate sau scrijelate (fig. 180, 9 şi 181, 4-5). Unele ornamente sunt realizate prin ştampilare sau imprimare, cum este spirala continuă închisă într'o bandă (fig. 180, 9) şi spirala în forma literei S. Prin imprimare se realizează şi ornamentatul „cârd de raţe" (fig. 180, 12). Cu totul interesant este ornamentul imprimat cu

Fig. 184.

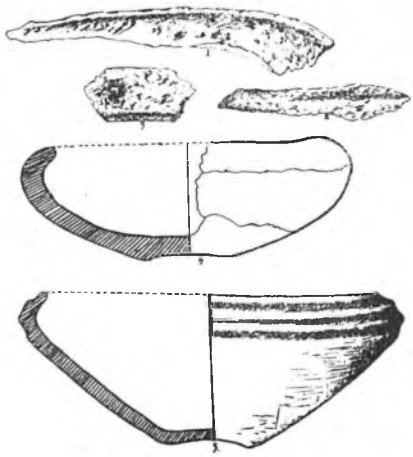

Fig. 185.

torques-ul, cu corpul răsucit, ale cărui urme au rămas sub formă de ornament pe peretele vasului (fig. 180, 8, 10). Se întâlnesc şi imprimări cu melcul, pe care le cunoaştem încă din epoca bronzului, întovărăşite de incrustaţia albă, ca şi la imprimările cu torques-ul. Canelura este foarte variată ca tehnică: 1) caneluri plissate, foarte înguste şi discret dispuse pe suprafaţa vasului; 2) caneluri late sau faţete, de obiceiu în siteme oblice; 3) caneluri în formă de incizie adâncă şi lată şi 4) caneluri propriu zise, în general formând ornamente curbi- sau rectiliniare.

Motive ornamentale. Ceramica hallstattiană este mai simplă şi din acest punct de vedere faţă de epoca anterioară. Cele mai întâlnite şi mai caracteristice motive decorative sunt: arcade, cercuri largi şi unghiuri, toate formate de obiceiu din mănunchiu de caneluri paralele. Spirala în forma literei *S* sau devine spirală

continuă, încadrată de cele mai multe ori într'o bandă incizată fig. 180, 3, 4, (pe buza vasului dela Vânjuleț). Vasul dela Vânjuleț poartă un motiv foarte interesant și complicat (fig. 180, 4, 184, 1), care amintește ornamentul depe situla dela Certosa (265). Elementul principal este o „mustață" mult răsucită, care este întovărășit de triunghiuri, vârfuri de săgeți, arcade multiple, caneluri, zig-zaguri. Pe vasele dela Hunia se află benzi incizate și triunghiuri. La Ostrovul Mare și la Lișteava s'au descoperit fragmente cu ornamente în valuri. In așezarea dela Vârtop, am dat de benzi haşurate și incrustate, precum și peste pătrate sau romburi, deasemenea incrustate cu culoare albă (fig. 187, 4-5). In imprimările cu torques-ul sunt dispuse în benzi, care înconjoară vasul sau în zig-zaguri. Ornamentarea ceramicei din așezări are un caracter geometric.

Alte elemente inventarice. In bună parte au fost menționate în legătură cu așezările dela Vârtop. Reamintim aci acul cu

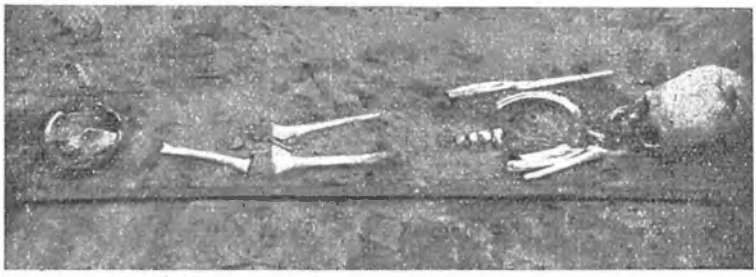

Fig. 186.

ureche de bronz (fig. 181, 1), precum și un picior de lut. apărut în așezarea dela Plopșor (fig. 181, 2). Acest fragment ar putea sta în legătură mai bine cu vasele antropomorfe, decât cu plastica.

B) MORMINTE.

In stadiul de față al cercetărilor în regiune, mormintele au ajuns să fie mult mai bine cunoscute decât așezările hallstattiene. Conținutul lor prezintă avantajul și de a fi dat vase întregi, în afară de prețioasele obiecte de metal. După felul de înmormântare avem de a face în toată Oltenia cu un rit funerar unitar: incinerația. Mormintele de incinerație se practică în câmpuri de urne, ca și în epoca anterioară, cât și în tumuli.

Totuși s'a descoperit la Ostrovul Corbului și un mormânt de inhumație, singurul de până acum din toată Oltenia (fig. 186). Scheletul era în poziție întinsă, orientat SV-NE. La picioare se afla un vas, înalt de 0.08 m., cu mănușă supraînălțată. Lutul

265). Hornes-Menghin. *Urgeschichte der bildenden Kunst*. 3. p. 507. fig. 1.

e de culoare neagră, stratele superficiale castanii, lustruite negru-castaniu, având pete castanii-cenuşii. Ornamentarea constă din arcade alcătuite din mănunchiuri de linii incizate prin „Stichkanaltehnik", şi similare celor de pe vasul dela Vânjuleţ, de care vasul dela Ostrovul Corbului se apropie şi prin tehnica lutului său. Pe mănuşă se observă caneluri late (fig. 180, 6). In afară de vasul amintit, mormântul nostru nu mai conţine nici un obiect funerar. In pământul scos din mormânt s'a dat peste fragmente ceramice din epoca bronzului. Ritul inhumaţiei în prima epocă a fierului din Oltenia nu ne surprinde, fiindcă el apare în Bavaria (266), în Boemia (267) şi în ţinutul Novara

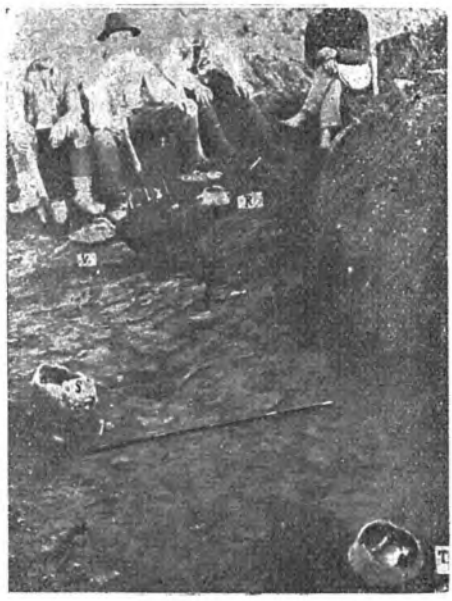

Fig. 187.

din Italia (268), într'o vreme târzie a Hallstatt-ului, cum pare a fi cazul şi în Oltenia.

CÂMPURI DE URNE.

Mormintele de incineraţie formează câmpuri întinse de urne, ca acelea din epoca precedentă. Obiceiul de a incinera mortul şi a-l îngropa în cimitire colective se continuă deci şi în prima epocă a fierului. Tradiţia se menţine. Este în plus o continui-

266). *Prähist Zeitschr.,* XXIV, 1933, p. 108.
268). J. Filip, *O. C.,* p. 41.
268). *Boll. di Paletn. Italiana,* 1934, p. 187.

tate şi în ceeace priveşte locul ales pentru cimitir. La Balta Verde, jud. Mehedinţi, câmpul de urne din epoca fierului este alături de acela din epoca bronzului. Se întâmplă chiar ca un mormânt hallstattian să deranjeze pe un altul din epoca anterioară (fig. 187, mormântul S). Până acum s'au identificat asemenea cimitire la Balta Verde, Ostrovul Corbului, Ostrovul Mare, Salcia (jud. Mehedinţi), Plosca, Sărata (jud. Dolj), Hotaru şi Grojdibod (jud. Romanaţi). Dintre acestea s'a săpat amănunţit numai cimitirul dela Balta Verde, pe când în celelalte s'au făcut scurte cercetări pe teren. In general cimitirele se găsesc în vecinătatea aşezărilor şi retrase oarecum din calea drumurilor umblate. La Salcia, cea mai mare parte a cimitirului este distrusă din cauza caracterului de dună al locului. Cimitirul de aci se află departe de aşezarea hallstattiană, pe o colină, unde se vor constata mai târziu şi urme romane. La Balta Verde au apărut zeci de morminte. Ele cuprind o urnă funerară, astupată aproape regulat cu o strachină-capac. Rare ori urna e întovărăşită de

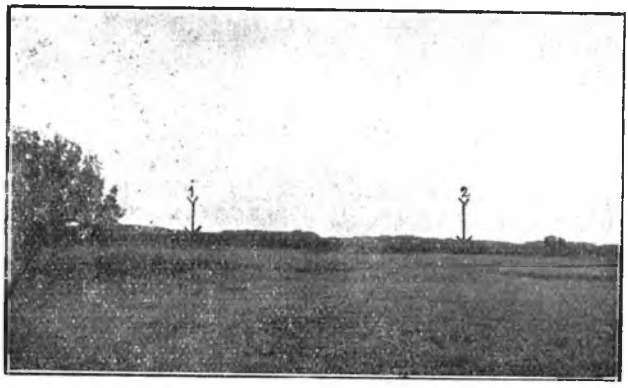

Fig. 188.

vase adiacente. Mormintele (269), se întind în şiruri paralele, după o orânduială desigur intenţionată (fig. 187). Uneori oasele calcinate sunt depuse direct pe pământ. In afară de ceramică, inventarul funerar nu mai cuprinde decât în cazuri excepţionale câte un alt obiect. Aşa de pildă în mormântul *B* am descoperit o măciucă de granit (casse-tête), similară ca formă celei din aşezarea celei dela Vârtop. In fundul urnei mormântului *P* s'a găsit un fragment de idol ornamental. Forma şi ornamentarea sa sunt în spiritul civilizaţiei câmpurilor de urne din epoca bronzului.

---

269). O vedere de ansamblu: D. Berciu. *Cercetări şi descoperiri nouă în Mehedinţi*, fig. 2.

Acesta se mărgineşte deocamdată doar la ceramică, în bună parte asemănătoare celei din aşezări, care se deosebeşte puţin în ceeace priveşte formele şi tehnica lutului. Se întâlnesc specii de lut: *a)* Lut negru, negru-castaniu, negru-gălbui, cu sau fără strate superficiale. Se lustrueşte toată suprafaţa vasului. Calitatea lutului diferă după felul vasului. Urnele mari sunt făcute din lut mai obişnuit, grosolan, cu pietricele şi insuficient frământat, pe când vasele adiacente şi unele capace au lut fin, bine frământat, bine ars şi rezonant. *b)* Lut cărămiziu, mai bine frământat şi mai puţin frecvent decât în specia *a*. De cele mai multe ori stratul interior este de culoare neagră, cu nuanţe deschise, foarte

Fig. 189.

Fig 190.

subţire, iar cel exterior de culoare cărămizie.

Forme. 1) Forma cea mai curentă este aceia de urnă bitrunchiconică, având buza mai mult ori mai puţin răsfrântă în felul trompetei şi fără mănuşi (fig. 189-192; 194-195; 196, 5-6). Pe linia de maximă rotunjire sunt orânduite, fie proeminenţe ascuţite, fie apucători late. Ele sunt adăugate ulterior, prin ajutorul unui „cep" de lut. „Apucătoarele" late („Lappen") sunt de obiceiu la urnele din lut grosolan şi care stilisticeşte par a fi posterioare acelora cu proeminenţe. Rar se întâmplă ca unele urne să nu aibe aceste apucători sau proeminenţe (fig. 191, Balta Verde, mormântul N). 2) Urne cu două torţi laterale (fig. 193, Balta Verde, mormântul R). 3) Urne în formă de clopot şi cu apucători orizontale (fig. 184, 10, Balta Verde, mormântul S). 4) Capace în formă de strachină, cu apucători de cele mai multe

ori cu caneluri oblice pe umăr (fig. 191). O formă interesantă de capac este redată de fig. 197, al cărei profil se apropie de capacele epocii bronzului. Asemenea capac (Balta Verde, mormântul I), aparţine unei urne analoage (fig. 190, Balta Verde, mormântul D). 5) Cupe mici cu pereţi oblici şi ornamentate cu caneluri înguste şi în motive de arcade (fig. 184, 8-9). Mici farfurioare ca cele din aşezări.

Ornamentarea întrebuinţează caneluri înguste, dispuse în arcade sau sisteme paralele. Uneori canelurile înguste înconjoară de jur împrejur vasul. Caneluri-faţete se întâlnesc la străchini-capac şi pe zona de maximă rotunzime a urnelor bitrunchiconice.

Când se va publica rezultatul săpăturilor dela Balta Verde,

Fig. 191.

Fig. 192.

se va putea stabili cele două faze, una mai veche, alta mai nouă, care par a se deosebi din materialul prezentat mai sus. Vom vedea astfel şi o determinare cronologică în interiorul civilizaţiei hallstattiene locale, sprijinită pe date stilistice şi stratigrafice. O parte a mormintelor din câmpurile de urne pare a aparţine fazei B târzii şi fazei C a Hallstatt-ului, iar o altă parte fazei D.

2. MORMINTE IN TUMULI.

In ultimii ani s'au determinat în Oltenia morminte tumulare în diferitele părţi ale sale, din valea Dunării şi până în regiunea muntoasă a Gorjului. E vorba de movile funerare sau tumuli, cu un singur mormânt sau cu un mormânt principal şi altele secundare. Adeseori se ridică lângă tumulii cu morminte o serie întreagă de tumuli ad honores, care nu conţin urme arheologice. De multe ori mormintele sunt orânduite într'o grupă,

formată din mai mulţi tumuli funerari (270). Ritul de înmormântare este incineraţia. Tumulii sunt rotunzi, sau de formă ovală, cu un diametru care variază între 10-20 m. şi cu o înălţime ce nu trece de 2 m. deasupra nivelului câmpiei. Uneori sunt foarte scunzi, încât abia se disting. Aceasta se datoreşte caracterului de dună al locului, unde se găsesc asemenea tumuli, ori faptului că s'a practicat acolo agricultura. După felul lor de construcţie deosebim patru feluri de morminte tumulare.

Tipul I. Inventarul funerar şi oasele incinerate sunt depuse pe un postament sau bancă, formată din pietriş sau pământ obişnuit. Peste inventarul funerar se aşează piatră de râu, formând un fel de *boltă*. Uneori aceste pietre sunt introduse şi printre vase, pentru a le întări mai mult. Deasupra se ridică stratul gros de pământ, care depăşeşte cu mult diametrul mor-

Fig. 193.

Fig. 194.

mântului. Tipul I s'a întâlnit la Balta Verde (tumulul II (fig. 198) şi la Vârtop judeţul Dolj.

Tipul II. Tumulul are un postament format din pietre de râu, de o formă mai mult sau mai puţin regulată, pe care se aşeza întreg inventarul funerar, în mijlocul căruia se punea cenuşa şi oasele calcinate ale mortului. Tipul II a apărut la Drăgoeşti, jud. Gorj.

Tipul III. Pietrele sunt dispuse în formă de cerc, în interiorul căruia se află mormântul. Tipul III este foarte rar în Oltenia. A fost întâlnit o singură dată la Teleşti, jud. Gorj.

Tipul IV. Este cel mai răspândit în Oltenia şi cel mai simplu ca formă şi construcţie. Oasele mortului sunt depuse direct pe pământ, iar în jurul lor s'au aşezat obiecte funerare, apoi s'a cărat pământ şi s'a ridicat tumulul.

Din săpăturile ce le-am făcut până acum în Oltenia nu s'a

270). O primă clasificare a tumulilor la: I. Andrieşescu, *Contribuţii la Dacia înainte de Romani*, 1912, p. 20 şi urm., nota 38-45.

dat niciodată peste locul unde va fi fost rugul mortuar, care a consumat rămăşiţele pământeşti ale mortului şi în care se aruncau deopotrivă şi armele ori podoabele celui mort. Este aproape cert că acest rug nu se ridica pe acelaş loc, unde se făcea înmormântarea, deşi într'un tumul dela Drăgoeşti s'a găsit mai multă cenuşe şi cărbuni pe acelaş loc, pe acelaş pat sau postament de piatră, pe care se afla şi inventarul funerar, constatare care ar lăsa posibilitatea de interpretare în sensul că mortul putea fi ars chiar pe locul, unde avea să fie înmormântat.

Majoritatea mormintelor tumulare aparţin unor luptători

Fig. 195.

călări şi cu care de luptă. In unele dintre ele lipsesc însă piese de harnaşament. Apar aici produsele ceramice mai multe şi arme de fier. Rare sunt cazurile când mormintele tumulare din Oltenia stau în legătură cu o clasă de luptători pedeştri şi, călări ori chiar cu car de luptă. Poate că obiceiul de înmormântare în tumul va fi aparţinut oproape exclusiv acestor războinici.

In cuprinsul Olteniei aceste morminte sunt răspândite în patru grupuri: I. Grupa Vârtop-Plopşor; II. Grupa Balta Verde; III. Grupa Gura Padinei; IV. Grupa Teleşti-Drăgoeşti.

I. GRUPA VÂRTOP-PLOPŞOR.

Datorită cercetărilor şi săpăturilor din Dolj, s'a putut identifica pe proprietatea comunei Plopşor şi Vârtop, o grupă de

morminte în tumuli, chiar în apropierea aşezărilor despre care am vorbit mai sus (271). Tumulii din cele două comune au aceiaş formă rotundă sau ovală, conţinând o ceramică identică. Această ceramică se înrudeşte pe de altă parte şi cu cea din aşezările-sălaşe de alături. Au apărut mai mulţi tumuli: în 1931 am săpat împreună cu domnul Plopşor unul dintre cele mai bogate morminte tumulare dela Vârtop. In ceeace priveşte con-

Fig. 196.

strucţia, el se asemănează tipului I. Pe un postament format din

271). Dl. C. N. Plopşor aminteşte aceste morminte tumulare şi aşezări-sălaşe încă din 1922 şi 1923 (v. *Arh. Olteniei,* I, 1922, p. 79 şi vol. II, 1923, p. 372-378), dar fără a le fi dat adevărata semnificaţie. D-sa semnalează deasemenea prezenţa oaselor în tumuli (p. 375) şi a unei podoabe de aur *(ibid.* p. 376). Fragmente ceramice din grupa Vârtop-Plopşor, în *Arh.*

pământ bătătorit au fost aşezate vasele funerare (fig. 199. 1-2. 4; fig. 200), înconjurate şi acoperite peste tot cu pietre mari de râu, zidite în felul unei bolte, peste care s'a ridicat pământ din jurul mormântului. Printre pietre şi vase am găsit câteva oase calcinate, provenind fără îndoială din corpul incinerat al mortului. Ritul de înmormântare este deci incineraţia. Pământul din regiunea aceia fiind clisos, capabil să menţie multă vreme umezeala, a topit oasele incinerate, ca şi ceramica, ale cărei forme cu greu au mai putut fi întregite. In afară de ceramică, de altfel atât de bogată şi superioară ca formă şi tehnică, tumulul I dela Vârtop, — considerăm tumulul săpat în 1931 ca tumulul I, pentru a nu-l confunda cu cele săpate anterior şi cu care se vor descoperi pe viitor —, nu mai conţine alt element inventaric. Nu s'a găsit nici o armă, ceeace pune grupa Vârtop-Plopşor într'un contrast din acest punct de vedere faţă de celelalte grupe, unde armele şi piesele de harnaşament sunt bine reprezentate.

Fig. 197.

Ca metale nu se poate menţiona în grupa din Dolj decât o podoabă din aur din placă răsucită, descoperită de C. N. Plopşor într'o urnă dela Vârtop. E vorba foarte probabil de o podoabă în formă de „saltaleoni" (272). Din cele constatate până aci ar reeşi că ne aflăm în Dolj în faţa unei populaţii paşnice, cu bună stare materială.

Ceramica are lutul de culoare neagră, cu nuanţe castanii, stratele superficiale negre, lustruite negru lucitor, cu luciri metalice. Unele vase au stratele superficiale nuanţate spre culoarea

---

Olteniei, I. 1922, p. 80, fig. 1. O planşă cu vase din morminte în: M. Demetrescu-C. Plopşor, *Călăuza muzeului din Craiova*, fig. 18 şi p. 55-57. Cf. D. Berciu, *Morminte tumulare în Oltenia*, în *Mem. Inst. de arheol. Olteană*, XXII, 1935, pl. III şi p. 22-23. Grupa Vârtop-Plopşor este amintită şi de d. I. Nestor *(Stand*, p. 111).

272). Din nenorocire podoaba a fost pierdută. O menţionează Dl. C. N. Plopşor şi Dl. I. Nestor *(l. c.)*.

albicioasă-gălbuie. Grupa Plopşor-Vârtop cuprinde: *a)* urne mari în formă de dublu trunchiu de con, cu pântecul larg deschis, care se accentuiază şi mai mult prin caneluri oblice şi late. Gâtul e strâmt şi buza uşor resfrântă în afară (fig. 199, 1, tumulul I dela Vârtop şi fig. 199, 2, Plopşor, înalt 0.75 m.): *b)* vase duble, cu mănuşa supraînălţată (fig. 199,4; 200, tumulul I dela Vârtop); *c)* vase fructieră, mari, cu piciorul prevăzut cu ferestre şi caneluri (fig. 199, 3, Plopşor); *d)* vase cu aripi, care servesc drept postament (fig. 199, 5, tumulul I dela Vârtop). Alte forme de

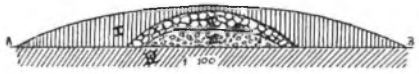

Fig. 198

vase n'au mai putut fi reconstituite, fiindcă fuseseră aproape complet distruse în pământ.

Ornamentarea se rezumă la: caneluri late, oblice, acoperind zona de maximă rotunjime a vaselor, caneluri înguste, mergând jur împrejurul vaselor sau grupându-se în arcade multiple în exteriorul sau interiorul vaselor, brâuleţe organice crestate, proe-

Fig. 199.

minenţe ascuţite, adăugate ulterior pe forma vaselor, precum şi benzi incizate şi umplute cu împunsături, care vor fi fost probabil încrustate. Unele au apucători late, care joacă mai mult un rol ornamental.

Ca tipologie vasele din grupa Vârtop - Plopşor nu se îndepărtează de tradiţia locală, pe care chiar o continuă. Vasele duble şi cele cu aripi se cunosc, precum am văzut, în câmpurile de urne din Oltenia (v. grupa Bivolării) şi Banat (grupa Vattina-Vârşeţ) (273), iar vasele fructiere mari, analoage vasului dela

273). F. Milleker, *O. C.*, pl. X, 5. Cf. Muzeul din Vârşeţ şi T.-Severin.

Plopşor (fig. 199, 3) apar în civilizaţia Vattina târzie (274) şi le vom regăsi în civilizaţia La Tène, dar cu dimensiuni mai mici. Pe de altă parte forma sveltă de urnă cu gât strâmb o vom întâlni deasemenea în La Tène. Astfel ceramica grupei doljene se leagă deopotrivă de epoca bronzului şi de a doua epocă a fierului. Din punct de vedere stilistico-tipologic ea reprezintă un stadiu care ar corespunde, ca vreme şi stil, fazei C a Hallstattului, după cronologia lui P. Reinecke. Unele indicii ar apropia-o şi de sfârşitul fazei B. La grupa Vârtop-Plopşor se mai adaugă şi localitatea Căciulat (Dolj) unde se pare că avem de a face cu sălaşe şi morminte similare (275).

II. GRUPA BALTA VERDE.

Mormintele în tumuli din Mehedinţi sunt mai numeroase şi în general mai bogate decât cele din restul Olteniei. Aceste

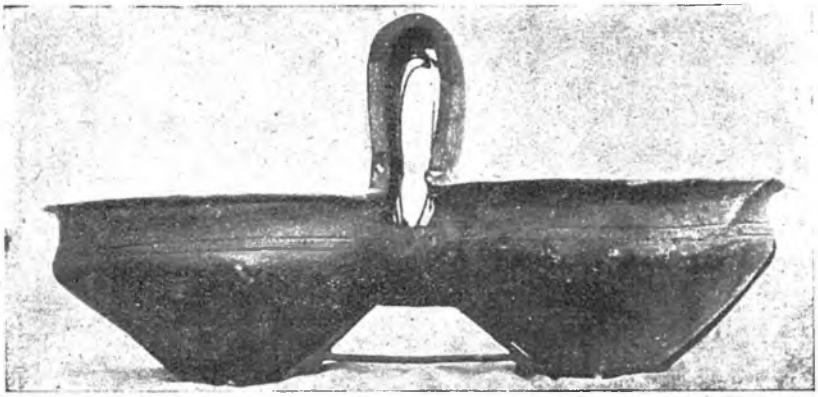

Fig. 200.

morminte se ţin dealungul Dunării, în vecinătatea aşezărilor Hallstattiene. Grupa din Mehedinţi e formată din tumulii dela Balta Verde, Ostrovul Mare şi Gruia.

1) *Balta Verde.* Asupra tumulilor dela Balta Verde am insistat amănunţit în două studii anterioare, când am prezentat materialele descoperite (276), ceace ne dispensează acum de a ne opri prea mult asupra lor. La Nord de comuna Balta Verde, la locul numit „morminţi", s'au determinat două grupe de tumuli.

274). *Ib.* pl. XVII, 2.

275). C. N. Plopşor, în *Călăuza,* p. 55.

276). D. Berciu. *Ein hallstättisches Brandgrab aus Balta Verde (Rumänien)* în *E.S.A.,* IX, 1934, p. 165 urm. (tumulul II). Id. *Morminte tumulare în Oltenia,* 1934. I. Nestor în *Wiener Präh. Zeitschr.,* XXI, 1934, p. 108 şi urm. şi fig. 1 (Balta Verde). D. Berciu, în *Bul. Com. Mon. Ist.,* XXVII, 1934, p. 30, şi urm. fig. 2 şi 3 (Vârtop-Plopşor).

Aceştia sunt în general de dimensiuni mici, de formă rotundă sau ovală, uneori foarte turtiţi sau plaţi, din cauza rădăcinilor copacilor şi a arăturilor. Construcţia lor este de două feluri: cei mai mulţi din tumuli corespund tipului IV stabilit de noi mai sus, iar câţiva dintre ei tipului I. Până în prezent s'au săpat numai 6 tumuli din grupa I, formată din 9 tumuli, aşezaţi în patrulater. *Tumulul 1.* Săpat în Aug. 1932, diam. 9 pe 8 m. înălţimea 0.80 m. Tipul I. A fost jefuit din antichitate. Material arheologic: 1) câteva fragmente ceramice şi 2 (două) vârfuri de suliţe de fier, tip à douille (cu îmbucătură), analoage celor din tumulul II (277). *Tumulul II.* Este cel mai bogat mormânt de

Fig. 201.

aci cunoscut până în prezent. Tipul I (fig. 198). Diam. 14.50 pe 13 m., înălţimea 1.50 m. Tumulul cuprindea un mormânt principal şi două ulterioare, secundare. Materialul arheologic se grupează: *a)* obiecte de metal (bronz şi fier); *b)* obiecte de piatră; *c)* ceramică. In prima categorie avem: două braţe de zăbală de bronz, cu trei perforaţiuni pentru fixarea muştiucului şi a căpăstrului. In dreptul fiecărui tub se află câte un buton. Capetele zăbalelor se termină deasemenea în butoni. Cele două braţe au fost turnate à cire perdue. Patru discuri ornamentate şi prelucrate în motivul unei cruci-rozete. Pe partea opusă au un cerc

277). D. Berciu, *O. C.*, fig. 5, b-c.

pe care se sprijină patru picioruşe. Placa este ajurată. Aceste obiecte, care sunt piese de harnaşament şi serveau pentru încrucişarea curelelor, dar şi ca podoabe, au fost turnate tot după procedeul *à cire perdue,* dar din mai multe fragmente de tipar (fig. 201, 1). O a cincea rozetă cu patru braţe în cruce şi cu

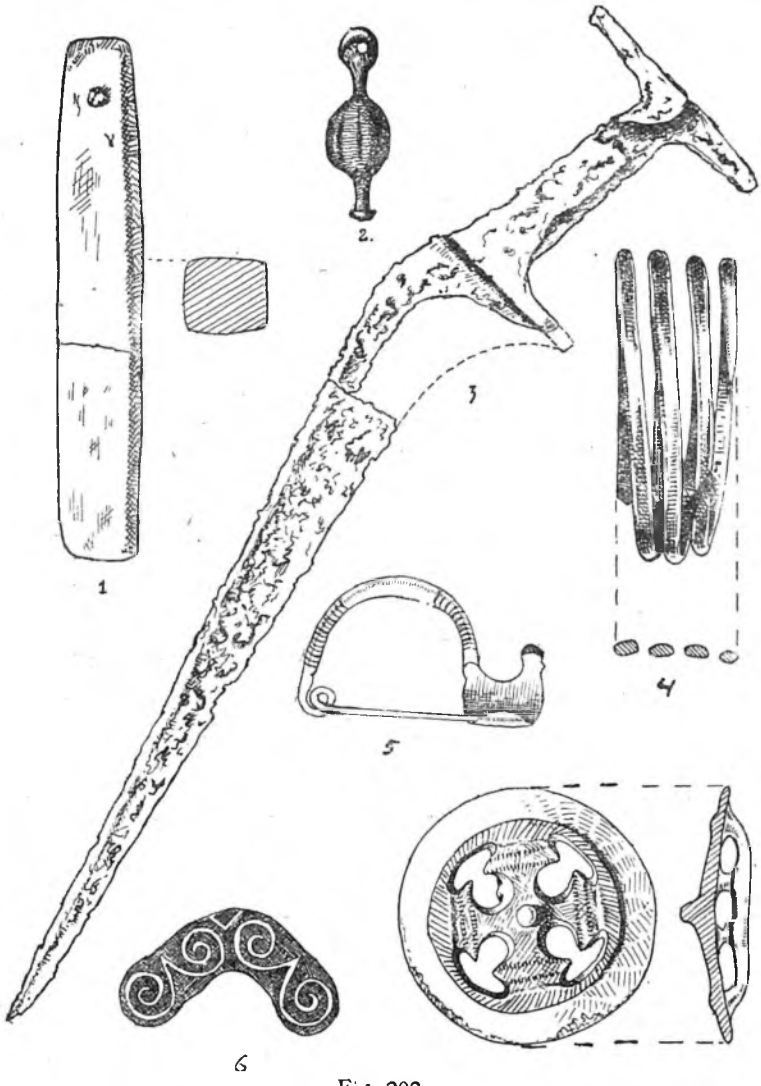

Fig. 202.

un dispozitiv de fixare deosebit de al celorlalte podoabe de mai sus (fig. 202, 7, din mormânt secundar). O podoabă în formă de V, cu toarta orizontală, turnată odată cu placa. E ornamentată cu două spirale, despărţite printr'un unghiu (fig. 202, 6).

Opt năsturaşi cu toarta în bandă subţire, care reprezintă două tipuri: a) trei exemplare cu discul simplu, perfect rotund şi puţin bombat; b) cinci exemplare cu discul trilobat. Un nasture mai mare în formă de calotă, având drept toartă un cui care a servit pentru fixarea de curea. Două garnituri dreptunghiulare goale în interior (fig. 201). O brăţară în spirală cu secţiunea triunghiulară (fig. 202, 4, mormânt secundar). Obiecte de fier: o sabie cu un singur tăiuş, curbată, cu mânerul în formă de T, întărit cu plăsele de fier bătute cu nituri din acelaş metal; lung. 0.51 m. (fig. 202, 3). Două vârfuri de lancie à douille (278). O şaibă; un inel; un fragment de şină lată, folosită probabil la un car de luptă; un cui de fier cu nitul de bronz, pe care au rămas urme de ţesătură; fragment dintr'un cuţit sau sabie cu un singur tăiuş; fragment de şină mai îngustă; patru obiecte rotunde în formă de inele, provenind probabil dela muştiucul

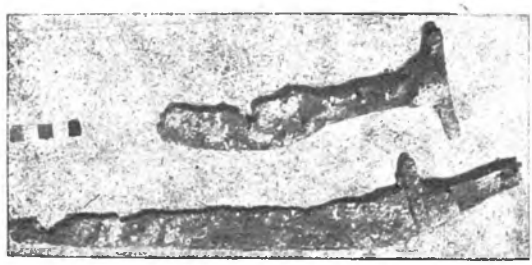

Fig. 203.

Fig. 204.

zăbalei (279). Toate obiectele de metal poartă urme de arsură, ceeace arată că ele au fost aruncate în focul care consuma rugul funerar. In legătură cu armele a apărut o cute sau arcer din gresie, cu secţiunea dreptunghiulară şi o perforaţiune pentru suspendare, în care a rămas un cui de fier (fig. 202, 1). In mijlocul obiectelor prezentate mai sus am găsit un vas de lut grosolan în formă de calotă (280). Mai multe fragmente ceramice s'au descoperit în pământul din care era făcut postamentul mormântului principal. Ele se aseamănă cu produsele ceramice din staţiune şi din câmpurile de urne, corespunzând fazei C hallstattiene. *Tumulul III.* Aşezat pe latura de N-V a grupului I la 25 m. de tumul I. A fost distrus cu ocazia drenării terenului. Tipul I.

278). *Ibidem.*
279). Ib. fig. 6.
280). Ib. fig. 8.

Material arheologic: fragmente ceramice redând profile de urne bitrunchiconice şi străchini-capace. *Tumulul IV.* Se află la 10 m. spre S-V de tumulul I; diam. 15 pe 16 m. înălţ. 1.50 m. Tipul I, în ceeace priveşte construcţia. A fost deranjat şi jefuit din antichitate. S'au mai descoperit următoarele obiecte: lama unei săbii curbe, întru totul similară celei din tumulul II (fig. 185, 1); (281); un vârf de lance à douille, în care rămăsese încă lemn putrezit (fig. 185, 2); un fragment de şină lată de 0.022 m., cu un nit de fier (fig. 185, 3); câteva oase de animal calcinate; fragmente ceramice tipice hallstattiene. Fig. 185, 4 e similar vasului din tumulul II. *Tumulul V.* Se ridică la 7 m. spre Nord de tumulul II, cu diam. 5 pe 6 m. Sub stratul de humus urmează imediat o pătură groasă de nisip sub care se găseşte terasa aluvionară a Dunării. Nici o urmă arheologică. Pare a fi fost un tumul ad honores. *Tumulul VI.* Se află la marginea drumului de ţară spre N-E de tumulul IV. Diam. 8 pe 5 m. şi

Fig. 205.

Fig. 206.

înălţ. 0.60 m. După construcţie aparţine tipului IV, fără postament şi boltă. Conţine un singur vas în formă de strachină, care ca tehnică se aseamănă vasului din tumulul II şi topologic se înrudeşte cu cele din câmpurile de urne hallstattiene, seria târzie (fig. 185, 5).

In concluzie putem spune că majoritatea mormintelor dela Balta Verde aparţine unei clase de luptători. Observaţiile stratigrafice dovedesc că obiectele de metal sunt contemporane cu produsele ceramice, cu care se asociază, pe când fragmentele descoperite în pământul din care se construiesc tumulii se apropie de aparitiile din staţiuni şi cimitire.

2. *Ostrovul Mare.* In muzeul din Turnu Severin sunt expuse printre altele şi următoarele descoperiri întâmplătoare, făcute la Ostrovul Mare: 1) două vârfuri de lance de fier à douille, a-

281). D. Berciu. *Morminte tumulare,* pl. IV, 2 a.

naloage celor dela Balta Verde; 2) două fragmente de săbii curbe, cu un singur tăiuş, cu mânerul terminat în formă de T şi întărit cu plăsele de fier, prinse în nituri, aparţinând aceluiaş tip, ca şi sabia din tumulul II dela Balta Verde (fig. 203, 1-2); 3) o garnitură de plăsea din bronz (fig. 181, 10). Din acelaş Ostrov provin şi unele fibule şi nasturi-aplice, care stau în legătură cu mormintele tumulare. Se disting patru feluri: *a)* cu calota hemisferică şi cu o singură toartă (trei exemplare); *b)* calotă similară, dar de dimensiuni mai mici, cu tortiţă în felul nasturilor perforat orizontal (patru exemplare); *c)* calotă mai ridicată susţinută pe un singur picior (patru exemplare); *d)* aplice susţinute pe patru picioruşe, similare celor din tumulul II dela Balta Verde (un exemplar). In ultima vreme s'au făcut descoperiri noui la Ostrovul Mare în cadrul Muzeului Regiunei Porţilor-de-Fier, care au dus la identificarea unor morminte în tumuli, pe care le

Fig. 207.

Fig 208.

bănuim şi la Salcia (282). Foarte interesant este mormântul 14 de la Ostrovul mare, nu atât prin numărul vaselor, cât prin forma acestora. El cuprinde o urnă funerară în formă de clopot (fig. 204), similară celei dela Gura Padinei-Romanaţi, precum şi un capac cu două apucătoare orizontale, cu secţiunea în bandă, şi buza în colţuri. Dacă urna se găseşte în cadrul unei tradiţii pe care o va relua a doua epocă a fierului, capacul constitue în schimb o exemplificatoare devadă a raporturilor dintre civilizaţia hallstattiană din Oltenia şi Italia nordică a aceloraşi vremuri, pe când un alt vas tot dela Ostrovul Mare (fig. 206) orientează spre Grecia.

3. *Gruia.* In 1924 V. Pârvan a publicat descoperirile întâmplătoare dela Gruia, jud. Mehedinţi (283). Obiectele fuseseră gă-

282). Materiale şi două lănci à douille în muzeul din T.-Severin.

283). V. Pârvan. *Considérations sur les sépultures celtiques de Gruia* în *Dacia*, I, 1924, p. 35-50.

site chiar în apropierea Dunării, în condiţiuni stratigrafice foarte neclare, totuşi stilistico-tipologic se deosebesc două straturi: unul illiric, altul celtic. Cel dintâiu era reprezentat prin: ceramică, obiecte de metal (arme şi podoabe) şi obiecte de piatră (284). Produsele ceramice sunt din lut de culoare castanie în spărtură, cu strat superficial lustruit deobiceiu în castaniu-cenuşiu sau vânăt. Pasta nu este de calitate superioară. Uneori are pietricele şi nu e suficient de bine arsă. Forme: *urne* mari în formă de clopot, cu un brâuleţ alveolar şi patru apucători laterale; asemenea forme le vom întâlni în tumulii din Romanaţi şi Gorj; *ceşti* cu două torţi supraînălţate (285); *cupe* cu un picior gol în interior şi al căror corp aminteşte prin profilul lor „fructierele" La Tène (fig. 205); *străchini-capace,* cu caneluri oblice pe buză

Fig. 209.

şi apucători laterale, analoage celor din câmpurile de urne, dar mai evoluate decât acestea; străchini cu un piedestal în formă de inel. Podoabe: o fibulă cu arc semicircular şi placă terminată cu butoni; un torques; o brăţară massivă, cu capetele întretăiate; o brăţară din sârmă de bronz, răsucită la ambele capete în formă de vioară; o brăţară din placă de bronz cu dungi (caneluri) şi un pandantif ajurat, în formă de clopot, similar celui dela Balta Verde (fig. 202, 2) descoperit întâmplător ca şi fibula de bronz (fig. 202, 5), care este identică celei dela Gruia. *Arme:* vârfuri de suliţă şi lance (fier şi bronz). *Obiecte de piatră:* o secure-

284). Materialul este ilustrat în întregime la V. Pârvan (l. c.).

285). O formă similară la Hunia, jud. Dolj (colecţia Ing. Vincenz, Craiova).

ciocan şi un fragment de secure de tradiţie neolitică şi în legătură cu un cult.

Complexul dela Gruia aparţine foarte probabil unor morminte în tumuli care cu vremea au fost distruse din cauza dunelor călătoare şi de către ţărani. Aspectul inventarului acestor morminte stă alături, în general, de mormintele tumulare dela Balta Verde, din Gorj şi din Romanaţi.

III. GRUPA GURA PADINEI.

In 1935 am avut norocul să dau, împreună cu D-l G. Georgescu dela Corabia, peste o nouă grupă de tumuli şi anume la Gura Padinei, jud. Romanaţi, la locul numit „Grindul Mare", dintre Dunăre şi Balta Satului. Regiunea este bântuită de dune călătoare. In cursul vremii unele dintre ele au fost fixate. Multe

Fig. 210.

morminte au fost distruse. Rezultatul cercetărilor şi săpăturilor l'am publicat foarte de curând (286), aşa încât aici ne mulţumim doar cu un rezumat. S'au descoperit şi s'au precizat până acum patru morminte. Ele aparţin tipului IV, deci fără construcţie de piatră. Uneori nu se mai păstrează nici indicarea de tumuli. *Mormântul I.* Descoperire întâmplătoare. Cuprinde: o urnă funerară, lut negru-castaniu, stratele dela suprafaţă brune, lustruite brun-deschis. Înălţ. 0.29 m. (fig. 196, 3); un vas în formă de *cauc,* cu mănuşa supraînălţată (fig. 196, 2). *Mormântul* II. Descoperire întâmplătoare. Conţine: un fragment de urnă

286). D. Berciu. *Colecţia de antichităţi* „Gh. Georgescu". Corabia, 1937, p. 27-36, p. 71 şi urm.

piriformă; fragment de saltaleoni, de bronz, cu secţiunea rombică; două fragmente de brăţară din sârmă de bronz, cu secţiunea elipsoidală; fragment de sârmă de bronz cu secţiunea

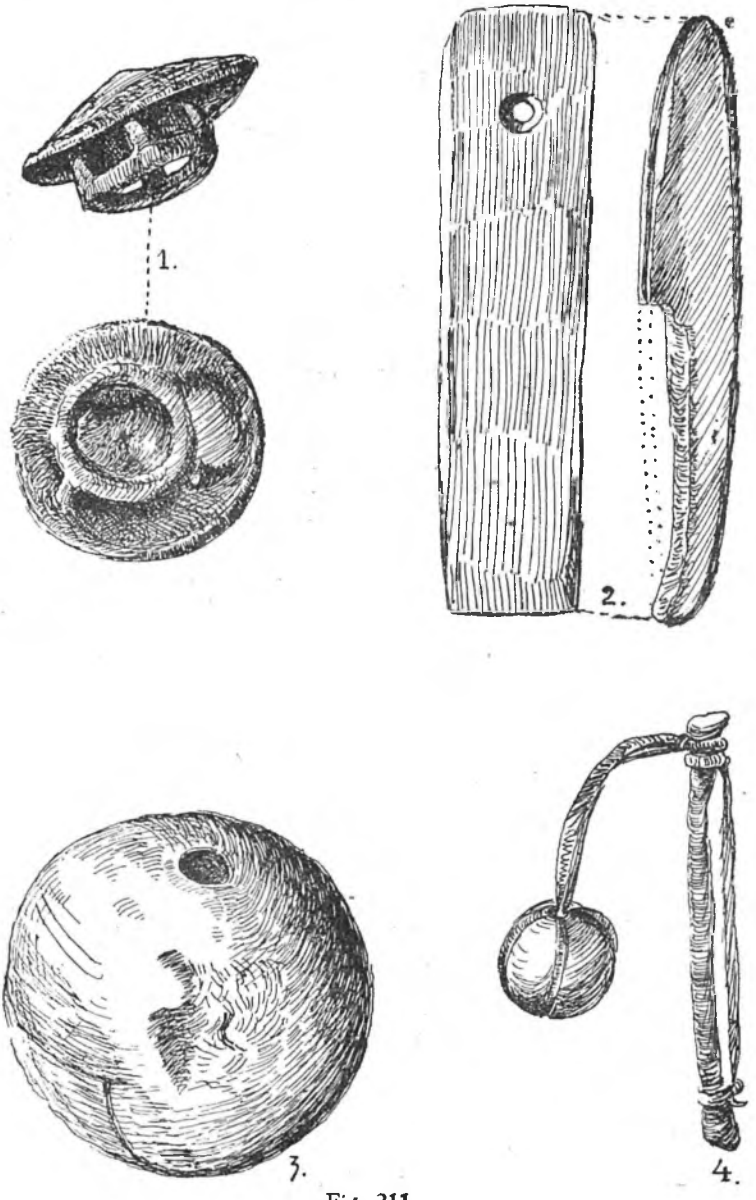

Fig. 211.

dreptunghiulară (saltaleoni cu răsucirea mai largă); două fragmente de placă de bronz, probabil dintr'un nasture. *Mormân-*

tul III. A fost descoperit în săpăturile noastre. Cuprinde o singură urnă în formă de clopot, ca şi cea dela Gruia şi Ostrovul Mare, dar de dimensiuni mai mici (fig. 208). (287). *Mormântul IV*. Săpat de noi în 1935. Este mormântul reprezentativ din această grupă. După construcţie se însumează tipului IV (fig. 209). Inventarul său este foarte bogat (fig. 210). Cuprinde: *obiecte de*

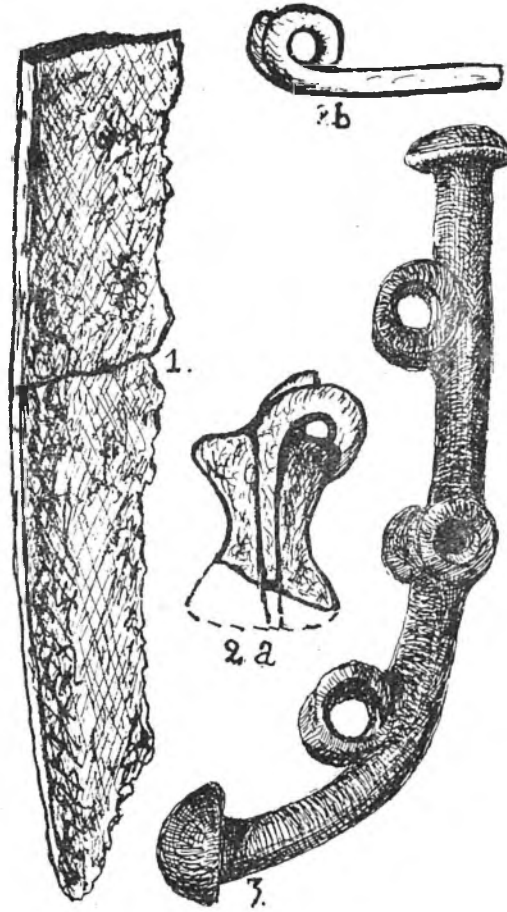

Fig. 212.

bronz (piese de harnaşament): trei piese în formă de nasture, cu partea superioară calotiformă, fără ornamente şi cu un piedestal în formă de cerc pe care se sprijină patru picioruşe (fig. 210; 211, 1); două părţi laterale ale unei zăbale, prevăzute cu câte două tortiţe şi un tub, toate trei amănuntele servind pentru fi-

287). La Padea, jud. Dolj, a apărut un fragment dintr'o urnă similară (Muzeul din Craiova). Descoperirea unor tumuli în felul celor din Romanaţi şi Mehedinţi rămâne un postulat pentru jud. Dolj.

xarea muştiucului şi frâului (fig. 210 şi fig. 212, 3). *Obiecte de fier:* un muştiuc din două jumătăţi legate între ele în felul verigelor de lanţ. La unul din capete este agăţată o atârnătoare, care se termină cu stilizarea copitei de cal (fig. 210). Muştiucul face parte din aceiaşi zăbală, ca şi cele două braţe de bronz. Două vârfuri de cuţit sau sabie, indicând prin profilul lor o oarecare curbură (fig. 210 şi 212, 1). Două fragmente dintr'o fibulă cu două învârtituri şi corpul în formă de semicerc, iar placa analoagă scutului beoţian (fig. 212, 2 şi fig. 213). Mici bucăţi de şină îngustă. Un inel; un vârf de lance à douille (fig. 210). *Obiecte de piatră:* un arcer sau cûte de ascuţit, cu o perforaţiune pentru atârnare (fig. 211, 2), o altă cute (?) din gresie (fig. 210), o măciucă sferică (casse-tête), străbătută de o perforaţiune foarte îngustă (fig. 211, 3 şi 4, reconstituire). *Ceramică.* Mormântul IV cuprinde un singur vas din lut negru, fin, stratele dela suprafaţă brune, lustruite brun-închis, având o singură mănuşă şi trei

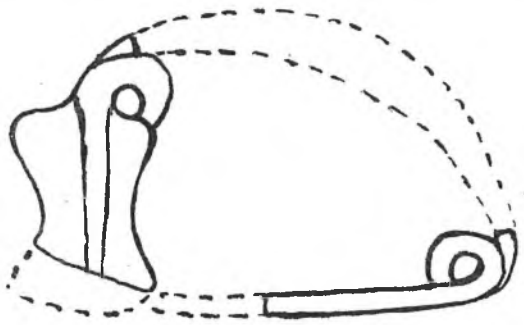

Fig. 213.

proeminenţe. Pe linia de maximă rotunzime se află caneluri oblice (fig. 207). Mormântul IV aparţine, aşa precum dovedeşte inventarul său, unui luptător călare şi poate chiar cu car de luptă. Ne găsim mereu în faţa aceleiaşi situaţii, ca şi la Balta Verde şi Gorj. Descoperirile de curând dela Hotărani, trecute în colecţia D-lui G. Georgescu (Corabia), par a proveni dintr'un cimitir hallstattian foarte bogat (fig. 214-215).

IV. GRUPA TELEŞTI-DRĂGOEŞTI.

Mormintele tumulului din Gorj sunt descoperite în 1934, urmând indicaţiunile bătrânului muzeist Iuliu Moisil (288), şi lu-

288). *Arh. Olteniei,* 1926, p. 228. Cf. în *O. O.,* 1925, p. 11, unde I. Moisil vorbeşte de cercetările dela Teleşti: o urnă cu cenuşe, săgeţi de fier, „talismane de piatră" (probabil gresii de ascuţit), iar la p. 130 spune: „am desfăcut una (o movilă) la 13 August 1894, în care am găsit o urnă de pământ ars, lănci sau suliţe de fier şi zăbale de cal, două pietre lustruite şi îngăurite".

crând în cadrul muzeului din Tg.-Jiu, reînființat de către D-na Aretia Gh. Tătărescu și a institutului dela Craiova. Tumulii se află în regiunea de dealuri înalte, din imediata vecinătate a munților Gorjului, între Tismana și Tg.-Jiu, pe valea Bistriței. Prezența unor atari morminte în aceste locuri, cu ușoară trecere spre Ardeal, este de o importanță deosebită pentru preistoria Olteniei și a Daciei, mai ales în ceeace privește problema illirică, ce se

Fig. 214.

va rezolva altfel de cum o înțelesese V. Pârvan în 1924. Se cunosc în Gorj două grupe de tumuli. Una este la NV de comuna Telești, pe coama dealurilor acoperită de vii, către satul Sauca, de

Fig. 215.

unde privirea stăpânește până departe depresiunea Telești. Sunt în total 19 tumuli, din care noi am săpat numai opt. Unii fuseseră săpați înainte de războiu, iar alții distruși cu vremea. Tumulii se înșiruesc pe coama dealului. Forma lor este ovală sau rotundă, cu un diametru care nu trece de 10 m. și o înălț. sub 2 m. Construcția lor este caracteristică tipului IV. Pare însă a fi fost întrebuințată și maniera de a acoperi conținutul mormântului cu pământ dat cu apă și apoi bătătorit, care, uscându-se, a devenit foarte solid și greu de săpat. Ritul de înmormântare

este incinerația. Oasele incinerate sunt depuse pe pământ fără urnă funerară, fiind uneori răspândite pe suprafețe mai întinse. La un loc cu ele se găsesc cărbuni și cenușe, probabil resturi dela rugul funerar. *Tumulul I.* E cel mai mare dintre tumulii săpați și cel mai bogat în material arheologic (fig. 216, vedere parțială *in situ*). Obiectele inventarice și oasele calcinate sunt risipite pe o întindere mare. Inventarul cuprinde: două vârfuri de lancie de fier à douille (fig. 217, 8), o zăbală de fier cu brațe în formă de S și mușțiuc din două bucăți (fig. 217, 13), o sabie cu un tăiuș, mâner drept și corpul puțin curb în felul numeroaselor cuțite La Tène, un inel-verigă de fier (fig. 217, 12), o strachină de lut, larg deschisă, în felul castroanelor, cu caneluri oblice pe buză (fig. 182, 8), un vas cu două mănuși supraînălțate (fig.

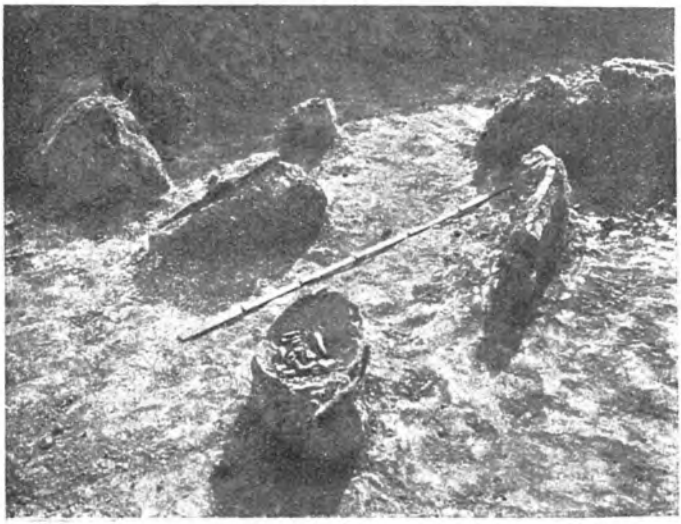

Fig. 216.

217, 4), un vas cu o mănușe, cu gât cilindric, piedestal în formă de cerc și proeminențe ascuțite (fig. 182, 7), un vas caliciform, fără mănuși (fig. 182, 6), un vas piriform fără mănuși (fig. 182, 12), un vas cu picior inelar (fig. 182, 11), în care s'a găsit o fibulă de bronz cu corpul semicircular cu o singură învârtitură și placă prevăzută cu buton (fig. 182, 1), două fragmente de perlă sau inel de sticlă albastră (fig. 182, 4), un arcer sau cute de ascuțit, cu gaură de suspensiune (fig. 217, 5). Ceramica este, în ceeace privește lutul, de calitate inferioară. Lutul are o culoare castanie, cu slipp castaniu-cărămiziu, care uneori a căzut din cauza umezelii. Slipp-ul e lustruit. *Tumulul II.* Săpat sau deranjat pe vremuri. S'au descoperit două fragmente de fibule de bronz (corpul) reprezentând același tip cu fibula din tumulul I (fig. 182, 2-3). *Tumulul III.* A dat: o strachină cu caneluri, si-

milară celui din tumulul I, un vârf de lance à douille (fig. 217,7) o sabie de lovire, cu un singur tăiuş şi mâner cu plăsele prinse în nituri (fig. 217, 10; lung. 0.50 m.). Sabia noastră se deosebeşte de săbiile cu două tăişuri hallstattiene şi se apropie de tipul

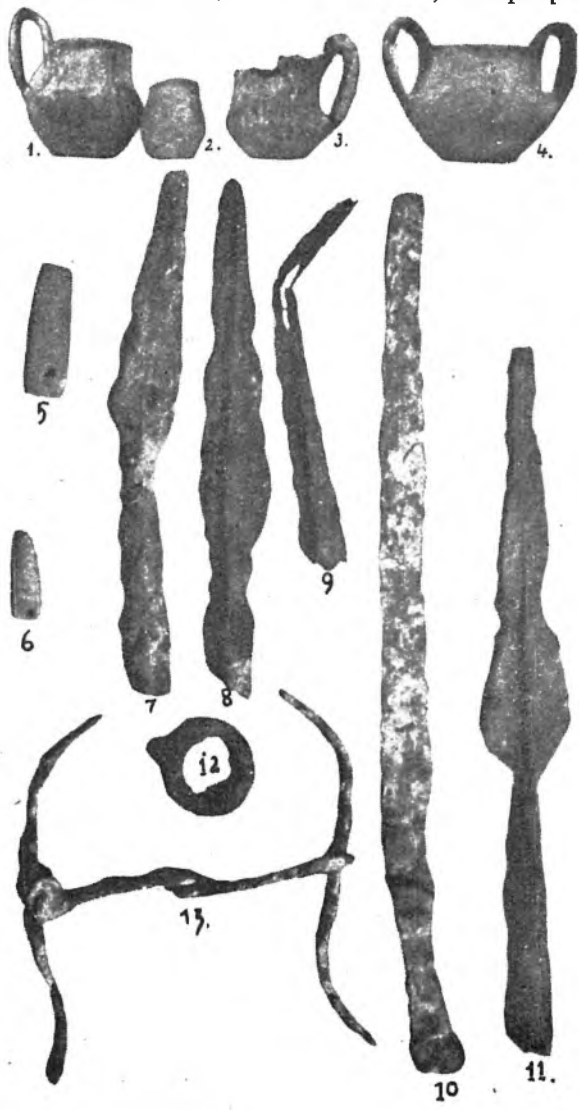

Fig. 217.

celei din tumulul II de la Balta Verde şi de cuţitele mari, cu un singur tăiuş din La Tène-ul timpuriu. *Tumulul V.* In tumulul V s'a dat peste o interesantă brăţară din placă de bronz, cu marginile răsucite spre interior, având o secţiune în formă

de C (fig. 182, 5). Tumulii IV, VI-VIII n'au dat material arheologic mai de seamă.

A doua grupă de tumuli se găseşte pe proprietatea satului Drăgoeşti (comuna Brădiceni), în depresiunea dela N. satului. Tumulii sunt orânduiţi în formă de cerc. In prima campanie de săpături s'au deschis trei morminte. Felul lor de construcţie se deosebeşte în bună parte de al celorlalte grupuri. Vom întâlni tipul II, adecă mormânt tumular cu pat de piatră, de formă elipsoidală (fig. 218), sau circulară, pe care este aşezat întreg inventarul, precum şi tipul III, cu pietre de râu, formând un înconjur împrejurul mobilierului şi oaselor incinerate, în felul unui cerc. Atât tipul II, cât şi tipul III, apar în centrul Europei şi în Germania în Hallstatt C şi în La Tène A, ceeace corespunde, mai ales tipul II, şi aspectului de civilizaţie, care-l oferă aceste morminte.

Tumulul I. Tip II. Inventar sărac: 1) două vârfuri de lănci de fier, tip à douille (fig. 217, 9, 11); 2) un arcer sau cute de

Fig. 218.

gresie, cu gaură de suspensiune (fig. 217, 6); 3) o strachină cu caneluri oblice pe umăr, analoage celor din tumulii dela Teleşti.

Tumulul II (289). Tip. III. Oasele amestecate cu cărbuni şi cu multă cenuşe erau depuse în interiorul cercului de piatră: nu conţine nici un obiect de metal. Ceramică: 1) un vas cu mănuşe supraînălţată (fig. 217, 3); 2) un vas cu pereţi drepţi şi fără mănuşi (fig. 182, 9); 3) trei străchini cu buza întoarsă spre interior (fig. 182, 10); 4) fragmente dintr'o urnă în formă de clopot, similară celei din mormântul III dela Gura Padinei şi celei dela Gruia. Lutul produselor ceramicei e de culoare cărămizie-castanie, cu slipp castaniu şi lustruit în aceiaş culoare. Tehnica şi formele sunt asemănătoare celor din grupa Teleşti. De altfel şi restul inventarului dovedeşte aceiaşi înrudire şi contemporaneitate. Cele două vase de lut, descoperite dinainte de războiu la Teleşti şi care se află azi la muzeul „Alexandru Ştefu-

289). Tumulul II n'a dat material arheologic.

lescu", aparţin unor morminte tumulare din aceiaşi grupă (fig. 217, 1-2). In schimb zăbalele de fier din acelaş muzeu şi pe care le amintea şi Iuliu Moisil (fig. 219), par a aparţine unor vremuri târzii. Ele se vor menţine şi în a doua epocă a fierului. Prezenţa unor atari tumuli în cele două localităţi din Gorj, care formează la un loc o singură grupă, va duce la o mai bună clarificare a problemei illirice şi a sfârşitului civilizaţiei hallstattiene din Oltenia. Prima problemă va trebui urmărită în conexiune cu descoperirile similare din Transilvania şi mai puţin în

Fig. 219.

dependenţă cu concepţia lui V. Pârvan asupra invaziei Illirilor în valea Dunării-de-jos.

C. DEPOZITE.

O altă categorie de isvoare arheologice, datorită cărora ne putem completa cunoştinţele asupra primei epoci a fierului, o constitue depozitele. Până în prezent se cunoaşte numai un singur depozit. E vorba de depozitul dela Bâlvăneşti, jud. Mehedinţi, descoperit întâmplător în 1913, pe când se lucra la despădurirea unei coline care ducea spre Valea Rea. Depozitul a fost publicat prima dată de D-l Al. Bărcăcilă, care a dat cu ocazia aceia o descriere a obiectelor şi a condiţiunilor de găsire (290). Depozitul s'ar fi descoperit într'un vas, din care n'a

290). Al. Bărcăcilă, în *An. Com. Mon. Ist.*, 1915, p. 170-173 şi fig. 93, la p. 175, unde este reprodusă pentru prima oară o parte de tezaur; printre obiecte se află o fibulă tip Watsch, care apoi s'a pierdut. *Id.* în *Dacia*, I,

rămas din păcate decât un mic fragment. Lutul şi tehnica amintesc întru totul ceramica târzie din câmpurile de urne hallstattiene şi pe cea descoperită în tumulii dela Balta Verde. Depozitul cuprinde următoarele obiecte (fig. 220): 1) două securi de fier duble, cu tăiuşurile paralele şi gaură de înmănuşare elipsoidală; una e lungă de 0.25 m., cealaltă de 0.19 m; cele două securi nu poartă indicii de întrebuinţare; 2) două fibule-ochelari (Brillenfibel), din două spirale egale, legate printr'o răsucire în formă de 8; ele sunt făcute din sârmă de bronz, cu secţiunea romboidală, subţiindu-se gradual spre centrul fiecărei spirale, unde se termină aproape în vârf ascuţit, ţinând în ultimele învârtituri câte un nit lucrat cu ciocanul, care are în afară un buton similar ca formă butonilor dela zăbalele dela Balta Verde (tumulul II) şi care fixau o placă de fier (se văd resturi), pe care

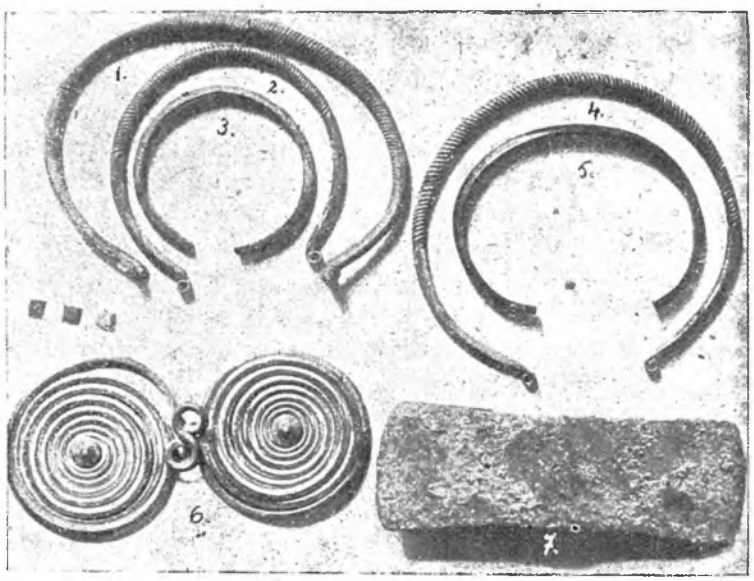

Fig. 220.

se prindea acul cu arcul şi port-agrafa; 3) o fibulă cu corpul sau arcul semicircular (Bogenfibel) prevăzut cu patru noduri; fragmentară; 4) o sârmă de bronz cu secţiunea rotundă răsucită la ambele capete în aceiaş direcţiune. Ea nu poate fi decât material brut, din care avea să se facă o fibulă-ochelari; 5) douăsprezece torques-uri răsucite pe jumătate din lungimea lor şi cu capetele învârtite în afară. *Tipul A:* 11 exemplare cu învârtitură simplă la capete. *Tipul B:* un singur exemplar, ale cărui învârtituri apucă o bară perpendiculară pe corpul torques-ului şi

p. 295 sqq. şi fig. 266-269. I. Nestor, *Der Stand,* p. 140, nota 570 şi pl. 16, 1-2. Cf. Muzeul din Turnu-Severin.

care a fost turnată odată cu acesta; 6) patruzeci de fragmente de brăţări reprezentând un tip deschis, din sârmă de bronz cu secţiunea plan-convexă. Alte zece exemplare reproduc acelaş tip cu capetele terminate brusc.

Depozitul Bâlvăneşti ilustrează minunat de bine vremea de sfârşit a Hallstatt-ului local, care coincide în bună parte cu faza de început a La Tène-ului din Apus. Cronologic el se plasează în Hallstatt *D*, sau cel mai târziu în Hallstatt *E*, ceeace înseamnă că ne găsim *după* anul 600 a. Chr. In Dacia depozitul nostru îşi găseşte o interesantă paralelă în depozitul dela Orăştie, unde se află un torques tip B şi material brut pentru lama unui pumnal (Muzeul din Viena), precum şi în depozitul dela Alba-Iulia, cu fibulă-ochelari şi torques analog (Muzeul din Cluj). Alte analogii se întâlnesc în Sud-Estul Europei. Tratarea la olaltă a celor trei depozite din Dacia, pe care intenţionăm a o întreprinde,

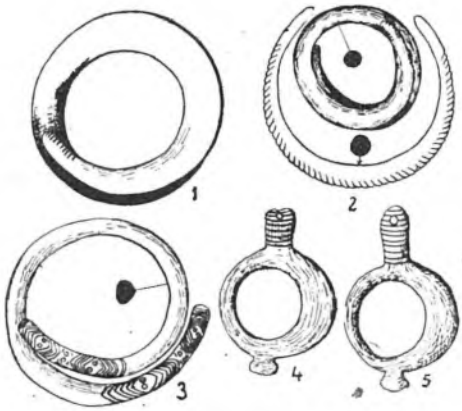

Fig 221.

Fig. 222.

nu va fi lipsită de interes. Se va înţelege astfel unul din aspectele culturale ale Daciei din preajma unor vremuri când încep a miji zorile istoriei.

D. DESCOPERIRI INTÂMPLĂTOARE.

Descoperirile izolate sunt foarte numeroase. Dacă ele nu pot fi atribuite cu certitudine mormintelor tumulare, câmpurilor de urne sau aşezărilor hallstattiene, din punct de vedere cronologic şi stilistico-tipologic, ele se pot înseria fără dificultate în cadrul de timp al primei epoci a fierului şi în cercul aceleiaşi civilizaţii. Printre aceste descoperiri fortuite notăm: 1) *Atârnătoarele dela Desa* (jud. Dolj). In colecţia Istrati-Capşa din Turnu-Severin se află 7 atârnătoare de bronz, provenind foarte probabil din acelaşi depozit. Toate piesele sunt turnate într'un singur tipar. Pentru a fi atârnate prezintă un scurt „mâner" perforat (fig. 221, 4-5). Asemenea forme sunt foarte des întâlnite în România, Bulgaria

şi Serbia (191). 2) *Coiful din Vâlcea.* Provine dintr'o localitate necunoscută din jud. Vâlcea şi va fi publicat de D-l I. Andrieşescu. Coiful e de bronz şi stă în legătură, pare-se, cu lumea illirică şi s'ar data prin secolul V-lea a. Chr. 3) *Brăţări.* Un tip de brăţară destul de răspândit în Oltenia este brăţara massivă, din bară de bronz cu secţiunea rotundă sau rombică, mai groasă la mijloc şi subţiindu-se gradual spre capete. Răsucirea capetelor unul peste altul cuprinde de obiceiu două treimi din lungimea

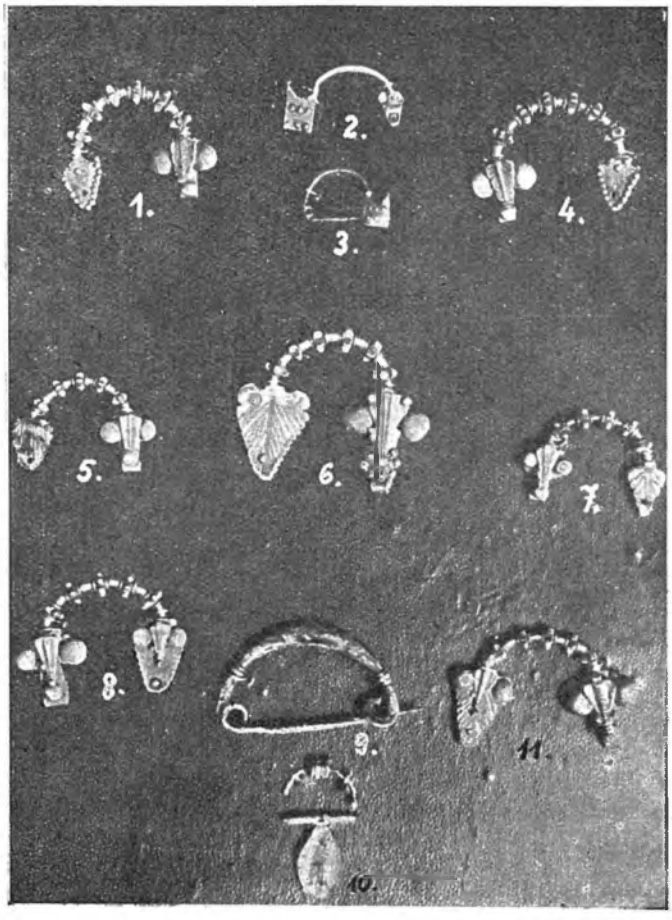

Fig. 223.

brăţării. Localităţi: Rogova, jud. Mehedinţi (fig. 221, 3) (292); Cerătu, jud. Dolj (fig. 121, 6, nenumerotat) (293); Patru exem-

291). I. Nestor, *Wiener Prähist. Zeitschr.*, XXI, 1934, p. 124.

292). C. Moisil, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, IV, 1911, p. 85, fig. 6; colecţia Istrati Capşa, Turnu-Severin.

293). *Ib.* p. 84.

plare provenind probabil din Dolj; două se află în colecţia Dr. Metzulescu, Craiova (fig. 221, 1); ambele acelaş tip, şi două în colecţia C. Negrescu-Craiova. Unele brăţări dela Ostrovul Mare, cu secţiune eliptică şi cu un capăt ascuţit, aparţin acestei epoci. 4) *Torques de bronz* (fig. 221, 2). E singurul torques de acest fel cunoscut în Oltenia. Se află în colecţia C. Negrescu-Craiova. Nu se cunoaşte locul de proveniență; aparţine primei jumătăţi a Hallstatt-ului. 5) Fibule. Deosebim câteva tipuri. *A.* fibule cu arcul semicircular, din care avem ca variante: *A 1,* fibule cu două învârtituri, corpul sau arcul simplu sau numai cu slabe reliefuri sau ornamente de o parte şi de alta a corpului, precum şi cu placă în formă de scut beoţian, ornamentată ori nu (fig. 222, 1-2, ambele dela Ostrovul Mare; fig. 181, 7, Salcia, fragment). Varianta A 1 cuprinde şi fibula din mormântul IV dela Gura Padinei. Fibula dela Ostrovul Mare fig. 223, 9, reprezintă varianta *A 2,* fără placă şi cu două învârtituri. Varianta *A 3,* cuprinde fibulele cu corp similar, cu o singură învârtitură, dar cu placa de formă dreptunghiulară şi terminată cu butoni (fig. 223, 3, Ostrovul Mare). Varianta A 3 este reprezentată în Oltenia şi prin fibulele analoage dela Balta Verde, Gruia şi Teleşti, care aparţin mormintelor tumulare. O fibulă de argint dela Ostrovul Mare (fig. 223, 2) oferă o interesantă contaminare a variantei A 3 de bronz cu fibula de argint à charnier. *B.* Un tip rar, dar tot pe atât de important, fiindcă se află în Oltenia la periferia nord-estică a ariei răspândirei sale, este ilustrat prin trei exemplare, două dela Ostrovul Mare (fig. 181, 8-9), şi unul dela Hunia, jud. Dolj (294), care îşi găsesc analogie la fibula din depozitul de la Bâlvăneşti. Corpul fibulei e format dintr'o sârmă de bronz sau de fier, pe care se înşiruesc inele sau noduri de bronz sau fier, unite laolaltă în timpul aceleiaşi turnări. Este fibula bine cunoscută de tip „Watsch" sau „Craina", după necropola illirică din această provincie (295). *C.* Pentru prima dată s'au descoperit în 1936 la Ostrovul Mare două fibule, care până acum erau cunoscute numai în ţinutul sud-dunărean şi care dăduseră loc la discuţii destul de controversate. Este vorba de două fibule din seria aşa numitelor fibule „tracice". Din felul cum sunt expuse în Muzeul din Turnu Severin, reese că una dintre ele a fost descoperită într'o urnă (fig. 222, 3). O fibulă este fragmentară. Fibulele reprezintă tipul cu apendice drept şi se însumează variantei I-a a lui Mikov şi se datează pe baza fibulelor şi a complexului de la Muşovitza din regiunea Duvanlij (Bulgaria sudică), precum şi a altor descoperiri, în secolul V a. Chr. sau cel mai

294). Aparţinând probabil aceleiaşi descoperiri ca şi vasul amintit (colecţia Ing. Vincenz, Craiova).

295). Înrudită cu exemplarele amintite pare a fi fibula dela Ostrovul Corbului (Dr. G. Severeanu ,în *Revista Municipiului şi Pinacotecii Bucureşti,* 2, 1935, p. 188, fig. 5), iar o fibulă descoperită în Mehedinţi pe malul Dunării *(ib.* p. 198, fig. 25-26), reprezintă o formă înrudită cu tipul *A 2* şi forma tipică de Kahnfibel, aparţinând Hallstatt-ului D.

devreme la sfârşitul secolului VI a. Chr. (296). Fibulele dela Ostrovul Mare se deosibesc foarte puţin de cele de argint de la Muşovitza şi întreaga serie ilustrată de varianta I-a a lui Mikov. Ele sunt deasemenea înrudite cu varianta IV-a Mikov-Nestor, „moesică" după R. Vulpe, cu apendice piramidal sau conic (297), precum şi cu varianta II Mikov, cu apendice curbat, pe care o întâlnim la Palanca, în Banatul Jugoslav (298). In problema fibulelor „tracice" trebue făcută următoarea distincţiune: există o serie mai veche, hallstattiană ca vreme, care poate fi datată pe la 500 a. Chr., precum şi o altă serie târzie, aparţinând La Tène-ului târziu (v. Tinosul, Drubeta, Răcari, etc. v. mai jos), între care se află forme intermediare, reprezentate prin fibule cu apendice prizmatic sau conic şi cu apendice curbat. Seria III cu apendice în formă de *S* derivă, fără îndoială, din seria I, prin intermediul tipului II. In ceeace priveşte cronologia ele se plasează de la sfârşitul veacului VI a. Chr., până la sfârşitul secolului II a. Chr., dacă nu chiar mai târziu, fiindcă seria III este asociată cu materiale târzii La Tène. Cele două fibule dela Os-

Fig. 224.

trovul Mare aparţin deci formelor de cultură hallstattiană avansată, întocmai ca şi mormintele tumulare şi o altă categorie de fibule. *D. Fibule à charnier.* (Scharnier-Bogenfibel). Tot în Ostrovul Mare s'a descoperit întâmplător un număr de şapte fibule de argint, care se află în Muzeul din Turnu-Severin (fig. 223, 1, 4-8, 11). După spusele ţăranului care le-a descoperit se pare că aceste fibule erau ascunse într'un vas de lut, fiind deci vorba foarte probabil de un depozit. Ele reprezintă acelaş tip numit à charnier. Unele sunt întoarse spre dreapta, altele spre stânga. Arcul sau corpul este semicircular, împodobit cu rozete. Placa de la corpul fibulei are formă de palmetă. O descriere amănunţită va da d. Al. Bărcăcilă, care le va publica în curând. Originea acestor fibule trebue pusă în legătură cu lumea greacă din perioada clasică şi cu expansiunea comercială a acestei lumi spre

296). B. Filow. *Die Grabhügelnekropole bei Duvanliy in Südbulgarien,* Sofia, 1934, fig. 107 şi p. 229.

297). Intâlnită şi la Palanca din Banatul Jugoslav (muzeul din Vârşeţ).

298). *Ibidem.*

valea Dunării, peste Vestul şi Nordul Peninsulei Balcanice. Fibulele noastre pot proveni dintr'un depozit sau din morminte. Asemenea fibule s'au descoperit până acum în nenumărate exemplare în Boznia, Herzegovina, Slavonia, în vestul Iugoslaviei şi în Bulgaria. Ele apar în asociere cu alte lucruri greceşti, ceeace uşurează datarea. Cele mai timpurii în Balcani par a fi la sfârşitul sec. VI a. Chr. Durează întreg sec. V a. Chr., când credem că ar putea fi datate exemplarele noastre, sau cel mai târziu în prima jumătate a sec. IV a. Chr. In locul unde s'au găsit fibulele, s'a descoperit şi vasul fig. 206, şi un ac de păr în formă de copcă. 6) *Fragmente de spirale.* Un fragment provine de la Desa, jud. Dolj şi se află în colecţia "Istrati-Capşa", Turnu-Severin (fig. 222. 4) cu secţiunea rombică (299), şi al doilea dela Moţăţei, jud. Dolj (secţiunea rombică; muzeul din Craiova). 7) *Ace de păr.* Un ac de păr de bronz, cu secţiunea rotundă, s'a descoperit la Ostrovul Mare. El este tipic necropolelor illirice şi sfârşitului primei epoci a fierului (300). 8) *Inele.* In aceiaşi localitate a apărut un inel din placă de bronz de formă triunghiulară terminată cu baza lată şi partea opusă prelungită ca o sârmă, care se prinde de bază prin perforaţiuni (301). 9) *Ceramica attică.* In toamna anului 1917, C. Schuchhardt a descoperit pe cetatea dacică dela Coţofenii din Dos, jud. Dolj, un fragment ceramic, cu figuri roşii, care este foarte probabil un produs attic (fig. 224). Fragmentul înfăţişează pe un tânăr cu mantie şi se datează pe la 420 a. Chr. (302). Această descoperire face parte din ansamblul aceleiaşi probleme a expansiunei comerciale greceşti în Dacia ca şi fibulele prezentate mai sus, problemă de care se leagă atât de strâns sfârşitul civilizaţiei hallstattiene de la noi şi începutul celei de a doua epoci a fierului.

Din materialele ilustrate până aici se poate face o idee clară despre bogăţia şi varietatea inventarului acestei epoci, precum şi de intensitatea şi durata în timp a civilizaţiei din prima epocă a fierului. Se dovedeşte astfel că această epocă se prelungeşte în ţinuturile noastre, printr'o evoluţie neîntreruptă a formelor de cultură, până după anul 400 a. Chr. şi că fazele de sfârşit — faza D şi E — se caracterizează printr'o deosebită înflorire, în care nu este nimic scitic. Civilizaţia primei epoci a fierului se desvoltă pe baza celei anterioare, a epocii bronzului, şi în strânsă colaborare cu lumea illirică şi central-europeană.

---

299). Amintită şi de I. Moisil, *O. C.*, p. 84.

300). Compară: R. Mauron, *Studies in Bosnia-Hercegovina an Dalmatia,* 1900, p. 89, sqq, fig. 54.

301). Compară: L. Márton, în *Arch. Ért,* XI, 1933, pl. XVI, 1-2.

302). C. Schuchhardt, *Die Schulenburg bei Cotzofeni und andere dakische Burgen,* în *Schumacher-Festschrift,* 1932, p. 184-188 şi fig. 3. Cf. I. Nestor, O. C., pl. 19, 8 şi p. 157-158.

II. ANTICHITĂȚI SCITICE.

In evoluția civilizației celei dintâi epoci a fierului din Oltenia nu se resimte aportul scitic. Ea își urmează drumul său natural spre perioada La Tène, fără a-și fi întrerupt legăturile in-

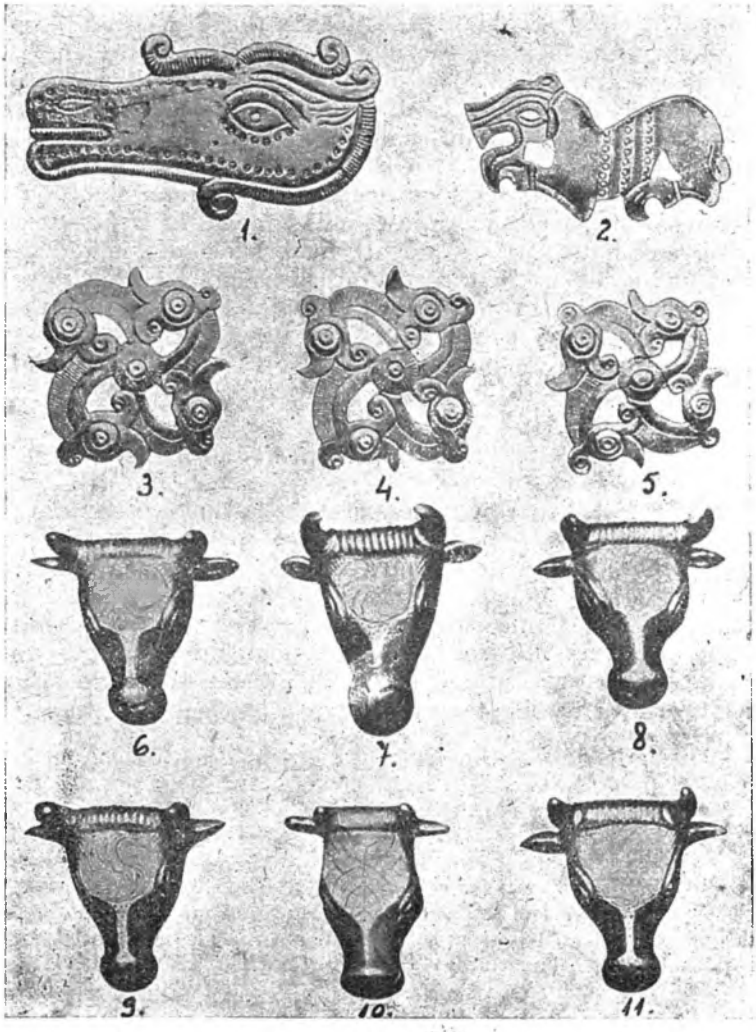

Fig. 225.

time cu restul Daciei, cu lumea illirică și cu Europa centrală. Părerea lui V. Pârvan că Sciții ar fi despărțit Dacia și Ungaria es-

tică de centrul şi Vestul Europei nu se confirmă (303). Pârvan credea deasemenea că venirea Sciţilor coincide în Dacia cu începutul adevăratei civilizaţii hallstattiene şi creia o epocă scitică sau daco-scitică dela 700-300 a. Chr. (304), care ar fi fost „un adevărat hiatus între vechea şi frumoasa civilizaţie indigenă a bronzului şi renaşterea getă din a doua epocă a fierului" (305). Descoperirile şi studiile ulterioare au arătat că prezenţa Sciţilor la noi nu poate fi dovedită mai devreme de sec. VI a. Chr. (306) sau sec. V a. Chr., (307), când apar primele antichităţi scitice, de caracter arhaic, din Transilvania şi Ungaria. Astfel ne apropiem de vremea când scrie Herodot. Dacă Sciţii n'au jucat un rol de seamă în crearea unei civilizaţii pe pământul Daciei, ei au fost în schimb buni mijlocitori ai răspândirii civilizaţiei greceşti şi au adus aici din Orient, după cum a arătat d. Prof. N. Iorga, ideia monarhică şi au realizat aci o primă sinteză (308). In Oltenia nu avem morminte scitice până în prezent, ca în Transilvania sau Dobrogea. Toate materialele provin din descoperiri întâmplătoare, aşa că nu putem să precizăm cu care elemente locale s'ar asocia. Fiindcă în preistoria regiunilor noastre Sciţii nu determină o epocă, în felul cum a fost concepută ulterior, noi suntem înclinaţi a prezenta descoperirile scitice într'un paragraf special, acela al antichităţilor de origină scitică.

1. *Tezaurul dela Craiova.*

In 1917 H. Schmidt a cumpărat de la un negustor din Craiova un tezaur de argint care cuprinde peste 80 piese întregi şi mai multe fragmente. Până în 1926 se găsea în Muzeul din Berlin, iar după hotărîrea Comisiei de Reparaţiuni dela Paris a revenit Statului Român şi se află în prezent expus în Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti. Dublete şi copii au rămas şi la Berlin. Se pare că unele dintre obiectele cedate au fost falsificate. Asupra acestui tesaur s'a scris o întreagă literatură (309).

303). V. Pârvan. *Dacia civilizaţiilor străvechi din regiunile Carpato-Danubiene,* (trad. de R. Vulpe), 1937, p. 22 şi 54.

304). *Ib.* p. 41, şi urm. Cf. *Id., Getica,* p. 2 şi urm. Cf. p. 681.

305). *Ib.,* p. 43.

306). I. Nestor, *O. c.,* p. 144.

307). N. Fettich, în *Arch. Hungarica,* p. 38-39.

308). N. Iorga. *Istoria Românilor,* I, 1. *Strămoşii înainte de Romani,* p. 131 şi urm. şi p. 183 şi urm. D. Kretschmer crede într'o origine scito-iraniană a credinţei în nemurire a Geţilor (în *Glotta,* XXIV, 1935, p. 44).

309). H. Schmidt. *Skythischer Pferdegeschirrschmuck aus einem Silberdepot unbekannter Herkunft. Ein Beitrag zur eurasischen Tierornamentik,* în *Präh. Zeitschr.,* XVIII, 1927, p. 1-90, cu 1 fig. şi 5 pl. Katherina Malkina, *Zu den skythischen Pferdegeschirrschmuck aus Craiova,* în *Präh. Zeitschr.,* XIX, 1928, p. 152-185, cu fig. 2 şi pl. 27. Al. Tzigara-Samurcaş, *Tezaurul scit dela Craiova,* în *Convorbiri literare,* LXI, 1928, p. 19-24. C. Schuchhardt *Alteuropa,* ed. II, p. 262 şi pl. XXXVIII, 1-6. Ed. III, pl. XLI. V. Pârvan, *Getica,* p. 20, Nr. VI. Id., *Dacia,* fig. 25. I. Nestor, O. C., p. 147-148 şi

Locul său de proveniență nu este cunoscut nici azi cu certitudine. El a fost descoperit undeva în jud. Dolj, poate în împrejurimile Craiovei. După d. C. N. Plopşor s'ar fi descoperit la Pleniţa (310), iar după o informaţie pe care o deţinem dela d. N. Tălpăşanu dela Craiova, s'ar fi găsit la Adâncata-Goeşti, la locul zis „dealul

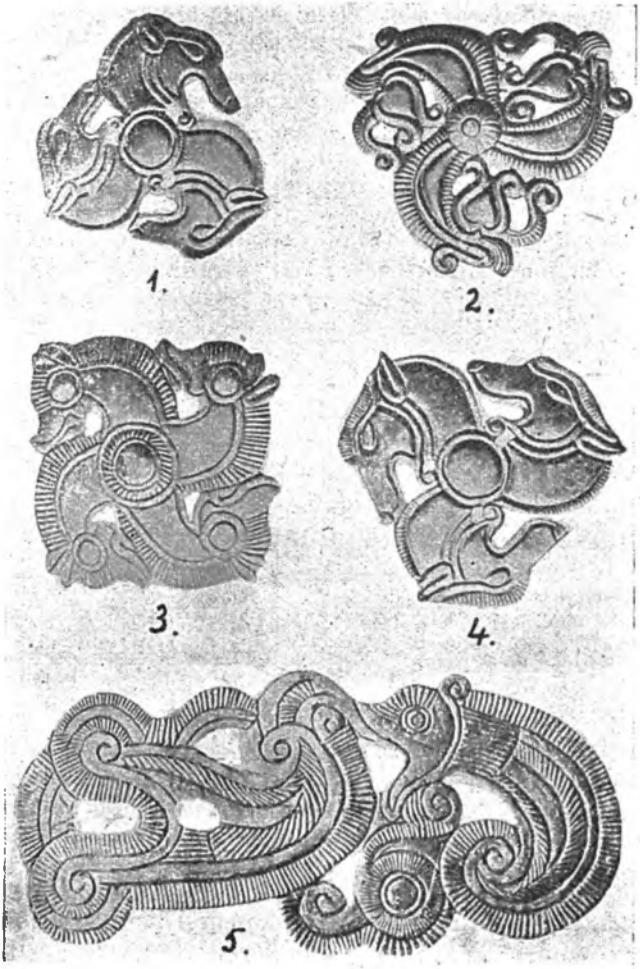

Fig. 226.

muerii", unde se află măguri sau tumuli. Indicaţia din urmă, ar

pl. 18, 1-3. C. N. Plopşor. *Iarăşi Sciţii în Oltenia,* în *Năzuinţa,* Craiova, 1924. Id. în Demetrescu-Plopşor, *Călăuza Muzeului Olteniei,* p. 57-60, fig. 19, VI. Dumitrescu, *L'art préhistorique en Roumanie,* pl. XXI-XXII. M. Rostowzew, *Skythien und der Bosporus,* I, 1931, p. 491-493.

310). *L. c.*

fi şi mai preţioasă dacă s'ar fi putut stabili că tezaurul de la Craiova aparţine unui mormânt sau unui depozit. Poate că viitoarele cercetări şi săpături din Dolj vor deslega şi această problemă. In afară de obiectele cumpărate de H. Schmidt mai sunt de atribuit tot acestui tesaur şi cele două capete de taur, cel din Muzeul dela Craiova (311), şi cel dăruit de d. Dr. Severeanu Muzeului din Bucureşti. Obiectele se împart în felul următor: 1) Aplice cu patru braţe, în formă de svastică, având două variante: una mai puternic ajurată (fig. 225, 3-5), alta de dimensiuni mai mari (fig. 226, 3). Cele patru colţuri se termină cu capete de animal mai mult sau mai puţin stilizate şi cu gura căscată. 2) Aplice cu trei colţuri care reproduc un triquetrium şi se termină deasemenea cu cap de animal. Gâtul este puternic încordat ca şi la cele precedente (fig. 226, 1-2, 4). 3) Aplice compuse din două părţi şi având o formă alungită, lucrate în acelaş stil animalier, dar foarte stilizat. 4) Aplice în formă de cap de animal (fig. 225, 1). 5) Aplice cu placaj de aur, în care H. Schmidt văzuse lupta între griffon şi şarpe, părere combătută de

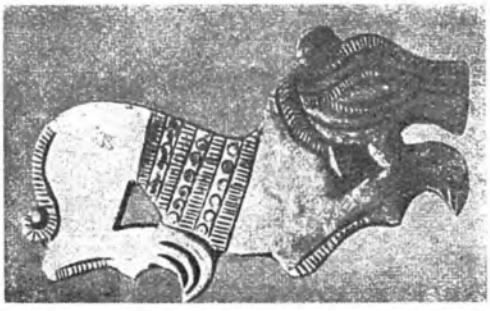

Fig. 227.

Fig. 228.

majoritatea arheologilor. 6) Două aplice reprezentând câte un animal cu patru picioare (fig. 225, 2 şi 227). 7) Şapte capete de taur, goale în interior şi toarte în formă de bandă, pentru a fi prinse de curele (fig. 225, 6-11 şi 228). Pe fruntea a şase capete este un ornament rozetă sau vârtej. Al şaptelea exemplar are un ornament diferit (fig. 225, 10). Piesele sunt de argint cu placaj de foiţă de aur. 8) Un ornament frontal, reprezentând capul unui animal. 9) Pendantive în formă de săgeată sau ghiară de pasăre. 10) Nasturi (23 exemplare) cu calotă plană sau bombată. 11) Garnituri pentru încrucişarea curelelor. 12) Diferite fragmente.

Intreg tezaurul este din argint. Unele piese sunt acoperite cu placă de aur. Majoritatea obiectelor a fost lucrată cu ciocanul. Capetele de taur au fost în schimb turnate. O atenţie stilistică, extrem de amănunţită, a dat H. Schmidt în studiul citat, care

311). I. Nestor. *L. c.*

trebue însă completat cu observaţiile aduse de K. Malkina. Se deosebesc trei elemente în ceeace priveşte stilul: un element scitic, altul de origină grecească şi un altul tracic, local. „Tezaurul" ar fi fost lucrat, foarte probabil, într'un atelier dela Marea Neagră, unde aceste trei elemente îşi dau întâlnire. După părerea generală a diferiţilor arheologi, care s'au ocupat cu descoperirea din Dolj, tezaurul se datează în a doua jumătate a sec. IV a. Chr.

2. *Descoperirea dela Brădeşti, jud. Dolj.*

Mai multe piese de harnaşament provin dela Brădeşti, jud. Dolj, în urma unei descoperiri întâmplătoare. Obiectele sunt de bronz. Ele au fost publicate prima dată de d. I. Nestor (312). Pare a fi vorba de un depozit, mai de grabă decât de un mor-

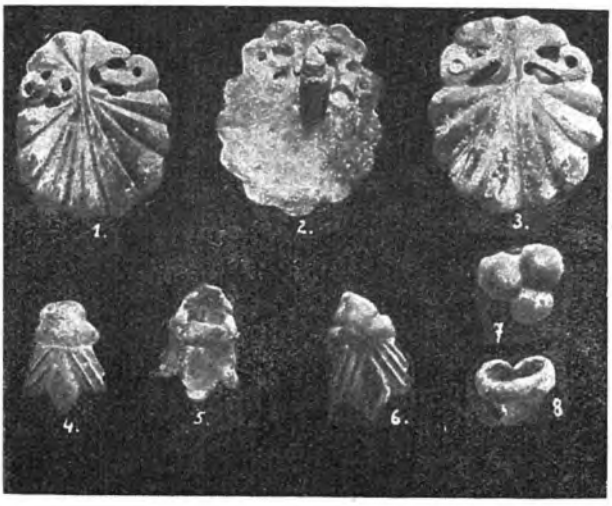

Fig. 229.

mânt. Descoperirea cuprinde: 1) Patru aplice cu toartă, în formă de palmetă dublă; palmetele sunt neegale ca mărime şi sunt separate prin intermediul a două ornamente în formă de S. Sunt turnate şi uşor cizelate pentru a accentua cu deosebire frunzele palmetelor (fig. 229, 1-3). 2) Trei mici aplice reproducând forma de greer, având pe partea opusă o toartă orizontală (fig. 229, 4-6, turnate). 3) Doi nasturi trilobaţi, cu toartă orizontală (fig. 229, 7-8). D-l I. Nestor a arătat că obiectele dela Brădeşti nu fac dovada unei arte pur scitice şi că motivele ornamentale sunt de origină grecească. D-sa datează descoperirile dela Brădeşti, în sec. V-IV a. Chr. In ornamente şi în executarea pieselor se observă

312). *Ib.* p. 149-150 şi pl. 18, 4-11.

o degenarare a artei greceşti, ceeace ne face să credem că datarea în sec. IV a. Chr. pare neverosimilă.

3. *Rhytonul dela Poroina.*

A fost publicat de Al. Odobescu prima oară, cu un bogat lux de amănunte şi apoi reprodus şi discutat de alţi arheologi. (313). Rhytonul din Mehedinţi e de argint, cu placaj parţial de aur. Greutatea sa e de 280 gr. In partea inferioară stilizează capul de bou, cu amănuntele tratate foarte expresiv. Pe fruntea

Fig. 230.

capului de bou se găseşte o rozetă a cărei formă aminteşte pe aceia de pe capetele de taur din tezaurul dela Craiova şi pe rhytonul de la Kertsch din Rusia (314), cu care a făcut şi Al. Odobescu apropierea stilistică. Rhytonul dela Poroina are ca orna-

313). Al. Odobescu, *Le trésor de Petrosa,* 1889, I, p. 498. sqq. cu fig. 202 şi fig. 205. Al. Bărcăcilă, *Monumente religioase ale Drubetei,* în *Arh. Olteniei,* Nr. 71-73, 1934. Extras, fig. 3-4. VI. Dumitrescu, *O. C.,* pl. XXIII. V. Pârvan, *Getica,* p. 20-21, 639. I .Nestor, *O. c.,* p. 146. M. Rostovzeff, *Iranians and Greeks,* p. 232, nota 13 şi p. 86 şi 105-106. Id. *Skythien und der Bosporus,* I, p. 490.

314). Kondakov-Tolstoi-Reinach, *Antiquités de la Russie méridionale,* I, 1891, fig. 116.

ment patru personagii realizate în tehnica au repoussé. Două personagii sunt aşezate pe câte un scaun cu patru picioare şi ţin în mână câte un rhyton. De o parte şi de cealaltă se află celelalte personagii în picioare şi cu mâna dreaptă în semn de rugăciune, îmbrăcate într'o haină curioasă, lungă, fără mâneci şi centură (fig. 230). Rhytonul nostru este un obiect de cult. Rostovzeff îl atribue la început Sarmaţilor, dar mai târziu l-a considerat ca artă scitică târzie şi l-a pus în legătură cu taina comuniunii şi cu Marea zeiţă Anahitis. Ca datare V. Pârvan s'a gândit la sec. IV-III a. Chr.

4. *Alte descoperiri scitice.*

Cu menţionarea celor opt vârfuri de săgeţi de bronz dela

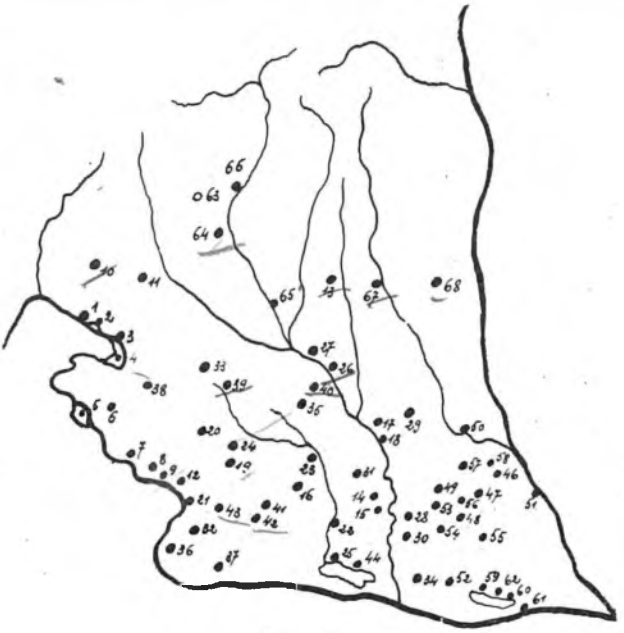

Fig. 231.

A doua epocă a fierului (La Tène). Jud. Mehedinţi: T.-Severin, 1; Ostrovul Simian, 2; Hinova, 3; Ostrovul Corbului, 4; Ostrovul Mare, 5; Balta Verde, 6; Gruia, 7; Gârla Mare, 8; Gârla Mică, 9; Bobaiţa, 10; Şişeşti. 11; Salcia, 12; Stoina, 13; Jud. Dolj: Padea, 14; Ţugureşti, 15; Întorsura, 16; Craiova, 17; Balta Verde, 18; Corlate, 19; Orodel, 20; Cetate, 21: Bârca, 22; Fântânele, 23; Vârtop, 24; Cârna, 25; Brădeşti. 26; Răcari, 27; Dobreşti, 28; Pieleşti, 29; Căciulăteşti, 30; Şegarcea, 31; Goleni, 32; Gogoşiţa, 33; Călăraşi, 34; Lazu, 35; Ciuperceni, 36; Piscu, 37; Oreviţa, 38; Brabova, 39; Coţofeniidin-dos, 40; Galiciuica, 41; Galicea Mare, 42; Dobridor, 43; Săpata, 44; Jud. Romanaţi: Drăgoteşti, 45; Reşca 46; Caracal, 47; Redea, 48; Radomir, 49; Osica-de-sus, 50: Stoeneşti, 51; Dăbuleni, 52; Celar, 53; Amărăştii-de-sus, 54; Vlădila, 55; Dioşti, 56; Frăsinelu-de-pădure. 57; Dobrosloveni, 58; Grojdibod, 59; Orlea, 60; Celei, 61; Gura Padinei, 62; Jud. Gorj: Dobriţa, 63; Vârţu, 64; Broşteni, 65; Bumbeşti, 66; Jud. Vâlcea: Grădiştea, 67; Băieşti, 68.

Ştefăneşti, jud. Vâlcea şi a fragmentului de săgeată dela Sălcuţa, jud. Dolj (315), am încheiat capitolul referitor la antichităţile scitice din Oltenia. Săgeţile amintite sunt de tip greco-scitic şi nu sunt un bun exclusiv al mormintelor sau antichităţilor curat scitice. Ele au profil triunghiular.

III. A DOUA EPOCA A FIERULUI.

Trei mari curente vor străbate această epocă: helenismul — mai ales sub forma sa nouă, helenistică —, celtismul şi romanismul, dar toate sprijinindu-se pe fondul autohton al formelor de cultură. Materialele arheologice din Oltenia, ca şi din restul

Fig. 232.

Daciei, vor purta pecetea acestor influenţe. Importanţa Sciţilor care vor fi jucat un rol de seamă în viaţa spirituală a localnicilor, ci nu pe tăràmul culturii materiale, va scădea. In istoria veche a acestor locuri, neamurile scitice se plasează în perioada de tranziţie dela epoca hallstattiană la cea La Tène, întinzându-se deopotrivă într'o epocă şi cealaltă, după regiuni.

Descoperirile din Oltenia arată că între cele două epoci ale fierului nu există o întrerupere, un hiatus. Trecerea poate fi sesizabilă în ceramică şi în forme de metal. Determinarea crono-

315). Amintite şi de D-l I. Nestor (O. c., p. 149, nota 616). Cele opt săgeţi dela Ştefăneşti. (Dl. I. Nestor notează numai şapte). se află în muzeul Seminarului Sf. Nicolae din Râmnicul-Vâlcea.

logică a începutului La Tène-ului este totuşi destul de grea. V. Pârvan punea ca dată de început anul 300 a. Chr. şi anul 50 a. Chr. ca sfârşit (316), trecând pe seama epocii geto-scite La Tène-ul A şi B după cronologia lui P. Reinecke sau La Tène-ul timpuriu după sistemul Tischler-Déchelette, dar recunoscând prezenţa elementelor La Tène anterioare sec. III a. Chr., cum ar fi fibula dela Oradea Mare şi complexul dela Silivaş, judeţul Alba (317). Din materialul de până acum se constată că cele mai timpurii apariţii La Tène în Dacia se întâlnesc în Vestul şi Sud-Vestul provinciei, în care zonă intră şi Oltenia. Mormântul dela Ostrovul Corbului, cu fibula de fier, precum şi alte fibule de bronz, lasă impresia celor mai vechi obiecte La Tène în Ol-

Fig 233.

tenia, care din punct de vedere stilistico-tipologic s'ar însuma fazei B târzii a cronologiei lui P. Reinecke, ca şi unele săbii,

Pe baza descoperirilor arheologice credem că începutul celei de a doua epoci a fierului trebueşte pus cel mai târziu pela 350 a. Chr., deci cu aproape două decenii înainte de expediţia lui Alexandru cel Mare la Dunăre (335 a. Chr.), iar sfârşitul său, determinat de influenţa, dar mai ales de cucerirea romană, va cădea pe la 100 d. Chr., când începe o nouă viaţă în Dacia şi o nouă civilizaţie, pe care noi o vom numi-o daco-romană.

IZVOARE ARHEOLOGICE.

In prezent suntem în măsură a cunoaşte destul de bine civilizaţia La Tène din Oltenia, datorită unor intense săpături şi

316). V. Pârvan, *Getica*, p. 292.
317). Ib. p. 772 şi Id. *Dacia*, p. 113.

cercetări arheologice în regiune. Aproape toate muzeele şi colecţiunile de antichităţi din Oltenia conţin numeroase materiale La Tène, care, la un loc cu observaţiile din timpul săpăturilor, ne oferă suficiente mijloace de cunoaştere a ultimilor secole premergătoare erei creştine. Isvoarele arheologice referitoare la această epocă se împart în:

A. *Aşezări.*

De data aceasta harta arheologică din a doua epocă a fierului în Oltenia s'a îmbogăţit considerabil în ultima vreme. Numărul localităţilor determinate de noi până acum se ridică aproape de 70. Ele trebuesc să fie mult mai numeroase. Aceasta dovedeşte însă că avem de a face cu o populaţie densă, care acoperă toată Oltenia. Este drept că această civilizaţie are o mare răspândire, dar în intensitate şi calitate ar fi inferioară civilizaţiilor epocilor precedente. Rar vom găsi de data aceasta staţiuni cu un strat compact de cultură. Sunt mai multe puncte şi răspân-

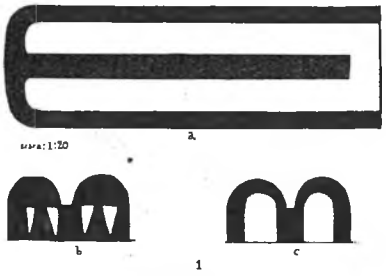

Fig. 234.

diri, din al căror material se evidenţiază caracterul rural, agricol, al populaţiei. In morminte vom întâlni aproape numai pe luptători, pe când cimitirele unei populaţii atât de numeroase, precum o arată aşezările, par a lipsi.

Dăm lista localităţilor La Tène: *Jud. Mehedinţi:* 1) Turnu-Severin (cu aşezarea din castru şi cele din S şi V oraşului), Ostrovul Şimian, Hinova, Ostrovul Corbului, Gârla Mare, Gârla Mică, Gruia şi Salcia, Siseşti, Bobaiţa, Balta Verde, Ostrovul Mare, Stoina pe Amaradia (şi cetate dacică). *Jud. Dolj:* Padea, Ţugureşti, Întorsura, Craiova (valea Jiului), Balta Verde, Corlate, Orodel, Cetate, Bârca, Fântânele, Vârtop, Cârna, Brădeşti, Răcari, Dobreşti, Pieleşti, Căciulăteşti, Segarcea, Gogoşiţa, Călăraşi, Lazu, Brabova, Coţofenii-din-Dos, Galiciuica, Galicea Mare, Dobridor, Săpata, Oreviţa, Golenţi, Piscu, Ciuperceni. *Jud. Romanaţi:* Drăgoteşti, Reşca, Caracal, Redea, Radomir, Osica de sus, Stoeneşti, Dăbuleni, Celar, Amărăştii de sus, Vlădila, Dioşti, Frăsinetul de Pădure, Potopiu (cătun, com. I. Gh. Duca, fostă Dobrosloveni), Grojdibod, Orlea, Celei, Gura Padinei. *Jud. Gorj:* Dobriţa, Vârţu,

Broşteni, Bumbeşti. *Jud. Vâlcea:* Grădiştea (Valea Grădiştei), Dăieşti (fig. 231). Cele două din urmă judeţe sunt foarte puţin cercetate. Se observă că aşezările La Tène se îngrămădesc în regiunea de şes şi mai ales dealungul Dunării, ocupând locurile prielnice pentru agricultură. Cetăţile dace le întâlnim în schimb la munte şi în zona dealurilor, acolo unde se află un punct strategic. Arare ori aşezarea este întărită cu un şanţ şi palisadă, servind astfel drept cetate în vremurile de restriştе a neamului daco-get în războaiele sale cu Romanii. De obiceiu aşezările din această vreme sunt deschise şi întinse pe mari distanţe. Se preferă terasele râurilor şi colinele din imediată vecinătate a apelor. Apar aşezări uneori peste staţiunile neo-eneolice sau ale epocii bronzului. Locuinţele sunt de mici dimensiuni. Elé se îngrămă-

Fig. 235.

Fig. 236.

desc uneori unele lângă altele, dar câte odată le separă distanţe mari. Pare a fi vorba de mici sate, cu locuinţe îngrămădite, cât şi de sălaşe ori colibe răspândite. Săpăturile noastre dela Ostrovul Simian (1933 şi 1935) ne-au dat posibilitatea de a determina pentru prima dată locuinţe în formă de *bordeiu* şi de *colibă,* care sunt cele două tipuri de locuinţă foarte frecvente în perioada târzie La Tène. Bordeele sunt săpate în pământ, sub nivelul obişnuit, cu un plan dreptunghiular şi acoperişul de pari de lemn şi creci de copac peste care s'a aruncat pământ. Spre fundul bordeiului se află nelipsita vatră, care atrăgea în jurul său toată viaţa modestă a familiei. Vatra e făcută din pământ sau având o bază din pietre de râu, peste care s'a aşezat pământ. In schimb colibele sunt mai confortabile în felul lor, mai largi, ridicate la suprafaţa pământului, cu pereţii din pari bătuţi în pământ şi împletiţi cu nuele. Acest schelet de lemn este dat apoi cu lipitură de lut, întocmai ca în vremurile neolitice, recurgându-se la acelaşi sistem de construcţie şi anume acelea în paiante. Planul lor are patru laturi, sau este oval. Nivelul colibelor dela

Ostrovul Şimian este mai bogat în material arheologic, decât acela al bordeelor. Unele colibe aveau postament sau pardoseală din piatră de râu şi vetre mari. Ne oprim mai mult asupra colibei I de la Ostrovul amintit (fig. 232). Lungimea sa are 5.80 m. şi lăţimea de 3.50 m. Coliba era pardosită cu pietre mari, aşezate cu grijă şi legate între ele cu nisip şi pământ galben, bine bătătorit şi spoit deasupra. Vatra se află în colţul dela N-V, de formă elipsoidală (1.30 pe 1.10 m), cu marginile ridicate (0.09—0.11 m.). Pe vatră s'a găsit o greutate de plasă. Vatra era construită direct pe pardoseala colibei şi era deschisă spre Vest, unde probabil era şi intrarea în colibă. Alături de vatră s'a dat peste multă cenuşe, oase calcinate, scoici, oase de peşte, cărbuni şi fragmente de greutăţi de plasă şi de râjniţă.

Pe latura de Sud a Ostrovului, acolo unde colibele apar în

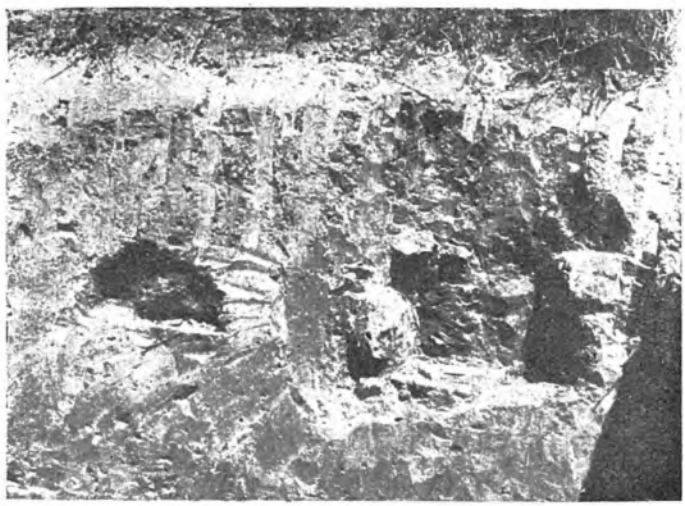

Fig. 237.

număr mai însemnat, fiind săpate în loess, am dat peste forme de *cuptoare*. Pereţii lor sunt uniţi deasupra în formă de boltă. Observaţii interesante sunt de făcut asupra cuptorului înfăţişat la fig. 233 şi 234, săpat de noi. Acesta prezintă în partea opusă uşii patru deschizături pentru ventilaţie. El are două compartimente, unite printr'un perete, care susţine şi bolţile. Lungimea sa e de 2.70 m. şi lăţimea de 1.10 m. Spre uşe am descoperit fragmente ceramice de factură locală în asociere cu cele de influenţa celtică (fig. 236). In apropiere de acest cuptor erau răspândite bordee modeste, în care s'a descoperit şi ceramică ornamentată cu pieptenele, tipică La Tène-ului D, precum şi arme de fier (un vârf de suliţă) şi un fragment de brăţară din sticlă închisă.

Cuptoare-crematorii (?). Nu departe de cuptorul prezentat

mai sus şi de bordeele amintite, s'au putut identifica două cuptoare cu pereţii formaţi din pietre mari, legate între ele cu bucăţi de cărămidă grosolană şi pământ (fig. 237). In interior am găsit câteva fragmente ceramice aparţinând La Tène-ului târziu, de aceiaşi factură ca şi cele din locuinţe. In fundul celui mai mare a apărut un fragment de amforă romană, probabil din sec. I d. Chr. Dar ceeace este şi mai curios şi ne dă de gândit

Fig. 238.

este faptul că în aceste cuptoare s'au găsit oase umane calcinate, amestecate cu cenuşă şi cărbune. Această constatare ne face să presupunem că cele două cuptoare vor fi servit la incinerarea morţilor, ca adevărate crematorii. Pe baza materialului arheologic ele se datează în La Tène-ul D (sec. I d. Chr.).

Inventarul aşezărilor. Ceramica este aproape singurul ele-

ment inventaric de seamă al aşezărilor, în afară de câteva fragmente de arme de fier, greutăţi de plasă, bucăţi de râşniţă, unelte de piatră şi silex. E o populaţie paşnică, dar şi războinică atunci când împrejurările o cer. Ceramica se poate împărţi în următoarele grupe: I. Ceramică de fabricaţie celtică. II. Ceramică de influenţă celtică. III. Ceramică locală. IV. Ceramică de influenţă romană. Aceste specii sunt reprezentate în mod inegal. Produsele locale abundă. Produsele celtice sunt importate sau fabricate pe loc de către meşteşugari celţi sau localnici. In grupa I avem următoarele specii: a) Lutul e cel cunoscut, de culoare

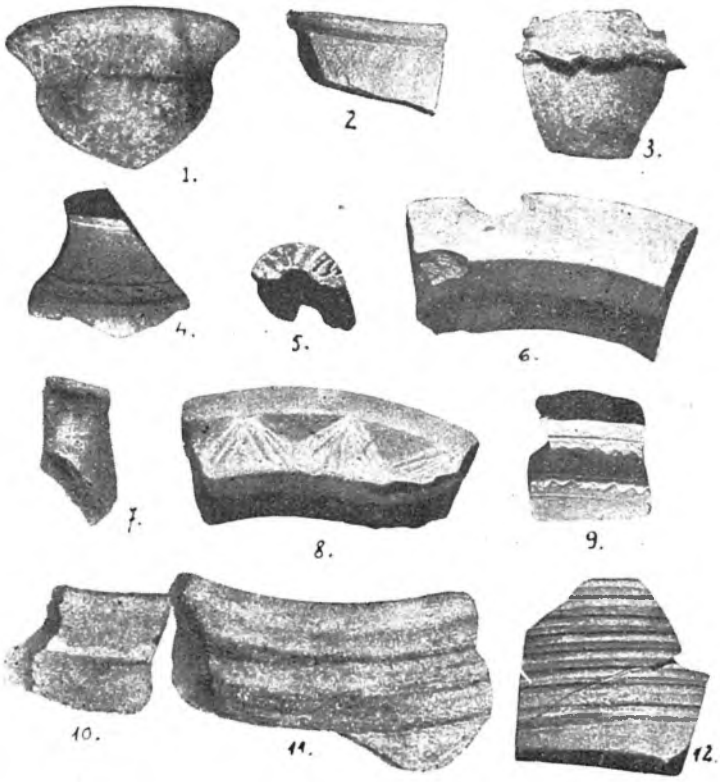

Fig. 239.

cenuşie, plăcută ochiului, fiind moale la pipăit, câteodată cu un slipp subţire şi vitros, pătruns totdeauna de o ardere egală. Vasele sunt lucrate cu roata, având un contur precis şi elegant (fig. 238, 1, 3; fig. 239, 1; fig. 235). Suprafaţa este lustruită. Ornamentele se redau prin lustruire puternică ,un fel de estompare, precum şi prin pictură cu grafit (fig. 239, 2, 4, 6-8), sau prin incizii uşoare întovărăşite câteodată de către linii lustruite. b) Specia *b* celtică are o culoare gălbuie-cărămizie, uneori roşiatică, de un cărămiziu pronunţat. Stratele superficiale sunt portocalii,

nuanţate spre roşiatic sau spre culoare albicioasă şi lustruite. Tehnica ornamentării şi calitatea lutului sunt similare speciei *a*, întocmai ca şi formele. Ceramica de imitaţie sau de inspiraţie celtică este în general lucrată cu mâna. Se întrebuinţează şi roată, dar se observă o nedibăcie. Avem deaface cu culori şterse, combinate, şi nu cu o singură culoare clară. Se deosebesc trei subspecii şi anume: a) Lut negru-castaniu, stratele superficiale castanii, lustruite negru, negru-castaniu, uneori cu luciri metalice. Câteodată lustruirea este numai parţială. b) Lut cărămiziu şi negru-cărămiziu, stratele superficiale totdeauna de culoare roşie-cărămizie, lustruite cărămiziu. c) Lut cenuşiu-spălăcit, murdar, cu nuanţe negre ori gălbuie. Pasta acestor trei subspecii este inferioară ca tehnică grupei I, cu impurităţi, insuficient frământată şi arsă incomplet, probabil în cuptoare primitive. In imitarea ceramicei celtice localnicii au căutat să redea în tehnica lutului, în culoarea sa, ca şi în forme, cele două serii ale grupei I, dar fără a reuşi. Conturul vaselor este în general lipsit de preciziune. Pereţii sunt groşi, pasta grosolană, aspră, culoarea nu are aspect plăcut. Lustruirea nu este perfectă, iar grafitul lipseşte. Aceste produse se deosebesc de cele celtice, nu atât prin forme, cât prin tehnica lutului şi mai ales printr'un slipp brun-castaniu, care predomină şi prin prezenţa a două straturi superficiale groase, ce nu aderă totdeauna în mod definitiv la stratul intermediar. Formele celor două prime grupe merg deobiceiu paralel, reproducând aproape acelaşi repertoriu. Se imită mai mult tehnica celtică decât formele. In această tehnică se caută a se fabrica vase de inspiraţie locală, ca cele două vase cu mănuşi verticale din Romanaţi (fig. 238, 1, 6), sau străchinile care a-

Fig. 240.

Fig. 241.

mintesc profilele Sălcuța și Gumelnița (fig. 241, 3). Uneori și vasele mari stau în dependență cu formele locale, deși tehnica este celtică sau de inspirație celtică. *Forme:* 1) Fructiere sau pomiere, cu picior mai înalt la grupa I și mai scund la grupa II, (fig. 238, 3). Multe din profilele dela fig. 240-241 redau partea superioară a unor atari forme. Unele sunt deschise mult, cu buza răsfrântă elegant în afară, prezentând un umăr în regiunea de întâlnire a corpului cu buza (fig. 241, 2, 5, și fig. 235, 5); altele se termină însă cu un profil simplificat (fig. 241, 3-4; 235, 4; 240, 16, 22). 2) Vase strecurătoare (fig. 238, 2). 3) Străchini cu buza largă, având un „Standfuss". Profilele redau vase cu fund adânc (fig. 242, 2). 4) Cupe cu fund ascuțit, care par a imita cupele deliene (fig. 239,1; 242, 1). 5) Oale înalte cu o mănușe în bandă lată, lipită de vas într'o tehnică similară aceleia a metalului (fig. 244,2). 6) Vase cu profil svelt, bitrunchiconic, cu o mănușe în bandă și gură răsfrântă în afară, în care se

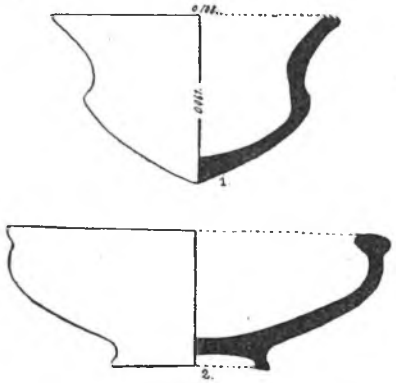

Fig. 242.

Fig. 243.

resimte pare-se o influență elenistică (fig. 238, 4). 7) Ulcele cu o mănușe (fig. 238, 8). 8) Văscioare fără mănușă, cu corpul foarte bombat (fig. 238, 11). 9) Borcane cu pereți oblici și mănușa cu secțiune rotundă (fig. 241, 5). 10) Vase mari cu picior tubular, descoperite în stare fragmentară (fig. 236, 6 și fig. 240, 11). 11) Urne mari în formă de dublu trunchiu de con, cu buza răsfrântă în afară și pereți groși (fig. 241, 8-9, 14). 12) Vasul de la Coțofenii-din-Dos, jud. Dolj, în formă de strachină adâncă (fig. 244, 1), pe care d. I. Nestor îl datase pe nedrept în perioada timpurie a La Tène-ului (318): forma, ornamentul în valuri și mai ales tehnica lutului îl pun însă alături de produsele grupei I. In orice caz vasul nostru nu poate aparține decât La Tène-ului târziu, sec. II-I a. Chr. (319).

Ceramica locală. Dacă se face o comparație cu cele două

318). *O. c.*, p. 158, nota 654.

319). Vasul se află în muzeul din Berlin. Pasta e tipică grupei I.

grupe precedente, putem spune că produsele locale sunt mai numeroase decât celelalte. Toată ceramica din această grupă e lucrată cu mâna. Până acum s'a dat o foarte mică atenţie unor atari produse. In muzee şi colecţiuni sunt expuse foarte puţine produse de acest fel şi în general numai în stare fragmentară. O prezentare completă a acestei grupe nu se poate face în prezent. In stabilirea speciilor şi subspeciilor ne-am sprijinit pe descoperirile dela Ostrovul Şimian, unde s'a dat peste un material mai unitar. După tehnica lutului distingem următoarele specii: *a)* Specie foarte grosolană din lut gălbui, cu multe păioase şi pietricele, insuficient frământat şi puţin ars la foc deschis sau numai la soare. Pereţii vaselor sunt groşi, uneori trecând peste 0.02 m. Pe suprafaţă se observă petrecerea mâinii. Profilele redau vase mari, cu pântec larg şi gât scurt, probabil servind drept recipiente pentru păstrarea cerealelor (fig. 245, 5). b) Lut cu nuanţe deschise, de obiceiu bătând în castaniu şi negru, stratele superficiale castanii sau negre, în general subţiri şi câteodată lustruite. c) Lut cărămiziu, cu stratele dela suprafaţă

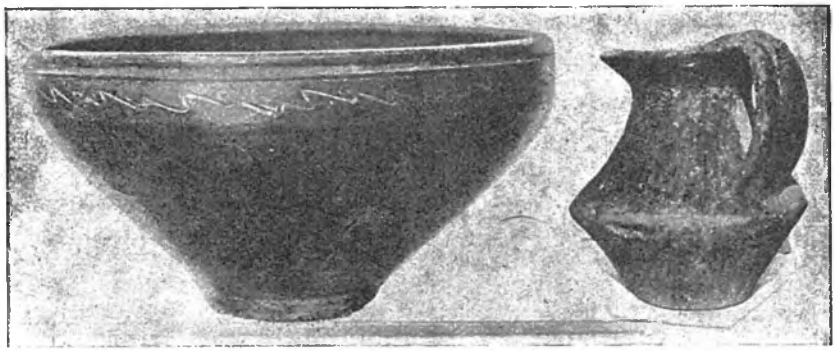

Fig. 244.

de aceiaşi culoare şi lustruite. In această specie intră şi o subspecie mai fină, din lut mai îngrijit frământat, cu pereţi subţiri şi profil precis. *Forme.* Foarte rar formele sale se inspiră din repertoriul celor două grupe anterioare. Ele stau în legătură cu tradiţia neolitică, a epocii bronzului şi a Hallstatt-ului local, fiind o dovadă de continuitate culturală şi etnică. Apar şi forme noui, a căror origine trebuie căutată în influenţa romană şi poate în cea „slavă". Sunt deci în acest repertoriu elemente străvechi locale şi elemente noui, împrumutate în cea mai mare parte din civilizaţia provincială romană. Vom întâlni: 1) Străchini cu profile obişnuite civilizaţiei Sălcuţa-Gumelniţa. 2) Borcane cu pereţi oblici (fig. 246, 1, 2). 3) Ceşti cu o tortiţă. 4) Vase cu aripi, un fel de urne mici, care vin din epoca bronzului şi cea hallstattiană locală (fig. 239, 3). 5) Urne în formă de clopot, ca cele hallstattiene târzii, cu butoni laterali cilindrici şi brâuleţe alveo-

lare (fig. 238, 5). 6) Ulcele cu corpul uşor bombat, prezentând un profil similat literei S şi gâtul scurt (fig. 246, 3-4, 9-10, 14-15) 7) Vase cu două toarte laterale. Numărul acestor forme va spori în măsura săpăturilor şi descoperirilor. *Ornamentarea* este grosolană ca aspect. Ea realizează ornamente incizate şi ornamente în relief. In prima categorie reamintim: puncte, linii adâncite mult în pasta încă moale, precum şi incizii uşoare, dispuse în grupe şi executate cu pieptenele. Acest ornament este foarte frecvent în toate aşezările La Tène şi ca vreme se datează în faza *D*, care cuprinde ultimul sec. înainte de era creştină şi sec. I d. Chr. Produsele de acest fel din Oltenia par a aparţine sec. I d. Chr., întocmai ca şi fragmentele ornamentate cu motive în

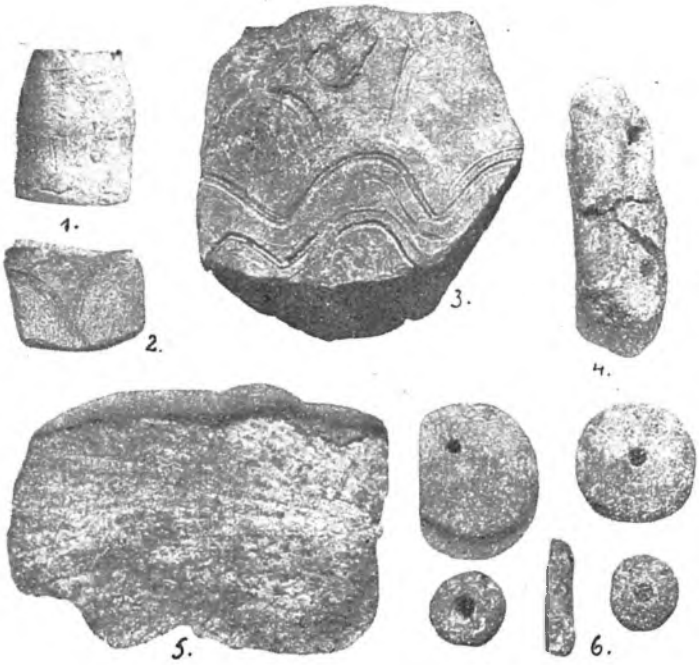

Fig. 245.

formă de cruce (fig. 248 şi fig. 246, 3), care sunt destul de frecvente. Ornamentele în relief sunt mai numeroase decât cele incizate. Apar brâuleţe alveolare, orânduite în sisteme verticale şi orizontale, dând uneori motive de potcoave (fig. 238, 5) sau modelări în formă de şarpe (fig. 248, 7). Apucătoarele cilindrice şi cu modelaj asemănător cu o şea au rol ornamental.

Ceramica de influenţă romană. A doua epocă a fierului este cuprinsă între influenţa celtică la început şi cea romană la sfârşit. Aceasta se poate constata cu mai multă uşurinţă în produsele ceramicei. In mediul târziu La Tène apare o ceramică de factură romană, lucrată cu roata, într'o tehnică inferioară însă celei

celtice, dar vădit superioară produselor locale ori celor de inspiraţie celtică. In această grupă se înseriază în parte şi unele produse provinciale romane, deşi acestea ar trebui tratate separat, ca o civilizaţie independentă de civilizaţia La Tène şi care, ca vreme, se înglobează în ceeace noi numim epoca daco-romană (v. mai jos). Până în prezent nu s'a făcut un studiu amănunţit asupra acestei ceramice. Ea cuprinde: 1) Amfore cu două mănuşi; 2) Chiupuri, ca recipiente pentru vin, untdelemn sau cereale (fig. 243, fig. 236, 8; fig. 246, 17 şi fig. 239, 10). Un fragment de amforă şi unul dintr'un chiup au fost descoperite în cuptorul cu două compartimente dela Ostrovul Şimian (fig. 236, 8); 3) Vase cu picior înalt şi cilindric (fig. 236, 6); 4) Ulcioare mari cu două mănuşi înalte, corp bitrunchiconic. 5) Oale mari, buza

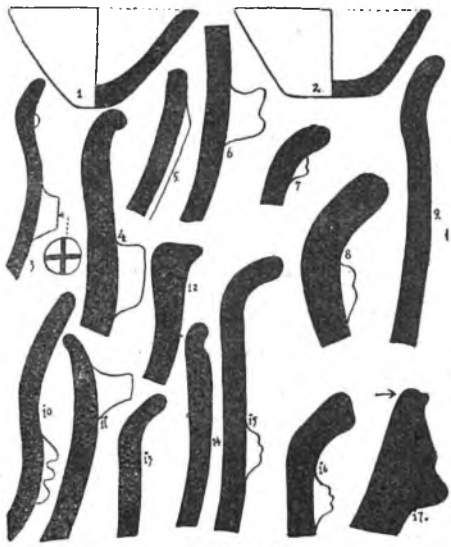

Fig. 246.

Fig. 247.

scurtă, pântec larg şi fără mănuşi, care amintesc ca formă chiupurile.

Ceramica elenistică. O grupă aparte a ceramicei din aşezări o formează cea de origină şi inspiraţie elenistică şi care se datoreşte probabil unui import sau chiar unei fabricaţii pe loc. Fragmente ceramice de acest fel au fost semnalate în următoarele localităţi din Oltenia: Dobridor, Moţăţei, Oprişor, Ursanu (Dolj) (320), Craiova (321) şi Turnu-Severin. In castrul roman de la Drubeta s'a descoperit un fragment de cupă megariană (r. deliană) din lut cenuşiu, de culoarea plumbului, ornamentat cu motive geometrice şi floristice, ştampilate; fabricaţie locală; dela

320). C. N. Plopşor, în *Arh. Olteniei,* IV, 1925, p. 47-48.

321). V. Pârvan, *Getica,* p. 596 şi 608. Cf. I. Nestor, O. C. p. 164. Colecţia Dr. Severeanu. Proveniență incertă.

Craiova ar proveni o cupă întreagă. Răspândirea unor atari produse cade în vremea La Tène-ului C. Ea poate se prelungeşte şi în faza D.

B. *Cetăţi dacice.*

Alături de aşezări cu caracter civil, cetăţile arată puterea şi organizaţia militară a ţării pentru o cât mai bună acţiune defensivă. Numărul acestor cetăţi sporeşte în măsura cercetărilor. După Transilvania şi Banat, Oltenia pare a fi provincia unde aceste întărituri abundă. Ele par a face parte dintr'un întreg sistem de apărare a văilor, care duc din spre valea largă a Dunării către munţii şi inima Ardealului. Uneori ele scoboară până

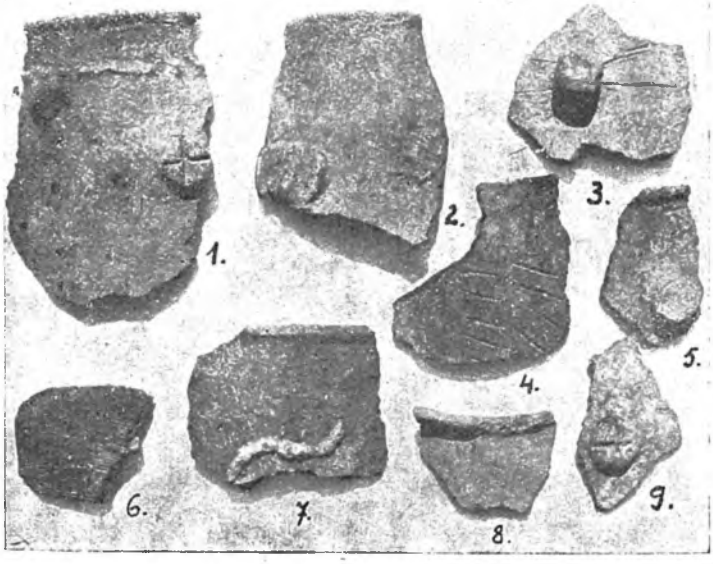

Fig. 248.

în regiunea de şes, dar în general ele se ţin aproape constant de zona dealurilor şi a munţilor. Pe văile râurilor ori pe drumuri de culme, cetăţile din Oltenia comunică peste Carpaţi cu marile cetăţi din Ardeal. Cetăţile din Oltenia fac parte din acelaş complex de cetăţi dace, conceput după un plan unitar în toată Dacia (322). Deobiceiu ele sunt în locuri retrase, ci nu în vecinătatea imediată a drumurilor bătute în mod obişnuit. Ele „flanchează" câteodată aceste drumuri, cu scopul de a izbi pe neaşteptate pe un duşman ce ar fi pătruns în interiorul ţării. Aşa e

322). D. M. Teodorescu, *Cetăţi antice din munţii Hunedoarei* în *Publ. Com. Mon. Ist. Secţia pt. Transilvania*, II, 1923, p. 23; pentru Banat: C. Daicovici—J. Miloia, *Analele Banatului*, III, 1930, p. 39, sqq.

cetatea dela Coţofeni, de pe valea Jiului şi Grădiştea din Vâlcea. Scopul cetăţilor din Oltenia pare a fi totdeauna a opri un atac dinspre Sud şi de a primi ajutoare din Nord, unde rămâne şi posibilitatea de retragere, în caz de înfrângere. Multe dintre ele sunt amenajate în pripă, sub presiunea unui eveniment care se apropie repede. Altele nici n'au fost folosite. Parte din ele au urme de arsură. Ele vor fi fost incendiate în timpul luptelor sau din ordinul Romanilor, după primul război. In cazul din urmă cetăţile au fost arse numai parţial şi apoi refăcute. Materialul din cetăţi manifestă un facies târziu La Tène, ceeace arată că ele au fost zidite în timpul războaielor lui Decebal cu Traian. Mulţimea lor dovedeşte că Oltenia a jucat un rol însemnat în aceste

Fig. 249.

războaie. Este iarăşi interesant de notat că în Oltenia denumirea de *grădişte* sau *cetate* se raportă obişnuit numai la cetăţile dacice, pe când în restul ţării ea stă în legătură şi cu vechile aşezări preistorice.

Cetăţile dacice ocupă înălţimile. Avem deaface cu două tipuri diferite. 1)Cetăţile ocupând primul bot de deal, care se opreşte brusc deasupra a două văi ce-şi dau întâlnire la piciorul acestui pinten în unghiu ascuţit (Coţofeni, Stoina (323), Bucovăţ, Sârsca).

323). C. Schuchhardt. *Die Schulenqurg bei Cotzofeni und andere dakische Burgen*, fig. 1 şi 7.

BIBLIOTECA MUZEULUI MILITAR CENTRAL

2) Cetăţi construite pe un platou înalt, dar redus ca suprafaţă, legat cu restul înălţimilor printr'un istm îngust (Bobaiţa, fig. 249, Vârţu, fig. 250-251, Grădişte-Vâlcea). In primul tip se ridicau valuri şi palisade spre interior, pe când în al doilea caz întăriturile multiple înconjurau de jur împrejur platoul, care rămânea ca un fel de acropole. Se întrebuinţau terasele naturale şi se creiau altele artificiale.

In afară de cetăţile amintite mai sus mai adăugăm: Brabova (Dolj), Broşteni, jud. Gorj (Biserica Dacilor), Dăieşti (Vâlcea), Baloteşti (Mehedinţi).

Cetatea dela Bobaiţa (Mehedinţi). Se află între această comună şi Colibaşi, la locul numit „la cetate" (fig. 249). Cetatea are un aspect impresionant pentru cel care vine dinspre Sud şi e înconjurată pe trei părţi de două ape: „apa Morilor" şi Malveliţa, în care se recunoaşte deopotrivă rădăcina *malva* şi in-

Fig. 250.

fluenţa slavă. Trei valuri mari înconjoară de jur împrejur, scoborând în trepte sau terase, întreg platoul de formă circulară. Săpăturile de informare, pe care le-am făcut aci în 1934, au dat la iveală puţin material La Tène, din ultima fază a acestei epoci. Sus, pe platou, se găseşte foarte multă cenuşe, cărbuni şi o massă compactă de chirpic ars, ceeace dovedeşte că cetatea a fost incendiată. Cetatea dela Bobaiţa se găseşte la aproape 15 km. spre Nord de Drubeta. Ea intră în acelaş sistem defensiv adoptat de Decebal şi a fost în legătură directă cu Drubeta daco-getică. Ea a fost părăsită chiar după primul război, când Romanii puseseră stăpânire pe o zonă în faţa podului de la Drubeta, pe care aveau să-l construiască. Puţinătatea materialului arată iarăşi că cetatea a fost scurt timp utilizată şi apoi părăsită.

Cetatea dela Vârţu (Gorj). Spre deosebire de cea dela Bobaiţa, cetatea dela Vârţu a avut o viaţă mai lungă. Ea se ri-

dică pe înălţimea satului Vârţu, la locul „cioaca cu bani" (324) sau „cetate" şi domină până departe valea Jaleşului, oferind un important punct strategic spre defileul Jiului. Cetatea se află pe un platou înalt de peste 25 m. deasupra celorlalte înălţimi şi cade în pante abrupte spre trei părţi, înconjurate de două văi (fig. 250-251). Promontoriul a fost anume tăiat în scări, care scoboară până la istmul îngust, care făcea legătura cu munţii. In apropiere se aflau trei fântâni, păstrate şi în tradiţie, iar una folosită chiar azi de către localnici. Pe spatele istmului, lat numai de 8 m., se construise un drum pietruit, din nisip şi pietre mărunte. La capătul dinspre cetate al acestui drum s'a dat peste un şanţ larg de 6 m. care pare a fi avut de o parte şi de alta a sa o suprafaţă plană, în felul unei berme dela castrele romane. In şanţ era depusă foarte multă cenuşe şi cărbune. E posibil că trecerea peste şanţ să se fi făcut peste un pod de lemn. De la nivelul şanţului pornea primul val de apărare, urmat apoi de încă două. In peretele platoului s'au săpat şanţuri şi s'a întărit

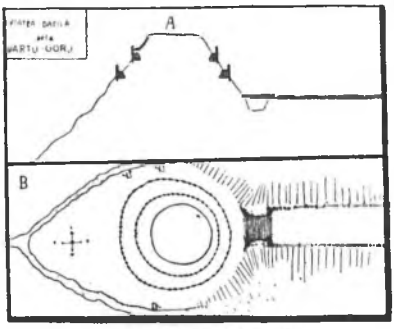

Fig. 251.

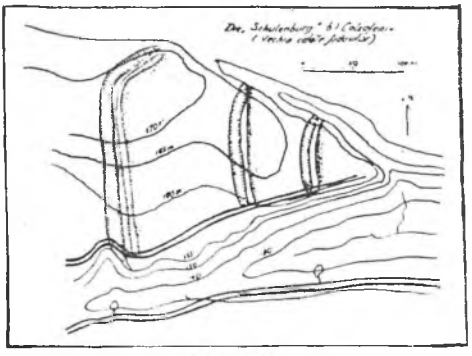

Fig. 252

latura de jos cu gard de lemn, cu pari bătuţi în pământ, în dosul cărora, spre interior, s'au aşezat pietre mari de râu. In unele locuri pare a fi fost un gard dublu, umplut în interiorul său cu pământ. Platoul are o suprafaţă perfect plană, acoperit cu pământ bătătorit.

Materialul descoperit aci e mai bogat decât în celelalte cetăţi: Primul strat de cultură aparţine civilizaţiei eneolitice de tip Coţofeni (v. cap. respectiv), iar următorul civilizaţiei La Tène târzie. Un nivel al ultimului strat pare a fi în legătură cu civilizaţia daco-romană. S'a descoperit fragmente ceramice de factură celtică, de influenţă celtică şi ceramică locală, precum şi câteva fragmente locale (fig. 247). Ca obiecte de metal notăm: un cuţitaş curb de fier, o cheie şi un lanţ (fig. 247, 14-16). Cetatea pare să fi fost locuită şi după cucerire.

---

324). Locul a fost amintit şi de Dl. I. Moisil, dar nu ca cetate dacică. (A. O., V. 1926, p. 125 şi urm.).

Cetatea dela Grădiştea (Vâlcea). In spre hotarul cu jud. Gorj se află pe înălţimile dela NV de com. Valea Grădiştei o altă cetate dacică, înconjurată de un singur val de apărare, scund şi întrerupt pe latura de S-E, făcând loc pare-se unei porţi. Ea are forma rotundă. In sondagiile făcute în interior şi în val n'am dat peste nici un fel de material arheologic, ci numai peste o massă compactă de chirpic ars, cenuşă şi cărbuni. Unele bucăţi de chirpic poartă urme de pari şi nuele. Cetatea domină valea Olteţului spre Grădişte. Spre V se orientează trei culmi. Cea dinspre Sud păstrează şi până azi un loc numit „straja", de unde se poate observa orice mişcare în depresiunea Olteţului. O altă culme duce spre Nord, spre inima munţilor.

Cetatea dela Bucovăţ. In pădurea Bucovăţului din apropierea Craiovei, la locul numit „Cetatea jidoviile", la V de Bucovăţ jud. Dolj (325), se întâlneşte o altă cetate, asemănătoare celei dela Coţofeni şi Stoina, cu trei valuri de apărare. Pentru prima

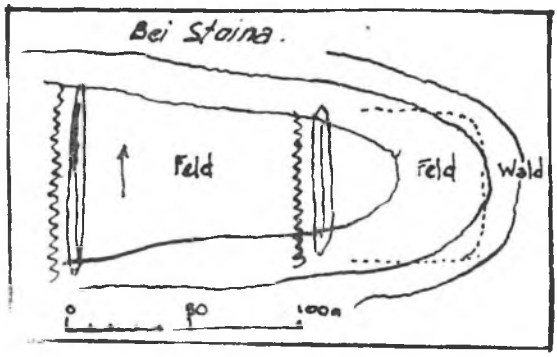

Fig. 253.

dată s'a constatat aici (săpăturile d-lui C. N. Plopşor) o substrucţie din cărămidă uscată la soare. Cărămizile au forme elipsoidale şi dreptunghiulare. Ele au fost legate între ele cu foarte puţin pământ. Pe alocuri însă lipseşte şi acesta.

Cetatea dela Coţofeni (fig. 252), a fost cercetată de C. Schuchhardt în timpul ocupaţiei germane (1918), ca şi cea dela *Stoina* (fig. 253) (Mehedinţi) (326). Aceasta din urmă n'a dat nici un material arheologic, pe când în cea dintâiu s'au descoperit fragmente din La Tène-ul târziu. Fragmentul attic, despre care am vorbit la timp, nu are nimic deaface cu cetatea dacică de aci. Valurile de întărire dela Coţofeni sunt arse parţial. C. Schuchhardt pune acest fapt în legătură cu porunca lui Traian, după care Dacii urmau să-şi dărâme cetăţile.

---

325). C. N. Plopşor, în *A. O.*, I, 1922, p. 250 sqq.
326). V. nota 323.

C. *Mormintele.*

Mormintele cunoscute până acum în Oltenia par a aparţine exclusiv unei clase de luptători, care în mod obişnuit a fost considerată ca reprezentând o populaţie celtică, deşi în unele cazuri nu s'ar mai putea susţine acest lucru. Morminte s'au descoperit în toată Oltenia. Părerea lui V. Pârvan că Celţii s'ar fi oprit numai în valea Dunării nu se confirmă (327). S'au putut identifica până acum următoarele localităţi cu morminte, dintre care unele sunt doar bănuite ca atare: Turnu-Severin, Ostrovul Şimian, Gârla Mică (după săbiile aflate acolo) (328), Ostrovul Corbului (săpăturile noastre), Gruia (329), Siseşti (Mehedinţi) (330),

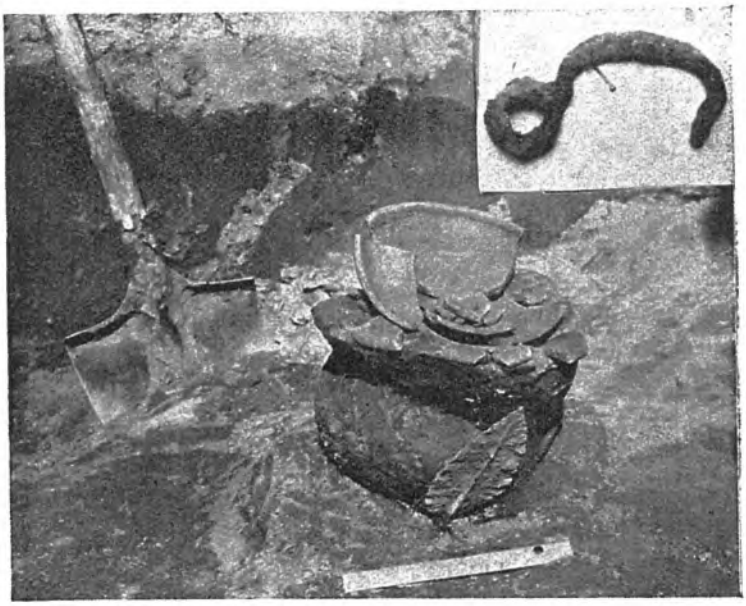

Fig 254.

Corlate, Orodel, Cetate (jud. Dolj) (331) şi Băbeni (jud. Vâlcea)

---

327). V. Pârvan, *Considérations sur les sépullures celtiques de Gruia,* în *Dacia,* I, 1924, p. 35-50.

328). Al. Bărcăcilă, *O. C.,* fig. 270-272. V. Pârvan, *Getica,* pl. XXXVII, 1, şi p. 505-6.

329). V. Pârvan, *L. c.*

330). Colecţia Istrati-Capşa. Donaţia D-lui Profesor G. Popescu-Sura.

331). C. N. Plopşor, *Les Celtes en Olténie,* în *„Homenagen a Martins Sarmento",* 1933, p. 308-312. Şi separat. Id. în M. Demetrescu-C. N. Plopşor, *Călăuza muzeului Olteniei,* fig. 22 şi pag. 62-63.

(332). Se adaugă deasemenea şi Gogoşiţa (jud. Dolj) (333) şi Vârtop (Dolj) (334).

La Ostrovul Corbului se află un întreg cimitir, dar din nefericire multe morminte au fost distruse cu vremea din cauza arăturilor şi a dunelor.

Mormântul IV are un inventar mai complet şi mai caracteristic (fig. 254, vedere *in situ*). Cuprinde o urnă funerară bitrunchiconică, lucrată cu roata, un capac-strachină, care acoperea urna şi o lance de fier (lung. 0.26 cm.) à douille, arsă în foc,

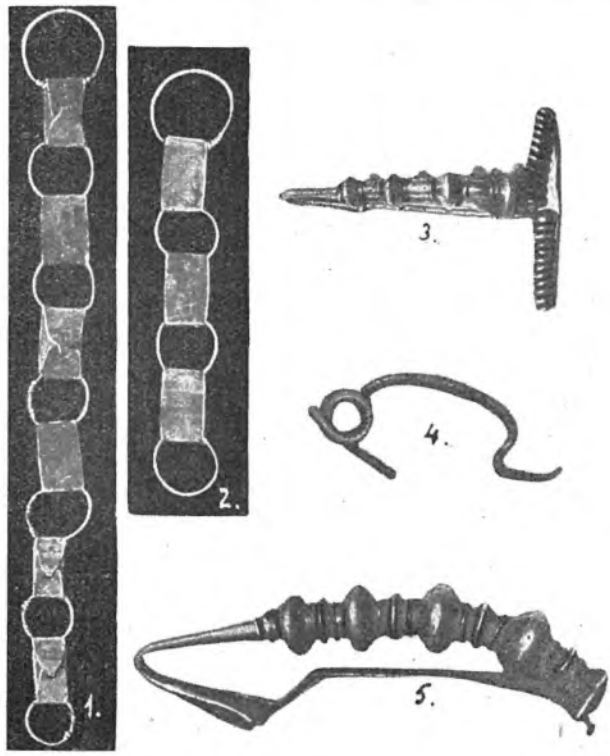

Fig. 255.

a cărei formă aminteşte frunza de laur. La un loc cu oasele incinerate s'a găsit în urnă şi o fibulă de fier, făcută din sârmă, cu secţiunea rotundă, care este identică unui exemplar de bronz, descoperit întâmplător tot la Ostrovul Corbului (fig. 255, 4), precum şi unei alte fibule similare dela Drubeta (muz. T.-Severin. Aceste două fibule merg tipologic cu fibulele de tip Dux din Boemia şi cronologic aparţin ultimei perioade a fazei B, după cronologia lui P. Reinecke. Restul inventarului mormântului IV

332). Muzeul Municipiului Bucureşti.
333). Colecţia Istrati-Capşa, Turnu-Severin. Cf. I. Nestor, O. C., p. 156.
334). Aceiaşi colecţie (inedite).

vine să documenteze aceiaşi fază timpurie a La Tène-ului în Oltenia, tocmai ca şi un vas cu umbo şi bolul de influenţă eleneistică dela Ostrovul Şimian.

Alte morminte dela Ostrovul Corbului conţin materiale arheologice din La Tène-ul târziu.

Mormintele dela Corlate (fig. 256). Cercetările din 1931 întreprinse de Institutul de Arheologie Olteană au dat aci peste trei morminte, care în parte fuseseră distruse cu ocazia unei

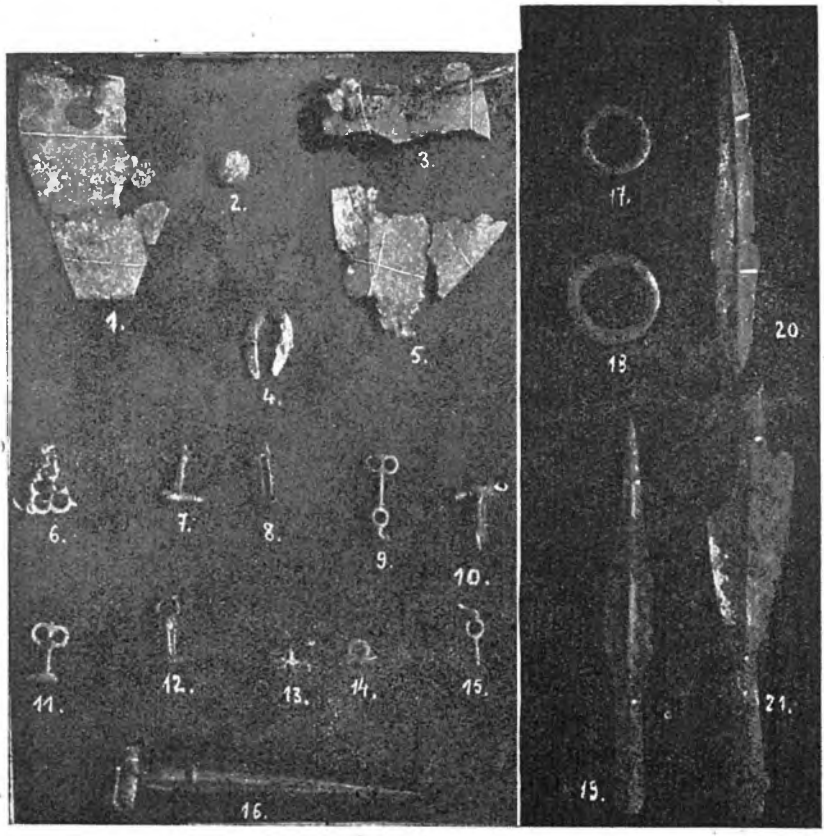

Fig. 256.

plantaţii de vie (335). Mormântul I: o sabie lungă fragmentară, răsucită după un rit bine cunoscut şi general răspândit în lumea celtică, precum şi o fibulă de fier tipică La Tène-ului mijlociu (fig. 256, 16), un umbo şi alte fragmente de scut. Mormântul II: o lance arsă şi întoarsă după acelaşi rit, precum şi un inel. Mormântul III: un lanţ de centură, păstrat în bună stare şi format din verigi în forma unui 8, unite între ele cu altele mai mici

335). A fost publicată de d-l N. Plopşor (l. c.).

şi simple (fig. 257, 10). La capăt se termină cu câte două atârnătoare în formă de secure, lucrate au repoussé. Inventarul acestor morminte, orânduite în felul de mai sus de către d. N. Plopşor, nu este sigur. Numărul mormintelor poate fi mai mare sau mai mic. Descoperirile dela Corlate nu provin din săpături regulate. S'a făcut acolo mai mult o anchetă arheologică pentru a determina condiţiunile de găsire a primelor obiecte descoperite

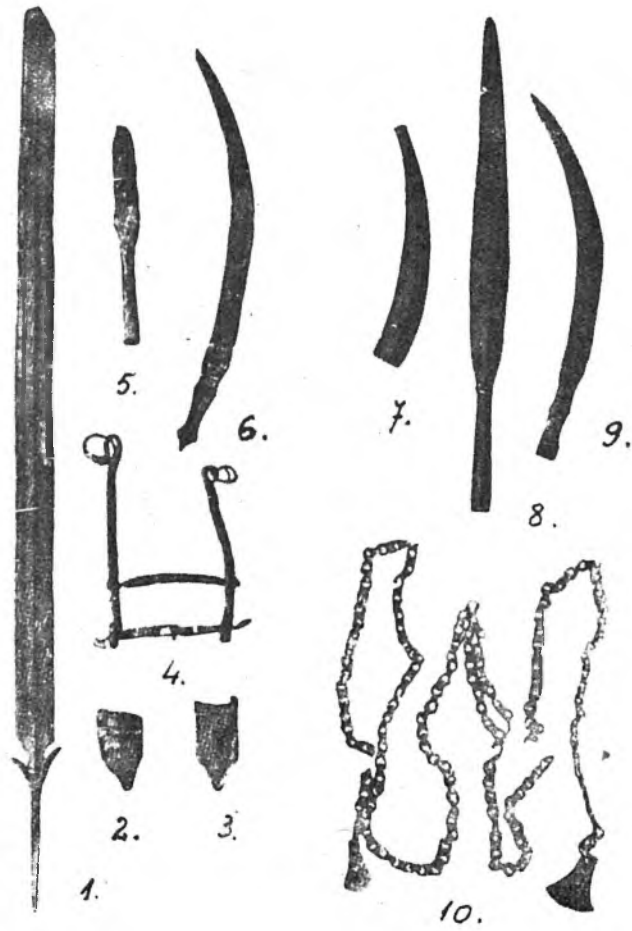

Fig. 257.

de lucrători. Printre obiecte se mai numără o nouă sabie lungă, mai multe verigi dintr'un lanţ cu care se atârna sabia de cingătoare (336), un inel şi o a doua suliţă şi părţi din teacă si-

336). Analoage celor dela Apahida, jud. Cluj. (V. Pârvan, *Getica*, fig. 348).

milare celei dela Gruia (337). Intreg complexul de aici se datează, pe baza fibulei de fier, în sec. II a. Chr., sau cel mai târziu la începutul sec. I a. Chr.

Dl. C. N. Plopşor a afirmat că sabia dela Orodel (fig. 257, 1 lung. 0.943 m.), s'ar fi găsit într'un mormânt celtic în asociere cu o sabie curbă, un vârf de lance şi o zăbală de fier (fig. 257, 4-6) (338), dar aceasta ni se pare foarte problematic. In primul

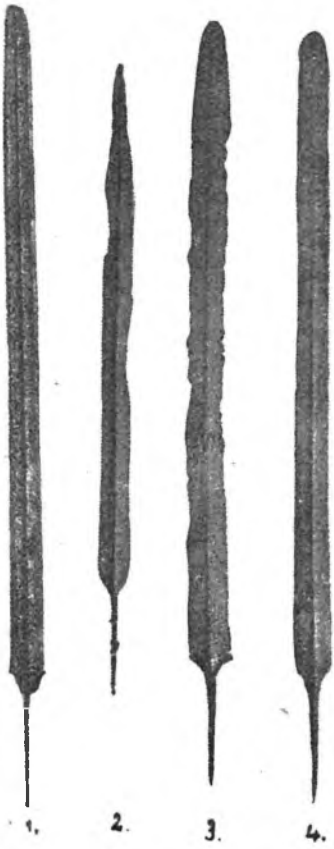

Fig. 258.

Fig. 259.

rând avem şi aci de a face cu descoperíri întâmplătoare, printre care mai sunt de notat şi cele două fragmente de sabie de

337). Cele două fragmente dela partea superioară a tecii săbiei mari dela Gruia, descoperite odată cu celelalte obiecte de acolo şi pierdute cu timpul, din care cauză n'au putut fi publicate de V. Pârvan. In prezent se află la Seminarul de Preistorie din Bucureşti şi vor fi publicate de D-l Profesor I. Andrieşescu.

338). C. N. Plopşor, *Les Celtes en Olténie*, p. 310.

acelaş tip cu sabia amintită (fig. 257, 2-3), ceeace ar arăta că la Orodel sunt mai multe morminte. Cât priveşte sabia curbă şi zăbala de fier, după părerea noastră, ele stau în legătură cu un mormânt anterior ca vreme celor cu săbii celtice. Sabia dela Orodel (fig. 257, 1) ca şi cea dela Gruia (fig. 258, 1, lung. 0.02 m.), Turnu-Severin (fig. 258, 4, lung. 0.995 m.), Ostrovul Simian (fig. 258, 3, lung. 0.975 m.) şi Gârla Mică (fig. 258, 2, lung. 0.85 m.) (339), par a aparţine perioadei timpurii a fazei D, întocmai ca cea din regiunea Vârşeţ, din Banatul Jugoslav (340).

O sabie analoagă celei dela Orodel, dar în stare fragmentară, s'a descoperit la Călăraşi, jud. Dolj, provenind foarte probabil dintr'un mormânt distrus de localnici (341). Tot astfel vârfuri de lance à douille, similare celor dela Corlate, provenind

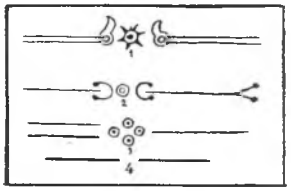

Fig. 260.

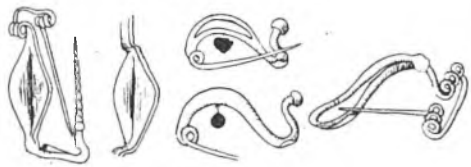

Fig. 261.

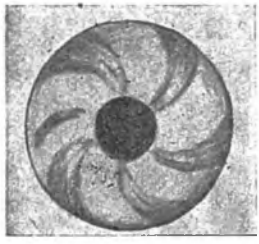

Fig. 262.

Fig. 263

dela Vârtop şi Căciulata (jud. Dolj) (342), ar putea fi din morminte. Ele poartă caracteristica patină rezultată în urma trecerii acestor arme prin foc. Ca rezultând din mormintele de incineraţie ar putea fi considerate şi cele patru săbii şi vârful de lance de la Gogoşiţa, jud. Dolj (343). Una dintre săbii se termină cu vârful ascuţit, amănunt caracteristic fazei B a La Tène-ului. Pen-

339). V. Pârvan, *O. C.*, p. 505-6, şi pl. XXXVII, 1.

340). O. Menghin, în *Starinar*, Belgrad, IV, 1926-27, p. 28.

341). Colecţia „Istrati-Capşa", Turnu-Severin, Nr. inv. 46/425/8.

342). Aceiaşi colecţie Nr. inv. 27/251/6; Nr. inv. 21, 3.

343). Aceiaşi colecţie, amintite şi de dl. I. Nestor (*O. C.*, nota 645, dar parţial).

tru a încheia tabelul localităţilor cu arme, a căror provenienţă se poate trece pe seama unor morminte, mai amintim şi un vârf de lance à douille de la Siseşti, jud. Mehedinţi (344), unde s'a descoperit şi o sabie curbă despre care va fi vorba mai jos.

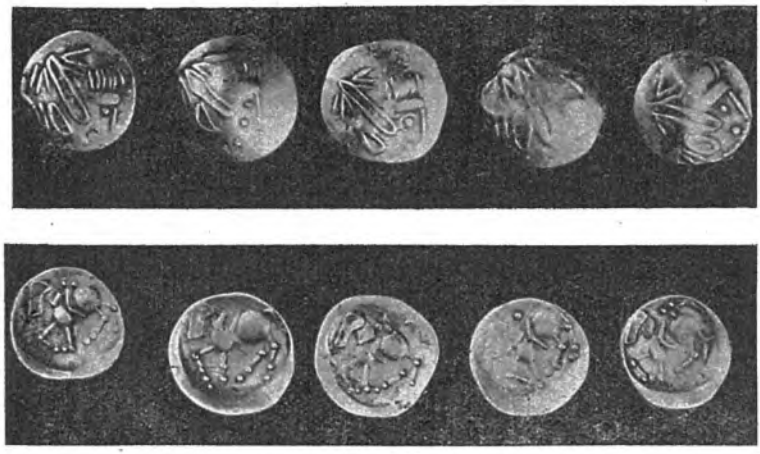

Fig. 264.

Săbiile curbe (sicae), sunt relativ numeroase în Oltenia, mai

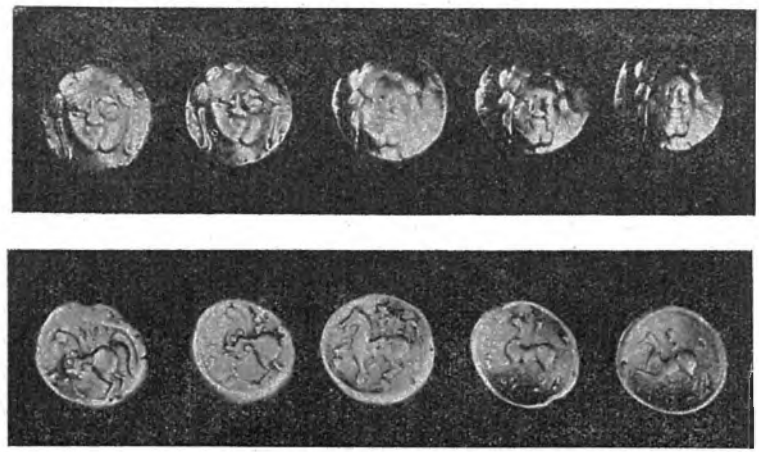

Fig. 265.

frecvente chiar decât în toate celelalte provincii ale Daciei (345). S'au descoperit în total şapte exemplare: Cetate (fig. 257, 7, 9,

344). Aceiaşi colecţie.

345). In lucrarea de ansamblu şi largă informare a D-lui I. Nestor, ele au fost însă omise. (Cf. Radu Vulpe, în *Rev. Ist. Rom.*, IV, p. 317-8, cf. vol. V-VI, p. 446).

cu teacă), Orodel (fig. 257. 6), Golenţi-Maglavit (fig. 259, 4) (346), jud. Dolj, Şişeşti (fig. 259. 1. 3. găsite, pare-se la un loc cu suliţa fig. 259. 2) (347), şi o altă localitate necunoscută din Mehedinţi (348). In colecţia Istrati-Capşa se mai află alte două

Fig. 266

exemplare cu proveniență necunoscută (fig. 259, 5-6). Asemenea

Fig. 267.

săbii au un singur tăiuş pe partea internă a lamei şi un mâner cu

346). Dr. C. Istrati, *Comunicări arheologice*, în *An. Ac. Rom. S. Ist.*, vol. XXXIV, 1912, p. 142, pl. VII, fig. 13. 2. N. Denuşianu, *Dacia Preistorică* (prefaţă), fig. 17, 2.

347). Colecţia Istrati-Capşa, Turnu-Severin.

348). C. Istrati, *O. c.*, pl. VII, fig. 13, 3. N. Densuşianu, *O. c.*, fig. 17, 3.

plăsele prinse cu nituri. Plăselele au fost probabil dintr'un material pieritor, lemn sau os. La unele dintre ele s'a descoperit şi teaca (Şişeşti, Cetate). Pe lame sunt gravate ornamente care vor fi avut poate şi o semnificaţie, în afară de cea decorativă (fig. 260). Pe una dintre ele se găseşte pare-se un simbol solar şi alte două

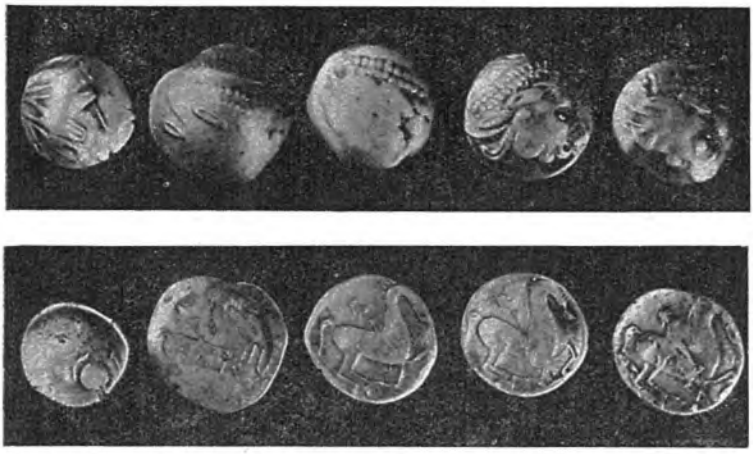

Fig. 268.

ornamente, care ar stiliza, într'o manieră foarte exagerată, capul de pasăre (fig. 260, 1). Incadrarea cronologică a acestor sicae

Fig. 269.

illiro-trace pe pământul Olteniei întâmpină greutăţi, ca şi în tot teritoriul unde apar. In orice caz, atât cât se ştie până în prezent ele nu pot apare la un loc cu săbiile lungi celtice, cum crezuse D-l C. N. Plopşor, fiind chiar de părere că ar fi de

origină celtică. Această afirmare a fost pe dreptate combătută de d. Radu Vulpe (349), dar d-sa presupune că Celţii, în dru-

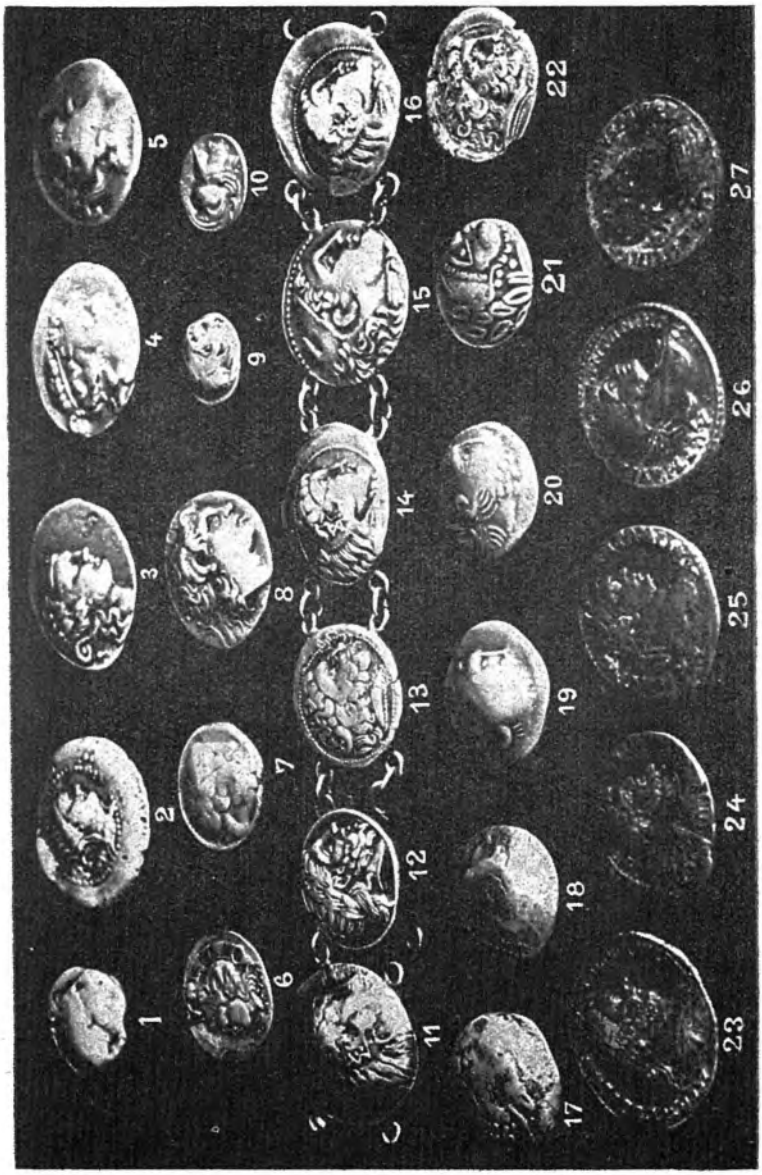

Fig. 270.

mul lor spre Dunăre, ar fi împrumutat aceste arme de la au-

349). In *Rev. Ist. Rom.*, IV, p. 357.

tohtoni (350). Fapt cert este că până acum nu avem nici o dovadă precisă că atari săbii curbe s'ar fi descoperit în asociere cu săbiile tipice celtice. Descoperirile din Oltenia sunt toate în-

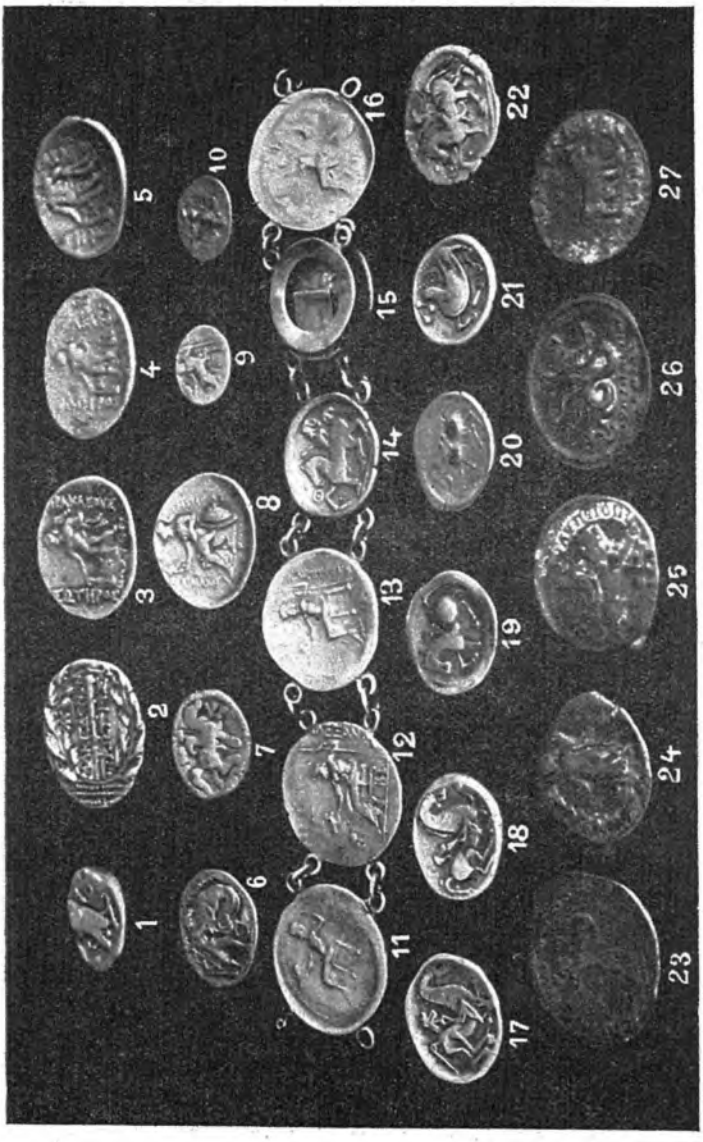

Fig. 271.

tâmplătoare (351). Săbiile din Oltenia au o mare asemănare cu

350). *Ibidem.*

351). Precum am afirmat, sabia dela Orodel ca şi cea dela Cetate, unde s'ar fi descoperit şi o sabie lungă (C. N. Plopşor, *O. C.* p. 310), pare a nu avea nimic de a face cu descoperirile pur celtice.

cele din Bulgaria, până la cele mai mici amănunte (v. Vinograd și Plevna) (352). In Oltenia sicae-le illiro-trace par a sta în le-

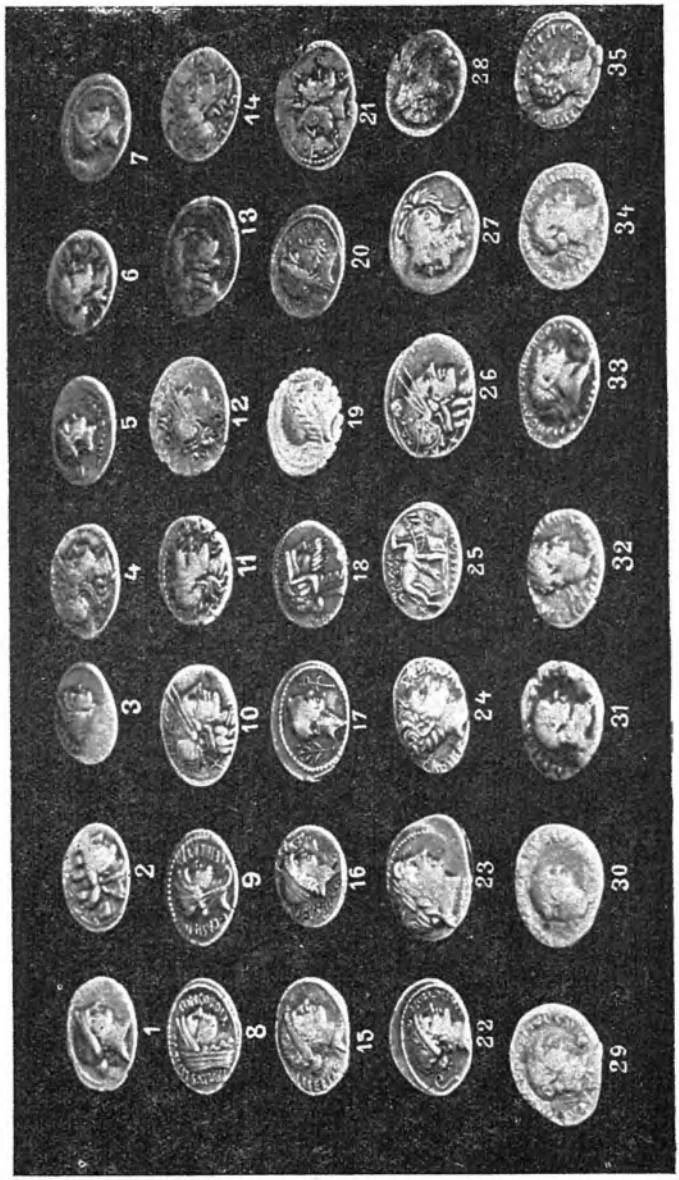

Fig. 272.

gătură cu un nivel de cultură anterior vremii săbiilor lungi de

352). *Ann. du Musée National de Sofie*, 1927, p. 167, fig. 161 și p. 168, fig. 168 (teaca similară celei dela Sișești). *Bull. de l'Institut. arch. bulgare*, V, 1928, p. 278, fig. 140, 1.

origină celtică, şi ar fi deci anterioare ca vreme La Tène-ului propriu zis. In asociere cu ele par a fi deasemenea şi zăbalele de fier cu dublă fixare, ca cele dela Teleşti (fig. 219) şi cea

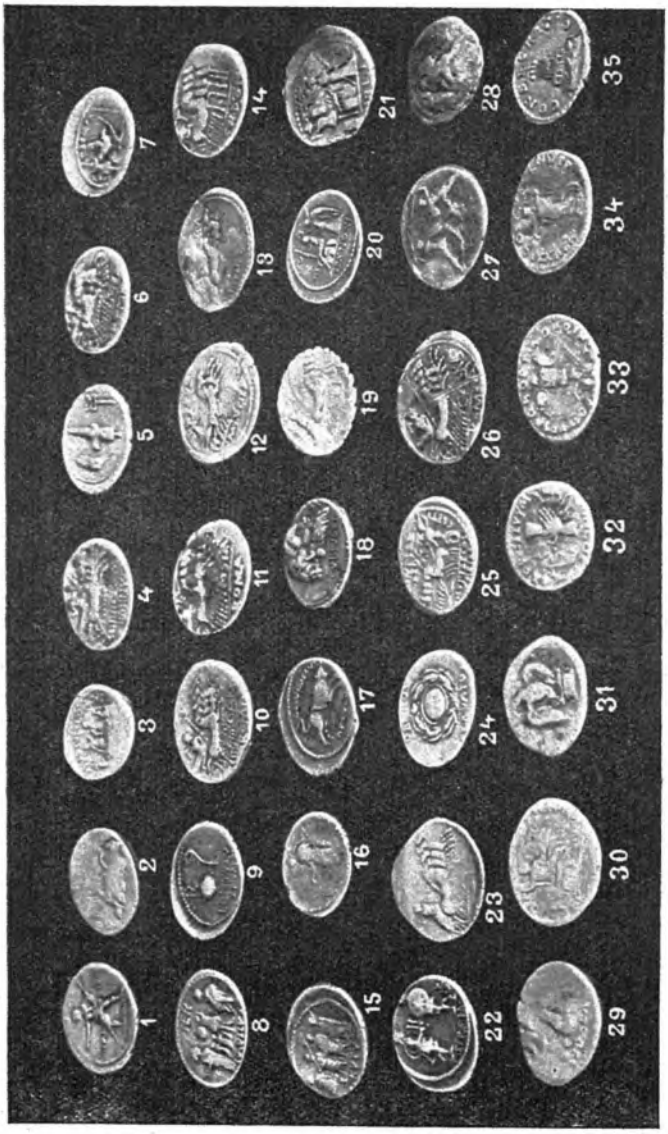

Fig. 273.

dela Orodel (fig. 257. 4), întâlnite în Ungaria (353) şi Bulgaria

353). V. Pârvan, *Getica*, fig. 363 (Köszeg).

(354). D-l Radu Vulpe urmând sugestiile lui V. Pârvan (355), crede într'o origină orientală a acestor sicae (356). Tipologic ele pot deriva din săbiile curbe, cu mâner în forma literei T, descoperite în grupele de tumuli hallstattiene din Oltenia (v. tumulul II, Balta Verde) şi în lumea illirică din perioada târzie a Hallstatt-ului. Ele pot fi datate în perioada La Tène B, după exemplarul din mormântul de la Silivas, jud. Alba. In acest mormânt se află, precum se ştie, printre altele, un coif, o fibulă tipică perioadei B (v. şi Ostrovul Corbului, mormântul IV) şi un cuţit de fier caracteristic La Tène-ului timpuriu (faza A şi B). Sabia curbă de aici are exact aceiaşi formă ca toată seria sicae-lor illirico-trace (357). Noi suntem înclinaţi prin urmare a data aceste săbii în La Tène B şi cel mai târziu în perioada de început a fazei C, ceeace ar corespunde în cronologie absolută cu sfârşitul sec. IV a. Chr. şi începutul sec. III a. Chr.

D. *Alte descoperiri.*

Pe lângă aşezări, cetăţi şi morminte inventarul epocii La Tène se complectează cu o sumă de descoperiri întâmplătoare şi anume:

a) Fibule. 1. Două fibule de argint dacice s'au descoperit în Dolj, una probabil la Bârca (358) (fig. 255, 5), şi alta la Intorsura (fig. 255, 3) (359). Ambele exemplare reprezintă acelaş tip, cu arcul sau corpul prevăzut cu noduri, datat de V. Pârvan în La Tène II (360).

2. Fibule „tracice" s'au descoperit la Drubeta (fig. 261, 3, ornamentată cu incizie pe corp; încă un fragment de fibulă analoagă în Muzeul din T. Severin), Răcari, jud. Dolj (fig. 261, 4, colecţia Istrati-Capşa) (361) şi la Dobriţa, jud. Gorj (Muzeul din Tg. Jiu). Toate s'au descoperit în mediul târziu La Tène. Dependenţa lor tipologică faţă de varianta I Mikov sau seria „Certosa" (Radu Vulpe) a fost remarcată mai sus, cu ocazia prezentării fibulelor de la Ostrovul Mare, care pot fi considerate ca prototipul acestora. Fibulele noastre au apendice în formă de S. Toate sunt de bronz.

3. *Fibule cu scut* (Schildfibel). Se cunosc numai trei exem-

354). R. Popoff, în *Ann. du Musée National de Sofie,* 1921, fig. 161 şi 168.

355). *O. C.,* p. 505 sqq, şi p. 509.

356). Radu Vulpe, *L'âge du fer dans les régions thraces,* p. 40-41.

357). V. Pârvan, *O. c.,* pl. XXVI, cu p. 464, cf. M. Roşka, în *Arh. Olteniei,* V, 1926, p. 50.

358). C. N. Plopşor, *Les Celtes,* fig. 2. Se pare însă — după ultimele informaţii ce avem — că această fibulă e tot dela Intorsura.

359). Colecţia „C. Negrescu", Craiova.

360). *O. C.,* p. 551-52 şi fig. 389.

361). Cele două exemplare întregi au fost semnalate anterior şi de d-l I. Nestor. (O. C., p. 159).

plare, unul întreg, de la Salcia, jud. Mehedinţi (fig. 261, 1), altul fragmentar, de la Lişteava, jud. Dolj (fig. 261, 2) şi o a treia fibulă, păstrată relativ în bună stare, apărută recent la Ostrovul Mare (fig. 223, 10, Muzeul din T. Severin). Piciorul fibulei de la Salcia, după ce formează porte-agrafa, se întoarce pe spatele scutului. Exemplarul dela Lişteava va fi avut acelaş amănunt, care deosebeşte fibulele noastre de cele dela Cerbel şi Saeş, publicate de V. Pârvan şi datate în La Tène III (362). Autorul observă aici o reminiscenţă hallstattiană. Fibulele noastre îşi găsesc bune analogii tipologice cu apariţiile din ţinutul illiric (v. Vinicea, Slavonia (363) şi până în Silezia (364). Aceste exemplare ca şi ale noastre, se datează pe la sfârşitul La Tène-ului timpuriu şi începutul fazei următoare.

O fibulă La Tène mijlociu a apărut la Salcia, Mehedinţi (fig. 261, 5).

b) La Fântânele, judeţul Dolj, s'au descoperit, ca obiecte izolate, două lanţuri de argint, formate din verigi din plăci prinse cu alte verigi din sârmă (fig. 255, 1-2).

c) Ca obiect de podoabă mai amintim o mărgea de sticlă transparentă şi cu ape gălbui, de la Vârtop, jud. Dolj (fig. 262).

d) La Ostrovul Mare s'a descoperit un mic fragment de brăţară din sticlă de culoare neagră, cu secţiunea elipsoidală (inedit, muzeul din T. Severin).

5. *Monete. Tezaure monetare.*

Marea mulţime a monetelor descoperite răzleţ sau în depozite dă măsura importanţei comerciale, pe care o va fi jucat Oltenia în viaţa economică dinainte şi după cucerirea romană. Cele mai multe sunt de argint. Monete barbare, daco-getice, din Oltenia ca şi din restul Daciei, imită modelele greco-macedone, în special tetradrahmele lui Filip II şi ale lui Alexandru sau staterii lui Filip II. Monetele dace din Oltenia au un caracter diferit de al monetelor din celelalte provincii ale Daciei. Apar şi monete combinate din tetradrahmele lui Alexandru şi staterii lui Filip, având pe o parte capul lui Heracles, iar pe revers călăretul obişnuit al staterilor lui Filip (365). In tezaurul dela Pieleşti, jud. Dolj, apar monete-stateri şi drahmele lui Alexandru. Ele au în faţă pe Heracles şi pe revers pe Zeus stând pe tron şi cu aquila în mâna dreaptă. Tezaurul de la Aninoasa, jud. Gorj, cuprinde vreo 100 de piese, care s'au răspândit apoi pe la colecţionari şi muzee (366). Ele au forma skyphată (convex-con-

362). V. Pârvan, *O. C.*, fig. 391 şi pl. XXXVII, 2 şi p. 553.

363). R. Lozar, în *Glasnik*, Ljubljana, XI, 1930, p. 1 sqq. şi fig. 13; şi pl. VI, 15-20.

364). *Schlesiens Vorzeit*, III, p. 55.

365). Cf. I. Nestor, *O. C.*, p. 169.

366). Cinci monete se află în muzeul din Cernăuţi, altele la D-nii C. Moisil şi Cornel Secăşanu şi restul la D-na Pauker.

cavă) ca în general toate aceste monete barbare dace. Ele poartă pe faţă capul lui Zeus şi pe revers „calul cu bot de raţă" (fig. 263) o particularitate a monetelor din cuprinsul Olteniei (tipul IV d. C. Moisil) (367). Alte depozite s'au descoperit la Dobreşti (fig. 264) jud. Dolj. (284 piese, găsite într'un vas tipic fazei târzii a La Tène-ului; tip IV Moisil; muzeul „Al. Aman" din Craiova) 368). La aceste tezaure se adaugă deasemenea şi cele dela Slatina (369), cu aproximativ 500 monete analoage celor din tezaurul dela Dobreşti şi Sărbătoarea(370), jud. Dolj, la 10 km. NV de Craiova. Acest tezaur pare a cuprinde puţine monete. Cinci exemplare se află în colecţia D-lui Dr. Metzulescu dela Craiova, care a făcut în două rânduri comunicări despre monetele dace din Oltenia şi a avut bunătatea să ne pună la dispoziţie fotografii şi să ne dea unele informaţii, pentru care îi mulţumim şi aici. Este interesant de notat că la Sărbătoarea au apărut monete de un tip nou. Pe avers este înfăţişat capul nimfei Larissa, cu părul redat în bucle şi bărbia despicată, iar pe revers un călăreţ cu coif (fig. 265). Două monete similare s'au descoperit la T. Severin (fig. 266, 1-2, aceiaşi colecţie), care poate fac parte dintr'un tezaur.

In afară de tezaure s'au descoperit în Oltenia o mulţime de

Cronologie a. Chr.	P. Reinecke	Tischler-Déchelette	V. Pârvan
500	La Tène	La Tène I — timpuriu —	Epoca geto-scitică
400			
300	La Tène B		
200	La Tène C	La Tène II — mijlociu —	La Tène II
100			
50 p. Chr.	La Tène D	La Tène III — târziu —	La Tène $\frac{1}{2}$ III

monete dace răzleţe, în toate părţile provinciei. Notăm astfel pe cele dela Orodel, jud. Dolj (fig. 263, 2), Baia de Aramă, jud. Mehedinţi (fig. 263, 1) (371) şi numeroasele monete dace din

367). C. Moisil, *Studii şi cercetări numismatice, XIV. Monetele Dacilor.* Extras din *Bul. Soc. Num. Rom.* XV, 1920, p. 12, fig. 6, tip IV, Dolj.

368). Id. în *Bul. Soc. Num. Rom.,* X, 1913, p. 63. Id. *Din numismatica Olteniei;* extras din *Arch. Olt.,* 1923, p. 7.

369). Id. o. c., p. 7, cf. în *Bul. Soc. Num. Rom.* X, 1913 şi vol. XII, 1916.

370). Id. *l. c.*

371). C. N. Plopşor, în *Oltenia,* Cartea I, p. 163, şi p. 113 două monete „Din Oltenia".

colecţia D-lui Gh. Georgescu-Corabia, în care se află deopotrivă monete greceşti, hellenistice şi romane (fig. 270-271) (372), precum şi altele din colecţia D-lui Dr. Metzulescu (fig. 266, 3-5; 267-269).

In Oltenia vom întâlni deasemenea o mare cantitate de mo-

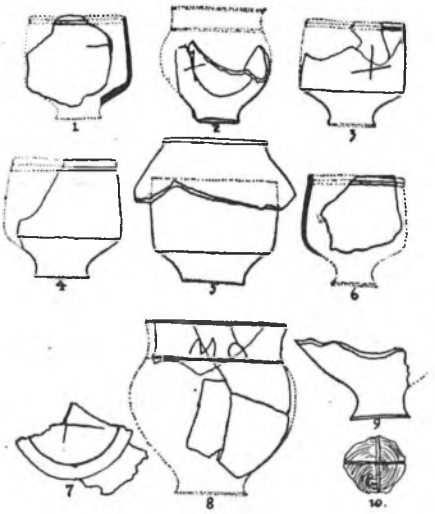

Fig. 274.

nete imperiale (fig. 270, 23-27; 271, 23-27; 272-273). S'au descoperit şi tezaure, la Dobridor, jud. Dolj, cu monete dela diferiţi împăraţi, dintre care ultimul e Gordian (238-244), la Vârtop

Fig. 275.

jud. Dolj şi la Şişeşti, jud. Mehedinţi, cu monetele dela sfârşitul sec. II şi începutul sec. III (373).

---

372). D. Berciu, *Colecţia de antichităţi „Gh. Georgescu"*, fig. 26-29. pp. 50-57.

373). Al. Bărcăcilă, în *An. Com. Mon. Ist.*, 1915, p. 170.

IV. EPOCA DACO-ROMANA.

In ultima vreme a epocii La Tène influenţa romană devine din ce în ce mai puternică. Ea se resimte cu deosebire în ceramică şi în unele obiecte de metal. In plus monete romane republicane începuseră să circule în Dacia încă în sec. I a. Chr. Civilizaţia locală din sec. I d. Chr. poartă pecetea Romei, dar abea după cucerire se poate vorbi de civilizaţia provincială romană în Oltenia. E drept că în Dobrogea viaţa romană începe pe la 50 a. Chr. (374), dar în Oltenia şi Banat viaţa autohtonă pulsează mai puternic decât în restul Daciei şi aci înclinarea spre conservatism este mai accentuată. Epoca daco-romană cuprinde vremea imediat următoare ultimei perioade a La Tène-ului şi după cucerirea romană. Inceputul său coincide cu acela al procesului

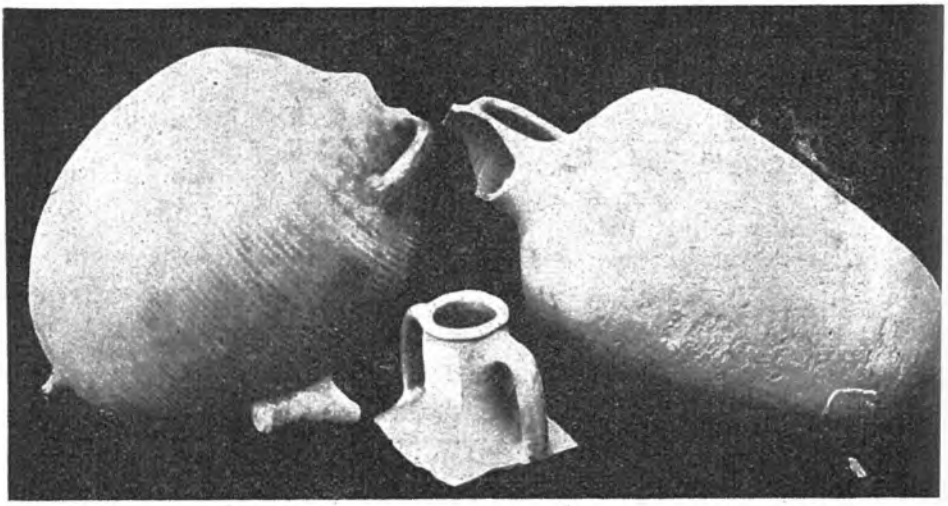

Fig. 276.

nostru de romanizare. Prin colaborarea strânsă dintre viaţa urbană, superioară în formele sale romane şi între cea locală modestă, a autohtonilor, s'a ajuns la creiarea unei civilizaţii cu trăsăturile sale caracteristice, care va trebui urmărită pe viitor cu mai multă atenţie. Ea se desvoltă în mare parte paralel cu viaţa romană din aşezările civile şi militare, pătrunse şi ele de puternica influenţă locală. Arheologic, ea este puţin documentată în prezent. S'a insistat până acum cu deosebire asupra vieţii oficiale şi administrative a Romanilor, cunoscută din inscripţii, monumente de tot felul şi din datele scriptice contemporane, dar nu s'a studiat încă suficient cultura materială a autohtonilor romanizaţi şi influenţa acestora asupra civilizaţiei romane dela Du-

374). V. Pârvan, *Inceputurile vieţii romane la gurile Dunării*, 1923, p. 142.

nărea de jos. V. Pârvan făcuse un început de bun augur pentru Dobrogea, dar din nefericire n'a fost continuat. Viaţa provincială romană din Dacia nu se poate studia independent de cea daco-romană, a poporului de jos. Pentru noi termenul de daco-roman nu are altă semnificaţie, decât aceea, pe care o are epoca gallo-

Fig. 277.

romană pentru istoria Franţei. Civilizaţia daco-romană este prima sinteză după cucerire. Ea se va menţine aproape trei secole şi chiar sub năvăliri, fiind elementul esenţial pentru o nouă civi-

Fig 78

lizaţie, după contopirea elementului slav: civilizaţia veche românească. Spre deosebire de alte părţi ale Daciei, în valea Dunării şi în special în regiunea Porţilor de fier, tradiţia romană şi elementele de cultură romană s'au păstrat mai îndelung, datorită politicei Bizanţului, precum a arătat în repetate rânduri D-l Prof.

N. Iorga (375) şi ceeace documentele arheologice confirmă (v. mai jos).

Pentru a ilustra această epocă, enumărăm deocamdată numai câteva elemente inventarice:

1). *Ceramica.* In aşezările dela Ostrovul Şimian am descoperit, precum am amintit în capitolul precedent, vase şi fragmente ceramice de factură romană, care, stilisticeşte şi cronologic par a aparţine vremii timpurii imperiale şi în care se resimte o influenţă locală. In aşezările romane din Mehedinţi, Dolj şi Romanaţi au apărut produse ceramice romane, dintre care multe vor reapare în epoca năvălirilor. In Dolj (376) s'a descoperit o serie de vase din lut roşiatic, cu pereţi subţiri, conturul clar, precum şi altele din lut cenuşiu. Toate sunt lucrate cu roată (fig. 274). Pe corp ele poartă semnul crucii, ceeace a făcut pe D-l C. N. Plopşor să le pună în legătură cu răspândirea creştinismului

Fig. 279.

în Dacia. De altfel crucea am întâlnit-o pe ceramica din ultima perioadă a epocii La Tène dela Ostrovul Şimian. Pe de altă parte unele forme de vase mari stau în dependenţă stilistică şi cu tradiţiile La Tène (377). In perioada aceasta s'ar putea trata şi ceramica ornamentată în valuri (fig. 280), care, departe de a fi numai „slavă", este deopotrivă şi romană târzie. Vasul întreg dela Ostrovul Şimian, descoperit izolat (fig. 245, 1), ca şi fragmentul de acolo ornamentat în valuri (fig. 245, 3) poate fi

375). A se vedea mai ales: N. Iorga, *Histoire de la vie byzantine,* 3 vol., şi *Istoria Românilor,* vol. II, *Oamenii pământului până la 1000.*

376). C. N. Plopşor, *Vechimea creştinismului în Oltenia,* 1933, fig. *e,* p. 11.

377). O întreagă serie de vase provinciale romane în colecţia Gh. Georgescu. D. Tudor, *Colecţia Gh. Georgescu,* Corabia; extras din *A. O.,* 1936, fig. 4. D. Berciu, *O. c.,* fig. 20-23. Altele la Drubeta. Al. Bărcăcilă. *Drubeta, azi Turnu-Severin,* 1932, fig. 44.

datat în perioada imediat următoare cuceririi romane. Alte forme: fig. 275-279 şi 299. In muzeul din Severin se află expuse mai multe fragmente de *terra sigillata,* descoperite de D-l Al. Bărcăcilă în castrul Drubetei. Pe unele din aceste fragmente apar reliefuri în formă de şarpe, care se pot pune în legătură cu cele de pe ceramica La Tène şi „balaurul" dac de bronz din Banatul jugoslav (fig. 285).

2. *Fibule.* Tezaurul dela Vârtop, jud. Dolj (fig. 281) (378), care cuprinde: şapte fibule de argint în formă de ancoră, o brăţară, un colier, un lanţ, care face parte dintr'o garnitură cu fibule, precum şi monete romane care merg până la Gordian

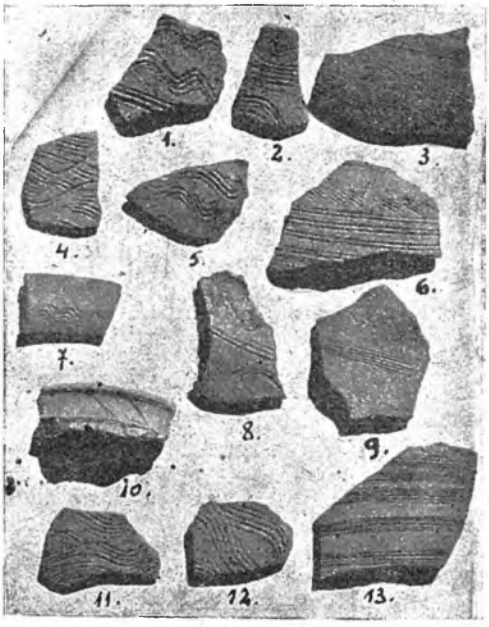

Fig. 280.

(+244), a fost descoperit întâmplător. Toate obiectele erau aşezate într'un vas, similar celor din Dolj (v. fig. 274). Tezaurul se datează pe baza monetelor în prima jumătate a sec. III-lea. Această dată este interesantă pentru fixarea cronologiei fibulelor-ancoră, care sunt foarte răspândite în Oltenia. Cele mai multe dintre ele sunt de argint: Tg. Jiu (două exemplare cu lanţ şi atârnători) şi Craiova (un exemplar) (379); altele de bronz: Drubeta, Salcia (Mehedinţi) şi Răcari-Dolj (două exemplare). Tipul

378). M. Demetrescu-C. N. Plopşor, *Călăuza,* p. 65, fig. 23.

379). Dr. G. Severeanu, în *Bul. Soc. Num. Rom.* XXVIII, 1928, p. 20, pl. II, 19. Id. în *Bucureştii, Revista municipiului şi pinacotecei Bucureşti,* I, 2, 1935, p. 206-209, fig. 35-60.

acesta de fibule este deasemeni foarte frecvent şi în restul Daciei, care pare a fi fost centrul de iradiere, peste Bulgaria, Serbia, Ungaria, până în Bosnia şi Herţegovina. Deşi tipologic derivă din fibulele analoage ca schemă din a doua parte a sec. II d. Chr., fibulele de tip Vârtop pot fi considerate ca o formă şi creaţie specifice dace, şi care cronologic se plasează între 150-250 d. Chr. Un tip nou de fibule e acela cu şaibă în formă de cruce

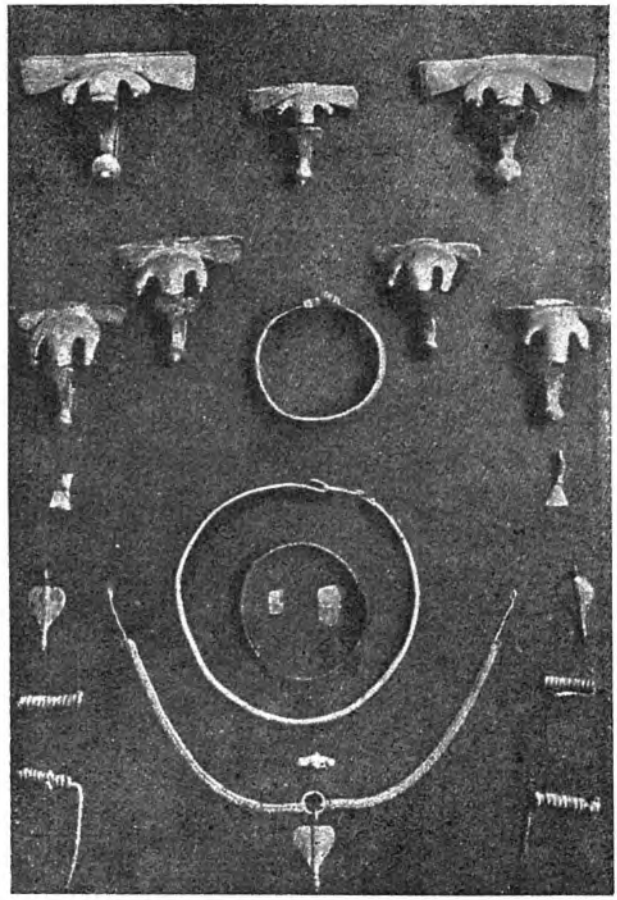

Fig. 281.

(Kreuzcheibenfibel (fig. 283), reprezentată în Oltenia printr'un singur exemplar, cel dela Ostrovul Şimian. Fibula a fost descoperită în apropierea bordeelor şi cuptoarelor amintite, în asociere cu lucruri foarte târzii La Tène. Asemenea fibule au fost datate în perioada târzie imperială (380), dar ele apar încă din

380). Forrer, *Reallexikon*, s. v. *Fibeln*, p. 238 şi pl. 61, 5 (cu almandine ca şi fibula dela Ostrovul Şimian).

sec. II, şi au o largă răspândire în sec. III d. Chr. La Nord de Alpi o fibulă similară a apărut în morminte cu fibule târzii La Tène, aparţinând perioadei galo-romane de acolo (381). O interesantă fibulă de la T. Severin are o şaibă circulară, care închide o svastică. In afară de fibulele din sec. III d. Chr., care

Fig. 282.

nu sunt tocmai numeroase, vom avea de a face cu un mare număr de fibule din sec. IV d. Chr. care apăruseră şi la sfârşitul sec. III d. Chr. şi care se vor descoperi apoi şi în mediul ar-

381). R. Ulrich. *Die Gräberfelder in der Umgebung von Bellinzona, Kt. Tessin.* Zurich, 1914, pl. LXVI, 10 şi p. 17 (mormântul 70).

heologic germanic, din sec. IV d. Chr. Sculptura capătă şi ea un aspect provincial (fig. 282, Potelu-Romanaţi).

V. EPOCA MIGRAŢIUNII POPOARELOR.

EPOCA VECHE ROMÂNEASCĂ.

In ultimul capitol al lucrării noastre vom prezenta materialele arheologice ulterioare stăpânirii efective a Romanilor asupra

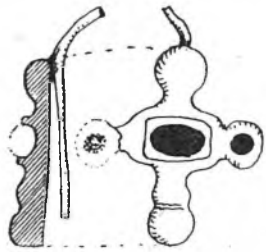

Fig. 283.

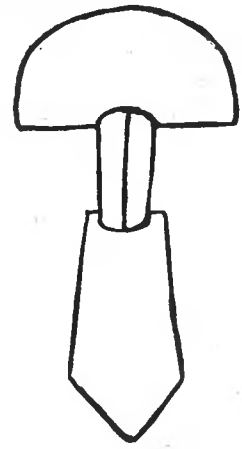

Fig. 284.

Daciei şi până în spre epoca de prime înjghebări naţionale de stat. Trebue să recunoaştem dela început că sunt încă multe lacune, pe care arheologia preistorică n'a reuşit să le înlăture pe

Fig. 285.

deplin, mai ales în ultima parte a epocii migraţiunilor popoarelor. Poporul băştinaş aproape că nu poate fi urmărit pe cale arheologică. Descoperirile ne arată de obiceiu pe năvălitori, pe stăpânîtori. Secolul III d. Chr. nu marchează o întrerupere a vieţii din Dacia, care să confirme ipoteza părăsirii, ci din contra. Dovezile prelungirii civilizaţiei imperiale romane târzii şi dacoromane până în sec. IV d. Chr. când năvălirile iau un caracter violent odată cu venirea Hunilor, se înmulţesc din zi în zi. Lucruri romane apar contimporan cu cele gotice. Arheologia şi istoria se sprijină aci una pe alta, completându-se. Odată cu contopirea Slavilor, a căror pătrundere în Dacia a avut un alt

caracter decât năvălirea celorlalte neamuri. se născu un nou suflet, o nouă sinteză: de aci începe epoca veche românească.

I. ANTICHITĂȚI GERMANICE.

Am prezentat cu alte ocazii antîchităţile germanice şi medievale din Oltenia (382). Le enumărăm după localităţi.

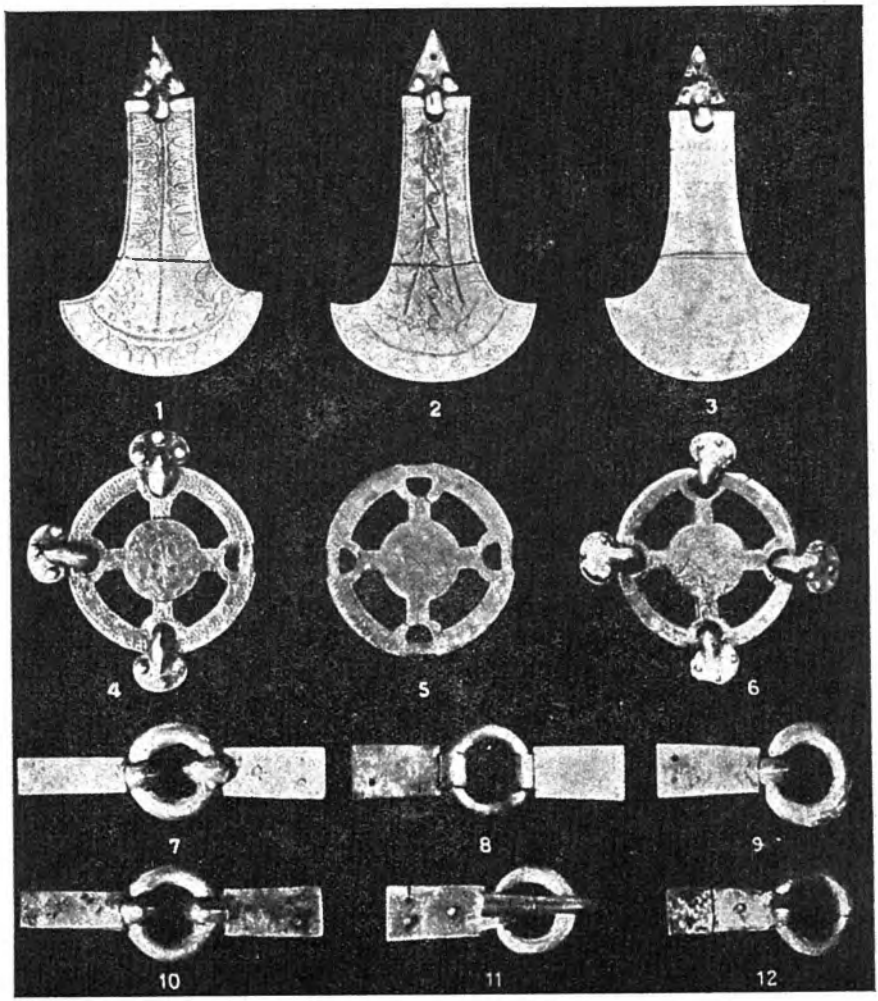

Fig. 286

1). *Drubeta.* (Turnu-Severin). S'au descoperit în centrul ro-

382). D. Berciu, Edit. Beninger, *Germanenfunde aus der kleinen Walachei*, in Mitt. d. Anthr. Gesel. in Wien. LXVII. 1937. p. 190-195. Recent:

man de aci două fibule germanice (fig. 284) (383), datorită cercetărilor D-lui Bărcăcilă. Ambele exemplare sunt lucrate în bronz şi reprezintă tipul de fibulă Sântana-de-Mureş, după bogatul cimitir de aci, datat în sec. IV d. Chr.

2). *Coşovenii-de-Jos,* jud. Dolj. Din această localitate provine ca descoperire întâmplătoare un tezaur publicat în 1933 de către D-nii C. N. Plopşor şi H. Zeiss (384). Tezaurul cuprinde piese de harnaşament şi o fibulă de argint. Toate obiectele sunt de argint. Cu totul caracteristice sunt cele patru atârnătoare în formă de secure sau de scut de amazoană, cu suprafaţa acoperită cu foiţă de aur, ornamentată cu motive geometrice (fig. 286, 1-3); cele patru garnituri de curele, care serveau pentru fixarea capetelor acestora, au deasemenea placajul de aur ornamentat (fig. 286, 4-6), pe când la cele şase cătărămi acest placaj lip-

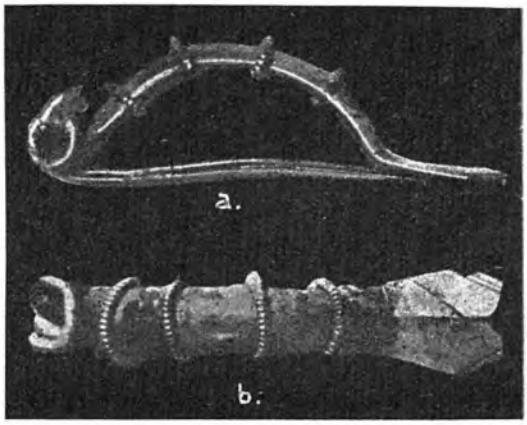

Fig. 287.

seşte. Fibula dela Coşoveni reprezintă tipul cu un picior şi se însumează în grupa VI, 2 a lui Almgren (fig. 287). Tezaurul dela Coşoveni, caşi descoperirea de la Oescus (Gigen) din Bulgaria, în faţă cu Celei, (385), poate fi trecut pe seama Taifalilor, o ramură a Vizigoţilor. In 376 limes-ul roman cade, iar în 377, când se poate data şi tezaurul, ei trec Dunărea, urmaţi apoi de Ostrogoţi.

3). *Lazu,* jud. Dolj. D-l C. N. Plopşor a descoperit în săpăturile făcute în „brazda lui Novac", pe proprietatea comunei

---

I. Nestor, C. N. Plopşor, *Die Völkerwanderungszeitliche Schatz Negrescu,* în *Germania,* 22, 1938, p. 33-41. D. şi I. Berciu, *Antichităţi medievale în Oltenia,* în *Bul. Com. Mon. Ist.,* an. XXX (1937), p. 72 sqq.

383). D. Berciu, Colecţia de antichităţi, Gh. Georgescu, fig. 32, 2 şi p. 81.

384). C. N. Plopşor, H. Zeiss, *Ein Schatzfund der Gruppe Untersiebenbrunn von Coşoveni (Kleine Walachei),* în *Germania,* 17, 1933, p. 272-277, 385.

385). J. Velkov, în *Germania,* 20, 1936, p. 203-204.

Lazu, o fibulă de argint asemănătoare celei din tezaurul dela Coşoveni menţionat mai sus. In asocierea cu această fibulă s'au găsit fragmente ceramice caracteristice mormintelor şi aşezărilor germanice. Fragmentele analoage au apărut şi în cetatea dacică dela Bucovăţ. Se pare că cetăţile dacice, ca şi valurile romane, să fi fost folosite de către neamurile germanice. Fibula dela Lazu se datează la sfârşitul sec. IV d. Chr.

4). *Coşovenii-de-Jos.* Al doilea „tezaur". O altă descoperire întâmplătoare dela Coşoveni se află azi în colecţia Const Negrescu (fig. 288). Pare a fi vorba de un mormânt, aparţinând unei femei, după cum arată obiectele de podoabă: 1) O fibulă de argint cu placaj de aur, având partea inferioară (Fussplatte)

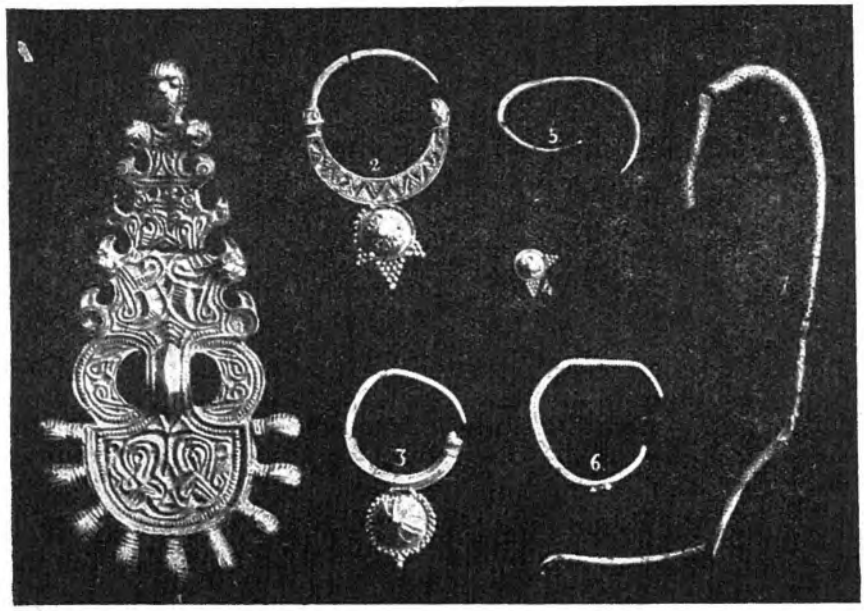

Fig. 288.

flancată de către patru capete de pasăre, care poartă resturi de safir (fig. 288, 1, lung. 0.20 m.); doi cercei de argint, dintre care unul cu foiţă de aur (fig. 288, 2-3); trei fragmente de cercei (fig. 288, 4-6); un lanţ (colier) de argint (fig. 288,7, lung. 0,31 m.). Ornamentarea fibulei este în foarte strânsă legătură cu stilul animalier. Apar motive în tehnica denticulară (Zahnschnitt) caracteristică stilului II după Salin (386), precum şi ornamente în filigran şi executate în granulaţiuni. Se recunoaşte în aceste obiecte o influenţă a artei avare, a celei bizantine şi germanice

386). B. Salin, *Die altgermanische Tierornamentik,* 1904, p. 43, sqq.

(387). Intreg complexul de la Coşoveni se datează în sec. VII d. Chr.

5). *Pleniţa,* jud. Dolj. Incă din 1925 se cunoaşte o fibulă de bronz dela Pleniţa (388), cu placa superioară semicirculară prevăzută cu şapte braţe, iar cea inferioară terminată cu mască. Motivele decorative au un caracter geometric. Aparţine sec. VII d. Chr. (fig. 289, 1).

6). *Vela* (jud. Dolj). Fragmente de fibulă şi anume placa inferioară, cu mască (389); din sec. VII d. Chr.

7). *Orlea* (jud. Romanaţi). Fragmentul de fibulă din colec-

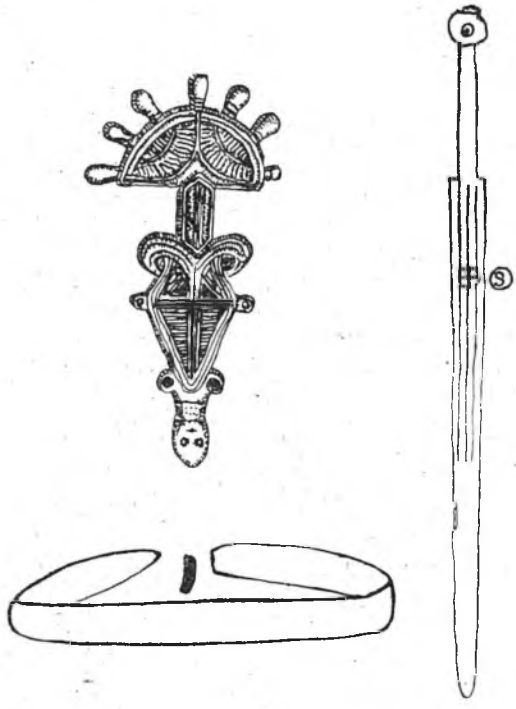

Fig. 289.

ţia D-lui Gh. Georgescu (fig. 290) reprezintă partea superioară a unei fibule din grupa dela Nipru (390). Cele cinci braţe sunt unite printr'o bară care formează împreună un fel de coroană şi a cărei origine stă în dependenţă cu cununa zoomorfică dela o altă serie de fibule. Aparţine sec. VII d. Chr. In Oltenia nu

387). Observaţii stilistice şi comparative mai ample am dat în cele două studii amintite. (V. nota 382-383).

388). C. N. Plopşor, în *Arh. Olteniei,* IV. 1925, p. 49, fig. 2.

389). Ib. fig. 1.

390). D. Berciu, E. Beninger, l. c. Cf. D. Berciu. *Colecţia de antichităţi Gh. Georgescu,* fig. 25 şi 36.

s'au descoperit încă morminte germanice care să fi dat şi produse ceramice. In această privinţă nu avem la îndemână decât două indicii, datorite D-lui C. N. Plopşor (391). Pare că e vorba de morminte de incineraţie, cu urne funerare. Vasul fig.

Fig. 290.

291, deşi are afinităţi La Tène, totuşi prin forma şi tehnica sa pare a se însuma ceramicei „gotice".

Fig. 291.

2. ANTICHITĂŢI HUNICE.

Din vremea scurtei dominaţii a Hunilor (392), în Dacia avem două mărturii arheologice:

391). In *Arh. Olteniei*, II, 1923, p. 295-96.
392). N. Iorga, *O. C.*, vol. II, p. 192.

1). *Cazanul dela Ciuperceni* (jud. Dolj, (fig. 292). A fost descoperit de pescari, se pare, în apele Dunării, foarte probabil pe proprietatea comunei Ciuperceni (393). D-nii I. Nestor şi C. N. Plopşor cred că a fost găsit la Dessa (394). In prezent nu se poate da însă cu certitudine locul său de proveniență. Înălţimea sa trece de 0.50 m. (54,1 m.). Cazanul a fost turnat în bronz. Forma sa este cilindrică, sprijinit pe un picior înalt şi prevăzut cu două toarte verticale, care pornesc dela gâtul vasului. Acestea sunt turnate odată cu întregul cazan şi se termină cu câte trei lobi, similari celorlalţi doi lobi aşezaţi de

Fig. 292.

o parte şi de alta a mănuşilor. Ornamentarea consistă din dungi înguste dispuse paralele, trei câte trei. Sub zona gâtului atârnă cercuri în relief. Intreg corpul cazanului este împărţit în patru zone prin mănunchiul celor trei dungi verticale şi paralele.

2). *Toarta dela Hotărani* (jud. Mehedinţi) (395). S'a descoperit în malul unei gârle din apropierea satului de mai sus, după

393). D. şi I. Berciu, l. c. Cf. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor,* 1935, vol. I, p. 265, fig. 78.

394). I. Nestor, C. N. Plopşor, *Hunnische Kessel aus der Kleinen Walachei,* în *Germania,* 27, 1937, p. 178-182. Colecţia C. Neamţu, Craiova, trecut ulterior în colecţia C. Negrescu, după cât se pare.

395). Id. pl. 39, 1. Muzeul regiunei Porţilor de Fier.

informaţiile culese dela preotul comunei cu ocazia anchetei arheologice din August 1932, făcute împreună cu D-l I. Nestor.

Toarta dela Hotărani este analoagă toartelor dela cazanul din Dolj. Aceste două descoperiri hunice atestă prezenţa unor atari vase de sacrificiu în Oltenia, a căror origine este de căutat în Asia centrală. Ca vreme ele se plasează pe la începutul sec. V d. Chr.

3. ANTICHITĂŢI „SLAVO-BIZANTINE".

Mormintele dela Balta Verde (jud. Mehedinţi). In săpăturile

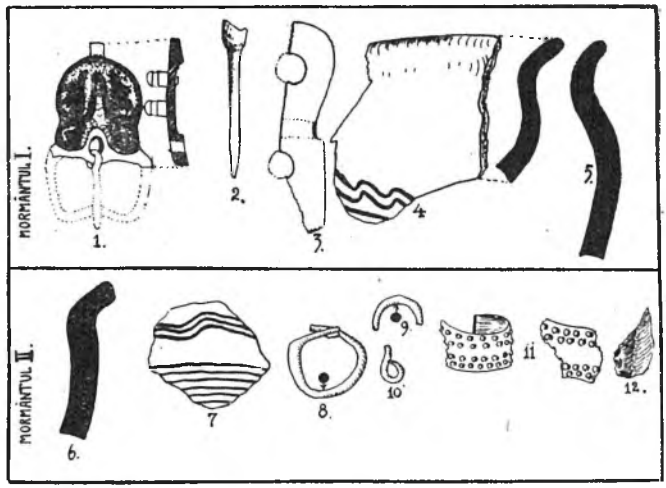

Fig. 293.

din 1934, pe care le-am întreprins la „Grindul cu tunul" dela Balta Verde (396), am dat peste două morminte de incineraţie,

Fig. 294.

al căror inventar ilustrează o vreme şi o civilizaţie, despre care nu se ştia aproape nimic.

396). Ajutat de fratele meu, Iancu Berciu, cu care le-am şi publicat. (V. nota 382).

Mormântul I. La adâncimea de 0.70 m., s'a descoperit primul mormânt. Oasele incinerate, amestecate cu multă cenuşă, erau depuse direct pe nisip, care purta urme de arsură pe o distanţă relativ mare, ceeace ne face să bănuim că rugul funerar va fi fost amenajat chiar pe locul înmormântării. Inventarul cuprinde: A. *Obiecte de metal:* a) de bronz: o cataramă de placă în formă de inimă, terminată cu un scurt apendice; ea este lucrată cu ciocanul, ornamentarea este realizată prin săpare şi redă motivele florale stilizate, în forma florii de acantus (fig. 293, 1); b) de fier: 1) mânerul unei suliţe à douille; 2) pedunculul unei săgeţi (fig. 293, 2); 3) o mare grămadă de bucăţi de fier, care nu pot fi determinate. B. *Obiecte de piatră:* un arcer fragmentar, foarte rău păstrat din cauza focului. C. *Ceramica:* trei fragmente (fig. 293, 4, 5 şi 294, 1) ornamentate cu linii drepte sau în valuri; un fragment e lucrat cu mâna.

Mormântul II. Aceleaşi observaţii stratigrafice. A. *Obiecte de metal:* a) bronz :1) un inel de sârmă cu secţiunea rotundă,

Fig. 295.

dar de o grosime inegală; la un capăt are o aripioară, iar la celălalt oferă o uşoară răsucire în S (fig. 293, 8); 2) un fragment de inel similar (fig. 293, 9); 3) un inel de sârmă răsucită (fig. 293, 10); 4) două fragmente de placă ornamentate *au repoussé;* b) obiecte de fier: o masă de fragmente atipice. B. *Obiecte de piatră şi silex:* 1) un percutor (lung. 0.068 m.); 2) un instrument de silex (fig. 293, 12). C. *Ceramica:* fragmente de aceeaşi factură, ca şi în mormântul I (fig. 293, 6; 294, 2-3).

O încadrare cronologică şi cultural-istorică a acelor două morminte am încercat în studiul amintit, unde am dat şi bibliografia necesară (397). Ceramica arată prin formele, tehnica şi ornamentarea sa că ne aflăm în perioada migraţiunilor, dar ea nu poate aduce precizări etnice şi cronologice mai amănunţite. In schimb, cataramа de bronz, prin ornamentarea şi forma sa, constitue unul dintre elementele preţioase de determinare cronologică. Intr'adevăr acest tip de cataramă aparţine aşa numitului stil „bizantin" şi este răspândită aproape pretutindeni în mediul bizantin din sec. VII d. Chr. Cele mai numeroase e-

397). V. nota precedentă şi 382.

xemplare sunt cunoscute în Sicilia şi Italia (398), în Bulgaria şi până în Crimeea. Stilul „bizantin" corespunde în Apus cu perioada târzie merovingiană. Pe de altă parte cele trei inele sau cercei din mormântul II aparţin tipului de podoabe slave, numite „anneaux temporaux", „Lockenringe sau Schläfenringe" —

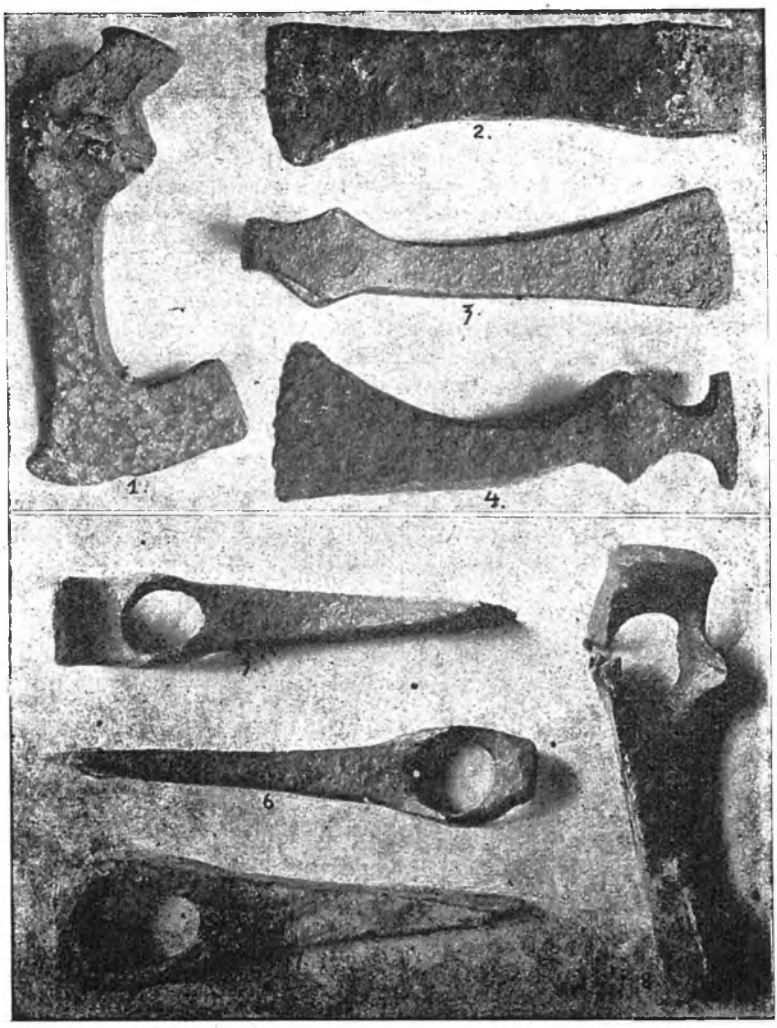

Fig. 296.

inele de păr sau de cârlionţ. Ele apar în mari cantităţi în mormintele slave din sec. VII-XII. Inelele dela Balta Verde par

398). Un exemplar a fost remarcat de noi chiar la Roma. (Antiquarium Communale, sala IV, Nr. inv. 1966).

a fi cam la începutul evoluţiei lor. Astfel în inventarul mormintelor din Mehedinţi se constată un caracter mixt, slavo-bizantin. Suntem înclinaţi a atribui aceste morminte sec. VII d. Chr. când la Dunăre se restabilise o vreme de relativă linişte prin colonizarea Slavilor şi câştigarea malului stâng al fluviului de către imperiul bizantin. Datele istorice ar câştiga astfel o confirmare arheologică.

4. MORMÂNTUL DELA HINOVA.

In săpăturile din 1933 efectuate la Hinova, jud. Mehedinţi. s'a dat peste un mormânt de inhumaţie, în poziţie întinsă şi orientat NV-SE. In mâna dreaptă s'a găsit o brăţară de bronz cu un capăt ascuţit şi celălalt drept, iar cu secţiunea uşor concavă (fig. 289, 2). Lângă urechea dreaptă se afla un cercel cu toarta de sârmă de bronz, care trece printr'un glob gol în interior şi ornamentat în filigran (fig. 295, 3). Al doilea cercel este puţin deosebit de primul în ceeace priveşte toarta. Aceasta are din distanţă în distanţă împletituri din sârmă foarte subţire. Globulul e ornamentat tot în filigran, dar are un alt dispozitiv de

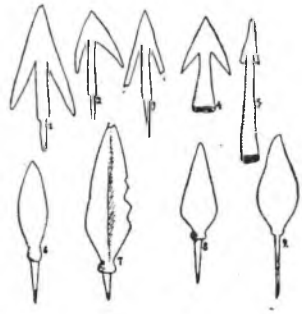

Fig. 297.

a se prinde (fig. 295, 1-2). Pe baza observaţiilor stilistice am datat acest mormânt în sec. IX-X (399).

5. ALTE DESCOPERIRI.

1). Sabia dela Popoveni, jud. Dolj (lung. 1,17 m.), aminteşte săbiile Vikingilor din Apus, care aparţin sec. IX-XI d. Chr. (fig. 289, 1), (400).

2). O serie de securi de fier au fost descoperite la Vârtop,

399). *L. c.*

400). C. N. Plopşor, *Arh. Olteniei,* I, 181, fig. 3.

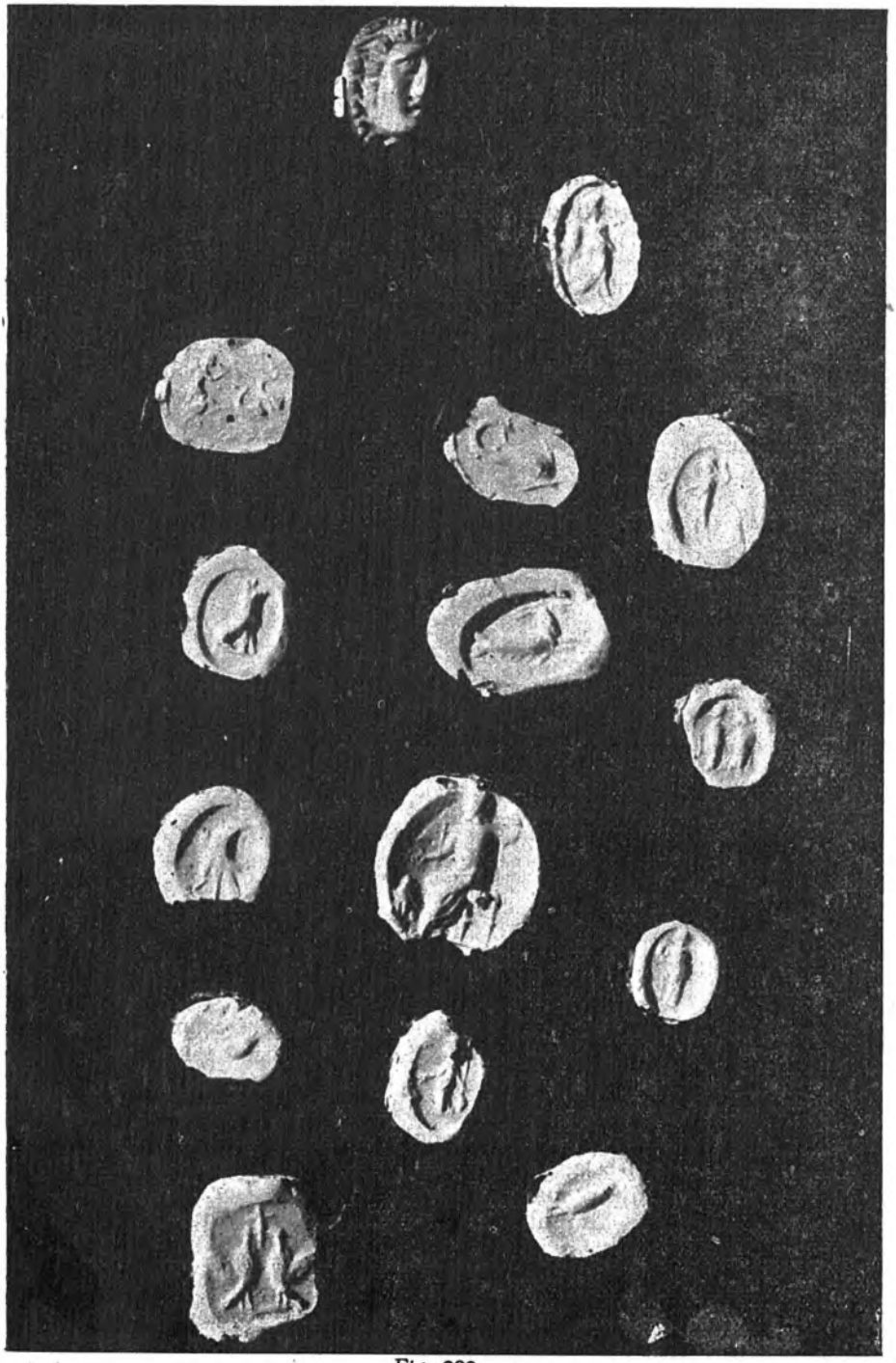

Fig. 298.

jud. Dolj, care ca vreme se datează în perioada târzie medievală, începând cu secolul VIII d. Chr. (401), (fig. 296).

3). Vârfurile de săgeţi de fier dela fig. 297 provin din diferite localităţi din Oltenia şi reprezintă câteva forme caracteristice care durează până spre sec. XIII d. Chr.

4). In colecţia d-lui Georgescu-Corabia se află multe geme şi camee, care aparţin diferitelor epoci (fig. 298).

INCHEIERE

Cu cele de mai sus încheiem expunerea materialelor arheologice din cuprinsul Olteniei, începând din cele mai îndepărtate vremuri ale paleoliticului şi mergând din epocă în epocă până

Fig. 299.

spre întemeiere. In ultimele capitole ne lipsesc, precum am mai subliniat, date de caracter arheologic. Suntem siguri însă că ele vor veni pe viitor. Ajunşi la capăt, nu ne ascundem satisfacţia de a fi putut înfăţişa aici un tablou concret al civilizaţiilor străvechi şi mai noi, care au înflorit pe pământul Olteniei dealungul atâtor mii de ani. Desigur că vor fi şi lacune, dar multe din ele se datoresc lipsei materialelor şi a cercetărilor. In măsura posibilităţilor şi a timpului ele vor fi, poate, înlăturate.

---

401). Unele exemplare se află în colecţia preotului Popescu, din Vârtop, iar celelalte la muzeul din Craiova. Fotografiile ni-au fost încredinţate de Dl. C. N. Plopşor.

L'ARCHEOLOGIE PREHISTORIQUE DE L'OLTENIE

(Résumé).

L'Olténie ou la Petite Valachie est une des provinces historiques de la Roumanie (fig. 1, ap. Simionescu-Gheorghiu). Grâce à sa position géographique elle a joué un rôle déterminant dans l'histoire des civilisations de la Dacie préhistorique. Le but de l'étude présente est d'illustrer d'une manière concrète les traces les plus anciennes des habitants de cette province, depuis l'époque paléolithique jusqu'à la fondation des Principautés. C'est surtout *une présentation des matériaux* destinés à servir plus tard à une synthèse sur la préhistoire de l'Olténie.

Le paléolithique est documenté en Olténie par les découvertes musteriennes de Baia-de-Fer (caverne) et de Cleanov (station en plein air), la lame aurignacienne de Săgletz (fig. 3), la pointe „en feuille de laurier" provenant d'une localité inconnue de l'Olténie (industrie solutréenne avancée) et les objets magdaléniens de Baia-de-Fer, pendant que le *mésolithique* illustré par deux facies, celui de Cleanov (fig. 4-5) et celui de Plopşor-Dolj (fig. 6-7), forme une culture bien caractéristique, qui appartient au cercle swidéro-tardénoisien de l'Europe centrale et orientale. *L'art rupestre* — dont l'existence ne nous paraît pas tout à fait prouvée — est représenté par les *peintures* (fig. 8) et les gravures (10-11) du dép. de Gorj. On remarque un groupe naturaliste, un autre deminaturaliste et le dernier d'un schématisme exagéré. Il y a des figures isolées et des scènes. Le quadrupède fig. 8, 51 trahirait une tradition paléolithique. Les autres manifestations d'art de Gorj appartiennent à plusieurs époques.

L'époque néo-énéolithique. Pour mieux saisir le sens historique de cette époque, on doit tenir compte des diverses influences, plus ou moins actives. Ainsi on distingue deux groupes: I) les civilisations de la céramique rubanée ou danubiennes (type Turdaş-Vinca, Vădastra et Sălcuţa); II) civilisations „nordiques" ou central-européennes (Coţofeni). Les stations Turdaş occupent les îles et la vallée du Danube, mais elles ne dépassent pas le coin du Sud-Ouest de l'Olténie (fig. 12). Pour les formes v. aussi l'explication des planches. La *civilisation Turdaş* est recouverte directement par la civilisation Sălcuţa, qui succède également à la *civilisation Vădastra* de l'Olténie sud-orientale. Le type Vădastra I est représenté surtout par une céramique plissée, découverte dans la couche I de Măgura Fetelor à Vădastra. La céramique de Vădastra II est excisée et puis incrustée d'une matière blanche. Il y a des profils de vases similaires à ceux de Boïan (fig. 33, 3). Le vase de Orlea (fig. 39), qui est conservé heureusement tout entier, a comme ornement deux méandres gravés. Le méandre et la spirale constituent les motifs essentiels de la décoration Vădastra. La parenté de la civilisation Vădastra et celle de Boian est un fait déjà assuré. La *civilisation Sălcuţa*, dont les affinités avec Gumelniţa sont bien évidentes, occupe toute l'Olténie (fig. 45). Elle est la civilisation représentative de l'époque néolithique. La

céramique est d'une variété et d'une richesse surprenantes. En ce qui concerne la technique, on distingue deux grands groupes: A) l'argile noir et de différentes nuances: B) l'argile d'une couleur jaune-claire et rougeâtre avec des couches superficielles maronnes ou oranges, bien vernies. L'ornementation emploie: l'incision, quelquefois suivie d'une incrustation blanche, les cannelures plissées ou les cannelures larges, les applications plastiques et la peinture aux couleurs *(C3a)* ou au graphite *(C3b)*. On a trouvé une peinture en crusted-ware-technique *(C3a1,* fig. 55, 4-5), une autre similaire à celle de Ariuşd et ensuite nous avons découvert à Ostrovul Simian une peinture monochrome de couleur rouge-maronne *(C3a2,* fig. 55, 6-7 et fig. 56), qui oriente vers le Danube moyen. La vraie peinture de Săleuţa, dont nous sommes habitués dans la région de notre Europe sud-orientale, présente des affinités avec le cercle Ariuşd-Cucuteni. La communication avec la Transylvanie est effectuée par la vallée de l'Olt. Les vases au graphite sont plus fréquents que les précedents. Les vases-askoi (fig. 50, 1, 3) et le vase-kernos de Cloşani (fig. 60, 1) manifestent une influence méditerranéenne, pendant que d'autres sont influencés par les civilisations de l'Europe centrale, et notamment par le cercle Aunjetitz. La plastique de Săleuţa est extrêmement rare en comparaison à celle de Gumelniţa. La fig. 71 est une véritable „Venus de Săleuţa". La figurine en pierre dure (fig. 74) peut être expliquée par la tradition paléolithique. Elle n'est qu'un symbole de la vie sociale et religieuse. On doit remarquer encore les grains de colier phaliformes, la perle en verre de Ostrovul Simian, de couleur bleuâtre incrustée d'ornements rouges et jaunes, de même que les oiseaux et la lame à raser (fig. 79) en cuivre. Stratigraphiquement la civilisation Săleuţa superpose les couches Vădastra II et Turdaş. Elle est suivie partout en Olténie par la *civilisation Coţofeni* (fig. 84), de caractère „nordique". A côté des influences „septentrionales" on aperçoit celles du monde est-méditerranéen et les survivances locales, de tradition danubienne. La céramique est variée; la plastique fait en général défaut. Les stations Coţofeni remplacent les anciens habitats, mais on préfère les lieux stratégiques, ce qui trahit le caractère d'invasion de cette civilisation. Il ne s'agit pas d'une dislocation de la population locale. Il y a en Olténie, de même qu'ailleurs, toute une série de *découvertes fortuites,* dont l'appartenance à une civilisation quelconque est très difficile à établir. Dans cette catégorie nous avons groupé les objets suivants: I) les haches doubles en cuivre (fig. 97-100); on distingue: la *série A* (hache-marteau, sans manche); la *série B* (haches à deux bras, type Vidra-Cucuteni-Ariuşd, représentée en Olténie par la miniature en terre cuite de Ostrovul Corbului, fig. 103, 5); la *série C* (véritables haches de combat à deux bras en croix, avec ou sans manchon). Les formes B peuvent être les prototypes de la série C. Le type C1 est illustré en Olténie par la hache de Halânga *(Dacia, I,* 1924, p. 295, fig. 264) et C2 par les fig. 97, 99 et 100, 2-4; II) Les haches en cuivre à douille transversale (fig. 101-102); III) marteaux et haches en pierre (46 localités).

L'époque du bronze. Les matériaux relatifs à cette époque se sont enrichis considérablement dans les dernières années. L'âge du bronze est illustré en Olténie par des découvertes très variées. En ce qui concerne la chronologie absolue ou générale, nous avons exprimé l'opinion que l'âge du bronze en Dacie commence *après* 1650 av. J. C. et se prolonge *après* 800 av. J. C. (p. 96). L'époque ancienne du bronze est représentée en Olténie par la *civilisation Glina III* (fig. 105). Le dépôt en cuivre de Ostrovul Corbului (fig. 110-111) appartient semble-t-il à cette civilisation et se place vers 1700-1500 av. J. Chr. La période moyenne et tardive de l'âge du bronze se caractérise par une richesse et une variété extraordinaires. C'est le temps de la *civilisa-*

tion des champs d'urnes. L'Olténie forme une même unité culturelle avec le Banat roumain et jugoslave et la région nordique de l'ancienne Serbie. En Olténie il y a le *groupe Bivolării* (d'après le plus vaste cimetière, Ostrovul Mare). Les stations sont pauvres et rares. Les tombes sont d'une richesse surprenante. Nous avons trouvé à Balta Verde deux tombes d'inhumation (tombe VIII, fig. 113, et IX, fig. 114) en tumulus, qui appartiennent peut-être à la phase B (v. le bracelet fig. 170, 6 et les conditions stratigraphiques). Les champs d'urnes (fig. 112) contiennent des tombes à incinération planes. A côté de l'urne funéraire on trouve des vases secondaires, l'inventaire et le repas du defunt (fig. 115-119). Les hommes de l'âge du bronze croyaient dans l'immortalité de l'âme et la continuation de la vie au delà de la mort avec tous ses besoins. Quelquefois l'urne principale manque dans le tombeau des pauvres (fig. 116 et 119). On a découvert des tombes doubles (fig. 117). Le répertoire des formes de la céramique comprend des formes principales et nombreuses variantes (v. fig. 120 et suiv.). Il ne s'agit pas d'une identité des formes et d'une répétition „en série". Toute variante a ses détails. On voit des urnes en forme de poire (série A), des urnes à étages (série B) et des urnes intermédiaires (série A-B). La fig. 122, 2 révèle une influence égéenne et la forme fig. 156 rappelle les formes des vases en métal du monde méditerranéen et micénien, pendant que d'autres formes manifestent une influence central-européenne (v. p. ex. fig. 136, 9 et fig. 137, 5) et une autre catégorie assez nombreuse dérive des formes locales antérieures. Le vase fig. 139, 5 est la preuve d'une influence ou réminiscence „nordique". Voilà des indications précieuses relatives à l'origine de la civilisation des champs d'urnes. Les vases en forme d'oiseau ou à prothôme (fig. 143, 159, 1, 5 et 160, 1-3) sont très intéressants. Ils sont peut-être en rapport avec le culte du Soleil, et du point de vue chronologique ils appartiennent à une phase tardive de l'âge du bronze, de même que les vases doubles (fig. 161). L'ornementation de la céramique est impressionante. Elle a été très bien conservée dans le sable. On voit qu'on y a employé l'excision, l'incision et l'incrustation d'une matière blanche qui couvre richement la surface décorée. La disposition des cannelures de même que les formes rappelle quelquefois la céramique Lausitz (fig. 145, 2). Pour imprimer les ornements on a utilisé des cachets en *pintadéras* (fig. 168). Parmi les motifs décoratifs on distingue des éléments simples et des unités ornementales (v. fig. 185). La spirale est très fréquente; elle trouve des analogies dans l'ornementation des objets de bronze de cette période et dans la civilisation micénienne (v. fig. 166). Le méandre est rare, mais son apparition dans les cimetières de l'Olténie constitue un fait très intéressant pour la chronologie et les relations avec la civilisation de Dipylon. L'ornementation a un caractère techtonique. Il y a ici un rythme et une symétrie. On reconnaît aussi la contribution des masses populaires à côté de celle des nobles. La plastique est représentée par des figurines féminines „en cloche" (fig. 141, 3 et 161, 4-8). A Ostrovul Mare on a découvert des haches votives en terre cuite (fig. 169) et des cuillers (fig. 164). Dans les tombeaux nous avons trouvé des haches en pierre en état fragmentaire. Les objets en métal sont très rares dans les sépultures. On peut énumérer les deux haches à douille de Ostrovul Mare (fig. 172, 9-10), une autre du dép. de Dolj, et peut-être le poignard fig. 172, 11 et la lame fig. 172, 12. Parmi les découvertes fortuites de cette époque nous devons signaler ici: le poignard de type Peschiera (fig. 171), le poignard de Lișteava (fig. 170, 1), une „pendeloque temporale" (lock-ring) en or et de tradition Aunjetitz, les appliques d'or et au repoussé de Mehedinți (collection Dr. Severeanu, Bucarest), des bracelets, un fragment de faucille du dép. de Gorj (type Drajna I), des haches à douille (type Drajna I, ap. I. Andrieșescu), les matrices de Plav[illegible]

(fig. 175, 1-3 et 4-6, les formes), de Almaş et de Logreşti-Birnici (fig. 176), le dépôt de Socu-Gorj (fig. 172, 1-5) et le dépôt de Maglavit (Musée National d'Antiquités, Bucarest). On doit étudier la civilisation des champs d'urnes de l'Olténie en rapport avec les découvertes similaires de la Jugoslavie, de la Hongrie et de la Slovaquie. Les créateurs de cette civilisation sont les populations thraces.

L'âge du fer. La civilisation antérieure se prolonge dans les premiers siècles du dernier millénaire av. J. Chr. Voici les problèmes qu'on doit étudier: le problème thraco-illyrien, l'influence grecque archaïque, scythique, celtique, hellénistique et romaine. Dans le premier âge du fer, l'Olténie conserve à beaucoup d'égards les anciennes traditions de l'époque du bronze. Les vastes champs d'urnes persistent. Beaucoup de formes hallstattiennes dérivent des formes précédentes. A la fin de cette civilisation nous avons déterminé une phase de transition vers le second âge du fer: une phase Hallstatt *E*. La civilisation hallstattienne de l'Olténie commence vers 750 av. J. Chr. et voit sa fin vers 330 av. J. Chr. Les stations (fig. 177) ont fourni des matériaux en général en état fragmentaires. A Vârtop on a découvert une cabane modeste (fig. 178). Les cimetières sont au contraire assez riches. Le tombeau de Ostrovul Corbului (fig. 186) atteste le rite d'inhumation, mais on pratique constamment l'incinération dans les champs d'urnes ou dans les tumulus. On distingue des tombeaux tumulaires à voûte (type I, fig. 198); tombeaux à base de pierres, sur laquelle on dépose les os calcinés (type II); tombeaux à une cercle en pierre (type III) et tombeau simple sans aucune construction en pierre (p. 154). Il y a en Olténie quatre groupes: I) le groupe Vârtop-Plopşor (p. 155 et suiv., fig. 199-200); II) le groupe Balta Verde (p. 159 sqq., fig. 201-206: Balta Verde, Ostrovul Mare, Gruia); III) le groupe Gura Padinei (p. 166 sqq., fig. 207-213); IV) le groupe Teleşti-Drăgoeşti, dép. de Gorj (p. 169 sqq., fig. 216-219), qui est le plus intéressant par sa position géographique et son contenu archéologique. Les tumulus de l'Olténie doivent être étudiés en rapport avec les découvertes de la Transylvanie et le problème hallstattien et illyrien. Le dépôt de Bălvăneşti (fig. 220) appartient à ce complexe, qui n'a rien avec les Cimmériens. Il faut rappeler aussi les découvertes fortuites de Desa (fig. 221, 3-5, p. 176), le casque trouvé dans le dép. de Vâlcea (V-e siècle av. J. Chr. et le seul connu jusqu'à présent au Nord du Danube), les bracelets, un torques (fig. 221, 2), des fibules (très fréquentes, le type „Watsch", répandu partout dans le monde illyrien), des fibules „thraces" (série I, ancienne: fig. 222, 3: V-e siècle av. J. Chr., en rapport avec les découvertes de Muşovita (Duvanlij) et fibules à charnier en argent (fig. 223), qui, à côté de la céramique attique (fig. 224), font la preuve éclatante de la pénétration hellénique dans nos régions. Les *Scythes* n'ont pas déterminé une *époque* dans la Dacie, car nous avons à faire seulement avec des *antiquités scythiques*. En Olténie on trouve à cet égard le trésor de Craïova(fig. 225-228, p. 182 sqq.), les découvertes de Brădeşti (fig. 229), le rhyton de Poroïna (fig. 230) et des flèches en bronze (p. 188).

Entre le premier et le second âge du fer — époque La Tène — il n'y a point un hiatus. On peut placer le commencemment de l'époque La Tène en Olténie, en Dacie de l'Ouest, vers 350 av. J. Chr. et sa fin vers 100 ap. J. Chr. (p. 189 et 220). Les stations ou les villages de l'âge de La Tène sont très nombreux (fig. 231), ce qui montre une population géto-dace très dense. Les habitations sont modestes, des cabanes (fig. 232) ou des huttes en terre. Nous avons trouvé dans nos fouilles de Ostrovul Şimian un fourneau à deux compartiments (fig. 233-234) et deux fourneaux-crématoires (?) (fig. 237). La céramique des villages comprend quatre groupes: I) de fabrication celtique; II) d'influence celtique; III) de fabrication locale; IV) d'influence

romaine. Le vase fig. 244, 1 appartient à la phase tardive de La Tène. Les châteaux-forts sont assez nombreux en Olténie (p. 200 sqq.). Bobaiţa (fig. 249; pas loin de Drubeta), Vârţu, dép. de Gorj (fig. 250-251), Coţofeni, Stoïna (fig. 252-253, ap. C. Schuchhardt), Bucovăţ, Brabova, Grădiştea-Vâlcea, etc. Les antiquités et les tombeaux celtiques nous montrent que les Celtes ne s'étaient pas contentés seulement de la vallée du Danube et de ses îles — comme le croyait V. Pârvan — et qu'ils n'ont pas considéré l'Olténie comme un couloir de passage, mais qu'ils ont pénétré profondément au coeur de notre province; ils y ont vécu et ils y ont rendu le dernier hommage à leurs morts. Les tombeaux de cette période contiennent des vases, des fibules et des armes (v. p. 205 et l'explication des planches). On a découvert en Olténie plusieurs épées courbes (fig. 257, 6; 257, 7, 9 et fig. 259, 1, 3-6), semblables aux coutelas répandus au Sud du Danube. Leur position stratigraphique et chronologique n'est pas tout à fait claire. Elles semblent se placer avant la civilisation La Tène proprement dite, c'est-à-dire dans l'époque La Tène *B* (p. 218). En ce qui regarde leur origine, nous sommes tentés de croire qu'elles dérivent des épées hallstattiennes locales (v. tumulus II de Balta Verde). Les fibules „thraces" de cette époque (fig. 261, 3-4 et p. 218) appartiennent à la série tardive. Les nombreux trésors monnétaires daces montrent sans doute que le commerce de notre province était très actif. Les monnaies des tribus géto-daces de l'Olténie ont un caractère différent de celui des autres émissions de la Dacie (fig. 263-271). On a découvert aussi beaucoup de monnaies républicaines et impériales romaines (fig. 272-273).

L'époque daco-romaine comprend l'intervale de temps qui suit la dernière phase de La Tène et la conquête romaine. Il y a une étroite collaboration entre la population locale et les Romains, d'où vient l'originalité de la civilisation daco-romaine et provinciale romaine. Le mot daco-romain n'a pour nous une autre signification que le mot gallo-romain pour l'histoire de la France. Dans les produits céramiques on aperçoit aussi un élément de tradition autochtone, de même que dans les formes des fibules (fig. 281).

L'époque des migrations des peuples ou *l'époque roumaine ancienne* est représentée par les antiquités suivantes:

I) *Antiquités gothiques:* 1) les deux fibules de Drubeta (fig. 285), 2) les premières découvertes de Coşovenii-de-jos (fig. 286-287), 3) la fibule de Lazu (les découvertes Nr. 1-3 appartiennent au IV-e siècle ap. J. Chr.), 4) le second „trésor" de Coşovenii-de-jos (fig. 288), 5) la fibule de Pleniţa (fig. 289, 1), 6) la fibule de Vela et 7) la fibule de Orlea (fig. 290). Nr. 4-7 appartiennent au VII-e siècle ap. J. C.).

II) *Antiquités des Huns* (p. 233 sqq.): la chaudière de Ciupercenі (fig. 292) et le fragment d'une forme similaire de Hotărani.

III) *Antiquités „slavo-byzantines":* les deux tombeaux à incinération de Balta Verde (fig. 293-294; VII-e siècle ap. J. C.).

Le tombeau de Hinova (fig. 295 et 289, 2), l'épée de Popoveni (fig. 289, 3), les haches en fer (fig. 296) et les flèches (fig. 297) donnent une faible image de la vie intense qui a précédé la formation des Principautés.

EXPLICATION DES PLANCHES

Fig. 1, les provinces historiques de la Roumanie; fig. 2, *paléolithique, mésolithique* et *art rupestre* (expansion); fig. 3, Săgleţ-Dolj; fig. 4-5, Cleanov (mésolithique); fig. 6-7, Plopşor-Dolj (mésolithique); fig. 8, dép. de Gorj (peinture); fig. 9, Baia-de-Fer, en haut „peştera Părcălabului"; fig. 10-11, Runcu (gravures, ap. C. N. Plopşor).

Civilisation Turdaş: fig. 12, expansion; fig. 13, 15-18, Ostrovul Corbului; fig. 14, Hinova; fig. 19, 1, Ostrovul Mare; 19, 2 et fig. 20, 1-5, 7-10, Ostrovul Corbului; 20, 11, Ostrovul Mare; 20, 6, Salcia; fig. 21, 1, Ostrovul Şimian; 21, 2-6, Ostrovul Corbului; fig. 22, 1 et 5, Salcia; 22, 2-4, 6-9 et fig. 23-31, Ostrovul Corbului.

Civilisation Vădastra: fig. 32, expansion; fig. 33, 34, 5, 6 et fig. 35, 1-4 et 36-37, Măgura Fetelor; *Vădastra I; Vădastra II:* fig. 34, 1-4, 6; 35, 5-14; 38, 4; 40-44, Măgura Fetelor; fig. 38, 1, Reşca; 38, 2, Vădastra; 38, 3, Corabia; fig. 39, Orlea; fig. 75, 5, 7-10, Vădastra.

Civilisation Sălcuţa (fig. 45-83). Fig. 45, expansion; fig. 46, 1-5, 7, Sălcuţa, dép. de Dolj; 6, Coţofeni, dép. de Dolj; Staatl. Museum für Vor- und Frühgeschichte, Berlin (avec la permission du Musée de Berlin). Fig. 47, Sălcuţa, phot. C. Schuchhardt; fig. 48, Sălcuţa, phot. C. N. Plopşor; fig. 49, 1-3, Sălcuţa; 49, 4, 8, Ostrovul Şimian; 49, 5, Salcia, dép. de Mehed. 49, 6-7, Reşca, dép. de Romanaţi; 49, 9-11, Ostrovul Corbului. Fig. 50, 1, 4, Sălcuţa; 50, 2, Vădastra (Măgura „Cetate"); 50, 3, Reşca. Fig. 51, dép. de Dolj. Fig. 52, 1-21, 23-25, Ostrovul Şimian (fouilles 1933 et 1935); 52, 22, Ostrovul Corbului. Fig. 53, Ostrovul Şimian (fouilles 1933 et 1935). Fig. 54, Orlea, dép. de Romanaţi. Fig. 55, 1-2, Sălcuţa; 55, 3, Ostrovul Corbului; 55, 4-7, Ostrovul Şimian (fouilles 1933). Fig. 56/55, 6-7, 59, Sălcuţa (des. Plopşor); Fig. 60, 1, Cloşani, dép. de Mehedinţi; 60, 2-3, Ostrovul Corbului. Fig. 61, 1-2, Sălcuţa (des. C. N. Plopşor). Fig. 62/55, 1. Fig. 63, 1, Bâlvăneşti, dép. de Mehedinţi; 63, 2, 4, 5, Ostrovul Corbului; 63, 3, Ostrovul Şimian. Fig. 64-69 et 70, 1, Ostrovul Şimian (fouilles 1933 et 1935).Fig. 70, 2-7, Vădastra (Măgura „cetate"). Fig. 71/73, 3, Sălcuţa. Fig. 72-74, Sălcuţa. Fig. 75, 1-4, 6, 11-18, Vădastra (Măgura „cetate"). Fig. 76, Ostrovul Corbului. Fig. 77, 1, Urdarii-de-Sus, dép. de Gorj; 77, 2, Giuleşti, dép. de Vâlcea; 77, 3-11, Ostrovul Corbului. Fig. 78, 1, 3, Ostrovul Şimian; 2, 4-9, Ostrovul Corbului. Fig. 79, Ostrovul Şimian. Fig. 80, 1, Ostrovul Şimian; 80, 2, Ostrovul Corbului. Fig. 81, Ostrovul Corbului *(in*

situ). Fig. 82, Perişor, dép. de Dolj (ap. C. N. Plopşor). Fig. 83, 2, Sălcuţa (Os).

Civilisation de type Coţofeni: fig. 83, 1-96; fig. 84, expansion. Fig. 83, 1, Vădastra (ap. V. Christescu); fig. 85, 1-3, Craiova (Biserica Sf. Dumitru); 85, 4, Stârmina (Hinova), dép. de Mehedinţi; 85, 5, 7-8, Ostrovul Corbului; 85, 6, Coţofeni, dép. de Dolj. Fig. 86, 1-15, 19-32, Ostrovul Şimian (fouilles 1933 et 1935); 86, 16-18, Craiova (biserica Sf. Dumitru). Fig. 87, Coţofenii-din-Dos (phot. I. Andrieşescu). Fig. 88, 1, Rogova, dép. de Mehedinţi; 88, 2-3/86, 16-17. Fig. 89, Ostrovul Şimian. Fig. 90, Ostrovul Corbului. Fig. 91, Ostrovul Şimian. Fig. 92, 1-6, 8-11, Ostrovul Corbului; 92, 7, Coţofenii-din-Dos. Fig. 93, 1-9, 11, Ostrovul Corbului; 93, 10, Ostrovul Şimian. Fig. 94, 1-5, 8-11, Ostrovul Şimian; 94, 6-7, Gârla Mare, dép. de Mehedinţi. Fig. 95, Hinova. Fig. 96, le tombeau de Suharu, dép. de Dolj (ap. C. N. Plopşor).

Découvertes fortuites: fig. 97, Coţofenii-din-dos (cuivre); fig. 98-99, Moţăţei, dép. de Dolj (cuivre); fig. 100, 1, Olténie (cuivre); fig. 100, 2-3, T.-Severin (cuivre); fig. 100, 4, Coşovenii-de-jos, dép. de Dolj (cuivre, ap. C. Moisil). Fig. 101, Podari, dép. de Dolj (cuivre); fig. 102, 1, Pătule, dép. de Mehedinţi (cuivre); fig. 102, 2, Halânga, dép. de Mehedinţi (cuivre); fig. 102, 3, dép. de Vâlcea (cuivre). Fig. 103, 1, 4, dép. de Vâlcea; fig. 103, 2, Pleniţa; fig. 103, 3, Cernaia; fig. 103, 5, Ostrovul Corbului (miniature en terre cuite); fig. 104, 1-3, Cărbuneşti, dép. de Gorj; fig. 104, 4, Rocşoreni, dép. de Mehedinţi; fig. 104, 5, Salcia; fig. 104, 6, 9, Ostrovul Corbului; fig. 104, 7, Sura, dép. de Mehedinţi; fig. 104, 8, Gorgovii, dép. de Gorj.

L'âge du bronze. La civilisation de type Glina III: fig. 105, expansion; fig. 106, 1, Hinova; 106, 2, dép. de Gorj; 106, 3, Ostrovul Corbului; fig. 107, Ostrovul Corbului; fig. 108, Suharu-Dolj; fig. 109, la Région des Portes-de-Fer; fig. 110-111, le dépôt en cuivre de Ostrovul Corbului; fig. 196, 1, Vădastra.

La civilisation des champs d'urnes: fig. 112, expansion; fig. 113, Balta Verde, tombeau VIII; fig. 114, Balta Verde, tombeau IX; fig. 115, Ostrovul Corbului, tombeau VII; fig. 116, Balta Verde, tombeau II; fig. 117, Balta Verde, tombeau IV et V; fig. 118, Balta Verde, tombeau VI (double tombeau); fig. 119, Balta Verde, tombeau III; fig. 120-121, Ostrovul Mare (Bivolării); fig. 122, Cârna-Dolj; fig. 123, Balta Verde, tombeau VI; fig. 124, Balta Verde, tombeau IV; fig. 125-127, Ostrovul Mare; fig. 128, Ostrovul Corbului; fig. 129, Balta Verde, tombeau VI; fig. 130 et 132, Salcia; fig. 131, Ostrovul Mare; fig. 133, Cârna; fig. 134, Bistreţ; fig. 135, 138 et 139, 3, 7, Cârna; fig. 136-137, Ostrovul Mare; fig. 139, 2, Balta Verde; 139, 1, 4, Salcia; 139, 5, Ostrovul Corbului, tombe VI; 139, 6 et 140, Ostrovul Corbului; fig. 141, Ostrovul Corbului; 1-4, tombeau VII; 5-7, tombeau IV; fig. 142-143 et 145, Ostrovul Mare; fig. 144 et 146-147, Cârna; fig. 148-150, Ostrovul Corbului; fig. 151 et 154-155, Cârna; fig. 152-153, 156-162 et 164, Ostrovul Mare; 159, 5 dans le tombeau 13; fig. 163, 1-2.

Olténie (?); 163, 3-5 Ostrovul Mare; fig. 164, Ostrovul Mare; fig. 165, ornements; fig. 166, 168-169, Ostrovul Mare; fig. 167, Balta Verde, fragment trouvé sous le tombeau S; fig. 170, 1, Lişteava; 170, 2-5, Ostrovul Mare; 170, 5, Balta Verde, tombeau IX (inhumation); fig. 171, dép. de Gorj; fig. 172, 2-5, depôt de Bărbăteşti-Socu, dép. de Gorj; 172, 6, Slaşoma; 172, 7-8, Halânga; 172, 9-12, Ostrovul Mare; 172, 13, dép. de Mehedinţi; fig. 173, Moţăţei; fig. 174, Orodel; fig. 175, Pleniţa; fig. 176, Logreşti-Birnici.

Premier âge du fer: fig. 177, expansion; 178-179, Plopşor-Dolj; fig. 180, 1-2, Hunia; 180, 3, Plosca; 180, 4, Vânjuleţ; 180, 5, 11, Ostrovul Mare (couvercles); 180, 6, Ostrovul Mare (tombeau d'inhumation); 180, 7, Vârtop; 180, 8-10, 12, Ostrovul Corbului; 187, 1-5, Plopşor; 181, 6, Ostrovul Şimian; 181, 7, Salcia; 181, 8-10, Ostrovul Mare; fig. 182, 1, 4, 6-8, 11-12 (tumulus I), 2-3 (tumulus II), 5 (tumulus IV), Teleşti-Gorj; 182, 9-10, Drăgoeşti-Gorj (tumulus II); fig. 183, Călăraşi; fig. 184, 1/180, 4 (Vânjuleţ); 184, 2-3, 6-7, Ostrovul Corbului; 184, 4-5, Salcia; 184, 8, Balta Verde, tombeau R; 184, 9-10, Balta Verde, tombeau S; fig. 185, Balta Verde (1-4, tumulus IV; 5, tumulus VI); fig. 186, Ostrovul Corbului; fig. 187, Balta Verde; fig. 188, Ostrovul Corbului; fig. 189, Plosca; fig. 190, Balta Verde, tombeau D; fig. 191, Balta Verde, tombeau N; fig. 192, Balta Verde, tombeau A; fig. 193, Balta Verde, tombeau R; fig. 194, Balta Verde, tombeau M; fig. 195, Săpata; fig. 196, 2-4, Gura Padinei; 196, 5, Sărata; 196, 6, Hotaru; fig. 197 (tombeau I) et 198 (tumulus II), Balta Verde; fig. 199, 1-2, 4, Vârtop; 199, 3, 5, Plopşor; fig. 200, Vârtop; fig. 201-202, Balta Verde, tumulus II (202, 2 et 4-5, découvertes fortuites de B. V.); fig. 203, Ostrovul Mare; fig. 204 (tombeau 14, avec couvercle) et 206, Ostrovul Mare; fig. 205, Gârla Mare; fig. 207, 209-213 (tombeau IV) et fig. 208 (tombeau III), Gura Padinei; fig. 214, Potel-Romanaţi; fig. 215, Hotărani; fig. 216, Teleşti-Gorj (tumulus I); fig. 217, 1-2 et fig. 219, Teleşti (découvertes fortuites); 217, 5, 8, 12-13 (tumulus I) et 7, 10 (tumulus III), Teleşti; 217, 3 (tumulus II) et 6, 9, 11 (tumulus I), Drăgoeşti; fig. 218, Drăgoeşti (tumulus I); fig. 220, le dépôt de Bălvăneşti; fig. 221, 1, 2, dép. de Dolj; 221, 3, Rogova-Mehedinţi; 221, 4-5, Dessa-Dolj; 221, à droite, en haut, Cerătu-Dolj; fig. 222, 1-3, Ostrovul Mare; 222, 4, Dessa; fig. 223, Ostrovul Mare; fig. 224, Coţofenii-din-Dos; fig. 225-228, Craiova; fig. 229, Brădeşti-Dolj; fig. 230, Poroina-Mehedinţi.

Second âge du fer: fig. 231, expansion; fig. 232-237, 239-243, 244, 2, 245-246, 248, Ostrovul Şimian; fig. 238, dép. de Romanaţi; fig. 244, 1, Coţofenii-din-Dos; fig. 247, 250-251, Vârţu-Gorj; fig. 249, Bobaiţa; fig. 252, Coţofenii-din Dos; fig. 253, Stoina; fig. 254, Ostrovul Corbului (tombeau d'incinération); fig. 255, 1-2, Fântânele-Dolj; 255, 3, Intorsura-Dolj; 255, 4, Ostrovul Corbului; 255, 5, Bârca (?) Dolj; fig. 256 et 257, 10, Corlate-Dolj; fig. 257, 1-6, Orodel-Dolj; 257, 7-9, Şişeşti-Mehedinţi; fig. 258, 1, Gruia, 2 Gârla Mică, 3 Ostrovul Şimian, 4 Turnu-Severin; fig. 259, 1-3,

Şişeşti; 259, 4, Golenţi (Maglavit); 259, 5-6, Olténie; fig. 260, ornements incisés sur les épées courbes d'Olténie; fig. 261, 1, 9, Salcia; 261, 2, Lişteava; 261, 3, Drubeta (Turnu Severin); 261, 4, Răcari-Dolj; fig. 262, Vârtop (verre); fig. 263, Olténie; fig. 264-269, Olténie, collection „Dr. Metzulescu"-Craiova; fig. 270-273, Olténie, collection „Gh. Georgescu"-Corabia.

L'époque daco-romaine: fig. 274, dép. de Dolj (ap. C. N. Plopşor); fig. 275/276 et 278, dép. de Romanaţi; fig. 277, Romula (tombeau); fig. 279, Celei; fig. 280, Salcia; fig. 287, le trésor de Vârtop; fig. 282, Ostrovul Şimian.

L'époque des migrations des peuples — l'époque roumaine ancienne: fig. 283, Celei; fig. 284, Banat (Palanca); fig. 285, Drubeta (T.-Severin); fig. 286-288, Coşovenii-de-jos; fig. 289, 1, Pleniţa; 289, 2, Hinova (tombeau d'inhumation); 289, 3, Popoveni-Dolj; fig. 290, Orlea-Romanaţi; fig. 291, dép. de Romanaţi; fig. 292, Ciuperceni (?)-Dolj; fig. 293-294, Balta Verde, tombeux I et II „slavo-bizantins; fig. 296, dép. de Dolj; fig. 295, Hinova (tombeau d'inhumation); fig. 297, Olténie; fig. 298-299, collection „Gh. Georgescu", Olténie.

MUZEUL DE ISTORIE AL R. S. R. BIBLIOTECA

CUPRINSUL

	Pagina
Introducere	3
Partea I: *Epoca de Piatră.*	
Paleolitic şi mesolitic	7
Arta rupestră	16
Neo-eneolitic	21
Civilizaţiile dunărene sau band-ceramice	23
Vincea-Turdaş	24
Vădastra	37
Sălcuţa	49
Civilizaţiile „nordice" sau central-europene	72
Coţofeni	73
Descoperiri izolate	83
Partea II: *Epoca metalelor până la întemeiere.*	
Epoca bronzului. Lămuriri	95
Epoca timpurie a bronzului	96
Glina III	97
Depozite (Ostrovul Corbului)	101
Epoca mijlocie şi târzie a bronzului	102
Civilizaţia câmpurilor de urne	102
Descoperiri izolate	137
Epoca fierului. Lămuriri	139
Prima epocă a fierului (Hallstatt)	140
Aşezări, morminte, (câmpuri de urne, tumuli)	143
Depozite (Bâlvăneşti)	174
Descoperiri întâmplătoare	176
Antichităţi scitice	181
A doua epocă a fierului (La Tène)	188
Aşezări, cetăţi dacice, morminte, depozite monetare	190
Epoca daco-romană	222
Epoca migraţiunii popoarelor. Epoca veche românească	228
Antichităţi germanice	229
Antichităţi hunice	233
Antichităţi „slavo-bizantine	235
Alte descoperiri	238
Incheiere	240
Rezumat în limba franceză	241
Explicaţia figurilor	246

BIBLIOT... MUZEU... MILITAR CENTR...